

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Jog- és Államtudományi Doktori Iskola

**Gyermeki jogok és szülői felelősség
nemzetközi magánjogi perspektívából**

- Nemzetközi családjogi megközelítés –

Doktori értekezés

dr. Bereczki Ildikó

Témavezető: Dr. Raffai Katalin tanszékvezető egyetemi docens

Budapest

2020. június

Tartalomjegyzék

<i>Rövidítések jegyzéke</i>	3
<i>I. Bevezetés</i>	5
1. Az értekezés tematikája, időszerúsége, célja és felépítése	5
2. A kutatás módszertana és forrásai	9
<i>II. A gyermekjogok kialakulása, evolúciója és forrásai</i>	11
1. Nemzetközi jogi szabályozás	12
1. 1. Az Egyesült Nemzetek Szervezete	12
1. 1. 1. A Gyermekjogi Egyezmény előfutárai	12
1. 1. 2. A Gyermekjogi Egyezmény	14
1. 2. Az Európa Tanács tevékenysége	18
1. 2. 1. Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok európai egyezménye (EJEE)	18
1. 2. 2. További jogszabályok	21
2. Az Európai Unió vonatkozó szabályozása	23
2. 1. A Lisszaboni Szerződés előtt	23
2. 2. A Lisszaboni Szerződés és az Alapjogi Charta	25
3. A szülői felügyelet szempontjából meghatározó gyermekjogok megjelenése a magyar jogszabályokban	30
<i>III. A szülői felelősség szempontjából legrelevánsabb gyermeki jogok</i>	38
1. A gyermek legfőbb érdeke	38
2. A gyermek meghallgatáshoz való joga	44
3. A családi élethez való jog	53
<i>IV. Szülői felelősség – szülői felügyelet: nemzetközi magánjogi megközelítés</i>	60
1. A nemzetközi magánjogi szabályozás sajátosságai	60
2. Fogalommeghatározás	64
2. 1. Szülői felügyelet és szülői felelősség	64
2. 2. Gyámság	67
3. Főbb jogforrások és ezek egymáshoz való viszonya	68
3. 1. Gyermekvédelmi Egyezmény	68
3. 2. Brüsszel IIa rendelet	71
3. 3. Gyermekelviteli Egyezmény	73
3. 4. Gyermekfelügyeleti Egyezmény	74
3. 5. Bilaterális megállapodások	74
3. 6. A Nemzetközi Magánjogi Kódex	75
3. 7. Összefoglalás	75
<i>V. A szülői felelősségről, illetve szülői felügyeletről szóló főbb jogforrások elemzése, különös tekintettel a gyermeki jogokra</i>	77

1. A Brüsszel IIa rendelet	77
1. 1. Joghatósági szabályok	78
1. 2. A határozatok elismerése és végrehajtása	84
2. Az új Brüsszel IIa rendelet - általános áttekintés	96
2. 1. Az exequatur eltörlése	97
2. 2. A gyermek meghallgatása	99
2. 3. A gyermek másik tagállamban való elhelyezése	101
2. 4. A végrehajtási eljárás egyes elemeinek minimumharmonizációja	103
2. 5. A közokiratok és bíróságon kívüli egyezségek forgalma	104
2. 6. A gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatos rendelkezések	106
3. A Gyermekvédelmi Egyezmény	107
3. 1. Joghatósági szabályok	107
3. 2. Alkalmazandó jogról szóló szabályok	109
3. 3. A határozatok elismerése és végrehajtása	113
4. A NMJ Kódex	117
4. 1. Joghatósági szabályok	117
4. 2. Az alkalmazandó jogról szóló szabályok, szoros összefüggésben a Gyermekvédelmi Egyezmény alkalmazandó jogra vonatkozó szabályaival	118
4. 3. A határozatok elismerése és végrehajtása	120
<i>VI. A gyermek jogellenes külföldre vitele</i>	<i>125</i>
1. A Gyermekelviteli Egyezmény	125
2. A Brüsszel IIa rendelet	135
3. Az EUB nézőpontja	137
4. Az EJEB nézőpontja	142
5. A gyermeki érdek megjelenése egy esettanulmány tükrében	149
6. Az új Brüsszel IIa rendelet folytán várható főbb változások	161
<i>VII. Összegzés</i>	<i>166</i>
<i>VIII. Felhasznált források</i>	<i>186</i>
1. Hivatkozott szakirodalom	186
2. Egyéb felhasznált szakirodalom	198
3. Jogszabályok	204
4. Bírósági döntések	207
<i>IX. A kutatási témával összefüggő publikációk listája</i>	<i>215</i>

Rövidítések jegyzéke

Alapjogi Charta: Az Európai Unió Alapjogi Chartája

Brüsszel IIa rendelet: A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről

Családvédelmi törvény: A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény

Csjt.: 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról

EJEB: Emberi Jogok Európai Bírósága

EJEE: Az emberi jogokról és alapvető szabadságjogokról szóló, 1950. november 4-én Rómában kelt európai egyezmény (Magyarországon kihirdette: 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről)

ENSZ: Egyesült Nemzetek Szervezete

EP: Európai Parlament

ET: Európa Tanács

EU: Európai Unió

EUB: Európai Unió Bírósága

EUMSZ: Európai Unió Működéséről szóló szerződés

EUSZ: Európai Unióról szóló szerződés

Gyer.: A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet

Gyermekek Jogainak Gyakorlásáról szóló Egyezmény: A gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló, 1996. január 25-én Strasbourgban elfogadott európai egyezmény

Gyermekekviteli Egyezmény: a Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt egyezmény (Magyarországon kihirdette: 1986. évi 14. törvényerejű rendelet a Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt szerződés kihirdetéséről)

Gyermekekvéletei Egyezmény: A gyermekek feletti szülői felügyeleti jogot érintő határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 1980. május 20-án Luxemburgban kelt európai egyezmény (Magyarországon kihirdette: 2004. évi LXVIII. törvény a gyermekek feletti felügyeleti jogot érintő határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a felügyeleti viszonyok helyreállításáról szóló, 1980. május 20. napján Luxemburgban kelt európai Egyezmény kihirdetéséről)

Gyermekjogi Egyezmény: A gyermekek jogairól szóló, 1989. november 20-án New Yorkban kelt egyezmény (Magyarországon kihirdette: 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről)

Gyermekvédelmi Egyezmény: A szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, 1996. október 19-én Hágában kelt egyezmény (Magyarországon kihirdette: 2005. évi CXL. törvény a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, Hágában, 1996. október 19-én kelt Egyezmény kihirdetéséről)

Gyermekvédelmi Törvény: A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény

Hágai Konferencia: Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia

Kapcsolattartási Egyezmény: A gyermekekkel való kapcsolattartásról szóló, 2003. május 15-én kelt ET-i egyezmény

Magyar–albán jogsegélyszerződés: A Magyar Népköztársaság és az Albán Népköztársaság között a polgári, családügyi és bűnügyi jogsegély tárgyában Tiranában 1960. évi január hó 12. napján aláírt szerződés (kihirdette: 1960. évi 25. tvr.)

Magyar–jugoszláv jogsegélyszerződés: Magyar Népköztársaság és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság között a kölcsönös jogsegélyről szóló, Belgrádban, az 1968. évi március hó 7. napján aláírt szerződés (kihirdette az 1969. évi 1. tvr.), valamint az ezt módosító és kiegészítő, Budapesten 1986. évi április hó 25. napján aláírt szerződés (kihirdette az 1988. évi 1. tvr.)

Magyar–szovjet jogsegélyszerződés: A Magyar Népköztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között a polgári, családügyi és bűnügyi jogsegély tárgyában Moszkvában, 1958. évi július hó 15. napján aláírt szerződés (kihirdette az 1958. évi 38. tvr.), valamint az ezt kiegészítő és módosító, Budapesten 1971. évi október hó 19. napján aláírt jegyzőkönyv (kihirdette az 1972. évi 18. tvr.)

NMJ Kódex: a nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény

NMJ Tvr.: A nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr.

Pp.: A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény

Ptk.: 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

Új Brüsszel IIa rendelet: a Tanács (EU) 2019/1111 rendelete (2019. június 25.) a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről

Vhr.: a 7/1988. (VIII. 1.) IM rendelet a Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában, az 1980. évi október 25. napján kelt, az 1986. évi 14. törvényerejű rendelettel kihirdetett szerződés végrehajtásáról

I. Bevezetés

1. Az értekezés tematikája, időszerűsége, célja és felépítése

Két jogterület találkozási pontjai, interakciói mindig izgalmas kihívásokat tartogatnak. A gyermekek és szülők jogai, érdekei ideális esetben harmonikusan illeszkednek egymáshoz, kiegészítve és erősítve egymást. Ugyanakkor a gyermeki jogok, illetve a szülői jogok és kötelezettségek között vitathatalan feszültségek is meghúzódnak, és ezeknek a jog eszközeivel való kiegyensúlyozása, lehetséges kezelése különösen érdekes feladat. E feladat nehézsége és szépsége egyaránt megmutatkozik a nemzetközi magánjog szférájában, ahol több államot is érintő potenciális kollíziókat kell megelőzni, illetve feloldani, az alapjogi értékek minél csorbítatlanabb megőrzése mellett.

*A gyermekek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt egyezmény*¹ (a továbbiakban: *Gyermekjogi Egyezmény*) megteremtí az alapját a gyermekek nemzetközi védelmének. Ennek nyomán globális, uniós és nemzeti szinten egyaránt számos más gyermekeket érintő kérdéskört szabályozó dokumentum született, ami a téma iránti elkötelezettséget, a témakör komplexitását és az abból adódó, megoldást igénylő problémákat is jelzi.

Az utóbbi években a gyermekjogok és azok érvényesülése az európai jogászok körében is egyre erőteljesebben került előtérbe. Ennek egyik fő mozgatórugója az a fejlemény, hogy az Európai Unió (a továbbiakban: EU) elfogadta és az uniós jog részévé tette az *Európai Unió Alapjogi Chartáját*² (a továbbiakban: *Alapjogi Charta*). Ehhez a jogalapot a *Lisszaboni Szerződés*³ teremtette meg, amely az Unió célkitűzéseivé tette a gyermekjogok védelmét, kötelezettséget támasztva azok szem előtt tartására a gyermekeket érintő minden uniós jogi aktussal összefüggésben. A Lisszaboni Szerződés útján a gyermekjogok beépültek az uniós jogba, és a Lisszaboni Szerződés egyúttal megalapozta a további jogalkotási kezdeményezéseket is, új távlatokat nyitva a gyermekjogok Unión belüli további kiteljesítéséhez. A növekvő számú határon átnyúló családjogi ügy által a polgári-igazságügyi együttműködés terén generált intenzív uniós szintű jogharmonizáció alkalmas terepet nyújt a gyermekjogok szerves integrálására, valamint a vonatkozó joggyakorlat továbbfejlesztésére, figyelemmel arra, hogy ezek mélyen érintik a gyermekeket.

A szülői felelősség kérdéskörének nemzetközi családjogi szabályozása ugyancsak nagyfokú lefedettséget mutat. A jogszabályok a szülői felelősség területének szinte minden aspektusát átszövik, és több nemzetközi norma foglalkozik specifikusan a szülői felelősség nemzetközi magánjogi vonatkozásaival. A nemzetközi egyezmények konszenzuson alapuló egységes szabályozási környezetet hoznak létre, kiküszöbölve az eltérő nemzeti szabályok keltette bonyodalmakat, megnyitva az utat az államok közötti gyorsabb és kiszámíthatóbb kooperáció előtt. A nemzetközi magánjogi jogegységesítés titka, ereje abban rejlik, hogy a belső anyagi jogi normák egységesítése nélkül tud hidat építeni az egyes államok, illetve jogrendszerek

¹ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

² Az Európai Unió Alapjogi Chartája, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C 326, 2012. 10. 26., 391–407.

³ Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról, amelyet Lisszabonban, 2007. december 13-án írtak alá, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C 306, 2007. 12. 17., 1–271.

között, aminek különösen fontos helye lehet a nemzeti tradíciók, illetve sokszor vallási gyökerű morális értékrendek által nagymértékben átítatott családjogban. A harmonizált nemzetközi magánjogi szabályozás által kreált egységes jogi sztenderdek egyúttal közvetve befolyással vannak az uniós és nemzeti szabályozásra is, hozzájárulnak ezek a koherens továbbfejlődéséhez, dacára az anyagi jogi jogegységesítést övező vonakodásnak. Mindazonáltal a szülői felelősségre vonatkozó anyagi jogi szabályozást illetően is elmondható, hogy az európai családjogi rendszereket egyre nagyobb konvergencia jellemzi.⁴

A tematika több szempontból is időszerű. Ennek aktualitást ad egyrészt *a nemzetközi magánjogról szóló új, 2017. évi XXVIII. törvény* (a továbbiakban: *NMJ Kódex*) közelmúltbeli hatálybalépése, amelynek a kodifikációs munkálataiban aktívan részt vehettem, és – több más javaslatom mellett - az én problémafelvetésem nyomán került sor a szülői felelősségre vonatkozó hazai kollíziós szabályozás módosítására. Másodsorban nemrég lezajlott a gyermekek jogaira és érdekeire közelebbről kiható, a szülői felelősség eljárásjogi kérdéseit szabályozó uniós rendelet - *a Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról*⁵ (ún. *Brüsszel IIa. rendelet*) - felülvizsgálata, amelynek a munkafolyamatába szakértőként szintén közvetlenül bekapcsolódhattam. A felülvizsgálati munka eredményeként megszületett *a Tanács (EU) 2019/1111 rendelete (2019. június 25.) a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről*⁶ (a továbbiakban: *új Brüsszel IIa rendelet*). A jogszabályi reformok új megvilágításba helyezik a gyermeki jogok helyét, szerepét és hatását, módot adva a továbbfejlesztésre, illetve finomhangolásra. A Gyermekjogi Egyezmény elfogadásának harmincadik, *Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok európai egyezménye*⁷ (a továbbiakban: *EJEE*) hetvenedik, továbbá az Alapjogi Charta hatálybalépésének tízéves évfordulója szintén alkalmat kínál a reflexióra a gyermeki jogokat illetően. Ezenkívül e körben említhető a közeljövőben közzétenni tervezett, a gyermekjogokra vonatkozó átfogó uniós stratégia is, amelynek egyik eleme a gyermekbarát igazságszolgáltatás.

Miután évek óta nemzetközi magánjoggal foglalkozom, kellő rálátásom van e területre. A témaválasztás további, szubjektív indokaként meg kell említenem, hogy közelebbi szakterületem a nemzetközi családjog, és gyakorlati munkám során gyakran felszínre kerültek olyan kritikus kérdések, amelyek felkeltették az érdeklődésemet a gyermeki jogok és ezek nemzetközi családjogban való megjelenése, megvalósulása iránt. A dolgozatban lényegében a jog e két, számomra 'legkedvesebb' szegmensét kísérem meg körüljárni, a feladat nagyságrendjéhez és komplexitásához mérten tartalmilag szükségszerűen limitált foglatban.

A dolgozat megírásának a konkrét indíttatása az volt, hogy egyrészt felfigyeltem arra, hogy *a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, 1996. október 19-én Hágában kelt egyezmény* (a

⁴ SZEIBERT Orsolya: Az Európai Családjogi Bizottság Elvei a házasság felbontása, a volt házastárs tartása, a szülői felelősség és a házastársak közötti vagyoni viszonyok terén, Budapest, Magyar Jog, 2017/1. 3.

⁵ Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 338, 2003. 12. 23., 243-261.

⁶ Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 178/1, 2019. 07. 02., 1-115.

⁷ 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

továbbiakban: *Gyermekvédelmi Egyezmény*) nem kellően ismert a jogalkalmazók körében, továbbá arra, hogy ennek a kollíziós szabályai univerzális hatályúak és tárgyi hatálya rendkívül tág, ezzel szemben a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr-ben (a továbbiakban: NMJ Tvr.) foglalt, lényegében csak nagyon kevés esetben, maradvány-jelleggel alkalmazandó vonatkozó hazai kollíziós normák eltérő koncepción alapulnak, amelyek nem harmonizálnak az egyezmény szellemiségével, illetve teljesen más jogalkalmazói megközelítést igényelnek. Másrészt a munkám során gyakran szembesültem azzal, hogy a gyermekek jogellenes külföldre való elvitelével kapcsolatos ügyekben a szülők harcában gyakran „elvész a gyermek”, érdekei elsikkadnak, nem ritkán eszközzé válik, aminek sokszor drámai következményei vannak. Előfordul, hogy a gyermek a korábbi szokásos tartózkodási helye szerinti államba való visszavitelét követően sokáig pszichiátriai kezelésre szorul, ami a jogalkalmazót is továbbgondolásra, a tanulságok levonására készteti. Ezek kapcsán az a kérdés foglalkoztatott, hogy vajon a hatályos uniós, nemzetközi, valamint hazai nemzetközi szabályozás alapján a jogalkalmazóknak milyen eszközök állnak rendelkezésére a gyermekek érdekeinek, jogainak fokozottabb védelmére, és mi az, ami esetleg kisiklik a döntéshozatali folyamatban. Ez ösztönzött arra, hogy alaposabban körüljárjam a gyermekjogok kérdéskörét, és ezeknek a szülői felelősségről szóló nemzetközi magánjogi szabályokban, illetve a gyakorlatban való érvényesülését.

Fentiek tükrében a dolgozat fő célja az, hogy a gyermeki jogok és a szülői felelősségről szóló nemzetközi magánjogi tárgyú jogszabályok közötti főbb kapcsolódási pontokat beazonosítsa és ezek együttes működésére koncentrálna kritikai elemzést adjon a gyermeki jogok érvényre jutásáról, rámutasson az ezzel kapcsolatban felmerülő dilemmákra, nehézségekre, és ezekre válaszokat, megoldási alternatívákat keressen. Feltett szándékom volt, hogy a lehetőségekhez mérten kiterjedt körben vizsgáljam a két kiválasztott tárgykört és azok egymással való korrelációját, minél teljesebb képalkotásra törekedve. A fő tartópillérek beazonosítására törekedve, nagy érdeklődéssel tekintettem át azt a nemzetközi keretrendszert, amely a jogalkalmazók mozgásterét megszabja, és nyilvánvalóan az európai, illetve nemzeti jogalkotásra is befolyással van. Kalandos utazásként éltem meg a nemzetközi magánjog-nemzetközi jog, emberi jogok-gyermeki jogok, uniós jog-nemzeti jog, magánjog-közjog közötti összefüggések után való kutatást, és örömmel fedeztem fel a logikai útjelzőket, átjárókat.

Mindezeket szem előtt tartva, a *bevezető rész (I.)* felvezeti a témakört, megjelöli a kutatási feladatot és annak célját, kitérve az alkalmazott kutatási módszerekre is. *A gyermekjogok kialakulásáról és fejlődéséről szóló történeti részben (II.)* - a gyermekjogok kibontakozási folyamatának és az ahhoz kapcsolódó kiemelkedő eseményeknek a megismertetése és megértése érdekében - a dolgozat kronológiai sorrendben számbaveszi és magyarázza a tárgykört szabályozó legfontosabb nemzetközi és uniós jogi instrumentumokat, előkészítve az egyes speciális aspektusok kifejtését. Ezt követően a dolgozat a koncepcionális alapok körvonalazása érdekében felvázolja *a szülői felelősség szemszögéből leginkább relevánsnak tekinthető gyermeki jogokat (III.)*, és analizálja azok normatív megjelenési formáját, illetve értelmezési tartományát. A következő rész *a szülői felelősség* fogalmát járja körül *a nemzetközi magánjog domíniumán belül, (IV.)*, az e tárgykörrel szóló jogszabályok alapján rámutatva a szabályozás jellegzetességeire, ami egyúttal az értelmezési keretet is megadja. Majd külön-külön és egymással is összevetve boncolgatja a szülői felelősségre vonatkozó nemzetközi magánjogi tárgyú jogszabályok közötti bonyolult viszonyrendszert, figyelemmel az egymáshoz társuló elemekre. A hatályos nemzetközi, uniós és hazai jogi környezet átvilágítása útján vizsgálja, hogy a gyermekjogoknak milyen korrelációi vannak a szülői felelősségről szóló

nemzetközi magánjogi szabályozás területén, és szemlélteti a két szféra egymás közötti kölcsönhatásait. Górcső alá veszi a gyermeki jogoknak a szülői felelősségre vonatkozó nemzetközi magánjogi rendelkezésekre kifejtett teoretikus hatását és a gyakorlatban ténylegesen manifesztálódó, illetve potenciális implikációit, de lencse elé kerül az is, hogyan formálódik a gyermekjogok interpretációja, megközelítése nemzetközi magánjogi környezetben. A dolgozat a vonatkozó uniós és strassbourgi joggyakorlatban kikristályosodott ítélkezési irányvonalak prizmáján keresztül tárgyalja, hogy a gyermeki jogok a nemzetközi normákon keresztül hogyan jelennek meg, mennyiben kapnak helyet, milyen korlátokkal szembesülünk, a specifikus jogszabályok mennyiben alkalmasak a gyermekek jogainak, érdekeinek és szükségleteinek a szolgálatára, milyen módon segítik ezeket, illetve esetlegesen mit tehetnek hozzá a jogértelmezés terén. Szóba kerül, hogy uniós relációban a gyermekjogok milyen kötelezettségeket keletkeztetnek az Unióra és a tagállamokra, mennyiben harmonizált e terület, mennyiben épít, illetve hagyatkozik a vonatkozó nemzeti szabályozásokra. A kapcsolódó joggyakorlatból nyert visszacsatolás a gyermeki jogok érvényesülésének konkrét mérőeszköze. Mindazonáltal jelen dolgozat keretei között az összes releváns jogeset bemutatására és elemzésére értelemszerűen nincs mód, ezért ezek közül csupán néhány kulcsfontosságú, illetve példaértékű esetet emelek ki, illusztratív jelleggel. Ide kapcsolódó számottevő joggyakorlatról leginkább a gyermekek jogellenes elviteléről szóló ügyekben beszélhetünk. Végül, a *záró rész (V.)* az elemzések alapján leszűrhető legfőbb következtetéseket összegzi. Tekintve, hogy a dolgozat a szülői felelősség tárgykörét, és ezen belül elsősorban a kifejezetten erről szóló nemzetközi magánjogi normákat helyezi fókuszba, az egyéb tágabb aspektusokról, így különösen a családi jogállásról, illetve az örökbefogadásról nem esik szó. A dolgozat a szülői felelősség tárgykörének nemzetközi magánjogi szabályozására koncentrál, nem egy általános nemzetközi magánjogi vizsgálódásra irányul, és nem a nemzetközi magánjog általános gyermekjogi elméleti kérdéseivel foglalkozik. Magyar perspektívából közelíti meg a tárgykört, uniós és tágabb európai kitekintéssel.

Mindezekre figyelemmel, miután célom az volt, hogy a releváns gyermeki jogokat nemzetközi, illetve uniós megközelítésben vizsgáljam, elsősorban az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) a vonatkozó gyakorlatát tekintettem át. Emberi jogi tárgyú vizsgálat lefolytatásához véleményem szerint megkerülhetetlen az EJEB joggyakorlata. Az EJEB a legmértékadóbb európai jogvédő fórumként lefekteti az alapjogvédelem minimumszintjeit, amelyek az EUB számára is vezérfonalként szolgálnak. Az emberi jogi alapvetésekhez, mint „ősforráshoz” abban a reményben nyúltam vissza, hogy a gyermekjogok tekintetében esszenciális, esetlegesen szem elől tévesztett szilárd origópont(ok)ra talállok. Ugyan az EJEB tevékenysége alapvetően nem nemzetközi magánjogi vonatkozású, ugyanakkor a kiindulópont az volt, hogy nem nemzetközi magánjogi ügynek is lehet kihatása a nemzetközi magánjogra, és nemzetközi magánjogi ügyek is képezhetik emberi jogi vizsgálat tárgyát (pl. külföldi határozat elismerése és végrehajtása, vagy éppen ennek megtagadása is okozhatja a családi élethez való jog sérelmét). Noha az eredeti szándék a szülői felelősséggel kapcsolatos uniós, nemzetközi és hazai nemzetközi magánjogi szabályozás és gyakorlat tágabb körű, gyermekjogi szempontú feltárása volt, a vizsgálódás során kiderült, hogy kifejezetten nemzetközi magánjogi, illetve gyermekjogi vonatkozású ügy az EJEB joggyakorlatában kevésbé fordul elő, amit a szakirodalomból nyert visszacsatolás is tanúsít. Az EJEB elé került, kifejezetten nemzetközi magánjogi vonatkozású más mérvadó jogesetek hiányában a gyermekek jogellenes elvitele iránti ügyek kerültek előtérbe, hiszen ezekkel az EJEB gyakrabban kénytelen foglalkozni, figyelemmel ezeknek az ügyeknek a kényes, súlyos hosszú

távú következményekkel járó jellegére (pl. a szülő sokszor hosszú évekre elveszíti kapcsolatát a gyermekével, és ezért fordul az EJEB-hoz). Ezenkívül uniós relációban az Európai Bíróság (a továbbiakban: EUB) szülői felelősségről szóló szabályozást érintő jogeseteit is elemeztem, figyelemmel ezek alapjogi vonzataira. A gyermekek jogellenes külföldre vitelével kapcsolatos ügyek tekintetében – nem utolsó sorban a területi korlátokra is figyelemmel - nem volt célom az összes vonatkozó jogeset kimerítő leírása, hanem inkább az EJEB, illetve az EUB koncepcióját summázó, a főbb vonulatokat kijelölő ügyekre fordítottam figyelmet. Ennek megfelelően csupán néhány olyan döntést vázoltam fel, amelyek mentén az EJEB és az EUB álláspontja közötti eltérések és az ezek nyomán kialakuló törésvonalak világosan kirajzolódnak.

A gyermeki jogok kérdéskörének és a szülői felelősség nemzetközi családjogi aspektusainak az összekapcsolása, illetve a szülői felelősségről szóló nemzetközi magánjogi szabályozásra összpontosító tudományos szempontú feltárás segítségével átfogó képet formálhatunk a gyermekjogok helyzetéről e területen. A dolgozat eligazítást nyújt a bonyolult normarendszerben és az irodalmi forrásokból, továbbá a joggyakorlatból merítve, azok értékelése alapján igyekszik fogódzókat adni a jogalkalmazáshoz. Sokrétű információtartalma és széles kitekintése okán az elméleti szakemberek is haszonnal lapozhatják. További konkrét hozadéka, hogy gondolati elemeket nyújt az új Brüsszel IIa rendelet, illetve az új NMJ Kódex eredményeinek megértéséhez és értékeléséhez, különös tekintettel az egyes problémaköröket övező jogalkalmazási problémákra, bizonytalanságokra. Ezenkívül az írásmű reményeink szerint – mindenekelőtt - hozzájárul a gyermeki jogokhoz való tudatosabb hozzáállás ösztönzéséhez, illetve az e tekintetben következetesebb jogalkalmazáshoz is, figyelemmel a kifejezetten erre vonatkozó részletes és specifikus hazai feldolgozás hiányára is.

2. A kutatás módszertana és forrásai

Ami a kutatási módszereket illeti, ezek az egyes fejezetek tartalmi sajátosságai függvényében alakulnak. Erre figyelemmel, a dolgozatban a *leíró* és az *elemző módszer egymással* elegyedik, helyenként kombinálva az *összehasonlító jogi technikával*, ami részletekbe menő *esetjogi*, illetve *szakirodalmi kutatással* egészül ki. A jogesetekből és a felhasznált irodalomból nyert információkat *kritikai szemlélettel* dolgoztam fel, és *rendszerezést* követően szűrtem le következtetéseket. A vonatkozó jogszabályok szabályozási technikáját, koncepcióját és azoknak a bírósági döntésekből kiolvasható interpretációját *összehasonlító metódussal* jártam körül.

A gyermekjogok kifejlődésével foglalkozó fejezet *jogtörténeti és jogdogmatikai áttekintést* ad, ennek megfelelően itt főként a *leíró-elemző módszer* dominál azzal, hogy ez a rész szükségszerűen időrendi sorrendet követ. A történeti alapozás a kontextusba helyezés mellett a folyamatokban rejlő felismerésekhez is támpontot nyújt. A szülői felelősség szempontjából legmértékesebbnek tekinthető gyermeki jogok kiválasztása szükségszerű a vizsgálódás összpontosításához; ennek kapcsán inkább a *fogalomelemző* módszer kerül előtérbe.

A kutatási feladathoz elengedhetetlen a nemzetközi magánjog sajátosságainak, valamint a *jogterület* ebből fakadó *belső logikájának bemutatása*, és ennek *alapulvétele*. A gyermeki jogok nemzetközi magánjogi rendelkezésekkel való összefüggései *jogdogmatikai és esetorientált megközelítésben* jelennek meg, *leíró-kritikai elemzés* útján elvezetve a kutatási eredmények letisztulásához. A vonatkozó nemzetközi, uniós és nemzeti normák a hazai jogalkalmazó szemszögéből közelítve, jellemzően relevancia szerinti sorrendben jelennek meg. A szóban

forgó jogszabályok általánosságban és az egyes kérdéskörök tekintetében is *összevetésre* kerülnek, láttatva a közös vonásokat és a különbségeket, kitérve az elhatárolási problémákra is. Ennek többek között azért is jelentősége van, mivel a gyermeki jogok védelmét megalapozó nemzetközi normák és a szülői felelősségről szóló nemzetközi jogszabályok megszületése között időbeli eltérések vannak, és a vonatkozó jogszabályok összehangolt alkalmazása sokszor elméleti, illetve gyakorlati kihívásokat tartogat.

A dolgozat a vonatkozó *uniós és strassbourgi joggyakorlat széleskörű kutatásán* alapul, és az ezekben foglalt különböző érvelési módszerekre építve – esetenként azokat a jogirodalmi álláspontokkal *szembeállítva* - keresi a logikai láncolatokat, magyarázatokat, illetve az esetleges ellentmondásokat.

Megemlítendő, hogy a kutatás során gondot okozott a strassbourgi joggyakorlat meglehetősen terjedelmes, már-már parttalannak tűnő volta, és az is, hogy ennek az internetes keresőmotorja a keresési kritériumok jogterület szerinti differenciáltabb megjelölésére nem ad lehetőséget. Mindemellett törekedtem arra, hogy kontextushoz illő példaértékű, és amennyiben lehet, a reprezentatívnak tekinthető jogeseteket szelektáljam ki. A jogesetek gyűjtése során egyrészt az EJEE családi élethez való jogról szóló 8. cikkéhez kapcsolódó jogeseteket kerestem, és ezt kiegészítendő a tárgykör, illetve a jogszabály szerinti kereséshez is folyamodtam. Továbbá az EJEB honlapján fellelhető szakmai anyagokat (pl. Factsheets, Guide, Reports, Selection of key cases, Research Report), továbbá specifikusan a gyermekjogokra vonatkozó iratokat is tanulmányoztam (pl. Handbook on children's Rights). Ezenkívül az egyes jogesetekben található, más releváns esetekre való utalásokat is hasznosítottam, és ehhez a jogirodalom is támpontokat adott. Az EUB-jogesetek kapcsán értelemszerűen a vonatkozó uniós jogszabály szerinti keresés módszerét alkalmaztam, de itt is segítséget jelentettek a szakirodalmi hivatkozások. A jogesetek kiválasztásánál a témakör szerinti relevancia volt a fő szempont.

A gyermekek jogellenes külföldre vitele egy olyan speciális ügytípus, ahol - ezek szenzitív jellegéből adódóan - világosan megmutatkozik a nemzetközi magánjogi és a gyermekjogi normák közötti konfrontáció. Ezt a problémakört a nemzetközi, illetve az uniós szabályozás, továbbá az EJEB és az EUB döntéseinek *párhuzamba állításán*, helyenként *ütköztetésén* keresztül vizsgáltam, amit egy saját *közvetlen tapasztalatból származó esettanulmány* útján is konkretizálok.

A dolgozat a jogesetek mellett a kapcsolódó *hazai és nagyszámú külföldi* - elsősorban angol és francia nyelvterületről származó - *szakirodalom* (könyvek, monográfiák, tanulmányok, ún. puha jogi eszközök, kommentárok, kézikönyvek, intézményi dokumentumok) minél alaposabb és kiterjedtebb felhasználására törekedve, azokra támaszkodva tanulmányozza a szülői felelősségről szóló szabályozást és a gyermeki jogoknak előbbi normákon keresztül való térnyerését. Az adatgyűjtésből szerzett ismereteket *saját empirikus kutatásaim*, valamint *elméleti* (hazai és uniós jogalkotási munkában való részvétel) és *gyakorlati* (több éven keresztül számos nemzetközi családjogi ügyet intéztem) *tapasztalataim* gazdagítják, illetve teszik hitelesebbé.

II. A gyermekjogok kialakulása, evolúciója és forrásai

A gyermekek státusát illetően sokáig tartotta magát a szemlélet, hogy a gyermek a család passzív tagja, aki felett a szülők rendelkeznek, így elsősorban az atyai hatalomnak alárendelt lényekként tartották számon őket. A jog leginkább a gyermek vagyona tekintetében bírt szereppel. A szülői autoritás dominanciája és a család autonómiája sokáig tulajdonképpen a gyermeki jogok fejlődésének útjában állt. E szemlélet szoros összefüggésben volt azzal a mítosszal, hogy a felnőttek szívükön viselik a gyermekek érdekeit, és mindig annak megfelelően járnak el. Az államnak viszont vitathatalan mögöttes felelőssége áll fenn, amit a jogi szabályozás eszközével és hatósági intézkedések útján gyakorol. A jognak alkalmasnak kell lennie arra, hogy a kiszolgáltatottak védelme érdekében szükség esetén be tudjon avatkozni, és ez a gyermek tekintetében a szülői jogok gyakorlásának indokolt esetben való korlátozásával járhat.⁸ A gyermek, mint járulékos szereplőként, illetve védelemre szoruló alanyként való megközelítésétől a gyermek önálló entitásként, jogok alanyaként való elismeréséig hosszú utat kellett megtenni. Bízható ugyanakkor az, hogy a történelmileg lassú és hosszú pályát követően napjainkban a gyermeki jogok gyorsult ütemű fellendülési folyamatának lehetünk tanúi.⁹

A gyermeki jogok az emberi jogok védelmének folyamatába ágyazottan, lényegében az utóbbi néhány évtizedben bontakoztak ki. Az alapvető emberi jogok normatív nemzetközi szabályozása kétségtelenül előkészítette a talajt a gyermekek jogainak a megfogalmazására és oltalmazására. Ennek a kezdete az első világháború utáni időszakra datálható, amikor a nemzetközi szervezetek érdeklődésének homlokterébe kerültek az emberi, illetve a gyermeki jogok. E kontextusban megemlítendő az 1919-ben a Nemzetek Szövetségének szakosodott szerveként megalakult Nemzetközi Munkügyi Szervezet (International Labour Organization, ILO), amely sokat tett a gyermekek munkával összefüggő védelme terén; ez időrendben is megelőzte az átfogóbb szabályozásra irányuló kezdeményezéseket. Mindazonáltal témánkat illetően elsősorban az *Egyesült Nemzetek Szervezete* (a továbbiakban: ENSZ) és az *Európa Tanács* (a továbbiakban: ET) munkásságának van jelentősége, ezért ezzel foglalkozunk részletesebben. A gyermekjogok fejlődésének egy következő vonulataként az Európai Unió jogában való kikristályosodás kerül nagyító alá.

⁸ Hunt FEDERLE: Rights Flow Downhill, Leiden, The International Journal of Children's Rights, 1994. 343.

⁹ Anne MCGILLIVRAY: The Long Awaited: Past Future of Children's Rights, Leiden, International Journal of Children's Rights, 2013/21. 227.

1. Nemzetközi jogi szabályozás

1. 1. Az Egyesült Nemzetek Szervezete

1. 1. 1. A Gyermejjogi Egyezmény előfutárai

Az ENSZ égisze alatt elfogadott jogszabályok meghatározó befolyást gyakoroltak a gyermekjogok kialakulására és nemzetközi védelmére.

Történelmi előzményként kiemelendő az ENSZ elődje, a Nemzetek Szövetsége által 1924. szeptember 26-án elfogadott *1924. évi Genfi Nyilatkozat a gyermekek jogairól*,¹⁰ amely fennköltén megfogalmazott általános jellegű alaptételek formájában ösztönözte az államokat a gyermekek védelme érdekében való nemzetközi összefogásra. E dokumentum azonban az államok tekintetében kötelezettséget keletkeztető szabályt nem tartalmazott. A Gyermejjogi Egyezmény előképeként tekinthető irat megszületésében döntő szerepe volt a Save the Children szervezetet megalapító Eglantyne Jebb brit reformernek, aki a menekült gyermekek súlyos helyzetével szembesülve mozgalmat indított a gyermekjogok elismeréséért, és az általa megszövegezett javaslat elfogadásával született meg az 1924. évi Genfi Nyilatkozat. A gyermekek kiszolgáltatottságára alapozva, e dokumentum fogalmazta meg elsőként - paternalisztikus megközelítésben - a gyermekek általános jogvédelmének szükségességét és az ebből fakadó feladatokat, a gyermekek egészséges fejlődéséhez szükséges feltételek biztosítására és védelmére összpontosítva.¹¹ Öt alaptételben összegzi a gyermekeket megillető jogokat:

„A gyermekjog alaptételeinek jelen megállapításával, az összes nemzetek férfiai és asszonyai elismerik, hogy az emberiség teljesítő képessége legjavával tartozik a gyermeknek és hitvallást tesznek azokról a kötelességeikről, amelyek a gyermekkel szemben faji, nemzetiségi és hitbéli eltérésektől függetlenül mindnyájukra nézve fennállnak. Ezek a következők:

- I. A gyermeket abba a helyzetbe kell hozni, hogy testileg-lelkileg szabályszerűen fejlődhessen.
- II. Az éhező gyermeket táplálni kell, a beteg gyermeket gondozni; az elmaradt gyermeket előbbre kell vinni, az eltévelyedettet visszavezetni; az árvát, az elhagyottat felkarolni és neveléséről gondoskodni kell.
- III. Válságos időkben a gyermek legyen az első, akin segítünk.
- IV. A gyermeket képesíteni kell arra, hogy majdan kenyerét kereshesse és meg kell védeni minden kizsákmányolás ellen.
- V. A gyermeket annak tudatára kell nevelni, hogy képességei legjavát embertársai szolgálatának tartozik szentelni.”

Az ENSZ életre hívását követően a figyelem az emberi jogokra terelődött, és időrendben következő szignifikáns lépésként 1948. december 10-én elfogadásra került az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*;¹² e dokumentum általános rendelkezéseket fogalmaz meg a családra

¹⁰ Geneva Declaration of the Rights of the Child Adopted 26 September, 1924, League of Nations; letölthető: https://www.netzwerk-kinderschutz-msh.de/_media/A_02_FachWissen/InfoMaterialien/RechtlicheGrundlagen/genfer_erklaerung_1924_englisch1.pdf

¹¹ Deirdre FOTTREL: One step forwards or two steps sideways? Assessing the first decade of the UN Convention on the Rights of the Child, Deirdre FOTTREL (szerk.): Revisiting Children's Rights: 10 years of the UN Convention on the Rights of the Child, The Hague, Kluwer Law International, 2000. 2.

¹² Universal Declaration of Human Rights proclaimed by the United Nations General Assembly resolution 217 A in Paris on 10 December 1948. letölthető: <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>

nézve, és néhány rendelkezést közvetlenül a gyermekeknek szentel. Kimondja a család, mint a társadalom alapegységének védelmét,¹³ az anyaságot és a gyermekeket megillető segítség és különleges támogatás szükségességét,¹⁴ és külön szabályokban foglalkozik az oktatáshoz való joggal is,¹⁵ ezáltal kiegészítve az emberi jogok klasszikus katalógusát. További fejlemény, hogy 1946-ban az ENSZ Közgyűlése megszavazta az ENSZ szakosított szervének, a Nemzetközi Gyermek Gyorssegélyalaprak (United Nations Children's Fund, UNICEF) a létrehozását.

Az ENSZ ugyanakkor szándékot mutatott az 1924. évi Genfi Nyilatkozatban foglaltak továbbvitelére. Ennek jegyében, 1959. november 20-án az ENSZ Közgyűlése egyhangúlag megszavazta a kibővített tartalmú, *A gyermekek jogairól szóló 1959. évi Nyilatkozatot*.¹⁶ Ez a tíz alapelvből álló dokumentum a gyermekjogok első részletesebb kifejtését foglalja magában. Míg az 1924. évi Genfi Nyilatkozatban állami felelősségvállalásról nincs szó, az 1959. évi dokumentum immár expliciten felhívja a kormányokat a gyermeki jogok elismerésére és azok jogalkotás útján való biztosítására.¹⁷ Megtalálhatók benne a későbbi Gyermekjogi Egyezmény alappilléreit képező diszkriminációmentesség,¹⁸ valamint a gyermek legfőbb érdeke,¹⁹ mint zsinórmérték. A Nyilatkozat preambuluma általános jelleggel kimondja, hogy „[...] a gyermeknek, figyelemmel fizikai és szellemi érettségének hiányára, különös védelemre és gondozásra van szüksége, nevezetesen megfelelő jogi védelemre, születése előtt és születése után egyaránt.”²⁰ A 6. alapelv szerint a gyermeknek lehetőleg családi felügyelet alatt, szeretetben, erkölcsi és anyagi biztonságban kell felnőnie, és a családtól megfosztott gyermekekről a közintézményeknek kell gondoskodniuk. A gyermekjogok fejlődése terén mind az 1924. évi, mind az 1959. évi nyilatkozatok fontos lépcsőfokok, kétségtelen hiányosságuk viszont az, hogy kötelező erővel egyik sem rendelkezett.

Az ENSZ Közgyűlése által következő mozzanatként 1966. december 16-án elfogadott, a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*²¹ szintén kifejezetten a gyermekekre vonatkozó rendelkezéseket is megállapít. Kiemelendő a 24. cikk, amely rögzíti: „1. Minden gyermeknek fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyonna, vagy születésre való tekintet nélkül joga van arra a védelemre, amelyet őt kiskorú állapota folytán a családja, a társadalom és az állam részéről megilleti. 2. Minden gyermeket közvetlenül születése után anyakönyvezni kell és nevet kell neki adni. 3. Minden gyermeknek joga van arra, hogy állampolgárságot szerezzen.” A 23. cikk szerint házasság felbontása esetén rendelkezni kell a gyermek „szükséges védelméről”. A *Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*²² - az ENSZ Közgyűlése által ugyancsak 1966. december 16-án elfogadott nemzetközi megállapodás – szintén magában foglalja az Emberi Jogok Egyetemes

¹³ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 16. cikk (3) bek.

¹⁴ Uo. 25. cikk (2) bek.

¹⁵ Uo. 26. cikk

¹⁶ United Nations Declaration of the Rights of the Child Proclaimed by General Assembly resolution 1386(XIV) of 20 November 1959; letölthető:

https://canadiancsrc.com/UN_CRC/UN_Declaration_on_the_Rights_of_the_Child.aspx

¹⁷ BOKORNÉ SZEGŐ Hanna: A gyermekek védelme a nemzetközi jogban, Budapest, Acta Humana, 1992/9., 6.

¹⁸ A gyermekek jogairól szóló 1959. évi Nyilatkozat 1. cikk

¹⁹ Uo. 2. cikk, 7. cikk (2) bek.

²⁰ Uo. Preambulum (3) bek.

²¹ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

²² 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

Nyilatkozatának alapelveit, így a család,²³ az anyaság²⁴ és a gyermekek védelmét,²⁵ továbbá az oktatáshoz való jogot is.²⁶ Az 1966-ban elfogadott egyezségokmányokat az első összetett emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződéseként tartják számon.

A nemzetközi jogforrások körében meg kell említeni az ENSZ Közgyűlés 1969. december 11-én kelt határozatát is, amely egy külön erről szóló egyetemes nyilatkozatban tett hitet a társadalmi fejlődés és haladás mellett, ezúton megerősítve a gyermekek helyzetének javításására irányuló törekvéseket. 1985. november 29-én az ENSZ Közgyűlés elfogadta az ún. *Pekingi Szabályokat* a fiatakorúakat érintő büntető igazságszolgáltatásról.²⁷ 1986. december 3-án az ENSZ Közgyűlése a Gyermekek Védelmére és Jólétére Alkalmazandó Szociális és Jogi Elvekről elnevezésű nyilatkozatában²⁸ immár ajánlásokat fogalmaz meg a nevelőcsalásban való ideiglenes elhelyezésre és az örökbefogadásra nézve.

A gyermekjogok tényleges beérésére és jogszabályi formában való megszületésére 1989. november 20-án a *Gyermekjogi Egyezmény*²⁹ elfogadásával került sor; e történelmi eseménynek ugyancsak az ENSZ adott otthont.

1. 1. 2. A Gyermekjogi Egyezmény

A Gyermekjogi Egyezmény a legszerteágazóbb kihatású, rendkívül széles körben ratifikált³⁰ nemzetközi jogszabály, amely a gyermekjogok legátfogóbb – társadalmi, polgári jogi, gazdasági és politikai – szabályozási keretét nyújtja. Világos fordulópontot jelez, hiszen általa megtörténik a deklaratív jellegű jogalkotásról a jogilag kötelező erejű normára való áttérés, ami az államok számára jogalkotási kényszert keletkeztet, illetve a belső jog egyezménnyel való összhangjának biztosítására vonatkozó kötelezettséget hoz létre. Koncepcionális változást eredményez a tekintetben is, hogy az 1924. és 1959. évi Deklarációk védelemre szoruló, passzív-elfogadó gyermek-szemléletét a jogokkal felruházott, sajátos jogalanyiságot nyert gyermek³¹ fogalma váltja fel.

1979-ben - az ENSZ által a gyermekek nemzetközi évének deklarált évben - *A gyermekek jogairól szóló 1959. évi Nyilatkozatra* építve -, Lengyelország előterjesztett egy egyezménytervezetet, és további tíz évet kellett várni arra, hogy 1989-ben az ENSZ egyhangúan megszavazza a konvenciót. A tágkörű és gyors ratifikációk ellentmondásos értelmezésre adnak lehetőséget: egyrészt az okmány fontossága és az iránta való érdeklődés, másrészt viszont a

²³ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 10. cikk (1) bek., 11. cikk (1) bek.

²⁴ Uo. 10. cikk (2) bek.

²⁵ Uo. 10. cikk (3) bek.

²⁶ Uo. 13. cikk

²⁷ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"), 29 November 1985; letölthető: <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf>

²⁸ Declaration on Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children, with special reference to Foster Placement and Adoption Nationally and Internationally Adopted by General Assembly resolution 41/85 of 3 December 1986; letölthető: <http://www.hrea.org/learn/resource-centre/human-rights-treaties-and-other-instruments/declaration-social-legal-principles/>

²⁹ Convention on the Rights of the Child adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989

³⁰ 196 állam ratifikálta; minden uniós tagállam részese (2020. 01. 19-ei állapot); letölthető: <https://indicators.ohchr.org/>

³¹ Kerry O'HALLORAN: *The Welfare of the Child: The Principle and the Law*, Aldershot, Ashgate/Arena, 1999. 281.

valódi elköteleződés hiánya és az ezzel együtt járó hatékonytalanság is kiolvasható belőle,³² utóbbi szoros összefüggésben állhat a benne foglalt rendelkezések „kevésbé kényszerítő”³³ jellegével.

A Gyermekjogi Egyezmény fő célkitűzése az, hogy az államok aktív kötelezettségvállalása útján hozzájáruljon a gyermekek jólétéhez és egységbe foglalja a különböző jogszabályokban fellelhető gyermekjogokat. Preambuluma a gyermekek különleges védelmét és gondozását a fizikai, illetve intellektuális érettség hiányával indokolja. A csatlakozó államoknak minden megfelelő lépést meg kell tenniük az egyezmény által garantált jogok érvényesüléséhez; kötelesek a gyermekjogokat biztosítani és védeni a jogalkotás, valamint a végrehajtás során egyaránt.³⁴ A Gyermekjogi Egyezmény értelmében a részes államoknak ugyanakkor tiszteletben kell tartania a gyermekekért felelős személyek felelősségét, jogát és kötelezettségét, tekintve, hogy a gyermek nevelése és fejlődésének biztosítása elsősorban a szülőkre, illetve a gyermek törvényes képviselőire hárul, akik iránymutatást adnak a gyermeknek az egyezményben foglalt jogai gyakorlásához, figyelemmel a gyermek folyamatosan alakuló szükségleteire.³⁵ Mindemellett az egyezmény utóbbi személyek tekintetében kimondja, hogy mindenekelőtt a gyermek legfőbb érdekének megfelelően kell eljárniuk.³⁶

A Gyermekjogi Egyezmény a különböző jogrendszerek, hagyományok és kultúrák között szintézist teremt, közös alapelvek és sarkalatos kötelezettségek mentén. Olyan univerzális emberi jogokat állapít meg a gyermekekre nézve, amelyek a gyermekkorból adódóan – a fizikai és szellemi érettség hiányára tekintettel - különleges védelmet és támogatást indokolnak.

A Gyermekjogi Egyezmény személyi hatálya a 18. életévet be nem töltött személyekre terjed ki, kivéve, ha a rájuk alkalmazandó jog alapján a nagykorúságot már korábban elérik.³⁷ Megemlítendő, hogy az EJE az EJEE kontextusában az egyén, mint az emberi jogok alanya kapcsán nem rögzítette a személy, illetve a gyermek státusának kezdeti időpontját; miután e tekintetben európai konszenzusról nem lehet beszélni, ennek absztrakt megállapítására nem vállalkozott.³⁸ A gyermekkori végét illetően az uniós tagállamok többségében a 18. életkor általánosan elfogadott, és az uniós jog nem tartalmaz egységes definíciót a gyermek fogalmára nézve.³⁹

Az 54 cikkből és preambulumból álló Gyermekjogi Egyezmény az emberi jogok széles spektrumát felsorakoztatja, és ezek érvényesülése terén mindenfajta diszkriminációt kizár. Bevezeti a „*gyermek mindenek fölött álló érdekének*” fogalmát, és azt a gyermekkel kapcsolatos minden döntés fókuszpontjába helyezi.⁴⁰ Deklarálja „az ítélőképessége birtokában lévő” *gyermek véleménynyilvánításhoz, illetve meghallgatáshoz való jogát*, kimondva, hogy a

³² Claire NEIRINCK - Marine BRUGGEMAN: La Convention Internationale des Droit de L'enfant, une convention particulière, Paris, Dalloz, 2014. 2.

³³ Bertrand de LAMY: À propos de la nature des droits qu'elle proclame, Claire NEIRINCK - Marine BRUGGEMAN: La Convention Internationale des Droit de L'enfant, une convention particulière, Paris, Dalloz, 2014. 16.

³⁴ Gyermekjogi Egyezmény 4. cikk

³⁵ Uo. 5. cikk

³⁶ Uo. 3. cikk

³⁷ Uo. 1. cikk

³⁸ Vo. v. France ügy, no. 53824/2000. 2004. 07. 08.

³⁹ Agence des droits fondamentaux de l'Union européenne et Conseil de l'Europe (FRA): Manuel de droit européen en matière de droits de l'enfant, Office des publications de l'Union européenne, Luxembourg, 2015. 18.

⁴⁰ Gyermekjogi Egyezmény 3. cikk (1) bek.

gyermek véleményét „kellően tekintetbe kell venni” „figyelemmel korára és érettségi fokára”.⁴¹ Témánk szempontjából szintén megemlítendő a *diszkriminációmentességről*,⁴² a *családban való nevelkedés jogáról*,⁴³ az *alternatív gondoskodásról*,⁴⁴ valamint a *tisztességes eljáráshoz való jogról*⁴⁵ szóló rendelkezések. A Gyermekjogi Egyezmény a gyermeket megillető jogokat különböző kategóriákba sorolja:⁴⁶ polgári és politikai jogok,⁴⁷ gazdasági, szociális és kulturális jogok,⁴⁸ speciális védelem a családban és a társadalomban,⁴⁹ a gyermekek speciális csoportjainak a védelme,⁵⁰ valamint a gyermekek védelme rendkívüli helyzetekben.⁵¹

A Gyermekjogi Egyezmény egyes rendelkezéseinek tényleges és pontos tartalma - a tág és többféle értelmezésre okot adó megfogalmazás miatt – nem könnyen megfejthető, nagy mozgásteret és felelősséget hárítva a jogalkalmazókra, teret engedve a divergáló álláspontoknak is; ennek eklatáns példája a gyermek legfőbb érdeke. Tekintve, hogy az egyes gyermeki jogokra, illetve az államok kötelezettségeire nézve „rend és hierarchia”⁵² nincs felállítva, ez szintén kérdéseket generál, megnehezítve az interpretációt. Ugyanakkor a gyermek legfőbb érdeke, mint generálklauzula kiemelt szerepénél fogva súlypontinak tekinthető a különböző jogok között.

Az egyezmény végrehajtásának felügyeletére az 1991-ben független szakértőkből létrehozott *Gyermekjogi Bizottságot* bízták meg.⁵³ E Bizottság feladata ellenőrizni a részes államokban az egyezmény végrehajtásával összefüggésben elért eredményeket. A Gyermekjogi Egyezmény alapján a részes államoknak ötévenként kötelezően benyújtandó jelentésben kell beszámolniuk arról, milyen intézkedéseket tettek az egyezmény rendelkezéseinek végrehajtása érdekében. A jelentéseket a Gyermekjogi Bizottság elemzi, és az adott állam civil szervezeteinek, illetve kormányának a meghallgatását követően publikusan hozzáférhető ajánlásokat tesz. Ily módon az államokat igyekszik rászorítani, vagy legalábbis egyfajta nyomást gyakorolni rájuk az egyezmény rendelkezéseinek tiszteletben tartására, illetve figyelmen kívül hagyásának megfékezésére. E rendszer 'ütőképessége', tényleges hatékonysága kétségeket ébreszthet; felvethető, hogy miért nem egy államok feletti bírói fórum lett felruházva az egyezményben részes államok gyakorlatáról való ítékezés jogával.⁵⁴ Egy ilyen 'forgatókönyv' azonban vélhetően sok államot tartósan távol tartott volna a ratifikálástól, így ebben a 'puhább' formában lehetett realitása a konvenció globális elfogadásának. Mindazonáltal a Gyermekjogi Egyezmény rendelkezései közvetlenül hivatkozhatók a nemzeti hatóságok előtt, ennek módját azonban a belső jog határozza meg, különös tekintettel az érintett alanyi kör cselekvőképességének hiányára, illetve korlátozott voltára.

⁴¹ Uo. 12. cikk

⁴² Uo. 2. cikk

⁴³ Uo. 5., 9. és 18. cikk

⁴⁴ Uo. 20. cikk

⁴⁵ Uo. 40. cikk

⁴⁶ FILÓ Erika – KATONÁNÉ PEHR Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem, Budapest, HVG-ORAC, 2015. 25.

⁴⁷ Gyermekjogi Egyezmény 6-10., 12-17. cikkek

⁴⁸ Uo. 6., 18., 24., 26-29. és 31. cikk

⁴⁹ Uo. 11., 19., 32-37., 39-40. cikk

⁵⁰ Uo. 20-21., 23., 25. és 30. cikk

⁵¹ Uo. 22. és 38. cikkek

⁵² LAMY i. m. 16.

⁵³ Gyermekjogi Egyezmény 42-45. cikk

⁵⁴ LAMY i. m. 15.

A gyermeki jogok gyakorlatban való eredményesebb érvényre juttatását célozza a Gyermekjogi Egyezményhez fűzött, *a kommunikációs eljárásról szóló* – 2012. február 28-án elfogadott – *Harmadik Fakultatív Jegyzőkönyv*.⁵⁵ A Gyermekjogi Egyezmény alapjaira épülő, de önálló nemzetközi szerződésnek minősülő Harmadik Fakultatív Jegyzőkönyv szerint az érintett gyermekek közvetlenül vagy jogi képviselőjük útján egyéni panasszal fordulhatnak a Gyermekjogi Bizottsághoz az egyezményben foglalt jogaik megsértésére hivatkozással, azzal a feltétellel, hogy a belső jog szerinti jogorvoslati lehetőségek kimerítése megtörtént.⁵⁶ A Gyermekjogi Bizottság a jegyzőkönyv által létrehozott új kompetencia⁵⁷ birtokában megvizsgálja a panaszt, egyezsége irányuló kísérlet tesz, majd megállapításait és a felekre nézve kötelező javaslatait továbbítja az adott állam hatóságainak, amit a megtett intézkedések utánpótlása kísér.⁵⁸ A gyermekjogok súlyos és rendszeres megsértése esetén vizsgálati eljárás indítható. A hazai jogorvoslatok kihasználásának előírása közvetve a nemzeti szintű rendezést igyekszik szorgalmazni,⁵⁹ ez azonban hatékony nemzeti eljárásrend függvénye. A Harmadik Fakultatív Jegyzőkönyv megerősíti a gyermek igazságszolgáltatáshoz való jogát, aminek a hatékony jogorvoslatához való jog is a részét képezi.⁶⁰

A Gyermekjogi Egyezményt az ENSZ, az ET és az EU minden részes állama ratifikálta; kivételként csak az Amerikai Egyesült Államok, Szomália és Dél-Szudán nevesíthető. Minthogy a Gyermekjogi Egyezményhez csak államok csatlakozhatnak, az EU nem részese annak. Ugyanakkor ennek alapelvei és egyes normatív szabályai a 2009. december 1-je óta kötelező erejű *Alapjogi Chartájában* is megjelennek, ami egyúttal a korábbi hiányos uniós alapjogvédelem terén való előrelépési szándékot is kifejezi.⁶¹ Az Alapjogi Charta is átveszi a gyermek legfőbb érdekének alapelvét, és ebben is megtalálható a gyermek véleménynyilvánítására utaló rendelkezés - eszerint véleményüket „[...] életkoruknak és érettségüknek megfelelően figyelembe kell venni” -, továbbá a szülőkkel való rendszeres kapcsolattartás joga⁶² is szerepel a dokumentumban. Ezen túlmenően figyelemmel kell lenni arra is, hogy az uniós jog alapelveinek részét képezik a tagállamok közös alkotmányos tradíciói is,⁶³ szélesítve az Alapszerződések horizontját.

A Gyermekjogi Egyezmény hatását és érvényre juttatásának lehetőségeit bővíti az, hogy a benne foglalt alapelvek és jogok lassanként beintegrálódtak az európai szintű nemzetközi jogszabályokba és joggyakorlatba.⁶⁴ A Gyermekjogi Egyezmény által felállított nemzetközi

⁵⁵ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a Communications Procedure adopted on 19 December 2011, letölthető: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPICCRRC.aspx>; 46 állam ratifikálta, közöttük 16 uniós tagállam (2020. 01. 19-ei állapot). Magyarország nem csatlakozott e dokumentumhoz.

⁵⁶ A másik két Fakultatív Jegyzőkönyv, A gyermekek fegyveres konfliktusokban való részvételéről szóló, 2000-ben kelt jegyzőkönyv és A gyermekkereskedelemtől, gyermekprostitúcióról és gyermekpornográfiáról szóló, szintén 2000-ben kelt kiegészítő jegyzőkönyv témánk tekintetében nem bír relevanciával.

⁵⁷ Harmadik Jegyzőkönyv 10. cikk

⁵⁸ Uo. 11. cikk

⁵⁹ Rhona SMITH: The Third Optional Protocol to the UN Convention on the Rights of the Child? – Challenges Arising Transforming the Rhetoric into Reality, Leiden, International Journal of Children's Rights, 2013/21. 315.

⁶⁰ Ton LIEFAARD: Access to Justice for Children: Towards a Specific Research and Implementation Agenda, Leiden, International Journal of Children's Rights, 2019/27. 200.

⁶¹ LUX Ágnes: A gyermeki jogok nemzetközi keretrendszere az ombudsman szemszögéből, Budapest, Családi Jog, 2011/4. 28.

⁶² Alapjogi Charta 24. cikk

⁶³ EUSZ 6. cikk (3) bek., Alapjogi Charta (5) bek.

⁶⁴ Alapjogi Ügynökség: Kézikönyv a gyermekjogokra vonatkozó európai jogról, Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2016. 27.

sztemderdek fokozatosan beszivárogtak a nemzeti jogokba is, érzékenyítve az államokat a gyermekjogok iránt. Például a gyermek legfőbb érdekének a szülői érdekekkel szembeni elsőbbségét az európai államok szabályozása egységesen elismeri.⁶⁵ A Gyermekjogi Egyezmény tehát kétségtelenül irányadó nemzetközi mércét teremtett, bár végrehajtási rendszere gyengének mondható, és a közös joggyakorlat hiánya is meglehetősen megnehezíti az egységes alkalmazást. Éppen ezért további ezt kompenzáló és kiegészítő eszközökkel való támogatást igényel. Nem hallgatható el az sem, hogy a Gyermekjogi Egyezményt illetően vannak kritikus, reformot sürgető hangok is, amelyek Gyermekjogi Egyezményt korántsem tekintik köbevésett, megkérdőjelezhetetlen dokumentumnak, és a gyermeki jogok mai kor igényeivel lépést tartó, megújuló szabályozás megfontolása mellett érvelnek.⁶⁶ Lévén, hogy dinamikus folyamattal állunk szembe, a gyermeki jogok napjainkban is tovább fejlődnek, alakulnak és több vonatkozásban újabb rendezést nyernek.⁶⁷

1. 2. Az Európa Tanács tevékenysége

A gyermekjogok terén tevékeny szerepet vállaló másik nemzetközi intézmény az ET. Tevékenységének eddigi legkiemelkedőbb alkotása kétségtelenül az *EJEE*.⁶⁸

1. 2. 1. Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok európai egyezménye (EJEE)

Az EJEE 1950-ben történt elfogadása óta rányomja a bélyegét minden már létező és újonnan keletkező instrumentumra, átformálva az alapvető jogokról alkotott nézeteket, elvárásokat. Olyan viszonyítási pontot jelent, amelyhez mind a jogalkotásnak, mind a jogalkalmazásnak igazodnia szükséges, nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt.

Mára az EJEE-ben részes államok mindegyike valamilyen módon inkorporálta az egyezmény rendelkezéseit a belső jogába.⁶⁹ Bár kevés rendelkezése foglalkozik kifejezetten a gyermekek jogaival,⁷⁰ számos rendelkezése a gyermekekre is érvényes.⁷¹

Az EJEE-ben foglalt jogok mindenkit megilletnek,⁷² bármely alapú diszkriminációtól mentesen,⁷³ ideértve az életkor alapján való megkülönböztetést is.⁷⁴ A gyermekeket érintő diszkrimináció kontextusában egyik első lényegi fejleményként feltétlenül megemlítendő a *Marckx v. Belgique ügy*,⁷⁵ amely kapcsán az *EJEB* először mondta ki a házasságból és a házasságon kívül született gyermekek közötti megkülönböztetés tilalmát, az ezzel ellentétes

⁶⁵ SZEIBERT Orsolya: A családjog jövője Európában, Az európai és a magyar családjog lehetőségei, Budapest, Családi Jog, 2011/4. 7.

⁶⁶ Ann QUENNERSTEDT: Children's Rights Research Moving into Future – Challenges on the Way Forward, Leiden, International Journal of Children's Rights, 2013/21. 238-240.

⁶⁷ SZEIBERT Orsolya: A gyermek érdeke, mint meghatározó szempont a szülői felügyelettel és örökbefogadással kapcsolatos rendelkezések újabb módosításaiban, Budapest, Családi Jog, 2018/2. 48.

⁶⁸ Az ET 47 állama részese (2020. 01. 19-ei állapot).

⁶⁹ Louwrens R. KIESTRÁ: The Impact of the European Convention on Human Rights on Private International Law, New York, Springer, 2014. 32.

⁷⁰ Kifejezetten a kiskorúakról szól a kiskorú nevelési felügyelet céljából való őrizetbevétele, mint jogszerű szabadságelvonás /5. cikk 1/d. bek./ és a tárgyalások nyilvánosságának kiskorú érdekében való korlátozása /6. cikk (1) bek./.

⁷¹ Ursula KILKELLY: The Child and the European Convention on Human Rights, Aldershot, Ashgate/Dartmouth, 1999. 4.

⁷² EJEE 1. cikk

⁷³ Uo. 14. cikk

⁷⁴ Schwizgebel v. Switzerland ügy, no. 25762/07, 2010. 06.10., 76-78. p.

⁷⁵ Marckx v. Belgique ügy, no. 6833/74, 1979. 06. 13., 31. p., 59. p.

elbánást az EJEE vonatkozó rendelkezéseibe ütközőnek minősítve, és megszüntetve a házasságon kívül született gyermekek 'illegitim' státusát, ami a szülői jogokra is kihatott.

A gyermeki jogok az emberi jogok szerves részét, annak egy sajátos csoportját képezik. A gyermekek védelmére irányuló jogi normák egyrészt a felnőttekre írt szabályok gyermekekre való adaptálásaként,⁷⁶ s ilyenként a gyermek emberi jogainként⁷⁷ foghatók fel. Másrészt a gyermekek speciális helyzete – életkorukból adódó sérülékenységük és szintén az életkorral összefüggésben folyamatosan alakuló képességeik okán - a specifikus igényeik által indokolt különleges segítség és támogatás⁷⁸ mellett szól, ami többletjogosultságok révén materializálódik.

A gyermekek jogainak a szülői felelősség kontextusában való vizsgálata kapcsán elsősorban a *magán- és családi élethez való jog*⁷⁹ bír kiemelt jelentőséggel. A magán- és családi élethez való jog tekintetében a gyermekeket a felnőttekkel azonos jogok illetik meg.⁸⁰ A családi élethez való jog nem abszolút jog, azaz e jogok gyakorlásával összefüggésben az államok hatóságai kivételesen, az EJEE-ben megnevezett feltételek fennállásakor avatkozhatnak be, nevezetesen: a törvényben meghatározott esetekben, jogszerű cél érdekében, amikor egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, vagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges.⁸¹ Ezzel összefüggésben a korlátozásnak a jogszerű céllal arányosnak és szükségesnek kell lennie.⁸² Az EJEB az EJEE-ben biztosított jogok kifejezett megsértése mellett e jogok indokolatlan korlátozásával szemben is védelmet nyújt.⁸³

Az EJEB feladata az EJEE-ből eredő emberi felügyelete, a jogsértések kérelemre való kivizsgálása és szankcionálása.⁸⁴ A gyermekjogok terén a legszignifikánsabb hozzájárulást⁸⁵ az EJEB munkája képviseli. Az EJEB gyermekjogokat érintő joggyakorlata kikristályosította az EJEE-ben foglalt normákat és elveket, ami az EJEB-hoz benyújtható egyéni panaszok útján⁸⁶ vált lehetővé. Ilyen panaszt kiskorúak önállóan, szülői hozzájárulás, illetve képviselő nélkül is előterjeszhetnek, ez azonban ritkán fordul elő.⁸⁷ A beadványok többsége jellemzően a gyermek törvényes képviselője részéről érkezik,⁸⁸ ami maga után vonja azt, hogy az EJEB az ügyet alapvetően a szülők szemszögéből elemzi. Ugyanakkor a szülői igényérvényesítés a gyermeki

⁷⁶ Françoise MONÉGER: *Droit de l'enfant*, Répertoire de droit international, Paris, Dalloz, 2017. 2.

⁷⁷ Joel ANDRIANSIMBAZOVINA - Hélène GAUDIN - Jean-Pierre MARHUÉNAUD - Stéphane RIAS - Frédéric SUDRE: *Dictionnaire des droits de l'homme*, Paris, Quadrige/PUF, 2008. 367.

⁷⁸ Adeline GOUTTENOIRE: *Enfant*, Dictionnaire des droits de l'homme, Paris, PUF coll. Quadroge, 2008. 367.

⁷⁹ EJEE 8. cikke

⁸⁰ Uo. 8. cikk (1) bek.

⁸¹ Uo. 8. cikk (2) bek.

⁸² *Groppera Radio AG and Others v. Switzerland* ügy, no. 10890/84., 1990. 03. 28., 72. p.; *Silve and Others v. UK*, no. 20605/92, 1983. 03. 25., 97. p.

⁸³ Paul MAHONEY: *Speculating on the future of the reformed European Court of Human Rights*, Arlington, Human Rights Law Journal, 1999. 20/1-4. 2-4.

⁸⁴ EJEE 32. és 41. cikkek

⁸⁵ Ursula KILKELLY: *The CRC and the ECHR: The Contribution of the European Court of Human Rights to the Implementation of Article 12 of the CRC*, Ton LIEFAARD - Jaap DOEK (szerk.): *Litigating the Rights of the Child*, London, Springer, 2014. 194.

⁸⁶ EJEE 34. cikk

⁸⁷ KILKELLY (2014) i. m. 199.

⁸⁸ Adeline GOUTTENOIRE: *Les mineurs et la Convention Européenne des droit de l'homme*, Catherine GAUTHIER - Marie GAUTIER - Adeline GOTTENOIRE: *Mineurs et droit européens*, Paris, Éd. Pédone, Collection Droits Européens, 2012. 10.

jogok érvényre juttatására is alkalmas lehet. Az EJEB a vonatkozó nemzeti normákat és joggyakorlatot nem absztrakt módon vizsgálja felül, hanem arról dönt, hogy a jogalkalmazás módja az adott ügyben összhangban áll-e az EJEE-vel.

Az EJEE a csatlakozó államokra ró kötelezettséget az emberi jogok tiszteletben tartására. Az EJEB előtt csak a részes államok kérhetők számon és marasztalhatók el, ideértve a magánfelek közötti jogvitákat is. Az EJEE alapján a részes államok „a joghatóságuk alá tartozó minden személy számára” biztosítják az abban foglalt jogok és szabadságok érvényesülését.⁸⁹ A nemzetközi magánjogi jogviták – így különösen a külföldi jog alkalmazása és a külföldi határozatok joghatásainak elismerése is – úgyszintén alávetettek az EJEB vizsgálatának, és az EJEE extraterritoriális hatályával szoros összefüggésben ez igaz akkor is, ha az érintett másik állam nem részese a konvenciónak.⁹⁰

A strasbourgi végrehajtási mechanizmus a nemzeti szisztémákat kiegészítő, szubszidiárius jelleggel bír, amit a nemzeti szintű jogorvoslatok kimerítésének követelménye is kifejez. Emellett az eljáró nemzeti hatóságokat az egyes tényállások megítélése során bizonyos fokú *mérlegelési jog* illeti meg;⁹¹ ez egyrészt jelzi azt, hogy a helyi hatóság a legalkalmasabb az ügy megítélésére, másrészt az olyan komplex ügyekben, mint például a családjog, az ügy sajátosságainak a körültekintő figyelembevételét biztosítja azzal, hogy az EJEB által felállított kritériumok ennek határait megszüntik.

Az EJEB kétségtelenül hozzájárult a gyermekjogoknak, mint védendő értéknek a megszilárdulásához és továbbfejlesztéséhez. Az EJEB a Gyermekjogi Egyezményt az EJEE-nek az értelmezési forrásaként használja, ezzel a saját norma-, illetve joggyakorlata részévé téve. A Gyermekjogi Egyezmény státusát, befolyását növeli az, hogy az EJEB inspirációs forrásként használja, annak tükrében értelmezve az EJEE-t,⁹² hiszen ily módon indirekten segíti a Gyermekjogi Egyezmény érvényre juttatását. Ez a megközelítés egyébiránt közrejátszik a különböző nemzetközi jogforrások rendszerben kezelésében és egymással való harmónikus együttlétezésében is, továbbá illeszkedik az EJEB-nak az EJEE-t élő, változó életviszonyokhoz adaptálódó jogforrásként való megőrzése iránti törekvéséhez is.⁹³ Az EJEB többek között a *Maire v. Portugal ügyben*⁹⁴ expliciten utalt arra, hogy az EJEE-t a nemzetközi jog elveivel, illetve az emberi jogi normákkal összhangban kell értelmezni.

Az EJEB nagymértékben közreműködött a nemzetközi jogszabályok, illetve a nemzeti jogok harmonizálásában is,⁹⁵ egységes jogi mércét felállítva. A nemzeti családjogok emberi jogi szempontból való harmonizált irányvonalú továbbfejlődése nyilvánvaló összefüggésbe hozható

⁸⁹ EJEE 1. cikk

⁹⁰ KIESTRA i. m. 82.

⁹¹ Handyside v. UK ügy, no. 5493/72, 1976. 12. 12., 49-50. p.

⁹² Helen STALFORD, Eleanor DRYWOOD: Coming of age?: Children’s Rights in the European Union, Alphen aan den Rijn, Common Market Law Review, 2009/46, 160.; Például Harroudj v. France ügy, no. 43631/19, 2012. 10. 04., 42. p.

⁹³ Françoise DEKEUWER-DÉFOSSEZ: L’effectivité de la CIDE: rapport de synthèse, Paris, LPA oct. 2010, no. 200, 35.

⁹⁴ Maire v. Portugal ügy, no. 48206/99, 2003. 06., 26., 72. p.; lásd még Nada v. Svájc, no. 10593/08, 2012. 09. 12., 169. p.

⁹⁵ Adeline GOUTTENOIRE: La Convention Internationale des Droit de l’Enfant dans la jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l’Homme, Le monde du droit – Écrits rédigés en l’honneur de Jacques Foyer, Paris, Economica, 2008, 497., 502.

az EJEE normarendszerével, illetve az EJEB tevékenységével.⁹⁶ Az EJEB joggyakorlata a magyar családjogra is meghatározó befolyást gyakorol.⁹⁷

Az EJEB joggyakorlatában a Gyermekjogi Egyezmény gyakran hivatkozott forrás, és az EJEB dinamikus jogértelmezése is közrehatott abban, hogy az EJEE a gyermekjogok hatékony eszközeinek tekinthető.⁹⁸ Mindemellett a gyermeki jogok következetes és koherens EJEB általi védelme tekintetében kétségek is megfogalmazódnak.⁹⁹ Ezzel összefüggésben olyan vélemény is napvilágot lát, miszerint a gyermeki jogok EJEB általi védelme szignifikáns és átfogó eredményekben nem konkretizálódik.¹⁰⁰

1. 2. 2. További jogszabályok

Az ET ernyője alatt több más, a gyermekeket érintő specifikus tematikájú jogszabály is keletkezett. *A gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló, 1996. január 25-én elfogadott európai egyezmény*¹⁰¹ (a továbbiakban: a *Gyermekek Jogainak Gyakorlásáról szóló Egyezmény*) a tekintetben jelent előrehaladást, hogy konkrét eljárási eszközökkel igyekszik előmozdítani a gyermek jogainak a gyakorlatban való megvalósulását, s ilyenként a Gyermekjogi Egyezmény „meghosszabbításaként” fogható fel.¹⁰² Az egyezmény alapján az eljárások során biztosítani kell a gyermek tájékoztatását és véleményének kifejtését,¹⁰³ továbbá jelentős fejleményként lefekteti a gyermek jogi képviselőhöz való jogát is. Miután ehhez a konvencióhoz csupán az uniós tagállamok egy része csatlakozott,¹⁰⁴ hatáskora kevésbé számottevő, így ez idő szerint inkább szunnyadó lehetőségként szemlélendő. Mindazonáltal követendő mintát ad a nemzeti szabályozások számára, akár az egyezményhez való csatlakozás nélkül is.

Szintén jelentős *a gyermekekkel való kapcsolattartásról szóló, 2003. május 15-én kelt ET-i egyezmény* (a továbbiakban: *Kapcsolattartási Egyezmény*).¹⁰⁵ Ennek középpontjában a gyermek családi kapcsolatainak fenntartása, ápolása áll, amely alapján a szülővel való személyes kapcsolattartás¹⁰⁶ mellett a távolabbi családtagokkal való kapcsolat¹⁰⁷ is szerepet kap. A Gyermekjogi Egyezményre való utaláson túlmenően ebben is megtalálható a gyermek

⁹⁶ SZEIBERT Orsolya: *Családformák az Emberi Jogok Európai Egyezménye tükrében*, Budapest, Családi Jog, 2016/3., 42.; Andrea BÜCHLER - Helen KELLER (szerk): *Family Forms and Parenthood. Theory and Practice of Article 8 ECHR in Europe*, Cambridge, Intersentia Ltd, 2016. 29.

⁹⁷ SZEIBERT Orsolya: *Family Forms and Parenthood in Hungary*, Andrea BÜCHLER - Helen KELLER (szerk): *Family Forms and Parenthood. Theory and Practice of Article 8 ECHR in Europe*, Cambridge, Intersentia Ltd, 2016. 263., 280.

⁹⁸ GOUTTENOIRE (2012) i. m. 9.

⁹⁹ Kézikönyv a gyermekjogokra vonatkozó európai jogról 31.

¹⁰⁰ Catherine GAUTHIER: *Les mineurs dans le droit du Conseil de l'Europe*, Catherine GAUTHIER - Marie GAUTHIER - Adeline GOTTENOIRE (szerk): *Mineurs et droit européens*, Collection Droits Européens, Paris, Éd. Pédone, 2012. 28.

¹⁰¹ European Convention on the Exercise of Children's Rights concluded in Strasbourg on 25th January 1996; 20 állam, közöttük 15 uniós tagállam ratifikálta (2020. 01. 19-ei állapot), letölthető: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/160/signatures?p_auth=2MRCXEBY

¹⁰² MONÉGER i. m. 11.

¹⁰³ *Gyermekek Jogainak Gyakorlásáról szóló Egyezmény* 3. cikk

¹⁰⁴ Ausztria, Ciprus, Cseh Köztársaság, Finnország, Franciaország, Görögország, Horvátország, Lengyelország, Lettország, Málta, Németország, Olaszország, Portugália, Spanyolország és Szlovénia (2020. 01. 19-ei állapot)

¹⁰⁵ Convention on Contact concerning Children concluded in Strasbourg on 15th May 2003; 9 állam, közöttük 4 uniós tagállam ratifikálta (2020. 01. 19-ei állapot). Hazánk nem részese a konvenciónak, letölthető: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/192/signatures?p_auth=ONGr7OfI

¹⁰⁶ *Kapcsolattartási Egyezmény* 5., 9. és 10. cikk (2) bek.

¹⁰⁷ Uo. 5. cikk

legfőbb érdekeinek alapelve,¹⁰⁸ és a gyermek tájékoztatáshoz, illetve véleménye kinyilvánításához való joga.¹⁰⁹ A Kapcsolattartási Egyezmény lefekteti a gyermekkel való kapcsolattartás általános elveit és garanciáit,¹¹⁰ valamint az érintett államok közötti együttműködésre építve rendelkezik a külföldi határozatok elismeréséről és végrehajtásáról is.¹¹¹ Utóbbival összefüggésben a külföldi határozatnak a végrehajtás során való aktuális körülményekhez igazításáról, adaptálásáról is szól, az eredeti határozat lényegének érintése nélkül.¹¹² A direkt kapcsolattartás (személyes kapcsolatfelvétel és bármely más módon való kapcsolattartás, így levelezés, telefonbeszélgetés stb.) mellett az indirekt kapcsolattartásra is kiterjed, ami a gyermekre vonatkozó tájékoztatás jogosult részére való nyújtása útján valósulhat meg.¹¹³ Ennek értelmében a szülőkkel való kapcsolattartás csak a gyermek legfőbb érdekében korlátozható vagy tagadható meg.¹¹⁴

E körben említendő *a gyermekek feletti szülői felügyeleti jogot érintő határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 1980. május 20-án Luxemburgban elfogadott európai egyezmény*¹¹⁵ (a továbbiakban *Gyermekefelügyeleti Egyezmény*) is, amelyre – a hazánk általi ratifikációra is tekintettel - a későbbiekben külön kitérünk.

További eredményként könyvelhető el az ET Miniszteri Bizottsága által jegyzett, 2010. november 17-én kelt *A gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatás*,¹¹⁶ amely csokorba szedi a gyermekbarát igazságszolgáltatás fő elemeit. Világosan jelzi a Gyermekejogi Egyezmény ET tevékenységére gyakorolt közvetlen hatását, és az EJEE-el való jótékony interakciót. Ez a dokumentum a gyermekek szerepének a hatósági eljárások során való hangsúlyosabb figyelembevételét, a gyermekek igazságszolgáltatáshoz való tényleges hozzáférését, és ezzel összefüggésben a helyzetükből adódó speciális igényeikhez való alkalmazkodást hivatott elősegíteni. Az ebben foglaltak szerint a gyermekbarát igazságszolgáltatás eszenciája a gyermekjogok tiszteletben tartása és hatékony érvényre juttatása. Ennek kontextusában ugyancsak kiemelt jelentőséggel bír a gyermek tájékoztatáshoz való joga, az eljárásokban való részvétele, véleménye meghallgatásához való joga és utóbbi figyelembevétele, érettségétől függően.¹¹⁷

¹⁰⁸ Uo. 3. cikk

¹⁰⁹ Uo. 6. cikk

¹¹⁰ Uo. 3-10. cikkek

¹¹¹ Uo. 14. cikk

¹¹² Uo. 15. cikk

¹¹³ Uo. 2. cikk a) pont

¹¹⁴ Uo. 4. cikk (2) bek.

¹¹⁵ 2004. évi LXVIII. törvény a gyermekek feletti felügyeleti jogot érintő határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a felügyeleti viszonyok helyreállításáról szóló, 1980. május 20. napján Luxemburgban kelt európai Egyezmény kihirdetéséről

¹¹⁶ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice, Adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers' Deputies, III. Fundamental Principales, letölthető:

https://resourcecentre.savethechildren.net/node/13272/pdf/guidelineschildfriendlyjustice_en.pdf.pdf

¹¹⁷ Uo. 17-30.

2. Az Európai Unió vonatkozó szabályozása

2. 1. A Lisszaboni Szerződés előtt

Az uniós jog egyre tágabb spektruma közvetlenül vagy közvetetten érinti a gyermekeket.¹¹⁸ Ehhez képest az Unión belül a gyermeki jogok védelme lassanként, sporadikusan bontakozott ki. Az integráció kezdeti szakaszában a gazdasági együttműködés, illetve az ehhez szorosan kapcsolódó jogosultságok jutottak szerephez.¹¹⁹ Az e téren észlelhető visszafogottság oka részben a hiányos kompetencia, tekintve, hogy közös gyermekpolitikára vonatkozó hatáskört az uniós tagállamok nem ruháztak az Unióra. Másrészt ez a nemzeti hagyományokkal átszőtt családjogot övező politikai érzékenységekre is visszavezethető. A politikai vetületek mellett az Unió cselekvés deficitjét sokáig a gyermekjogok kulturális, szociális és gazdasági beágyazottságával támasztották alá.¹²⁰

Az elsődleges uniós jogban lényegében nincs nyoma gyermekekre való utalásnak. Specifikus felhatalmazás hiányában a létező kompetenciák mentén - az uniós hatáskör fennállásának eseti vizsgálata alapján - volt mód uniós fellépésre. Gyermeki jogokat is érintő aspektusok szabályozására főként a fogyasztóvédelem, az adatvédelem, a menekültügy és migráció, továbbá a polgári-igazságügyi együttműködés területén került sor.¹²¹ Természetesen az uniós polgárokat, illetve az Unióban tartózkodó személyeket megillető jogosultságok a gyermekekre is vonatkoznak, bár egyes ilyen jogokat további feltételek teljesülése hiányában a gyermekek egyáltalán nem tudnak gyakorolni (pl. szavazati joggal nagykorúság hiányában), vagy önállóan nem tudnak élni vele (pl. személyek szabad áramlása).

Ebben a folyamatban a Maastrichti Szerződés 1992-ben történt hatálybalépése hozott további előrelépést azáltal, hogy a preambulumban kimondta az EJE által biztosított alapvető jogok tiszteletben tartásának követelményét az uniós politikák és intézkedések tekintetében.¹²² A mobilitás fokozódásával egyidejűleg erőteljesen megnövekedett a nemzetközi, illetve uniós dimenziójú ügyek száma, és lévén, hogy ezek tagállami szinten nem kezelhetők megfelelő hatékonysággal (szubszidiaritás), az uniós fellépés elkerülhetetlenné vált.

E vonatkozásban ugyanakkor érdemes nyomatékosítani az EUB szerepét, amely az alapjogokat uniós szinten garantáló Alapjogi Charta hatálybalépését megelőzően is tett lépéseket a gyermekek speciális helyzetének a figyelembevételére. Például az *Echternach v. Moritz ügyben*¹²³ önálló jogként ismerte el az uniós munkavállaló kiskorú gyermekének más tagállamban való tartózkodás jogát egy olyan helyzetben, amikor a munkavállalóként korábban ott dolgozó szülő visszatért a származási tagállamba. A *Baumpast ügyben*¹²⁴ az uniós polgártól elvált, nem uniós polgár szülő tekintetében - az ő nevelésében lévő gyermekei tanulmányai folytatása érdekében, utóbbiak jólétére hivatkozással - tartotta indokoltnak a tartózkodási jog további biztosítását abban a tagállamban, ahol korábban a család együtt élt. A *Chen ügyben*¹²⁵

¹¹⁸ STALFORD, DRYWOOD i. m. 171.

¹¹⁹ Például az Európai Parlament és a Tanács 2009/48/EK irányelve (2009. június 18.) a játékok biztonságáról, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 170/1, 2009. 06. 30., 1-37.

¹²⁰ STALFORD, DRYWOOD i. m. 146.

¹²¹ MEGYERI Nóra: Gyermeki jogok és védelmük Európában, Budapest, Családi Jog, 2016/1. 43.

¹²² EUSZ F. 2. cikk

¹²³ C-413/99 sz. Echternach v. Moritz ügy, ECLI:EU:C:2002:493, 21., és 51. p.-k.

¹²⁴ C-413/99. sz. Baumbast v. Secretary of State for the Home Department ügy, ECLI:EU:C:2002:493, 73. p.

¹²⁵ C-2000/02. sz. Kunquian Catherine Zhu and Man Lavette Chen v. Secretary of State for the Home Department ügy, ECLI:EU:C:2004:639, 45-46. p.

az EUB megerősítette, hogy a harmadik állambeli szülőktől származó, születésével uniós állampolgárságot szerzett kiskorú teljes jogú uniós állampolgárként élvezheti az ebből származó jogosultságokat, és a szülőt hozzátartozói minőségben szintén megilleti az Unió területén való tartózkodási joga. Az *European Parliament v. Council ügyben*¹²⁶ a családegyesítésről szóló 2003/86 irányelv¹²⁷ kapcsán indult eljárásban az EUB már kifejezetten a gyermekek jogainak védelméről beszél, az Alapjogi Charta mellett a Gyermekeji Egyezményre is hivatkozva.¹²⁸

Megemlítendő az is, hogy a Lisszaboni Szerződés előszeleként már korábban is előfordultak konkrét pozitív irányú uniós kezdeményezések. E körben példaként utalni lehet az Európai Bizottság (a továbbiakban: Bizottság) 2006-ban kiadott, *A gyermekek jogairól szóló uniós stratégiáról szóló közleményére*,¹²⁹ amely - a Gyermekeji Egyezményre, mint mérföldköre hivatkozással - hitet tesz a gyermekjogok tevőleges garantálása mellett a Szerződések szerinti uniós politikák megvalósítása terén,¹³⁰ többek között előrevetítve egy jövőbeli uniós cselekvési tervet is. A szakpolitikai irányzatot kijelölő közlemény folyamánként 2007-ben állandó jelleggel működő testületként létrejött Európai Fórum a Gyermekek Jogaiért rendszeresen megvitatja a gyermekeket érintő uniós intézkedéseket, az uniós intézmények számára tanácsadást nyújt és jelentéseket készít e jogok megismertetése, illetve érvényesítése céljából; szerepvállalásának nem kellő tisztázottsága ugyanakkor a hatékonyságot illetően kétségeket ébreszthet. A Bizottságnak *A gyermekek jogairól szóló, 2011-ben kelt Akcióterve*¹³¹ konkrét intézkedések és prioritások mentén igyekezett lendületet adni a gyermekjogok Unión belüli fellendülésének, így például szorgalmazta az ET keretében született, *a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatás* elfogadását,¹³² amely a vezető nemzetközi szervezetek – az Unió, az ENSZ és az ET – közötti jótékony együttműködés megnyilvánulásaként citálható. A gyermekek jogairól szóló, 2021-re előirányozott új átfogó uniós stratégia a létező és jövőbeli intézkedések egységes keretbe vonása jegyében a gyermeki jogok uniós szintű védelmének további megerősítését kívánja előmozdítani, többek között a gyermekbarát igazságszolgáltatást promotáló lépéseket is magában foglalva.¹³³

Az Európai Parlament (a továbbiakban: EP) egy 2008-ban kelt határozatában¹³⁴ szintén meghatározta a gyermekjogokkal kapcsolatos egyes prioritásokat, olyan aspektusokra kitérve, mint például a diszkrimináció vagy a gyermekek részvételi joga.¹³⁵ Gesztusértékű, hogy az EP már 1987-ben létrehozta a gyermekek jogellenes külföldre vitele ügyében eljáró mediatori

¹²⁶ C-540/03. sz. *European Parliament v. Council* ügy, ECLI:EU:C:2006:429

¹²⁷ A Tanács 2003/86/EK irányelve (2003. szeptember 22.) a családegyesítési jogról, Hivatalos Lap L 251, 2003. 10. 03., 12-18.

¹²⁸ Lásd *European Parliament v. Council* ügy 8-10., 31-34., 57-73., 84-88. p.

¹²⁹ *European Commission Communication, Towards an EU Strategy on the Rights of the Child, COM (2006).*; letölthető: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/com_2006_367_strategy_on_the_rights_of_the_child_en_0.pdf

¹³⁰ Uo. 367., 2-3.

¹³¹ *European Commission, Communication: An EU Agenda for the Rights of the Child, COM (2011) 60 final*, letölthető: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0060:FIN:en:PDF>

¹³² Uo. 11., 6-8. p.

¹³³ Lásd <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12454-Delivering-for-children-an-EU-strategy-on-the-rights-of-the-child>

¹³⁴ *European Parliament Resolution of 16 January 2008: Towards an EU Strategy on the Rights of the Child ((2007/2093 INI)*, letölthető:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P6-TA-2008-0012>

¹³⁵ Uo. 36-40, 97-117. p.

intézményt, amelynek feladata az ilyen ügyekben való közvetítés a konfliktusok konszenzusos úton való rendezésének előmozdítása érdekében; ez az intézmény mára általános uniós gyermekjogi koordinátorrá avanszált.

2. 2. A Lisszaboni Szerződés és az Alapjogi Charta

A 2009. december 1-jén hatályba lépett Lisszaboni Szerződés új időszámítást jelez a gyermekek jogai területén. A Lisszaboni Szerződés az Unió általános célkitűzésévé és alapértékévé teszi a gyermeki jogok védelmét, amit az uniós politikák egésze tekintetében érvényre kell juttatni, belső és nemzetközi relációban egyaránt.¹³⁶ Ezáltal explicit és számon kérhető kötelezettséget keletkeztet a gyermekjogok tekintetében. Ezen túlmenően az alapvető emberi jogok és szabadságjogok úgyszintén alapelveként jelennek meg,¹³⁷ és a további, az állampolgárságra¹³⁸ és a diszkriminációmentességre¹³⁹ vonatkozó rendelkezések szintén támogatólag hatnak.

A Lisszaboni Szerződéshez kötődő másik előremutató elem az Alapjogi Charta jogi kötelező erővel való felruházása.¹⁴⁰ A Lisszaboni Szerződés a 2009. december 7-én kihirdetett Alapjogi Chartát beemelte az uniós joganyagba, miáltal a Szerződésekkel azonos rangot kapott. Ily módon az uniós jog korábbi alapjogi hiátusa kiküszöbölődött.

A Lisszaboni Szerződés hozadéka, hogy megalapozza a gyermekek jogainak, legfőbb érdekeinek tiszteletben tartására irányuló kötelezettséget, erre azonban anélkül került sor, hogy általános jellegű jogalkotási hatáskört hozott volna létre e vonatkozásban. Bár a gyermekjogokkal kapcsolatos uniós hatáskör továbbra is korlátozott terjedelmű,¹⁴¹ egyértelmű fordulópontot jelent, kihatva az uniós jogalkotásra, az uniós politikákra és intézkedésekre.¹⁴² Ennek megfelelően az Unió köteles a gyermekek jogainak érvényre juttatását uniós szinten elősegíteni. Ezzel szoros összefüggésben került sor a szülői felelősség nemzetközi eljárásjogi aspektusával foglalkozó Brüsszel IIa rendelet átfogó felülvizsgálatára is, amely egyik elsődleges célja a gyermekeket érintő eljárások gyorsítása és hatékonyabbá tétele, illetve a gyermeki jogok erőteljesebb érvényre juttatása. Az uniós jogalkotás, illetve az uniós jog interpretációja során egyaránt szem előtt kell tartani a gyermekjogokkal kapcsolatos alapvetéseket, ami ugyancsak erős befolyást, tartalmi változást indukál.

Ezen túlmenően az Uniónak minden uniós politika, illetve intézkedés kapcsán vizsgálnia kell azok gyermekekre gyakorolt hatását is, aminek a gyermekjogok megfelelő képviselője és Unión belüli koordinációja mellett a gyermekjogokra vonatkozó ismeretterjesztés, illetve a folyamatos monitorozás szintén részét képezi.¹⁴³ A tagállamok Alapjogi Chartából eredő kötelezettségeinek teljesítését az Európai Bizottság ellenőrzi, ami akár kötelezettségszegési eljárást is vonhat maga után.¹⁴⁴

¹³⁶ EUSZ 2. és 3. cikk

¹³⁷ Uo. 21. cikk

¹³⁸ EUMSZ 20. cikke

¹³⁹ Uo. 19. cikke

¹⁴⁰ EUSZ 6. cikk (1) bek.

¹⁴¹ Lásd EUMSZ 81. és 82. cikkének (2) bek.

¹⁴² European Parliament, Directorate – General for Internal Policies: EU Framework of Law for Children’s Rights, 2012. 20., letölthető: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2012/462445/IPOL-LIBE_NT\(2012\)462445_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2012/462445/IPOL-LIBE_NT(2012)462445_EN.pdf)

¹⁴³ European Parliament (2012) i. m. 31.

¹⁴⁴ EUMSZ 258. cikk

Ami az Alapjogi Chartát illeti, a gyermekjogok első részletes, alkotmányos rangú uniós jogi katalógusaként¹⁴⁵ konkrét rendelkezéseket szentel a gyermekek jogainak. Az uniós intézmények és a tagállamok tekintetében egyaránt kötelezettséget hoz létre az abban foglaltak betartására és érvényesítésére. Az Alapjogi Charta preambuluma megerősíti a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból és nemzetközi kötelezettségeiből eredő jogokat, és szimbolikus jellegű az EJEE által garantált emberi jogokra és alapvető szabadságokra való utalás is.¹⁴⁶ Az EJEE-vel való összefüggéseket illetően kiemelendő, hogy az Alapjogi Charta egyértelműen kimondja, az Alapjogi Chartában és az EJEE-ben egyaránt bennefoglalt jogok tartalmát és terjedelmét azonosnak kell tekinteni azzal, hogy az uniós jog kiterjedtebb védelmet is nyújthat.¹⁴⁷ Ez elvezet ahhoz az értelmezéshez, miszerint az Alapjogi Charta által nyújtott védelem az EJEE által garantálthoz képest nem lehet alacsonyabb szintű – „az uniós jog, illetve az EUB autonómiájának érintése nélkül.”¹⁴⁸

A tárgykört illetően különösen az Alapjogi Charta 24. cikke emelendő ki, amely a következőkben konkretizálja a gyermekek alapvető jogait: „(1) A gyermekeknek joguk van a jólétükhöz szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. A gyermekek véleményüket szabadon kifejezhetik. Az őket érintő ügyekben véleményüket életkoruknak és érettségüknek megfelelően figyelembe kell venni. (2) A hatóságok és a magánintézmények gyermekekkel kapcsolatos tevékenységében a gyermek mindenek fölött álló érdekének kell az elsődleges szempontnak lennie. (3) Minden gyermeknek joga van ahhoz, hogy mindkét szülőjével rendszeres, személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn, kivéve, ha ez az érdekeivel ellentétes.” Ezen túlmenően az Alapjogi Charta szól az oktatáshoz való jogról,¹⁴⁹ valamint a gyermekek munkáltatás útján való kizsákmányolás elleni védelméről is;¹⁵⁰ emellett számos egyéb szabálya is érinti a gyermekeket.

A gyermekek védelméhez és róluk való gondoskodáshoz való jog deklarálása mellett az Alapjogi Charta tehát - a Gyermekjogi Egyezményhez hasonlóan - külön rendelkezik a gyermekek szabad véleménynyilvánítási jogáról, véleményük életkoruk és érettségi szintjüknek megfelelő figyelembevételéről, továbbá a szülőkkel való rendszeres kapcsolattartás jogáról, és rögzíti a gyermekek legfőbb érdekeinek elsődlegességét. Az Alapjogi Charta nagyvonalakban átveszi az EJEE-ben felsorolt emberi jogokat is.

A gyermek legfőbb érdekeiről szóló generálklauzula folyamatoként az uniós jogi aktusok meghozatala, értelmezése és végrehajtása során egyaránt a gyermek jólétét kell perdöntő tényezőnek tekinteni. Ennélfogva az Alapjogi Charta kétségtelenül határátkönek tekinthető a gyermeki jogok uniós szintű védelme területén annyiban, hogy megteremt a védelem jogszabályi alapját és annak uniós szintű kontrollját. Az Alapjogi Chartában deklarált alapjogi védelem iránti elkötelezettség kétségtelen befolyást gyakorol a nemzetközi magánjogi szabályozásra, illetve a nemzetközi családjogi ügyek elbírálására is.¹⁵¹ Mindazonáltal az

¹⁴⁵ Kézikönyv a gyermekjogokra vonatkozó európai jogról 21.

¹⁴⁶ Alapjogi Charta (5) pbe.

¹⁴⁷ Uo. 52. cikk (3) bek.

¹⁴⁸ C-18/16. sz. K ügy, EU:C:2017:680, 50. p.; C-180/17. sz. Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie ügy, EU:C:2018:775, 31. p.

¹⁴⁹ Alapjogi Charta 14. cikk (2) bek.

¹⁵⁰ Uo. 32. cikk

¹⁵¹ James J. FAWCETT - Máire Ní SHÚILLEABHÁIN - Sangeeta SHAH: Human Rights and Private International Law, Oxford, Oxford University Press, 2016. 856.

Alapjogi Charta a létező nemzetközi jogi kerethez új elemeket nem tesz hozzá, így az alapjogok védelmét illetően lényegi többlettartalmat, további hozzáadott értéket nem képvisel.¹⁵²

A 2010-ben kelt, *Az Alapjogi Charta hatékony végrehajtásáról* szóló közleményben az Európai Bizottság a maga számára felállított követelményként fogalmazza meg az uniós jogszabálytervezetekkel kapcsolatos előzetes alapjogi teszt elvégzését.¹⁵³ Az Alapjogi Charta alkalmazásának tapasztalatairól egyébiránt az Európai Bizottság éves jelentéseket készít, amely kapcsán a gyermekek jogai hangsúlyos szerepet kapnak. A 2017. évi jelentés¹⁵⁴ például külön figyelmet szentel a kísérő nélküli kiskorúaknak, kitérve a tagállamok számára többek között a gyermek családi kapcsolatainak feltérképezésére és védelmüknek gyámság alá helyezés útján való biztosítására vonatkozó uniós ajánlásra.¹⁵⁵ A 2019. évi jelentés¹⁵⁶ szintén a migráns gyermekekkel foglalkozik részletesebben.

Az EUB uniós jog egységes és konzekvens alkalmazása felett örökődő feladatkörét¹⁵⁷ az Alapjogi Chartában megjelenített jogok tovább bővítették, amihez a határon átnyúló családjogi ügyekre vonatkozó uniós jogalkotás folyamatosan 'muníciót' nyújt. Az EUB döntéseiben nyilvánvalóan felismerhető a gyermekjogok Alapjogi Charta által fémjelzett fejlődése. Az Alapjogi Charta megszületését megelőzően az EUB az alapjogok védelmét célzó főbb elveket – primér jogforrások hiányában - a tagállamok közös alkotmányos hagyományaira, illetve a nemzetközi egyezményekre építette.¹⁵⁸ Az EUB ezidáig viszonylag kevés ügyben ítélezett kifejezetten gyermekjogokkal kapcsolatban; ezek többnyire az uniós polgárok szabad áramlásával voltak összefüggésben.¹⁵⁹

Ugyanakkor a gyermekek jogellenes külföldre való elvitele iránti ügyek számos alkalmat adtak a gyermekjogok terén való gondolkodásra. A *J. McB v. L. E. ügyben*¹⁶⁰ például az EUB már kifejezetten hivatkozik a gyermek legfőbb érdekeire, mint a Gyermekjogi Egyezmény által inspirált és az Alapjogi Chartába is belefoglalt alapjogra, kimondva, hogy a Brüsszel IIa rendelet szabályait a gyermek alapvető jogainak a tükrében kell értelmezni. A *Zarraga ügyben*¹⁶¹ ugyancsak tetten érhető a legfőbb gyermeki érdek, valamint a gyermek meghallgatáshoz való jogának felhívása, bár vitatott eredménnyel. Fontos intézményi

¹⁵² Pierre PESCATORE: La protection des droits ordinaires du „citoyen européen”, Jacqueline de GUILLENCHMIDT - Philippe LÉGER (szerk.): Le droit à la mesure de l'homme de Ph. Léger, Paris, Pedone, 2006. 455.

¹⁵³ European Commission, Communication: Strategy for the effective implementation of the Charter of Fundamental Rights, COM (2010) 573 final, letölthető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52010DC0573>

¹⁵⁴ 2017 report on the application of the EU Charter of Fundamental Rights, letölthető: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017_annual_charter_report_en.pdf

¹⁵⁵ Uo. 93., Lásd Communication on the protection of children in migration COM (2017) 211 final; letölthető: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20170412_communication_on_the_protection_of_children_in_migration_en.pdf

¹⁵⁶ Fundamental Rights Report 2019, European Union Agency for Fundamental Rights, letölthető: <https://fra.europa.eu/en/publication/2019/fundamental-rights-2019>

¹⁵⁷ EUMSZ 267. cikke

¹⁵⁸ BLUTMAN László: Az Európai Unió joga a gyakorlatban, Budapest, HVG-ORAC, 2013. 518.

¹⁵⁹ Kézikönyv a gyermekjogokra vonatkozó európai jogról 30.; Lásd például Baumbast ügy; C-148/02. sz. Carlos Garcia Avello v. Belgian State ügy, ECLI:EU:C:2003:539; Chen ügy; C-310/08. sz. London Borough of Harrow v. Ninco Hassa Ibrahim and Secretary of State for the Home Department ügy, ECLI:EU:C:2010:80; C-480/08. sz. Maria Teixeira v. London Borough of Lambeth and Secretary of State for the Home Department ügy, ECLI:EU:C:2010:83

¹⁶⁰ C-400/10 (2010) PPU. sz. J. McB v. L. E. ügy, ECLI:EU:C:2010:582, 60. p.

¹⁶¹ C-491/10 PPU. sz. Joseba Andoni Aguirre Zarraga v. Simone Pelz ügy, ECLI:EU:C:2010:828, 63-68. p.

fejleményként utalni szükséges a 2008-ban bevezetett sürgősségi eljárásra is, amely főként a gyermekeket érintő eljárásokban kerül alkalmazásra azzal az indokkal, hogy az időmúlás káros befolyással van a gyermek érdekeire, így a szülővel való kapcsolat megszakadásával járhat,¹⁶² a jogellenesen elvitt gyermek hazatérését, illetve reintegrációját megnehezítheti,¹⁶³ a gyermek további lelki károsodát okozhatja,¹⁶⁴ és a tisztázatlan jogi helyzet a jogbizonytalanság mielőbbi felszámolását igényli.¹⁶⁵

Le kell azonban szögezni azt, hogy a határon átnyúló családjogi ügyekben az uniós szabályozás hatóköre a nemzetközi jogihoz képest eleve limitált volt, és a Lisszaboni Szerződés által kreált új hatáskörök birtokában is az maradt. A jelenlegi uniós jogszabályi keret továbbra is nélküli az erős jogi kötőerőt és specifikus jogi kötelezettségeket.¹⁶⁶ A gyermekjogok Unión belüli védelmének korlátja egyrészt az uniós kompetencia megléte, azaz a jogalkotáshoz szükséges általános jogalap, így az Unió csak a saját hatáskörei által behatároltan tud intézkedéseket hozni, illetve fellépni. Másrészt az Alapjogi Chartában foglalt, az uniós intézményekre és a tagállamokra vonatkozó kötelezettségek csak az uniós jog alkalmazása körében állnak fenn, tekintve, hogy az Alapjogi Charta az uniós hatásköröket nem terjeszti ki, és új uniós kötelezettségeket sem hoz létre.¹⁶⁷ Az uniós cselekvési tér korlátozottsága nem kreál ideális feltételeket a fókuszált intézkedésekhez, így ez idő szerint inkább fragmentált és esetleges jellegű intézkedéseknek lehetünk tanúi. Mindazonáltal, az uniós családjogi ügyekben való együttműködés terén lezajlott jogalkotás kontextusában a gyermekjogok növekvő hangsúllyal jelennek meg. A szülői felelősség körében uniós szinten alapvetően eljárásjogi kérdések szabályozására került sor, és ennek vonala mentén kerülnek a látótérbe a gyermeki jogok.

Ki kell térni arra is, hogy a Lisszaboni Szerződés előirányozta az *Unió csatlakozását az EJEE-hez*.¹⁶⁸ Az Európai Unióról szóló Szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 216. cikke lehetővé teszi az Unió nemzetközi egyezményekhez való csatlakozását az uniós jog által lefedett területen. Az EJEE 2004-ben történt módosítása folytán¹⁶⁹ mód nyílik az Unió egyezményhez való csatlakozására. A csatlakozás előreláthatólag megerősíthetné a gyermekek Unión belüli jogi védelmét és megalapozhatná a koherens emberi jogi szabályozást, bár a szakértői vélemények a csatlakozás hozzáadott értéke és megvalósíthatósága tekintetében korántsem egyöntetűek.¹⁷⁰ Az Unió EJEE-hez való csatlakozását azonban megfékezte¹⁷¹ az EUB-nak a 2014. december

¹⁶² J. McB v. L. E ügy 28.; C-497/10. PPU. sz. Barbara Mercredi v. Richard Chaffe ügy, ECLI:EU:C:2010:829, 39. p.

¹⁶³ Zarraga ügy 40. p.

¹⁶⁴ C-211/10. PPU. sz. Doris Povse v. Mauro Alpago ügy, ECLI:EU:C:2010:400, 35. p.

¹⁶⁵ C-211/403/09. PPU. Jasna Detiček v. Maurizio Sgueglia ügy, ECLI:EU:C:2009:810, 30. p.

¹⁶⁶ European Parliament (2012) i. m. 26.

¹⁶⁷ EUSZ 6. cikk (1) bek., Alapjogi Charta 51. cikk (2) bek.; lásd J. McB v. L.E. ügy 51. p.

¹⁶⁸ Lisszaboni Szerződés 6. cikk (2) bek.

¹⁶⁹ Lásd az EJEE-hez fűzött 14. Jegyzőkönyv, Convention for the Protection of Human Rights (Protocol No. 14), letölthető: https://www.echr.coe.int/Documents/Library_Collection_P14_ETS194E_ENG.pdf

¹⁷⁰ Adam ŁAZOWSKI - Ramses A. WESSEL: When Caveats Turn into Locks: Opinion 2/13 on Accession of the European Union to the ECHR, Cambridge, German Law Journal, 2016/1. 212.; Steve PEERS: The EU's Accession to the ECHR: The Dream Becomes a Nightmare, Cambridge, German Law Journal, 2016/1. 222.; Daniel HALBERSTAM: It's the Autonomy, Stupid! A Modest Defense of Opinion 2/13 on EU Accession to the ECHR, and the Way Forward, Cambridge, German Law Journal, 2016/1. 146.; Joakim NERGELIUS: The accession of the EU to the European Convention on Human Rights: A critical analysis of the Opinion of the European Court of Justice, Stockholm, Swedish Institute for Policy Studies, 2015. 50.

¹⁷¹ Erről lásd például: Michèle FINCK: The Court of Justice of the European Union Strikes Down EU Accession to the European Convention on Human Rights: What Does the Decision Mean?, Int'l J. Const. L. Blog, Dec. 28,

18-án kelt 2/13. sz. véleménye, amely a csatlakozási megállapodás tervezetét az Alapszerződésekkel inkompatibilisnak értékelte azzal, hogy az esetleges csatlakozást az EUB kizárólagos hatásköreinek elvonásaként értelmezte és az autonóm uniós joggal összeférhetetlennek minősítette.¹⁷² A véleményben foglaltak szerint a csatlakozással az „Unió és intézményei, beleértve a Bíróságot, az EJEE-ben foglalt ellenőrzési mechanizmus, illetve különösen az EJEB határozatai és ítéletei alá lenne rendelve,”¹⁷³ továbbá „a nemzetközi megállapodásoknak csak akkor lehet kihatása a Bíróság hatáskörére, ha az e hatáskör jellegének megőrzésére vonatkozó alapvető feltételek teljesülnek, és ebből kifolyólag az uniós jogrend autonómiája nem sérül.”¹⁷⁴ Ez a csatlakozással összefüggő kérdések újragondolását teszi szükségessé.

Tekintve, hogy az Unió gyermekjogok területén fennálló hatásköre az Alapszerződések által körülhatárolt, és minthogy e terület rendkívül szerteágazó, az uniós hatáskör fennállása és terjedelme továbbra is esetről esetre bírálendő el. Jelen dolgozat témája az egyértelműen uniós kompetenciába tartozó polgári jogi ügyekben való igazságügyi együttműködés - ezen belül a családjogi ügyekben való eljárási együttműködés - körébe illeszkedik.¹⁷⁵ E területen több uniós jogszabály is született; ezek közül a Brüsszel IIa rendelet kardinális jelentőségű.

2014, letölthető: <http://www.iconnectblog.com/2014/12/the-court-of-justice-of-the-european-union-strikes-down-eu-accession-to-the-european-convention-on-human-rights-what-does-the-decision-mean/>

¹⁷² EUB 2/13. sz. vélemény, ECLI:EU:C:2014:2454, 258. p.

¹⁷³ Uo. 181. p.

¹⁷⁴ Uo. 183. p.

¹⁷⁵ EUMSZ 81. cikk

3. A szülői felügyelet szempontjából meghatározó gyermekjogok megjelenése a magyar jogszabályokban

Bár a magyar anyagi, illetve eljárásjogi szabályozás nem képezi jelen dolgozat tárgyát, a teljességre törekvés jegyében röviden és vázlatosan kitérünk a hatályos szabályozás idevágó néhány alapelemére. E körben általánosságban elmondható, hogy a Gyermejjogi Egyezményhez való magyar csatlakozás világos fordulópontot jelez, amely a gyermeki jogok védelmének a belső normákban való egyértelműbb megjelenítését és megerősödését hozta magával.

A gyermekjogok fő hazai forrása értelemszerűen *Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)*. A gyermek, illetve a család védelmét más normákban foglalt további részletszabályok fejtik ki, így különösen a *2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről* (a továbbiakban: Ptk.) *Családjogi Könyve, a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény* (a továbbiakban: Gyermekvédelmi Törvény), *a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet* (a továbbiakban: Gyer.), *a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény* (a továbbiakban: Családvédelmi törvény), továbbá *a polgári perrendtartásról szóló új, 2016. évi CXXX. törvény* (a továbbiakban: Pp.).

Az *Alaptörvény* specifikus rendelkezéseket fogalmaz meg a gyermekekre vonatkozóan azzal, hogy a gyermeket – egyes kivételektől eltekintve - minden egyéb alapvető jog megilleti.¹⁷⁶ Az *Alaptörvény* XVI. cikke deklarálja a gyermekek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogát, amely védelemre mindenkivel szemben igényt tarthat. Az *Alaptörvény* L. cikke általános jelleggel kimondja, hogy Magyarország védi a családot és a házasságot, amelynek az alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek jogviszony. Utóbbi a vérségi kapcsolaton túl örökbefogadás és az örökbefogadó gyámság révén is keletkezhet.¹⁷⁷ Az *Alaptörvény* a házasságnak tehát kiemelt védelmet nyújt, és amint az az indokolásból kiviláglik, az egyéb együttélési formákat, így pl. a de facto élettársi kapcsolatot nem sorolja a család fogalomkörébe akkor sem, ha abból gyermek származik, ugyanakkor a szülőket a közös gyermek családjának tekinti.¹⁷⁸ Ennek nyomán az élettársi jogviszonyra vonatkozó normákat a Ptk. és a NMJ Kódex is a családjogi rendelkezésektől elkülönítve¹⁷⁹ jeleníti meg.¹⁸⁰ Az élettársak közös gyermeke tekintetében keletkezett egyes családjogi jogkövetkezmények a Ptk. Negyedik Könyvében találhatóak. Eszerint az élettársi jogviszonyhoz abban az esetben fűződnek családjogi hatások, ha a kapcsolat legalább egy évig fennállt és az élettársaknak közös gyermeke született.¹⁸¹ Fontos ugyanakkor leszögezni, hogy

¹⁷⁶ Alaptörvény XVI. cikkhez fűzött indokolás első mondat

¹⁷⁷ Uo. L. cikkhez fűzött indokolás (8) bek.

¹⁷⁸ Uo.

¹⁷⁹ A Ptk. részben a kötelmi jogi, részben a családjogi rendelkezések között szól az élettársakról. A NMJ Kódexben teljesen önálló fejezetben szerepelnek az élettársakról szóló szabályok. Lásd IV. fejezet 35-36. §

¹⁸⁰ Megemlítendő, hogy a Ptk. szakértői javaslata a családi viszonyok védelmének alapelvét foglalta magában, amely a család fogalmának tágabb értelmezését vonta volna maga után, a házasságon, illetve jogszabályon alapuló szülő-gyermek kapcsolatokon kívüli egyéb, de facto kapcsolatokat is (mostohaszülő, nevelőszülő). Lásd SZEIBERT (2006) i. m. 270-273. A NMJ Kódex szakértői javaslatában az élettársakra vonatkozó szabályok, a bejegyzett élettársakról szóló szabályokhoz hasonlóan szintén a Családjogi Fejezetben kaptak helyet.

¹⁸¹ Ptk. 4: 86. § (1) bek., Ptk. 4: 94. § (1) bek.

bár az Alaptörvény család fogalma szűkkörűen meghatározott, ez a tény magát a szülő-gyermek jogviszonyt nem érinti.¹⁸²

A *Ptk. Családjogi Könyve* a korábbi szabályozáshoz képest részletesebb és differenciáltabb rendelkezések útján biztosítja a gyermeki jogok megvalósulását, beépítve az ítélkezési gyakorlat által kéréselt megoldásokat is.¹⁸³ A szülői felügyeleti jogot illetően a korábbi szabályozáshoz képest érdemi változásról kevésbé lehet beszélni.¹⁸⁴

A *Ptk.* – a házasság és család védelme, a házastársak egyenjogúságának, valamint a méltányosság és a gyengébb fél védelmének elve mellett - alapelveként rögzíti a gyermekek érdekének védelmét is, amit a normaszöveg további aspektusokban is kibont. A *Ptk.* megfogalmazása szerint a családi jogviszonyokban „[...] a gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben” részesülnek.¹⁸⁵ Tekintve, hogy a *Ptk.* a gyermeket elsősorban a családi közösség tagjaként szemléli, a gyermek érdekének és jogainak úgy tulajdonít megkülönböztetett figyelmet, hogy ezzel egyidejűleg a család többi tagjának a szempontjait is számításba veszi a döntéshozatalkor. A gyermek jogait és szükségleteit ugyanis nem lehet elszigetelten, a szülők, illetve az őt körülvevő család igényeitől függetlenül, hiszen ez olyan lenne, mint a karnak a test többi részétől való leválasztása.¹⁸⁶ Ennek megfelelően a gyermek érdekei nem elkülönítve, egyetlen tényezőként, hanem a családi érdekekhez viszonyítottan, abba ágyazottan jelennek meg, így a döntéshozatal az adott, komplexen megközelített helyzetben a gyermek számára a lehető legjobb megoldás kiválasztására irányul.¹⁸⁷ Szintén az alapelvek között rögzíti a *Ptk.*, hogy a gyermeknek joga van ahhoz, hogy saját családjában nevelkedjék; ha nem nevelkedhet saját családjában, akkor is biztosítani kell számára, hogy lehetőleg családi környezetben nőjön fel és korábbi családi kapcsolatait megtarthassa.¹⁸⁸ A gyermeknek a saját családjában, illetve a családi környezetben nevelkedéséhez és a korábbi családi kapcsolatai fenntartásához fűződő jogát törvényben meghatározott esetben, kivételesen és a gyermek érdekében lehet korlátozni.¹⁸⁹ A családból való kiemelésre csak szigorúan meghatározott törvényi feltételek esetén kerülhet sor, így különösen akkor, ha a gyermek érdekeit a családi környezete veszélyezteti.¹⁹⁰

A szülői felügyelet terén a szülők jogait a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődése érdekében kötelesek gyakorolni és ezzel összefüggésben kötelesek együttműködni.¹⁹¹ Amennyiben a szülők a szülői felügyeletet nem a gyermek érdekében gyakorolják, a gyermek védelme érdekében kivételesen indokolt esetben állami beavatkozás válik szükségessé, és a

¹⁸² SZEIBERT (2016) i. m. 271.

¹⁸³ FAZEKAS Ágota: A gyermeki jogok érvényesülése az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvében, Debrecen, Pro Futuro, 2016/2. 58.

¹⁸⁴ SZEIBERT Orsolya: Szülői felügyelet és szülői felelősség – Terminológiai és tartalmi kérdések a hazai családjogi szabályozás-történet, a *Ptk.*-kodifikáció, az európai jogegységesítési törekvések és a Brüsszel IIa rendelet tükrében. Raffai Katalin – Szabó Sarolta: *Honeste Benefacere Pro Scientia*, Ünnepi kötet Burián László 65. születésnapja alkalmából, Budapest, Xenia, Pázmány Press, 2019, 148.

¹⁸⁵ *Ptk.* 4: 2. § (1) bek.

¹⁸⁶ Martin GUGGENHEIM: *What's Wrong with Children's Rights*, Harvard, Harvard University Press, 2005. 14

¹⁸⁷ KÖRÖS András: *Alapelvek*, KÖRÖS András (szerk.): *Polgári Jog – Családjog – Az új Ptk. magyarázata III/VI.*, Budapest, HVG-ORAC, 2013. 27-28.

¹⁸⁸ *Ptk.* 4: 2. § (3) és (4) bek.; hasonló rendelkezést tartalmaz a Családvédelmi törvény 13. § és a Gyermekvédelmi törvény 7. § (1) bek. is.

¹⁸⁹ *Ptk.* 4: 2. § (4) bek.

¹⁹⁰ Gyermekvédelmi Törvény 78. § (1) bek.

¹⁹¹ *Ptk.* 4: 147. § (1) bek.

szülői felügyelet korlátozható vagy megszüntethető.¹⁹² Szülői felügyeletet gyakorló szülő hiányában a kiskorú gondviselését, képviselétét és vagyona kezelését a gyám látja el, aki tevékenységét szintén köteles a gyermek érdekeinek megfelelően kifejtetni,¹⁹³ ellenkező esetben felmentésnek vagy elmozdításnak van helye.¹⁹⁴

A nemzetközi irányzatokkal összhangban a magyar jogban is egyre inkább fókuszba kerül a gyermek véleménynyilvánításhoz való joga. A Ptk. a Csjt-hez képest nagyobb hangsúlyt helyez a gyermek döntési folyamatokba való bevonására.¹⁹⁵

A Ptk. a szülői felügyelet gyakorlásának módjával összefüggésben előírja, hogy a szülő köteles a gyermeket az őt érintő döntésekről tájékoztatni; a szülőknek biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképesség birtokában lévő gyermek véleményét kifejtthesse, és azt – korára és érettségére tekintettel megfelelő súllyal figyelembe kell venniük.¹⁹⁶ A törvényben meghatározott esetben – így pl. a gyermek életpályájának megválasztása¹⁹⁷ - közös döntéshozatalra kerül sor.¹⁹⁸ Eltérést nem engedő szabályként a Ptk. előírja, hogy a kiskorú személyét és vagyonát érintő jognyilatkozatok megtétele során a törvényes képviselőnek az ítélőképesség birtokában lévő gyermek véleményét - korának és érettségének megfelelően - figyelembe kell vennie;¹⁹⁹ ez alól kivételt képeznek azok a jognyilatkozatok, amelyeket a tizennegyedik évét betöltött, korlátozottan cselekvőképes kiskorú személyes nyilatkozatát igénylik.²⁰⁰

A szülői felügyelet gyakorlásának rendezésére irányuló eljárás kapcsán a Ptk. a gyermek meghallgatásáról úgy rendelkezik, hogy erre – életkorától függetlenül - indokolt esetben kerül sor, de gyermek maga is kérheti a meghallgatását; ekkor közvetlenül vagy szakértő útján²⁰¹ meg kell hallgatni. Ha azonban a gyermek a tizennegyedik életévét betöltötte, a Ptk. alapján a szülői felügyeletére és elhelyezésére vonatkozó döntés csak egyetértésével hozható; ez alól kivételként nevesíti azt, ha a gyermek választása a fejlődését veszélyezteti.²⁰² A kapcsolattartásról szintén az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményének figyelembevételével dönt a bíróság.²⁰³ Ebből következően a tizennégy éves gyermeket a törvény automatikusan ítélőképesség birtokában lévőnek tekinti, kötelező meghallgatni és véleménye főszabály szerint irányadó a döntéshozatalban; ettől az eljáró bíróság csak a rá nézve veszélyt előidéző helyzetben tekinthet el. A Ptk. kommentár definíciója szerint a kiskorú ítélőképesség birtokában van, ha képes arra, hogy a jogügylet lényegét, következményeit átlássa, véleményt formáljon, és azt kifejezésre juttassa.²⁰⁴ A gyermeki jogok fokozott érvényesülésének lényeges fejleménye a tizennégy évet betöltött gyermek meghallgatásának és

¹⁹² Uo. 4: 149. §; 995/B/1990. AB határozat, ABH 1993. 515.

¹⁹³ Ptk. 4: 234. (1) bek.

¹⁹⁴ Uo. 4: 241 (2) bek. és 4: 242. § (1) bek.

¹⁹⁵ FAZEKAS (2016a) i. m. 50.

¹⁹⁶ Ptk. 4: 148. §

¹⁹⁷ Uo. 4: 153. § (2) és (3) bek.

¹⁹⁸ Uo. 4: 148. §

¹⁹⁹ Uo. 2: 14. §

²⁰⁰ Uo. 4: 12. § (4) bek.

²⁰¹ A szakértők egybehangzó álláspontja szerint pszichológus kirendelése javasolt akkor, ha a gyermeknél valamilyen mentális probléma (szorongás, feszültség), illetve érzelmi válság áll fenn. Lásd DARNÓT Sarolta: A gyermek meghallgatása a családi perekben – interjúk alapján, különös tekintettel a jogalkalmazási eltérésekre, Budapest, Családi Jog 2017/4. 22.

²⁰² Ptk. 4: 171. § (4) bek.

²⁰³ Uo. 4: 181 § (1) és (2) bek.

²⁰⁴ KŐRÖS András – MAKAI Katalin: A cselekvőképesség, VÉKÁS Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal, Budapest, Complex Kiadó, 2013.

egyetértő véleményének a megkövetelése a szülői felügyelettel összefüggésben, továbbá a gyermek tájékoztatása; mindezek a gyermek döntési folyamatba való aktívabb bevonását segítik elő.²⁰⁵

A Ptk. a gyámságot illetően előírja, hogy a gyám tevékenységét a gyermek érdekeinek megfelelően köteles gyakorolni. Ennek során biztosítania kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő kiskorú az őt érintő döntések előkészítésében részt vehessen, véleményt nyilváníthasson. A Ptk. 4:228. §-a szerint a gyámrendelés során az ítélőképessége birtokában lévő kiskorú véleményét – korára és érettségére tekintettel – megfelelő súllyal figyelembe kell venni. A tizenegyedik életévét betöltött gyermek gyámjául nem rendelhető ki az, aki ellen a gyermek alapos okból kifejezetten tiltakozik.

A családi kapcsolatok megőrzésének a Ptk. alapvető jelentőséget tulajdonít; ebbe a körbe a bírósági szintű szülőknél kívül beleértendő a tényleges családi kapcsolatok (pl. a szülő házastársa, mint mostohaap, a nevelőszülő, a bírósági apa, a gyám) is, ami a gyermek jóléte, fejlődése, érzelmi biztonsága tekintetében bír jelentőséggel. A Ptk. részletesen szabályozza a kapcsolattartáshoz való jogot, emellett más jogszabályok is tartalmazzák erre vonatkozó rendelkezéseket. A Ptk. gyermeki jogként nevesíti a különélő szülővel való személyes és közvetlen kapcsolattartást.²⁰⁶ A kapcsolattartásról a szülők egyezsége hiányában - kérelemre vagy a gyermek érdekében hivatalból - a bíróság, illetve - ha házassági vagy a szülői felügyelet rendezése iránti per nincs folyamatban - a gyámhatóság dönt. Az eljáró fórumnak a kapcsolattartásról szóló döntéshozatal során az érdekeltek mellett az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket is meg kell hallgatnia, és a gyermek korának, egészségi állapotának, életkörülményeinek, a szülők személyes körülményeinek és az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményének a figyelembevételével rendelkezik erről.²⁰⁷ A tizenegy évét betöltött kiskorúra vonatkozó fent-leírt szigorúbb szabály a kapcsolattartás tekintetében is érvényes.²⁰⁸ A kapcsolattartás ésszerű indok nélkül való akadályozása, illetve megsértése a Ptk. alapján kártérítési felelősséget (költségekben marasztalás) von maga után,²⁰⁹ sőt az elhelyezés megváltoztatását is megalapozhatja.²¹⁰

Kiemelendő, hogy a Ptk. külön szabályban tér ki a nemzetközi vonatkozású ügyekre, kimondva, hogy a kapcsolattartás a törvényben meghatározott keretek között külföldön is gyakorolható,²¹¹ összhangban a vonatkozó hazai joggyakorlattal. A magyar legfelső bírói fórum egy Magyarországon élő, magyar-amerikai állampolgár gyermeket érintő jogeset kapcsán rögzítette, hogy a gyermeknek a vonatkozó nemzetközi egyezmények által biztosított és garanciákkal alátámasztott joga a különélő szülővel való kapcsolattartás akkor is, ha a szülő külföldön él. Ennek megfelelően a gyermek nyelvtudásának hiánya nem értékelhető olyan kivételes körülménynek, ami megalapozná a kapcsolattartás Magyarország területére való

²⁰⁵ FEHÉRNÉ GAÁL Tünde: Gondolatok a kiskorú gyermek véleménnyilvánításának és meghallgatásának elkerülhetetlenségéről a szülői felelősséget érintő perekben – a Budapest Környéki Törvényszék és a területéhez tartozó járásbíróságok gyakorlata alapján, Budapest, Családi Jog, 2016/2. 7., 10.

²⁰⁶ Ptk. 4: 178. §

²⁰⁷ Uo. 4: 181. § (1) és (2) bek.

²⁰⁸ BOROS Zsuzsa – KATONÁNÉ PEHR Erika – KÓRÖS András – MAKAI Katalin – SZEIBERT Orsolya: Az új Ptk. magyarázata III/IV. Polgári Jog. Családjog, Budapest, HVG-ORAC, 2013., 281.

²⁰⁹ Ptk. 4: 183. §

²¹⁰ Például Legf. Bír. Pfv. II. 22107/2007.

²¹¹ Ptk. 4: 180. § (2) bek.

korlátozását, figyelemmel a gyermek legfőbb érdekére, ami az apával való kapcsolatnak az apai környezet megismerését is lehetővé tevő szorosabbra fűzése útján mozdítható elő.²¹²

Előremutató továbbá az, hogy a Ptk. Családjogi Könyve rendelkezik a mediációról is a szülői felügyelet, illetve a kapcsolattartás kapcsán felmerülő vitatott kérdésekben. Ezzel összefüggésben nemcsak önkéntes alapon, hanem a bíróság rendelkezése alapján kötelező jelleggel is előírható a mediáció igénybevétele a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perben és a gyámhatósági eljárásban.²¹³ Ennek indoka az, hogy a jogvita tárgya, kimenetele nagymértékben kihat a gyermek érdekeire.²¹⁴

A *Gyermekvédelmi Törvény* alapelvei szinten írja elő a gyermek „mindenek felett álló érdekének” alapulvételét a hatósági döntéshozatalkor,²¹⁵ és tovább konkretizálja a gyermeki jogokat.²¹⁶ Eszerint ítélőképessége birtokában lévő gyermek az a kiskorú, aki életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően a meghallgatása során képes az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni.²¹⁷

A *Családvédelmi Törvény* szintén további rendelkezéseket fogalmaz meg a gyermekek és szülők jogairól, illetve kötelezettségeiről. Ebben ugyancsak megtalálhatók a gyermek emberi méltóságának tiszteletben tartására, a gyermeket érintő kérdésekben – kora és érettsége függvényében - való tájékoztatásra, véleménye figyelembevételére vonatkozó rendelkezések, sőt ezen túlmenően azt is előírja, hogy a szülő köteles a gyermek jogai gyakorlásához iránymutatást, tanácsot és segítséget adni, továbbá a gyermek jogai érvényesítéséhez szükséges intézkedéseket megtenni.²¹⁸ A törvény rögzíti a gyermek jogát a testi, szellemi, lelki és erkölcsi fejlődését, egészséges felnevelkedését és jólétét biztosító saját családi környezetében történő nevelkedéshez; a szüleitől csak saját testi, lelki és szellemi fejlődése érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el, illetve a családjától elválasztott gyermek tekintetében deklarálja az állam felelősségét a családi környezetbe való visszakerülésért, feltéve, ha ennek a törvényi feltételei fennállnak.²¹⁹

A nemzeti szintű eljárásjogi szabályokat tartalmazó *új Pp.* értelmében, ugyan a gyermek perbeli jogképességgel rendelkezik, azonban – teljes cselekvőképesség hiányában - perbeli cselekvőképessége nincs, ezért az eljárásban félként csak meghatalmazott útján járhat el, aki alapvetően a szülő, mint törvényes képviselő.²²⁰ A szülői felügyelettel kapcsolatos bírósági eljárásokban (szülői felügyelet gyakorlásának rendezése, a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése, a szülői felügyelet megszüntetése és a visszaállítása iránt indított perek) a hatályos Pp. lehetővé teszi a gyermek sajátos perbeli pozícióban, érdekeltként való meghallgatását, és ekkor – indokolt esetben – részére a bíróság ügygondnokot rendel ki, egyidejűleg tájékoztatva a kiskorút az ügygondnok eljárásjogi szerepéről.²²¹ Ugyanakkor a gyermek a szülői felügyeleti jog megszüntetése és visszaállítása iránti eljárásokban peres

²¹² EBH 2007. 1610.

²¹³ Ptk. 4: 172. §, 4: 177. §, Gyer. 30/A-30/D. §.

²¹⁴ MAKAI Katalin: A szülői felügyelet, KÖRÖS András (szerk.): Polgári Jog. Családjog. Az új Ptk. magyarázata III/VI., Budapest, HVG-ORAC, 2013. 270-271.

²¹⁵ Családvédelmi Törvény 2. § (1) bek.

²¹⁶ Uo. 6-10. §

²¹⁷ Uo. 2. § a) bek.

²¹⁸ Uo. 9. § (3) bek.

²¹⁹ Uo. 13. §

²²⁰ Pp. 34. § (1) bek. a) pont

²²¹ Uo. 473.§.

félként is megjelenhet, és e minőségében perindításra is jogosult.²²² Utóbbi esetekben a korlátozottan cselekvőképes kiskorú a törvényes képviselő hozzájárulásával személyesen megindíthatja a pert, míg a cselekvőképtelen kiskorú nevében a szülő, mint törvényes képviselő jár el; ha pedig a gyermek és a szülő között érdekellentét áll fenn, akkor a gyámhatóság eseti gyámot rendel ki.²²³ A jogszabály alapján tehát elviekben a gyermek érdekeinek védelmét a perben - akár félként, akár érdekeltként való meghallgatása esetén - képviselő segíti.

A kiskorú gyermek meghallgatásakor - a bíróság döntése szerint - a felek (képviselőik) jelen lehetnek, de távollétükben való meghallgatás is elrendelhető. A meghallgatás körülményeit illetően a törvény rögzíti, hogy a gyermek meghallgatásának megfelelő légkörben, a gyermek korára és érettségére figyelemmel, számára érthető módon kell megtörténnie. A meghallgatás elején a kiskorú tájékoztatást kap az igazmondási kötelezettségéről, és arról is, hogy nyilatkozattételre nem köteles, illetve az egyes kérdésekre való válaszadást is megtagadhatja. Mind a felek, mind az ügygondnok a kiskorúnak felteendő kérdéseket indítványozhat, illetve az ügygondnok a bíróság engedélyével közvetlenül is intézhet kérdést. A meghallgatásról jegyzőkönyv készül, az ebben foglalt vallomást a gyermek jelenlétében fel kell olvasni, illetve a hangfelvételt a jelenlétében kell rögzíteni; a kiskorú az általa elmondottakat kiigazíthatja vagy kiegészítheti, és a dokumentum - az elnök engedélyével - az ügygondnok, vagy ha a meghallgatás a felek jelenlétében történik, a felek észrevételei alapján is kiegészíthető, illetve módosítható. Amennyiben a gyermek meghallgatására a felek távollétében kerül sor, a meghallgatásról készült jegyzőkönyvet az elnök a felekkel ismerteti. A gyermek eljárásba való bevonásának módszertanát illetően a magyar gyakorlat is formálódik, ezzel kapcsolatban megfogalmazódott például egy, a gyermekkel való kommunikáció részleteit egységes alapokra helyező protokoll kidolgozására irányuló javaslat.²²⁴

A *Gyer.* alapján a gyámhatósági eljárást meghatározott ügyekben (pl. a szülő lakóhelyének az elhagyása, kapcsolattartás rendezése iránti eljárás) a korlátozottan cselekvőképes gyermek is megindíthatja.²²⁵ A gyámügyi eljárásban a korlátozottan cselekvőképes és ítélőképesség birtokában lévő gyermeket szintén meg kell hallgatni.²²⁶ A gyámhatóság a gyermeket az őt érintő kérdésekben közvetlenül vagy külső szakértő, így különösen gyermekjóléti szolgálat, családvédelmi szakértő, nevelési tanácsadó, valamint a törvényben meghatározott szerv vagy személy (pl. pszichológus) útján hallgatja meg.²²⁷ A gyámhatóság nem mellőzheti a gyermek közvetlen meghallgatását, ha azt az ítélőképessége birtokában lévő gyermek maga kéri, valamint a gyermek személyi és vagyoni ügyében, továbbá ha azt külön jogszabály rendeli el.²²⁸ Egyébiránt a gyámügyi eljárásban a gyermek meghallgatására kivételesen, az eset összes körülményének a mérlegelésével kerül sor, ha az a gyermek érdekében áll és más módon nem szerezhető be a nyilatkozatától remélhető bizonyíték.²²⁹ A gyermek és a szülő közötti érdekellentét esetén a gyámhivatal a gyermek számára eseti gondnokot rendel ki.²³⁰ A gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekkel kapcsolatos eljárásban a gyámhivatal a felek

²²² Ptk. 4: 193. § (1)-(2) bek.

²²³ Uo. 4:163. § (1)-(4) bek.

²²⁴ VISONTAI-SZABÓ Katalin: *Hogy mondjam el, hogy te is megértsd? A bírói kommunikáció és a gyermek tájékoztatáshoz való joga egy angol példa tükrében*, Budapest, Családi Jog, 2018/1. 7-8.

²²⁵ Gyer. 8. § (4) bek., 22. § (1) bek. és 28. § (2) bek.

²²⁶ Gyermekvédelmi törvény 128. § (1) bek.

²²⁷ Gyer. 11. § (2) bek.; Az alapvető jogok biztosának AJB-1299/2018. sz. véleménye 17.

²²⁸ Gyer. 11. § (3) bek.

²²⁹ Gyermekvédelmi törvény 11. §

²³⁰ Gyer. 10. § (5) bek.

együttműködésének ösztönzésére és a gyermek érdekeinek az érvényre juttatására törekszik; e célból közvetítói eljárást is elrendelhet.²³¹

A gyermekjogokkal, illetve a szülő-gyermek közötti kapcsolattal foglalkozó nemzetközi egyezmények többségéhez hazánk csatlakozott, ezek értelemszerűen úgyancsak a magyar jog részét képezik.²³² A dualista megközelítésen²³³ alapuló magyar jogban a nemzetközi egyezmények ratifikációt követően kihirdetés útján épülnek be.²³⁴ Az Alaptörvény biztosítja a magyar jog nemzetközi joggal való konformitását,²³⁵ aminek a kontrollját az Alkotmánybíróság látja el.²³⁶

Megemlítendő, hogy hazánk 2012-t a gyermekbarát igazságszolgáltatás évének jelölte meg, és ez alkalmat adott a jogszabályi környezet áttekintésére, illetve a szükséges kiigazítások elvégzésére. A gyermekbarát igazságszolgáltatás alapvető garanciáit Magyarországon a 2012. évi LXII. törvény kodifikálta,²³⁷ és emellett a vonatkozó ET-iránymutatás számos más változást is indukált, mind a jogalkotás (pl. a Pp. módosítása a gyermek perjogi státuszát illetően),²³⁸ mind a jogalkalmazás (pl. gyermekmeghallgató szobák) terén,²³⁹ de természetesen tovább alakuló folyamatról van szó. Lábady Tamás összességében a gyermekjogok hazai szabályozását a különböző jogszabályokban koherensnek minősíti, ugyanakkor az ismétlődő jelleg folytán „túlszabályozás”-ról beszél, ami a jogbiztonság szempontjából megkérdőjelezhető.²⁴⁰ Az mindenesetre leszögezhető, hogy a magyar családjogi szabályozásban a gyermekek érdekei elsődleges szerepet kapnak és a gyermek az őt érintő eljárások aktív alanyaként jelenik meg.²⁴¹ Ami a gyermeki jogok gyakorlatban való érvényesülését illeti, ennek egyik indikátora lehet az ombudsmani vizsgálat. Minthogy azonban hazánkban kifejezetten gyermekjogokkal összefüggő panasz kis számban fordul elő, ilyen vizsgálódásra főként hivatalból kerül sor.²⁴²

Az *NMJ Kódex* családi viszonyokat szabályozó új normáiból is kiolvasható, hogy a gyermek jogainak védelme Magyarországon kiemelt prioritást élvez. Ennek megfelelően a *NMJ Kódex* a hatálya alá eső gyermeket érintő családjogi jogviszonyok tekintetében minden tényállás kapcsán és a magyar joghatóság alá tartozó minden gyermek tekintetében biztosítja a magyar jog alkalmazását, amennyiben az a gyermekre nézve kedvezőbb;²⁴³ ezáltal a kollíziós jog útján is teret enged a gyermek legfőbb érdeke alapelveinek. Ez azt jelenti, hogy a jogalkalmazónak nemzetközi ügyekben a magyar anyagi jog rendelkezéseit is szem előtt kell tartania, és ha az az

²³¹ Uo. 20. § (2)-(3) bek.

²³² 7/2005 AB határozat (2005. 03. 31.)

²³³ SONNEVEND Pál: A belső jog és a nemzetközi jog viszonya, KENDE Tamás - NAGY Boldizsár - SONNEVEND Pál - VALKI László (szerk): Nemzetközi jog, Budapest, Complex Wolters Kluwer, 2014. 229.

²³⁴ Alaptörvény Q. cikk (2) és (3) bek.

²³⁵ Uo. Q cikk (2) bek.

²³⁶ Uo. 24. cikk 2/f. bek.

²³⁷ FILÓ, PEHR i. m. 30.

²³⁸ 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról 65/A-65/B. §

²³⁹ FAZEKAS Ágota: A gyermeki jogok érvényesülésének új tendenciái a családjogban, Budapest, Családi Jog, 2016/2., 2.

²⁴⁰ BARZÓ Tímea - LÁBADY Tamás - NAVRATYIL Zoltán - CSEHI Zoltán - KENDERES Andrea: Családjog a 2013. évi V. törvény alapján. Az új Polgári Törvénykönyv szövegének rövid magyarázata, Budapest, Menedzser Praxis Szakkiadó és Gazdasági Tanácsadó Kft., 2014. 7.

²⁴¹ SZEIBERT Orsolya: A családjogi harmonizáció kérdései és lehetőségei Európában, Budapest, HVG-ORAC, 2014. 209.

²⁴² KÖFALUSI Eszter: A gyermekek jogainak érvényesülése – 25 éves a New York-i Gyermekjogi Egyezmény. Konferencia az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, Budapest, Jogtudományi Közlöny, 2015/2., 123.

²⁴³ NMJ Kódex 25. §

egyébiránt alkalmazandó külföldi joghoz képest kedvezőbb a gyermekre nézve, a szerint kell elbírálnia az ügyet. Például egy külföldi állampolgárságú anya magzata esetén, ha az anya állampolgársága szerinti külföldi jog nem tenné lehetővé a meg nem született gyermekre nézve az apai elismerést, a magyar jog vonatkozó kedvezőbb szabálya alapján az időközben elhunyt apa által már megtett ilyen nyilatkozat elfogadható.

A NMJ Kódex alapján – kivételes körülmények esetében – a külföldi jog is felválthatja a magyar jogot akkor, ha az a gyermekre nézve kedvezőbb eredményre vezet. Így a szülői felelősséggel összefüggő ügyekben – bár főszabályként a fórum joga alkalmazandó – mód nyílik arra, hogy a magyar bíróság (más hatóság) az üggyel szoros kapcsolatban lévő másik állam joga alapján járjon el, ha ezt a gyermek érdeke indokoltá teszi.²⁴⁴ Emellett a családi jogállásra vonatkozó rendelkezések kapcsán a gyermek, illetve az anya személyes joga helyett – korlátozott körben – az üggyel szoros kapcsolatban lévő más külföldi jog is szerepet kaphat, ha az alapján az apai jogállás betölthető és ilyen értelemben az a gyermekre nézve kedvezőbb.²⁴⁵ Ennek folytán a NMJ Kódex alapján elbírálandó tényállásokban a kedvezőbb jog kodifíált elve alapján a jogalkalmazónak a kollíziós szabályok alapján is vizsgálnia kell a döntés gyermekre való kihatásait, figyelemmel a legfőbb gyermeki érdekre.

²⁴⁴ Uo. 34. § (2) bek.

²⁴⁵ Uo. 32. §

III. A szülői felelősség szempontjából legrelevánsabb gyermeki jogok

1. A gyermek legfőbb érdeke

A gyermekjogok között fennálló nyilvánvalóan szoros összefüggések és az ezek közötti interakciók holisztikus megközelítést tesznek szükségessé. Mindemellett a szülői felelősség kontextusában való vizsgálódás fókuszálása érdekében célszerűnek mutatkozik az e vonatkozásban kulcsfontosságú gyermekjogok beazonosítása. Ezek közül a gyermek legfőbb érdeke központi jelentőségű.

A gyermek legfőbb érdekének koncepcióját (*best interest of the child, l'intérêt supérieur de l'enfant, das Wohl des Kindes*) a Gyermekjogi Egyezmény honosította meg és tette nemzetközileg elfogadott alapelvvé. Ennek nyomán a Gyermekvédelmi Egyezménybe,²⁴⁶ a Brüsszel IIa rendeletbe, a Gyermek Jogainak Gyakorlásáról szóló Egyezménybe, valamint az Alapjogi Chartába, is expliciten belefoglalásra került, miáltal e jogszabályok kontextusában is láthatóbbá vált. Napjainkban már bevett fogalomként ismert, illetve alkalmazott. Szinonimaként a gyermek mindenek felett álló, vagy legjobb érdekeként, továbbá a gyermek elsődleges érdekeként is használatos.

Jelentéstartalmát a Gyermekjogi Egyezmény 3. cikke ekként bontja ki: „[...] a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.” Az Alapjogi Chartában a következőképpen jelenik meg: „A hatóságok és a magánintézmények gyermekekkel kapcsolatos tevékenységében a gyermek mindenek fölött álló érdekének kell az elsődleges szempontnak lennie.” Megfogalmazása alapján hatálya rendkívül tág.²⁴⁷ Az állam, illetve az eljáró hatóságok, valamint a szülők, illetve a szülői felelősséget gyakorlók számára – azaz lényegében a gyermekeket érintő bármely intézkedést hozó személyre vagy intézményre nézve, ideértve a gyermeket érintő szabályozást megállapító entitásokat is - általános kötelezettséget keletkeztet.

Kérdésként vethető fel, hogy egyáltalán gyermeki jognak tekinthető-e vagy alapelvnek. Egyes értelmezések szerint egy legfelső norma,²⁴⁸ mások inkább egy jogi sztenderdet²⁴⁹ látnak benne, és olyan nézetek is vannak, miszerint azáltal, hogy az eljáró fórumot a gyermek érdekeinek elsődleges érvényre juttatására kötelezi, a gyermek tekintetében egy önálló jogot keletkeztet.²⁵⁰

²⁴⁶ 2005. évi CXL. törvény a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, Hágában, 1996. október 19-én kelt Egyezmény kihirdetéséről

²⁴⁷ Marie GAUTIER: Les mineurs dans le droit primaire de l'Union européenne, Catherine GAUTHIER - Marie GAUTIER - Adeline GOTTENOIRE (szerk.): Mineurs et droit européens, Paris, Éd. Pédone, Collection Droits Européens, 2012. 25.

²⁴⁸ Dominique YOUNG: Penser des droits de l'enfant, Paris, PUF, 2002. 129, 143.

²⁴⁹ LAMY i. m. 22.

²⁵⁰ Rhona SCHUZ: The Hague Child Abduction Convention and Children's Rights, New York, 12 Transnatl. L. & Contemp. Problems, 2002. 393, 401.

Lényegét tekintve az adott helyzetben a gyermek érdekét legjobban szolgáló jog megvalósulását²⁵¹ szándékozik előmozdítani a gyermeket érintő jogalkotás és minden eljárás, illetve döntéshozatal során; ennek konkretizálása ugyanakkor nem mindig könnyű. Bár valamelyest az empátiára is apellál, objektív kritériumok mentén való döntéshozatalt feltételez, az adott tényállásra vetített értékelés alapján. Például a német jog a gyermek jólétének meghatározásához objektív (az önálló személyiség kialakulásához szükséges egészséges és biztonságos nevelkedés, stabil kapcsolatok) és szubjektív (gyermek véleménye) kritériumok együttese útján vezeti el a döntéshozót.²⁵² Az esetjog tükrében a gyermeki jogok meghatározó részeként szemlélendő, amelynek mozgatórugója a gyermek egészségének, fejlődésének, és végső soron jólétének a szolgálata. Megnevezéstől függetlenül ez alapján lényegében minden entitásnak az egyes ügyek változó geometriája tükrében a gyermek szempontjából legkedvezőbb megoldás megkeresésére kell törekednie. Mindemellett nem tekinthető abszolút jognak, ami teljesen felülírja a családi- vagy közérdeket.

A gyermek legfőbb érdeke tartalmilag a Gyermekjogi Egyezményben lefektetett különböző jogokat is beolvastja.²⁵³ A gyermek legfőbb érdeke ugyanakkor nemcsak más gyermeki jogokkal szemben, hanem más személyek jogaival, érdekeivel szemben is egyfajta sorrendiséget állít fel. Ilyenként egyfajta pozitív diszkriminációként is értelmezhető, és gyakran szükségszerűen mások, így különösen a szülők jogaival való konfrontálódást eredményez, ami nehéz döntések elé állíthatja a jogalkalmazót. A gyermek legfőbb érdeke adott esetben megelőzheti a szülők jogait; erre példa lehet a kapcsolattartási jog gyermek érdekében való korlátozása. Ugyanakkor, ha a gyermek érdekei nem esnek egybe a szülőkével, problematikus lehet, hogyan, milyen tényezők alapján, és ezek milyen súlyozásával lehet a helyes döntést meghozni. Kérdéses, hogyan lehet meghúzni azt a határt, amely mentén más érdekek viszonylatában feltétlenül felülkerekedik.

A legfőbb gyermeki érdek mibenlétét és meghatározásának módszertanát illetően megoszlanak a vélemények.²⁵⁴ Tulajdonképpen maga a gyermek szemszögéből sem mindig határozható meg egyértelműen egyetlen olyan érdek, ami feltétlenül a többi elé helyezhető. Különös dilemma állhat fenn akkor, ha a tényállás nem ad elegendő világos támpontot a különböző alternatívák közötti választáshoz, és elvont teoretikus hipotézisek, illetve vélelmek alapján kell döntenet; erre példa lehet a gyermek egyik szülőnél vagy mindkét szülőnél való váltott elhelyezése. Szembe kell nézni azzal is, hogy a gyermek legfőbb érdekének értelmezése nagymértékben függ a kulturális beágyazottságtól, tradícióktól és értékektől, valamint a gazdasági-társadalmi-politikai tényezőktől. Tartalma időben és államonként is változó. Tekintve, hogy a gyermek legfőbb érdekére nézve konkrét általános meghatározás nincs, ezt minden ügyben egyedileg kell vizsgálni, a tényállás specifikumai függvényében, az összes releváns tényező figyelembevételével. Meghatározása tehát minden esetben számos tényező vizsgálatán alapuló elemzést feltételez, a végső értékelése azonban aligha mentes a szubjektívizmustól, hiszen egy személyes percepción alapul. Mindezek az értelmezés kihívásaira világítanak rá.

²⁵¹ FILÓ Erika - KATONÁNÉ PEHR Erika: 2015.i.m. 34.

²⁵² SZEIBERT Orsolya: A gyermeki jogok és érdekek érvényesülése a német családjogban – A gyermek meghallgatása és a váltott gondoskodás, Budapest, Külföldi Szemle, 2017/2. 56.

²⁵³ LAMY i. m. 23.

²⁵⁴ Devyani PRABHAT - Jessica HAMBY: Bettering the Best Interest of the Child. Determination of Checklists and Balancing Exercises, Leiden, International Journal of Children's Rights, 2017/2. 776.

Az értelmezéshez nagy segítséget nyújt az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága által a gyermek mindenek felett álló érdekéről 2013-ban közzétett kommentárja.²⁵⁵ Eszerint e fogalom hármas jelentéssel bír:

1) *a gyermek egyéni joga* arra, hogy az őt érintő minden intézkedés és döntés során felmérjék, hogy mi a legfőbb érdeke és a különböző érdekek szembenállása esetén elsődlegesen az ő érdekét vegyék figyelembe azzal, hogy e jog a részes államokra nézve kötelezettséget keletkeztet, és közvetlenül alkalmazandó normaként a bíróság előtt hivatkozható – ez egyébiránt egyúttal kollektív gyermeki jog is;

2) *értelmezési rendezőelv*: amennyiben az adott szabály különböző értelmezésekre ad módot, akkor a gyermek érdekeit leghatékonyabban elősegítő értelmezésnek kell érvényesülnie;

3) olyan *eljárási szabály*, amely alapján a döntéshozónak ennek mentén az adott ügy ténybeli körülményei tükrében vizsgálnia kell a döntés gyermekre gyakorolt várható hatását, figyelemmel a gyermeket megillető jogokra azzal, hogy e vizsgálat megtörténtét a döntés indokolásában meg kell jelenítenie, megnevezve az alkalmazott szempontokat, azok egymáshoz viszonyítását és a gyermek legfőbb érdekeként megjelölt végeredményt.

A kommentár értelmében a gyermek legfőbb érdekének kritériumát mind a közvetlenül a gyermekekre vonatkozó, mind az egyedi gyermeket, illetve a gyermekeket, mint csoportot közvetetten érintő intézkedésekre is alkalmazni kell.²⁵⁶ Ezzel összefüggésben a kommentárból olyan értelmezés olvasható ki, miszerint a közvetlenül a gyermekekre vonatkozó döntésekben (pl. örökbefogadás, szülőktől való elválasztás) a gyermek legfőbb érdeke meghatározó szempontként, míg a gyermekeket indirekt módon érintő minden egyéb intézkedés esetében (ide sorolhatók például az oktatással, egészségüggyel összefüggő intézkedések, és vélhetően e körbe tartozhat például a külföldi határozatok elismerése és végrehajtása is) elsődleges, de nem egyetlen tényezőként veendő figyelembe.²⁵⁷ Ebből az alapelv ügýtípusonkénti lehetséges eltérő súlyú alkalmazására következtethetünk. Ennek értelmében tehát a közvetlenül a gyermekekre vonatkozó döntések tekintetében a gyermek legfőbb érdeke a számos szempont közül a legfontosabb, ami főleg az egymással versengő érdekek (gyermek, szülő, társadalom) kapcsán merülhet fel; ezzel szemben a gyermeket közvetetten érintő döntéseknél csupán a számbavehető szempontok egyike.²⁵⁸ Megítélésem szerint a gyermek legfőbb érdeke, mint értelmezési alapelv és a döntéshozót kötelező eljárási szabály feltétlenül megáll. Ami azonban a gyermek minden egyes rá kihatással lévő intézkedés tekintetében való egyéni jogaként való elismerést, illetve ennek tényleges és maradéktalan érvényre juttatását illeti, ez kevésbé egyértelmű. Abból kiindulva, hogy maga a Gyermekjogi Bizottság is különbséget tesz a közvetlenül a gyermekekről szóló és a rájuk közvetetten hatást gyakorló intézkedések között, amelyek kapcsán eltérő jogalkalmazói hozzáállást vizionál, arra a konklúzióra juthatunk, hogy a gyermek legfőbb érdeke nem abszolút jogként értelmezendő. A nemzetközi magánjogi szabályok nyomán született döntések jellemzően inkább a gyermekekre közvetetten kiható intézkedések körébe sorolhatók, és ezek kapcsán úgy tűnik, szerepe, súlya relativizálódhat.

²⁵⁵ General comment No. 14. (2013) on the rights of the child to have his or her best interest taken as primary consideration, 4. p., letölthető: https://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf, p. I.

²⁵⁶ Uo. 39. p.

²⁵⁷ Uo. 15. p., 19. p.

²⁵⁸ John EEKELAAR: The Role of the Best Interest Principle in Decisions Affecting Children and Decisions about Children, Leiden, International Journal of Children's Rights, 2015. 5.

Bár az EJEE-ben kifejezetten nem jelenik meg, az EJEB számos alkalommal alkalmazta a gyermek legfőbb érdekének koncepcióját, és ennek az EJEE szabályainak értelmezésébe való beintegrálása által segítette a globális szintű népszerűsítését és megerősítését. Az EJEB a *Jeunesse v. The Netherlands ügyben*²⁵⁹ például rögzítette, hogy a gyermek legfőbb érdeke tekintetében a nemzetközi jogban általános konszenzus alakult ki. Ebben az ügyben az EJEB a családi élethez való jog megsértése okán elmarasztalta Hollandiát amiatt, hogy a több éve Hollandiában tartózkodó, ott holland állampolgárságú férjével együtt három gyermeket nevelő suriname-i állampolgárságú személy letelepedését nem engedélyezték, holott speciális körülmények álltak fenn (holland állampolgárnak született, állampolgárságát akaratan kívül, Suriname függetlenné válásakor veszítette el, 16 éven keresztül Hollandiában tartózkodott, továbbá az eltelt hosszú idő alatt szoros családi, szociális és kulturális köteleket alakított ki), és a döntéshozó szervek nem fordítottak kellő figyelmet arra, hogy a kérelmező tartózkodási engedélyének megtagadása a gyermekekre nézve milyen hatással járna. Ezt a megközelítést az EJEB több más ügyben is megerősítette.²⁶⁰ Az EJEB az EJEE családi élethez való jogról szóló 8. cikke kontextusában tehát garanciális elemként, értelmezési, illetve értékelési kritériumként használja a gyermek legfőbb érdekét. A gyermek és a különböző más érdekek összeütközése esetében ez vízváltó lehet. A már említettek szerint próbatételt jelent a szülői érdekekkel való kollízió esetén, megalapozva például a szülő jogok korlátozását; a gyermek érdeke így felülírhatja a szülők érdekét.²⁶¹ Amint azonban arra az EJEB rávilágított, az EJEB-nak nem feladata a gyermeki érdek megítélése, jogköre a nemzeti hatóságok intézkedéseinek az EJEE prizmáján keresztül való elemzésére korlátozódik.²⁶² Meg kell jegyezni azt is, hogy az EJEB mozgásterét behatárolja az államok számára bizonyos keretek között biztosított mérlegelési jog, ami a gyermekjogi megfontolások értékelését is korlátozzák, hiszen a külső kontroll a tekintetben nem, vagy csak kevésbé tud érvényesülni. Általánosságban megállapítható, hogy az EJEB az államok számára jellemzően akkor ismer el az EJEE. 8. cikkével összeegyeztethető szélesebb mérlegelési jogkört, ha az adott kérdésben egyfajta konszenzus nem alakult ki; ezzel szemben a családi élethez való jog esszenciáját leképező jogok tekintetében szűkebb mérlegelést „enged,”²⁶³ így például a családi élet alapvető elemét képező szülő-gyermek kapcsolattartás vonatkozásában,²⁶⁴ továbbá a gyermek szülőtől való elválasztása esetén, amikor az államot a család újraegyesítését elősegítő intézkedések megtételének kötelezettsége terhel.²⁶⁵

Illusztrációképpen megemlítendő néhány ügy, amelyben az EJEB érvelésének fókuszában a gyermek legfőbb érdeke állt. Például az *Ignaccolo-Zenide v. Romania ügyben*²⁶⁶ az EJEB a gyermek családi élethez való joga kontextusában használta referenciaalpnak a gyermek legfőbb érdekét, elmarasztalva az eljáró hatóságokat a jogellenesen elvitt gyermekek visszavitelével kapcsolatos inadekvát fellépésért. Az *Elsholz v. Germany ügyben*²⁶⁷ a házasságon kívül született gyermek tekintetében elfogadta a vér szerinti apával való kapcsolattartás megtagadását a szülők közötti súlyos konfliktussal összefüggő anyai ellenkezés

²⁵⁹ *Jeunesse v. The Netherlands* ügy, no. 12738/10, 2014. 10. 03., 118. p.

²⁶⁰ *Neulinger and Shuruk v. Switzerland* ügy, no. 41615/07., 2009. 01. 08., 135. p.; *X. v. Latvia*, no. 27853/09., 2013. 11. 26., 96. p.

²⁶¹ *Sahin v. Germany* ügy, no. 30943/96, 2003. 07. 08., 66. p.

²⁶² *Sahin v. Germany* ügy 64. p.; *Sommerfeld v. Germany* ügy, no. 31871/96., 2003. 07. 08., 62. p.; *Z. J. v. Lituania* ügy, no. 60092/12, 2014. 04. 29., 96. p.

²⁶³ BÜCHLER - KELLER (2016) i. m. 10-11.

²⁶⁴ *Fröhlich v. Germany* ügy, no. 16112/15., 2018. 10. 26., 41. p.

²⁶⁵ *Elsholz v. Germany* ügy, no. 25735/94, 2000. 07. 13., 49. p.

²⁶⁶ *Ignaccolo-Zenide v. Romania* ügy, no. 31679/96, 2000. 01. 25., 94.p.

²⁶⁷ *Elsholz v. Germany* ügy 32. p., 48. p., 50. p.

miatt, figyelemmel a gyermekekre gyakorolt várható negatív hatásokra, és az államok mérlegelési jogkörének kontextusában kimondta, hogy a gyermek érdekei elsőbbséget élveznek a szülőkéhez képest. Az *Y.C. v. United Kingdom ügyben*²⁶⁸ a szülők alkoholizáló életmóddal összefüggő erőszakos és bántalmazó magatartása miatt a gyermeket védelembe vették, majd örökbefogadhatónak nyilvánították azzal, hogy a gyermek hosszú távú érdeke alapján elutasították az anya által kezdeményezett újbóli felülvizsgálatot, ami a gyermek megszokott környezetből való ismételt kiszakításával és ebből kifolyólag érzelmi megrázkódtatással járt volna. Tekintettel a szülők magatartásával összefüggő kockázatokra az EJEB nem állapított meg jogsértést. A *Penchevi v. Bulgaria ügyben*²⁶⁹ az EJEB a gyermek külföldre távozását az apa hozzájárulása hiányában megtagadó döntés tárgyában foglalt állást, elmarasztalva az eljáró fórumot amiatt, hogy a gyermek legfőbb érdekét elégtelen módon, túlzottan formálisan értékelte. A *Hromadka and Hromadkova v. Russia ügyben*²⁷⁰ az EJEB nem tartotta a családi élethez való jog megsértésének a más államban élő apánál való elhelyezésről szóló külföldi határozat végrehajtásának megtagadását, tekintve, hogy ezt a több éve az anyával élő gyermek érdekeivel ellentétesnek ítélte.

A gyermek legfőbb érdekére vonatkozó módszeres, a pró és kontra érvek ütköztetésén alapuló döntésre kiváló példa lehet az *M.L. v. Norway ügy*:²⁷¹ ebben az EJEB elégedettséggel nyugtázta az eljáró bíróság által elvégzett, a családi körülmények és egyéb mérvado tényezők alapos vizsgálatán nyugvó indokolást, ami alapján nyilvánvalóvá vált, hogy nem állna a gyermek legfőbb érdekében az anyai nagyszülőknél való elhelyezés. A több vizsgált tényező közül perdöntőnek bizonyult az, hogy a nevelőszülőnél elhelyezett gyermek előbbivel már szoros kapcsolatot épített ki, és ennek megszakítása traumatizáló hatással lett volna a gyermeke, akivel a pszichiátriai betegségben szenvedő anya nem alakított ki erős köteléket. Az eljáró fórum következtetése szerint a saját családban való elhelyezéssel járó hátrányok felülmúlják az előnyöket.

Az utóbbi évtizedekben szerteágazó kutatás folyt arról, hogy a gyermeki jogok mennyiben hatottak az EJEB joggyakorlatára. Ezek rámutattak arra, hogy a gyermek legfőbb érdekének doktrínája – bár az 1959. évi Deklarációval egyidejű -, az EJEB joggyakorlatában csak az utóbbi bő egy évtizedben vált meghatározóvá és széles körben alkalmazottá,²⁷² holott az EJEB először már 1988-ban az *Olsson v. Sweden ügyben*²⁷³ hivatkozott a gyermek legfőbb érdekére. Ez felveti a kérdést, hogy korábban a gyermekek érdeke milyen mértékben kaphatott helyet az EJEB döntéseiben. Bár eszerint - sajnálatos módon - a gyermek érdekei a Gyermekjogi Egyezmény elfogadását követő húsz évben számos ügyben jellemzően nem képezte vizsgálat tárgyát, biztató jelnek tekinthető, hogy az EJEB joggyakorlatában 2010-2014 között a megelőző öt évhez képest megnégyszereződött a gyermek legfőbb érdekeire való hivatkozások száma.²⁷⁴

A gyermek legfőbb érdeke, mint kritérium súlyozásának különös jelentősége lehet a nemzetközi magánjogban is. A nemzetközi magánjogi tárgyú jogszabályokban, illetve azok előkészítő irataiban viszonylag gyakran találkozhatunk a gyermek érdekeire, illetve jólétére való

²⁶⁸ *Y.C. v. United Kingdom ügy*, no. 4547/10., 2012. 03. 13., 91. p.

²⁶⁹ *Penchevi v. Bulgaria ügy*, no. 77818/12., 2015. 10. 02., 71. p. és 75. p.

²⁷⁰ *Hromadka and Hromadkova v. Russia ügy*, no. 22909/10., 2014. 12. 11., 126. p. és 161. p.

²⁷¹ *M.L.v. Norway ügy*, no. 43701/14., 2017. 12. 07., 42. p. és 58. p.

²⁷² Anette FAYE JACOBSEN: Children's Rights in the European Court of Human Rights – An Emerging Power Structure, Leiden, International Journal of Children's Rights, 2016. 548- 549., 556.

²⁷³ *Olsson v. Sweden ügy*, no. 10465/83., 1988. 03. 24., 72., és 76. p

²⁷⁴ JACOBSEN i. m. 568.

utalásokkal. Kérdés, hogy a nemzetközi magánjog a maga eszköztárával hogyan mozdíthatja elő ténylegesen a gyermek legfőbb érdekeit. A *Gyermekfelügyeleti Egyezmény* megalkotásának fő célkitűzése a gyermekek nemzetközi védelmének együttműködés útján való megerősítése volt; preambulumban hivatkozik a gyermekek jólétének a döntéshozatalban játszott meghatározó jellegére.²⁷⁵ A *Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól* szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt Egyezmény (a továbbiakban: *Gyermekelviteli Egyezmény*)²⁷⁶ egyenesen a gyermek érdekében tett intézkedésként fogja fel a jogellenes elvitel megakadályozását.²⁷⁷ A Gyermekvédelmi Egyezmény preambuluma úgyszintén megerősíti a gyermekek legfőbb érdekeinek primátusát.²⁷⁸ Általánosságban elmondható, hogy a gyermeki érdek a joghatóság, az alkalmazandó jog kijelölése, továbbá a határozatok elismerése és végrehajtása tekintetében egyaránt meghatározó szabályozási szempont, amely értelemszerűen a jogalkalmazás során is mérvadó. Ez a szóba jöhető különböző alternatívák és azok lehetséges következményeinek a mérlegre tételét feltételezi. A nemzetközi magánjog mozgásterében azonban e tekintetben szűkösebbnek mondható. Ha a Gyermekjogi Bizottság fent- említett interpretációja alapján abból indulunk ki, hogy például a külföldi határozatok elismerése és végrehajtása nem tekinthető közvetlenül a gyermekekre vonatkozó döntésnek,²⁷⁹ ezzel alátámasztható a legfőbb gyermeki érdek e körben való átfogó vizsgálatának mellőzése a végrehajtás iránt megkeresett államban. Ennélfogva a külföldi határozat elismerése és végrehajtása kapcsán eljáró fórum lehetőségei eleve korlátozottak e téren, hiszen valójában csak a nevesített megtagadási okok körében van módja a gyermek legfőbb érdekeinek szem előtt tartására, figyelemmel a *révision au fond* tilalmára is. Ugyanakkor a vonatkozó nemzetközi és uniós normák egyéb eszközök által igyekeznek 'kompenzálni', így például az államok közötti kooperáció célirányosabbá tételére létrehozott ún. központi hatóságok közvetve a gyermek legfőbb érdekei szolgálatába állíthatók, hiszen az egyedi ügyekben meggyorsítják és eredményesebbé teszik az érintett államok közötti információcserét, biztosítva a fókuszált és összehangolt intézkedést.

Ami az anyagi jogi szabályokat illeti, hazánk Gyermekjogi Egyezményéhez 1990-ben való csatlakozása folytán a magyar jogban a gyermek érdeke családjogi elvként rögzült, a gyermeki jogok kibővülésével párhuzamosan.²⁸⁰ Mindemellett a legfőbb gyermeki érdek mibenlétének megragadása korántsem mentes a dilemmáktól, éppen ezért hazai viszonylatban is felmerül ennek érvényre juttatása szempontrendszerének a meghatározása.²⁸¹

²⁷⁵ Gyermekfelügyeleti Egyezmény (1)-(2) bek.

²⁷⁶ 1986. évi 14. törvényerejű rendelet a Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt szerződés kihirdetéséről

²⁷⁷ Rapport explicatif de Mlle Elisa Pérez-Vera 430. 19., letölthető: <https://www.hcch.net/fr/publications-and-studies/details4/?pid=2779>

²⁷⁸ Gyermekvédelmi Egyezmény (5) bek.

²⁷⁹ EEKELAAR i. m. 12.

²⁸⁰ SZEIBERT (2016) i. m. 276.

²⁸¹ KÓFALUSI i. m. 122.

2. A gyermek meghallgatáshoz való joga

Az utóbbi években a gyermek meghallgatásához való joga az érdeklődés homlokterébe került, különösen a családjog területén. E jog a Gyermekjogi Egyezményben foglalt összes jog értelmezése és érvényre juttatása kapcsán jelentőséggel bír, különös tekintettel a gyermek legfőbb érdekeinek felderítésére, amelynek lényegében egyik fontos eljárási garanciáját képezi. Ugyanakkor a gyermek legfőbb érdeke és a véleménye közötti összeütközés esetén értelemszerűen az előbbinek kell elsőbbséget kapnia. Ezzel összefüggésben fontos, hogy a gyermek érdekét nemcsak a jelenben, hanem jövőbeli távlatban is fel kell mérni.²⁸²

A Gyermekjogi Egyezmény alapján – a legfőbb érdek mellett - a gyermeki jogok másik fő pillére a gyermek meghallgatása. A Gyermekjogi Egyezmény 12. cikke egyrészt kimondja, hogy „[...] a részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét”, másrészt azt, hogy a gyermek véleményét, „figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni”. Az egyezmény rögzíti azt is, hogy a fenti célok megvalósítása érdekében „lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák.”²⁸³ A gyermek meghallgatása tehát akár közvetlenül, akár közvetett módon is megvalósulhat. A gyermek fenti hármasságának – véleménynyilvánítás, meghallgatás és a vélemény figyelembevétele – biztosítása a részes államok, illetve azok hatóságainak a kötelezettsége. A Gyermekjogi Egyezmény gyermek meghallgatáshoz való jogáról szóló 12. cikke lényegében egy generálklauzulát állít fel, miszerint a gyermek meghallgatásának megvalósul, kivéve, ha ez mégsem helyénvaló.²⁸⁴ Minthogy a Gyermekjogi Egyezmény alapján az ítélőképességgel rendelkező gyermek meghallgatásától csak kivételesen indokolt esetben lehet eltekinteni, az eljáró hatóságnak a gyermek ítélőképességéből kiindulva biztosítani kell a meghallgatás lehetőségét. A következő, talán még nehezebb lépés a gyermek véleményének elemzése, illetve annak a döntéshozatal során való értékelése, életkora és érettsége függvényében.

A gyermek döntési folyamatban való részvétele a gyermek meghallgatása útján valósulhat meg. Ez a felnőttek és a gyermekek közötti információcserét, dialógust feltételez, miáltal egyrészt a döntéshozó teljesebb képet formálhat a család életéről, a jogvita háttéréről és a gyermek helyzetéről, illetve annak általa való percepciójáról, másrészt a gyermek esélyt kap az ügy kimenetelének, magának a döntésnek a befolyásolására. Sajnálatos módon a gyermek meghallgatása még mindig számos államban nem jogként, hanem csupán egy lehetőségként van számontartva.²⁸⁵ A gyermek meghallgatása tekintetében az eljáró fórum rendszerint mérlegelhet, és a meghallgatás kapcsán a belső joga alapján további feltételeket állíthat fel. Előfordul, hogy a meghallgatást mellőzi akkor, ha a gyermeket nem tekinti ítélőképessége

²⁸² EBH2007.1610. 6.

²⁸³ Gyermekjogi Egyezmény 12. cikk

²⁸⁴ Helen STALFORD - Kathryn HOLLINGSWORTH: Towards a Children's Rights-Based Approach to Judging Child's Objection Cases, The Hague, The Judges' Newsletter on International Child Protection, 2018. vol. XXII. 50.

²⁸⁵ Aoife DALY: No Weigh for „Due Weight”? A Children's Autonomy Principle in Best Interest Proceedings, Leiden, International Journal of Children's Rights, 2018., 66.

birtokában lévőnek,²⁸⁶ de akár más indok alapján is, például sürgősség, egyéb forrásból származó információk alapján ezt szükségtelennek tartja vagy pusztán a gyermek életkora alapján. Egy traumával terhelt szituációban kiemelt szempont az újbóli átélés megelőzése, ezért ilyen esetekben a meghallgatás mellőzése adott esetben valóban inkább szolgálhatja a gyermek érdekeit, mint ellenkezőleg.

Az államok körében a gyermek meghallgatása tekintetében nagyfokú különbségek vannak, és nemzeti gyakorlatunk is alakulóban van.²⁸⁷ Így eltérést mutat annak megítélése, hogy a gyermek mikor rendelkezik kellő ítélőképességgel; ez egyénenként változó, s mint ilyen egyedi elbírálást igényel. E vonatkozásban az életkor csak egy támpont. A gyermek ítélőképessége, befolyásmentes, szabad véleménynyilvánítása az életkor, illetve érettség mellett számos más összetevőtől is függ; ebben nemcsak az intellektuális felfogóképesség, hanem az érzelmi elemek is szerepet játszanak, továbbá a családi-szociális körülmények, a szülők iskolázottsága, tájékozottsága szintén óhatatlanul kihatnak a gyermek készségeire, önértékesítő képességére, s így végső soron a sorsára is rányomják a bélyeget. A gyermekekkel szembeni ezzel kapcsolatos elvárások – racionalitás, önállóság - rendszerint kifejezetten magasak, és ez az erősebb fél oldalára (hatóságok, szülők) tolhatja a mérleg nyelvét.²⁸⁸

Mindezekből fakadóan az ítélőképesség megállapítása a bírósági gyakorlatban sokszor problematikus. Például a magyar joggyakorlatban a szülői felelősséggel kapcsolatos eljárásokban jellemzően három éves kortól hallgatják meg a gyermeket, kb. tízéves korig erre pszichológus szakértő közreműködésével kerül sor, amit egyrészt a gyermek kímélése, másrészt az életkori sajátosságok által megkívánt, különleges szakértelmet igénylő speciális nonverbális kommunikációs eszközök alkalmazása, és azok interpretálása indokol.²⁸⁹ A magyar bírúk többnyire a tizenegyedik évet tekintik vízválasztónak.²⁹⁰ Paradox módon a gyermek meghallgatásához elvárt ítélőképesség fennállását a gyermek meghallgatása előtt kell megállapítani, holott ehhez leginkább a gyermekkel való személyes kontaktus lenne szükséges. Egy erre vonatkozó esetleges generálklauzula szembe menne az egyedi elbírálás igényével. Ezt a dilemmát - a generálklauzula helyett - legfeljebb egy szakértői vélemény vagy a gyermekkel való előzetes, közvetlen elbeszélgetés oldhatná fel. Amint azt az EJEB is leszögezi, az emberi jogok védelmének valósnak, konkrétnek és hatékonyaknak kell lennie.²⁹¹ E tekintetben a gyermek eljárásjogi helyzetének a megerősítése és garanciákkal való felvértezése hozhat előrelépést.

A gyermek a jogértékesítés kapcsán jogi és egyéb gyakorlati akadályokkal szembesül. A cselekvőképesség hiánya, illetve korlátozott volta miatt a gyermek helyett általában a szülők járnak el. Ez azzal járhat, hogy a gyermeket a jogi ügyekből kizárják, a felnőttek döntenek helyette, másrészt a gyermek és a szülő közötti érdekösszeütközés esetén kifejezetten aggályos lehet.

²⁸⁶ Például a francia, belga és szlovén szabályozásban. Lásd SZEIBERT Orsolya: A gyermek meghallgatása az európai országok gyakorlatában – Németország, Svájc, Belgium, Franciaország, Budapest, Családi Jog, 2014/3. 36.

²⁸⁷ DARNÓT i. m. 20.

²⁸⁸ DALY (2018a) i. m. 70., 73., 76.

²⁸⁹ GAÁL i. m. 9.

²⁹⁰ BUCSI Ágnes: A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban – egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban I. rész, Budapest, Családi Jog, 2011/9. 20.

²⁹¹ Airey v. Ireland ügy, no. 6289/73., 1979. 10. 09., 24. p.

A jogi és más segítségnyújtás az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés kulcsfontosságú előfeltétele, valamint a gyermekbarát igazságszolgáltatás esszenciális eleme.²⁹² A gyermek számára biztosított jogi képviselő – aki a meghallgatása során is elkísérhetné – a valódi specifikus jog- és érdekvédelem további célravezető eszköze lehet. Az ügygondnok közreműködése bevett módja a gyermeki érdekek védelmének, ez hatékonyabbá teheti a gyermek eljárásban való részvételi jogát. Az ügygondnok kijelölésének kritériumai változók, így például a francia szabályozás ezt a gyermek és a szülő közötti érdeköszeütközés fennállásához köti,²⁹³ míg a Pp. ezt semlegesebb megfogalmazásban és vélhetően tágabb értelemben, „indokolt esetben” biztosítja,²⁹⁴ ami utóbbi mellett szól. A jogi képviselő és az ügygondnok szerepe között azonban célszerű különbséget tenni: míg előbbi a gyermek álláspontját képviseli, utóbbi feladata a legfőbb gyermeki érdek érvényre juttatása.²⁹⁵ Megjegyezzük, hogy a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló ET-iránymutatás is a szülőkkel való érdeköszeütközés esetére írja elő az ügygondnok vagy jogi képviselő kijelölését.²⁹⁶

A gyermek meghallgatásának módjára nézve – harmonizált szabályozás hiányában – a nemzeti normák, illetve gyakorlat irányadó. A gyermek meghallgatásának technikája viszont nem elhanyagolható befolyással lehet a döntésre. A bíró a gyermekkel való közvetlen kapcsolatfelvétel, kommunikáció útján adott esetben tisztább képet formálhat a gyermek helyzetéről, bár ez kétségtelenül nehezen megvalósítható kisebb gyermek tekintetében, és kényes lehet kritikusabb, konfliktusokkal terhelt esetekben. Kérdés az is, hogy a bíróságok mennyire vannak felkészülve a kiskorú gyermekekkel való közvetlen kommunikációra; ehhez a szakirányú képzéseken túlmenően gyakorlati tapasztalatok felhalmozása is szükséges, ami kisebb bíróságokon, ahol a specializációra kevesebb lehetőség adódik, nehézségekbe ütközhet.²⁹⁷ A pszichológus szakértő útján eszközölt meghallgatások kapcsán problematikus lehet a szakértői vélemények értékelése, megalapozottságának megítélése, ami esetleg a gyermeki véleménnyilvánítás jogának csorbíthatatlanságát is megkérdőjelezheti.²⁹⁸

Amennyiben a gyermek lehetőséget kap a meghallgatásra, kifejtheti a véleményét, az ugyanakkor rendszerint 'csak' egy figyelembe veendő tényező a döntés meghozatala kapcsán. A bíró a gyermek véleményét a bizonyítékok komplex rendszerében el kell helyeznie és 'taksálnia' kell. Kérdés, hogy a gyermek véleménye mennyiben kap prioritást más tényezőkkel szemben. A Gyermekjogi Egyezmény nem ad egzakt eligazítást arra, hogy a gyermek véleménye mikor mennyit nyom a latban, és nincs kialakult konszenzus sem e tekintetben. Ebből kifolyólag a bíró az erről szóló döntést illetően rendkívül széles diszkrecionális jogot gyakorol.

Vitathatalan, hogy vannak olyan helyzetek, amelyek valóban nagyobb óvatosságra intenek, például a gyermek nyilvánvaló szülő általi befolyásoltsága, illetve lojalitási konfliktus esetén. Egyes kutatások kimutatták, hogy a gyermek véleményének figyelmen kívül hagyása a rájuk vonatkozó eljárásokban rendszeresen előforduló jelenség;²⁹⁹ ebből levezethetően a

²⁹² LIEFAARD i. m. 209.

²⁹³ Például francia Code de procédure civile Art. 383, Art. 388-2.

²⁹⁴ Pp. 473. §

²⁹⁵ LIEFAARD i. m. 212.

²⁹⁶ A gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló ET iránymutatás 27., 42.

²⁹⁷ BUCSI i. m. 13.

²⁹⁸ Uo. 12.

²⁹⁹ DALY (2018a) i. m. 63.

gyermeknek kevés ráhatásuk lehet a mindennapi életükről szóló döntések kimenetelének befolyásolására,³⁰⁰ ami kétségessé teheti a meghallgatás értelmét és hatékonyságát. Több államot érintő kutatások szerint a jogi eljárásokba bevont gyermekek többsége utóbb nem látta igazoltnak a meghallgatás jelentőségét.³⁰¹ Emellett az is aggályos, hogy a gyermek véleményének értékelési folyamata többnyire nem átlátható, és ez nemcsak a gyermek számára frusztráló, hanem az esetleges jogorvoslat kilátásait is nagymértékben csökkenti.³⁰²

A gyermek véleményének értékelése - az ítélőképesség, illetve az érettség rendkívül képlékeny fogalmának az értelmezése tükrében – nagyfokú egyedi mérlegelésre ad lehetőséget. Például a magyar joggyakorlatban az ítélőképesség birtokában lévőnek tekintett alacsonyabb életkorú gyermek véleményét a bíróság az elhelyezéséről szóló döntéshozatalban már a Csjt. alapján az eljárás összes elemének hangsúlyos részeként értékelte, a tizennégy évet betöltött, a törvény szerint ítélőképességgel rendelkező kiskorú tekintetében viszont ennek már perdöntő szerepet tulajdonított, feltéve, ha választása rá nézve veszélyt nem jelentett.³⁰³ A fentiekben már említettek szerint ezt az irányvonalat viszi tovább a Ptk. is.³⁰⁴

Fentiek tükrében, e problémakör újító jellegű kezelése érdekében felmerülnek olyan reformjavaslatok, amelyek a gyermeki autonómia alapelveinek az általános elismerését szorgalmazzák azokban az eljárásokban, ahol a gyermek legfőbb érdeke elsőbbséget kell kapjon.³⁰⁵ E radikálisnak mondható koncepció alapján a gyermek véleménye, kívánsága a legfontosabb, elemi jelentőségű lenne a legfőbb érdek meghatározása kontextusában, aminek a felülírására csak kivételesen, ebből fakadó nyilvánvaló sérelem bizonyítottsága esetén lenne mód. Ehhez nyilvánvalóan sokkal erőteljesebb támogatást kellene biztosítani a gyermek számára (tájékoztatás, tanácsadás, jogi, pszichológiai segítségnyújtás). A Gyermekjogi Egyezmény elfogadását követő harminc évvel különösen időszerű az új utak keresése. A gyermek legfőbb érdekeinek reflektorfénybe kerülésével kétségtelenül megnőtt a gyermek véleményének, akaratának a súlya. Egy ilyen paradigmaváltás viszont túlmutatna Gyermekjogi Egyezmény nyomán kialakult általános gyakorlaton, és bár illeszkedne az akarati autonómia nemzetközi családjogban való előretörésének folyamatába, ugyanakkor valószínűleg túl messzire vezethetne és nagy kockázatokkal járna. A Gyermekjogi Egyezmény ugyanis a gyermeki autonómiát aláveti a legfőbb gyermeki érdekeknek.³⁰⁶

A gyermek véleménnyilvánítási joga a döntéshozatalban való részvételt hivatott biztosítani, ez azonban nem azonosítható az önrendelkezési joggal. Emellett a gyermekre nem terhelhető rá az őt érintő döntések felelőssége. Amint azt maga a Gyermekjogi Egyezmény is leszögezi, a gyermek véleményét életkora és érettsége függvényében kell mérlegre tenni, ilyenként tehát a gyermeki autonómia feltételhez kötötten érvényesülhet. Tekintettel kell továbbá lenni arra, hogy – az életkori sajátosságok és a családi körülmények tükrében – a gyermek igényei,

³⁰⁰ Aoife DALY: *Children, Autonomy and the Courts: Beyond the Right to be Heard*, Leiden, Brill/Nijhoff, 2018. 102-112.

³⁰¹ Ursula KILKELLY: *Listening to Children about Justice: Report of the Council of Europe's Consultation with Children on Child-Friendly Justice*, Strasbourg, 2010. 28.

³⁰² DALY (2018a) i. m. 66.

³⁰³ GAÁL i. m. 9-10.

³⁰⁴ Ptk. 4: 171. § (4) bek.

³⁰⁵ DALY (2018a) i. m. 65., 82., 85., 87.

³⁰⁶ Noam PELEG: *Illusion of inclusion: Challenging Universalist Conceptions in International Children's Law*, Pre-peer review version The final version published in the *Australian Journal of Human Rights*, 2018. 6., letölthető: https://www.academia.edu/37585015/Illusion_of_Inclusion_Challenging_Universalist_Conceptions_in_International_Childrens_Rights_Law?auto=download

elgondolásai változhatnak, így kétséges lehet, hogy véleményének mennyiben lehet abszolút jelentőséget tulajdonítani.³⁰⁷ A magyar joggyakorlatban előfordult például olyan ügy, amelyben eredetileg a szülők egyezsége alapján az apánál elhelyezett gyermek tekintetében - a gyermek ezirányú kérésére hivatkozással – hat év alatt öt elhelyezés megváltoztatása iránti per indult, és ezek során a gyermek számos alkalommal ellentmondóan nyilatkozott arról, hogy melyik szülőnél szeretne maradni; hol az anyát, hol az apát, választotta, míg végül – immár tizenöt évesen – bevallotta, hogy valójában egyik szülőjét sem preferálná, de már nem akar újabb változást.³⁰⁸ Mindazonáltal a gyermek meghallgatáshoz való jogának általánossá válása – szűkkörű és megalapozott indokok alapján való kivételektől eltekintve -, továbbá a gyermek tág értelemben vett véleményének komolyabban vétele, és erre vonatkozó esetleges kritériumok megállapítása kívánatos lenne. A gyermek meghallgatása a legfőbb gyermeki érdek megállapításának a legalapvetőbb eszköze. A gyermek meghallgatása nélkül a döntéshozó aligha formálhat teljes képet az ügyről. E tekintetben célszerűnek mutatkozik a gyermekek szigorú kompetencia-alapú megközelítésétől is elvonatkoztatni. A szóbeli közlés esetleges kiforratlanságát a gyermek helyzetéről készült környezettanulmány kompenzálhatja. Az eldöntendő kérdéssel a gyermek által alkotott vélemény az ügy egyedi körülményei, valamint a gyermek folyamatosan alakuló képességei függvényében mérlegelendő.

A gyermek döntéshozatali folyamatban való részvétele, meghallgatáshoz való jogának gyakorlása szoros összefüggésben van a szintén a Gyermekjogi Egyezményben lefektetett tájékoztatáshoz való joggal, ami az informált véleményalkotás alapfeltétele. Ehhez a gyermekeknek megfelelő támogatást kell nyújtani, amit rendszerszinten kell biztosítani. Gondoskodni kell arról, hogy a gyermekeket érintő eljárásokban a gyermekek valódi segítséget kapjanak az igényeik, érdekeik felderítéséhez és érvényesítéséhez. Ennek körében minél autonómabb joggyakorlás tűnik kívánatosnak, az életkor alapján való diszkriminációmentesség és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés követelményével összhangban. A gyermek meghallgatását az eljárást érintő körülmények és a döntéshez fűződő információk gyermek nyelvén, gyermekbarát módon való megfelelő, pártatlan kommunikálásának kell előkészítenie, és ezt a meghallgatás során is fenn kell tartani. A meghallgatás lebonyolításának módja és a gyermek tájékoztatása is az adott állam eljárási joga szerint alakul, hiszen e vonatkozásban harmonizált, kötelező erejű nemzetközi, illetve uniós szabályok nem állnak rendelkezésre.

Szót kell ejteni a gyermek véleményének, nyilatkozatának a kezelésére, megismerhetőségére vonatkozó rendkívül kényes kérdéssel is. Annak tudomásulvétele mellett, hogy a felek eljárási jogait – a jogorvoslatra is figyelemmel – garantálni szükséges, szem előtt kell tartani azt, hogy a gyermekre nézve nagyon súlyos következménye lehet annak, ha az elmebeteg viszonyok közepette, egymással ütköző érdekeket képviselő szülők a gyermek álláspontjáról tudomást szerezve a gyermeket büntetik, megvonják a szeretetüket tőle stb. E tekintetben a jogalkotókat és a jogalkalmazókat együttes felelősség terheli. Olyan megoldást kellene keresni, ami által a gyermeket érintő kockázatok a lehető legjobban kiküszöbölhetők.

Az ENSZ *Gyermekjogi Bizottsága által 2009-ben kiadott Ajánlás*³⁰⁹ részletesen kifejti a gyermek meghallgatásával összefüggő jog teljeskörű megvalósulásához megkívánt feltételeket, támpontot adva a belső szabályozás és gyakorlat számára. Az Ajánlás értelmezésében a

³⁰⁷ BUCSI i. m. 25.

³⁰⁸ Uo.

³⁰⁹ UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard, 20 July 2009, CRC/C/GC/12, letölthető: <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>

gyermek meghallgatáshoz való jogának biztosítása az állam kötelezettsége, amely egyrészt erre alkalmas mechanizmusok meglétét, másrészt a gyermek nézetének a döntéshozatal során való komoly megfontolását feltételezi.³¹⁰ E nemzetközi okmányból leszűrhető, hogy a meghallgatáshoz való jogot minél szélesebben kell értelmezni, pl. a gyermek alacsony életkora önmagában nem kizáró körülmény, hiszen non-verbális eszközök (rajz, játék, mimika) segítségével ilyen esetekben is megfejthetők a gyermek érzései, igényei, tapasztalatai.³¹¹ Amint az Ajánlás leszögezi, nem a gyermekek dolga, hogy a kellő érettségüket bizonyítsák.³¹² Tág értelmezést kíván e jog gyakorlása abból a szempontból is, hogy mely ügyek vonatkozásában tekintendő a gyermek érintettnek. A dokumentum a minél tágabb körben való meghallgatást szorgalmazza;³¹³ ez összhangban van az Európai Családjogi Bizottság álláspontjával, miszerint a meghallgatásnak a gyermeket érintő eljárások mellett a mindennapi életvitel során is indokolt teret adni.³¹⁴ A meghallgatás módozatait illetően az Ajánlás lehetőség szerint a közvetlen meghallgatást javasolja;³¹⁵ ennek előnye a közvetlen benyomásszerzés, viszont kétségtelen kockázata is lehet; például egy traumatizált gyermek különleges bánásmódot igényel. A dokumentum meghatározza az államok erre vonatkozó alapfeladatait is; eszerint kötelesek az e jog gyakorlásához szükséges olyan mechanizmusokat működtetni, amelyek a gyermek információhoz, illetve jogorvoslathoz való hozzájutását és a kellő támogatást biztosítják számára.³¹⁶ Az államnak nemcsak az egyes gyermekek egyéni, hanem azok kollektív jogait is elő kell mozdítania, aminek a jogalkotás és jogalkalmazás terén egyaránt meg kell mutatkoznia, és az ennek útjában álló minden jogi, politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális jellegű akadályt el kell hárítani.³¹⁷

Az uniós jogban az *Alapjogi Charta* alapján „[...] a gyermekek véleményüket szabadon kifejezhetik”, és „[...] az őket érintő ügyekben véleményüket életkoruknak és érettségüknek megfelelően figyelembe kell venni.” Az Alapjogi Charta megfogalmazásában észlelhető egy nüansznyi különbség a Gyermekjogi Egyezményhez képest: míg utóbbi a gyermek véleménnyilvánításhoz való jogát összekapcsolja az ítélőképességgel, előbbiben ez a kitétel nem szerepel. A gyermek véleményének a figyelembevétel tekintetében a szöveg megegyezik, és ennek mindkét jogszabály esetében feltétele a gyermek megfelelő életkora és érettsége. A szóban forgó megfogalmazásbeli különbség a gyermek meghallgatását illetően az Alapjogi Charta modernebb, haladóbb személete sejlik ki, hiszen a gyermeki üzenet, nézet – verbális vagy nonverbális módon - a közfelfogás szerinti érettség hiányában is kifejezhető és dekódolható lehet, amint erre a korábbiakban már utaltunk. Az Alapjogi Charta megközelítésében tehát a gyermeknek akár képességeitől elvonatkoztatva is biztosítható a lehetőség meglátásai, tapasztalatai kommunikálására. Ezzel összhangban az *új Brüsszel IIa rendeletben* a gyermek – a *lex fori* szerinti - meghallgatása, mint kötelezettség kifejezetten az ítélőképességgel rendelkező gyermek tekintetében jelenik meg, ami impliciten azt jelenti, hogy a meghallgatás lehetősége ennél tágabb körben, más esetekben is adott.³¹⁸

³¹⁰ Uo. 19. , 28., 54.

³¹¹ Uo. 21.

³¹² Uo. 20.

³¹³ Uo. 27.

³¹⁴ Európai Családjogi Bizottság elvei a szülői felügyeleti jogokról, II. fejezet 3:6 elv

³¹⁵ General Comment No. 12 (2009) 35. p.

³¹⁶ Uo. 48. p.

³¹⁷ Uo. 72. p., 135. p.

³¹⁸ Lásd új Brüsszel IIa rendelet 21. cikk (1) bek.

Az Alapjogi Charta alapján egyébiránt a gyermekek nagyrészt a Gyermekejogi Egyezmény szerinti azonos tartalmú jogot élveznek. Mindkét dokumentum általános jelleggel, a gyermeket érintő minden eljárásra nézve az államok kötelezettségévé teszi a gyermek meghallgatását és a gyermeki vélemény megfontolását. Ennek szellemében - a gyermek részvételi jogát megerősítve - a Brüsszel IIa rendelet a gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatban előírja a gyermek meghallgatását, kivéve, ha ez életkora és érettsége miatt nem tűnik célszerűnek,³¹⁹ továbbá a szülői felelősség tárgyában hozott határozat elismerése kapcsán önálló megtagadási okként nevesíti a gyermek meghallgatásának elmaradását.³²⁰ Amint az a fentiekben már említésre került, a revízió folytán megszületett új Brüsszel IIa rendelet az ítélőképes gyermek meghallgatását általános kötelezettségként írja elő.³²¹ A gyermek véleményének (ellenkezésének) jelentősége egyébiránt már az 1980-ban a Hágai Konferencia által elfogadott Gyermekelviteli Egyezményben is megmutatkozik.³²² Mindezek egyenes következményeként az uniós tagállamokban zajló eljárásokban egyre inkább szót kapnak a gyermekek.³²³

Az EUB a *Zarraga ügyben*³²⁴ Brüsszel IIa rendelet kontextusában általános jelleggel kifejtette álláspontját a gyermek meghallgatásával kapcsolatban. Ebben az ügyben a német fórum előtt az az előzetes kérdés merült fel, hogy a szülői felelősség tárgyában hozott spanyol határozat végrehajtása megtagadható-e azon az alapon, hogy az eljárás során a gyermek meghallgatására nem került sor. Az ügyben a végrehajtandó határozat tartalmilag eltért az annak végrehajthatóságát igazolni hivatott tanúsítványtól; utóbbiban – valótlánul – az szerepelt, hogy a gyermeket meghallgatták. Az EUB érvelése szerint a gyermek meghallgatáshoz való joga nem abszolút jog, erről az eljárást lefolytató bíróság dönt a gyermek életkora és érettsége függvényében. Amennyiben azonban az eljáró fórum a gyermek meghallgatása mellett dönt, akkor erre „tényleges és hatékony” lehetőséget kell biztosítani. Ez megköveteli a gyermek számára véleménye szabad kinyilvánításának teret engedő eljárások és tárgyi-személyi feltételek meglétét. Az EUB-döntés értelmében a jogellenesen elvitt gyermek visszavitelét elrendelő spanyol határozat jogszerűségével kapcsolatos aggályokat és a tanúsítványt érintő kifogásokat a határozathozatal szerinti tagállamban lehet felvetni, és utóbbi helyesbítésére is e tagállam joga szerint kerülhet sor. A végrehajtás iránt megkeresett tagállam a tanúsítvány kiállítása feltételeinek teljesülését nem vizsgálhatja felül, hanem köteles a tanúsítvánnyal ellátott határozatot végrehajtani. A másik tagállamból származó határozat rendelettel való konformitását és erre alapozott végrehajthatóságát alátámasztó EUB-döntés vitatható, akárcsak a nyilvánvalóan téves tanúsítvány alapján való „vak” végrehajtás.³²⁵ A *Zarraga* ügyben hozott ítélet ékes példája a tagállamok közötti kölcsönös bizalom és az alapjogok közötti feszültségnek. A kölcsönös bizalom alapfeltételének tekinthető azonos szintű, illetve

³¹⁹ Brüsszel IIa rendelet 11. cikk (2) bek.

³²⁰ Uo. 23/b. cikk

³²¹ Uo. 21. cikk

³²² Gyermekelviteli Egyezmény 13. cikk

³²³ KOZÁK Henriett: *Mumus vagy csodaszer? – A gyermek közvetlen meghallgatásának tendenciái egy német felmérés tükrében*, Budapest, Családi Jog, 2015/4. 10.

³²⁴ Az eset részletesebb ismertetését lásd később a 4. 5. 3. pontnál.

³²⁵ OSZTOVITS András: *A szülői felelősséggel kapcsolatban hozott külföldi határozat végrehajtásának megtagadása*, Budapest, Családi Jog, 2012/3. 27.

egyenértékű jogvédelem garantálása hiányában a gyermeki jogok és a kölcsönös bizalom egyaránt sérelmet szenvedhet.³²⁶

Az EJEE-ből nem vezethető le a gyermek minden őt érintő ügyben való meghallgatásának kötelezettsége. E tekintetben tehát az eljáró bíróságok szabadabb mozgástérrel rendelkeznek az ügy egyedi körülményeinek vizsgálatára, illetve a bizonyítékok megválasztására és értékelésére nézve, különös figyelemmel a gyermek életkorára és érettségére. A *Sahin v. Germany ügyben*³²⁷ az EJEB általános jelleggel megállapította, hogy az EJEE magán- és családi élethez való jogról szóló 8. cikkének rendelkezéseiből impliciten nem következik a gyermek feltétlen és szisztematikus közvetlen meghallgatásának követelménye. Ebben az ügyben az eljáró bíróság a szülők közötti súlyos konfliktusok okán, a gyermek érdekeire hivatkozással és szakértői véleményre alapozva tagadta meg az apa kapcsolattartás iránti kérelmét, mellőzve a négy év körüli gyermek bíróság előtti meghallgatását. Az EJEB a gyermek véleményének, illetve érdekeinek vizsgálatával foglalkozott a *Sommerfeld v. Germany ügyben*³²⁸ is, amelyben a döntéshozó bíróság egy tizenhárom éves gyermek ismételt nemleges véleményére hivatkozva tagadta meg a kapcsolattartás iránti kérelmet, anélkül, hogy pszichológus szakértői véleményt beszerzett volna. Ennek kapcsán az EJEB arra az álláspontra helyezkedett, hogy a nemzeti bíróság mérlegelheti, a gyermek mennyire képes önálló véleményalkotásra. A döntéshez fűzött különvélemények szerint azonban olyan helyzetben, amikor az anya a gyermeket az apa ellen nevelte, a gyermek valódi akaratának, illetve igényének kiderítéséhez, továbbá az apával való kapcsolat korrekt és teljeskörű feltérképezése érdekében indokolt lett volna egy pszichológus szakértő bevonása is. Az *M. v. Croatia ügy*³²⁹ a gyermek részvételi jogának, az eljárásban való aktív szerepének elismerését tanúsítja, amely kapcsán az EJEB - szülői bántalmazással összefüggésben - kifejtette, hogy bár a gyermeknek nincs teljeskörű autonómiája, a meghallgatáshoz való jog megilleti őket, és személyi autonómiájukat ezen keresztül gyakorolhatják.

A gyermekek meghallgatásával összefüggésben ki kell térni az ET keretében született, a *Gyermekek Jogainak Gyakorlásáról szóló Egyezményre*, amely fontos előrelépést hoz, hiszen a Gyermekjogi Egyezményhez képest pótlólagos eljárási elemeket vezet be. A Gyermekjogi Egyezmény a gyermek meghallgatásának csak az általános kereteit adja meg, utalva a gyermek „[...] közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően” történő meghallgatásra. A Gyermekek Jogainak Gyakorlásáról szóló Egyezmény megerősíti a gyermek meghallgatáshoz való jogát, a bíró egyedi mérlegelésétől függő lehetőségéből valódi jogot kreálva. Ezzel szoros összefüggésben például Franciaországban - mint az egyezményben részes államban - a gyermek ezirányú kezdeményezésére a meghallgatást kötelező jelleggel biztosítani kell, tekintve, hogy ez esetben a gyermeket eleve ítélőképesség birtokában lévőnek tekintik, és e quasi abszolút joggá emelt esetkörben a mérlegelésnek nem marad tere.³³⁰ A Gyermekek Jogainak Gyakorlásáról szóló Egyezmény megszilárdítja a „nemzeti jog szerint” kellő érettséggel rendelkező gyermek

³²⁶ RAFFAI Katalin: Néhány gondolat a gyermek meghallgatási jogának érvényesüléséről az Európai Bíróság Zarraga-ügyben született döntése okán, In: FEKETE Balázs - HORVÁTH Balázs - KREISZ Brigitta: A világ mi magyunk vagyunk... Liber Amicorum Imre Vörös, Budapest, HVG-ORAC, 2014. 430-431.

³²⁷ Sahin v. Germany ügy 73. p.

³²⁸ Sommerfeld v. Germany ügy 43. és 71. p.

³²⁹ M. v. Croatia ügy, no. 10161/13., 2015. 09. 03.

³³⁰ Maryline BRUGGEMAN: Le droit d' être entendu, Claire NEIRINCK - Marine BRUGGEMAN (szerk.): La Convention Internationale des Droit de L'enfant, une convention particulière, Paris, Dalloz, 2014. 109., 111.

releváns információkhoz való hozzájutását is.³³¹ Szakavatott segítő, különleges képviselő közreműködését írja elő azokra az esetekre, ha a szülői felelősség gyakorlója a belső jog szerint érdekösszeütközés miatt nem járhat el a gyermek képviseletében.³³² A legmarkánsabb nívumot a gyermek számára biztosítandó külön jogi képviselő, és a felet megillető jogok gyermek számára való részleges vagy teljes garantálása képezi; e két elem a bíróságok, hatóságok előtti hatékonyabb fellépés záloga lehet. Mindezek ugyanakkor aktívabb részvételt feltételeznének a gyermek részéről, amihez proaktív támogatást szükséges nyújtani, szervezett keretek között.

³³¹ Gyermekek Jogainak Gyakorlásáról szóló Egyezmény 3. cikk

³³² Uo. 4. cikk

3. A családi élethez való jog

A családi élethez való jogot tág jelentése okán választottam, amely – a fent-felvázolt másik két releváns gyermeki joggal szemben - ugyan a Gyermekjogi Egyezményben e formában nincs nevesítve, de több eleme megjelenik ebben³³³ (a gyermek szülő általi neveléshez való joga, a szülőtől való elválasztás tilalma, a családi kapcsolatok megőrzése, a helyettesítő védelemhez való jog, a gyermek jogellenes külföldre vitelének megakadályozása, illetve a családi életbe való beavatkozás tilalma), ugyanakkor mind az EJEE,³³⁴ mind az Alapjogi Chartában³³⁵ szabályozást nyer. A családi élethez való jog ugyanis közvetlenül a családi közösség védelméről szól, aminek a gyermek is szerves része, és - az EJEB kiterjesztő értelmezése tükrében - a családi viszonyokat a maguk összetettségében ragadja meg, a kiskorú helyzetét, elhelyezését, a családi kötelek megőrzését, ezek felbomlása esetén a családdegyesítést, a szülőkkel és a gyermek életében fontos más személyekkel való kapcsolattartást, a gyermek jogellenes elvitelét (utóbbi kettő nem ritkán együtt fordul elő) és a gyermek családból való rendkívüli indokokból történő kiemelését egyaránt lefedve. A szülői felelősség - ennek tág értelmezésében - a családi élethez való jog körébe tartozik. A szülői felelősség anyagi jogi szabályozása, tartalmának megállapítása, odaitélése az egyes államok hatáskörébe tartozik; e tekintetben a részes államok a jogalkotás és az ítékezés terén a nemzetközi normák és joggyakorlat által behatároltan, de relatíve nagy mozgástérrel rendelkeznek.

Az EJEE 8. cikke kimondja, hogy mindenkinek joga van a magán-és családi élete tiszteletben tartásához. A családi élethez való jog több részjogosultságból áll, így a gyermek szülők általi nevelésének joga, illetve ezzel szoros összefüggésben a szülőktől való elválasztás tilalma, valamint a szülőkkel való kapcsolattartás joga, és bizonyos mértékig kapcsolódik a szülők identitásának megismeréséhez való joghoz is. Jelen kontextusban csupán az első két aspektust érintjük. Általánosságban a családi élethez való jog jellemzője az, hogy nem abszolút jellegű, azaz bizonyos korlátozásokat elszenvedhet, ezeknek azonban a jogszabály mércéje szerint indokoltnak, arányosnak és szükségesnek kell lennie. Az EJEE szerint a korlátozásnak legitim célt kell szolgálnia, ennek megfelelően restriktóra csak a „törvényben meghatározott esetekben”, taxatíven megnevezett indokok alapján kerülhet sor, így: amennyiben egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, közbiztonság, gazdasági jólét, bűncselekmények megelőzése, egészségvédelem, az erkölcsök védelme, továbbá mások jogainak és szabadságának védelme érdekében szükséges.³³⁶ Az arányosság elve a különböző érdekek megfelelő kiegyensúlyozását feltételezi, figyelemmel az adott ügy specifikus ténybeli és jogi körülményeire. Lényeges tehát, hogy a családi élethez való jog más védett jogokkal együtt szemlélendő, és ezek megfelelő mérlegelés mentén jogszerű korlátozás alapjául szolgálhatnak.

Az EJEE alapján a családi élethez való jog az állam tekintetében kétirányú kötelezettséget keletkeztet: egyrészt negatív kötelezettséget a családi élet zavartalanságának tiszteletben tartására, másrészt tevőleges magatartásban megnyilvánuló pozitív kötelezettséget³³⁷ a családok támogatását szolgáló intézkedések megtételére, így a gyermeket fenyegető esetleges

³³³ Gyermekjogi Egyezmény 8. cikk (1) bek., 9. cikk (1) és (2). bek., 10. cikk (2) bek., 16. cikk, 20. cikk (2) bek.

³³⁴ EJEE 8. cikk

³³⁵ Alapjogi Charta 7. cikk

³³⁶ EJEE 8. cikk (2) bek.

³³⁷ Mareckx v. Belgique ügy 31. p.

visszaélések elhárítására,³³⁸ a család újraegyesítésére, illetve a családi kötelek fenntartására irányuló lépések megtételére.³³⁹ Az EJEB értelmezésében a családi élethez való jog magában foglalja a szülő gyermekével való újbóli 'egyesítést', ami a nemzeti hatóságokra nézve kötelezettséget támaszt erre irányuló intézkedések megtételére.³⁴⁰ Az állam szerepe különösen hangsúlyosan aktivizálódik a gyermek veszélyeztetettsége esetén. Az EJEB olvasatában az EJEE családi élethez való jogról szóló 8. cikkéből fakadó pozitív kötelezettségek a Gyermekjogi Egyezmény szellemében értelmezendők,³⁴¹ különös tekintettel a gyermek legfőbb érdekére.

Ezáltal az EJEB a Gyermekjogi Egyezmény rendelkezéseit az EJEE-be olvastja, megszilárdítva a gyermeki jogok védelmét. Az EJEE a családi élethez való jogról szóló 8. cikkre nézve ugyanakkor konkrét eljárásjogi követelményeket nem fektet le.

A Gyermekjogi Egyezményben a gyermek családi kapcsolatainak tiszteletben tartása mellett rögzítésre kerül, hogy a gyermek szüleitől akarata ellenére nem választható el, kivéve, ha a gyermek legfőbb érdekében ez szükségessé válik; erre példaként a jogszabály a gyermekkel szembeni durva magatartást vagy elhanyagolást hozza fel.³⁴² Minthogy e vonatkozás főként anyagi jogi kérdés, ennek kifejtésére nem térünk ki. A Gyermekjogi Egyezmény külön szabályokat fogalmaz meg a különélő szülővel való kapcsolattartásra nézve is, biztosítva a személyes és közvetlen kapcsolattartást, és ez alóli kivételként szintén a gyermek legfőbb érdekében való kivételes korlátozást nevezi meg.³⁴³ Témánk kapcsán ez utóbbi mérvadó.

Az Alapjogi Charta családi élethez való jogról szóló 7. cikke azonos jelentéstartalommal és hatállyal bír, mint az EJEE vonatkozó 8. cikke, ezért azzal megegyező értelmezési tartományba vonható.³⁴⁴ A két jogforrás kiegyensúlyozott viszonyát segíti az is, hogy az EJEB joggyakorlatában kifejlesztett elvek hivatkozási alapként szolgálnak az Alapjogi Charta tekintetében is.³⁴⁵ Az Alapjogi Chartához fűzött Magyarázat³⁴⁶ értelmében a családi élethez való jogra vonatkozó lehetséges korlátozások az EJEE tekintetében alkalmazottakkal megegyeznek. Az uniós jogban több, a családi élethez való jogot érintő családjogi tárgyú jogszabály létezik; ezek közül témánkkal összefüggésben a szülői felelősség nemzetközi eljárásjogi vonatkozásait szabályozó Brüsszel IIa és az új Brüsszel IIa. rendeletek relevánsak.

Az EJEB számos jogesetben több különböző megközelítésben járta körül a családi élethez való jogról szóló 8. cikket. A joggyakorlat megvilágításában a családi élethez való jog feltételezi egy család létezését.³⁴⁷ A család autonóm fogalmának körvonalai ugyanakkor képlékenyek és időben is változó tartalommal bírnak.³⁴⁸ Az EJEB joggyakorlata szerint e fogalom viszonylag

³³⁸ R. M. S. v. Spain, no. 28775/12., 2013. 06. 18., 69. p.

³³⁹ Pieter van DIJK - Fried van HOOFF - Arjen van RIJN - Leo ZWAAK: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, Cambridge – Antwerp – Portland, Cambridge, Intersentia, 2006. 739.

³⁴⁰ Ignaccolo-Zenide v. Romania ügy 94. p.; Nuutinen v. Finland, no. 32842/96., 2000. 06. 27., 127. p.

³⁴¹ Wagner and J. M. W. L. v. Luxemburg, no. 76240/01., 2007. 06. 28., 120. p.

³⁴² Gyermekjogi Egyezmény 9. cikk (1) bek.

³⁴³ Uo. 9. cikk (3) bek., 10. cikk (2) bek.

³⁴⁴ J. McB v. L. E. ügy 53. p.

³⁴⁵ FAWCETT, SHUILLEABHÁIN, SHAH i. m. 747.

³⁴⁶ Explanations relating to the Charter of Fundamental Rights, 2007/C 303/02, OJ 2007 C 303, 14. December 2007., letölthető: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:0017:0035:EN:PDF>, 17-35.

³⁴⁷ Marckx v. Belgium ügy 31.p.; Johnson and others v. Ireland ügy, no. 9697/82., 1986. 12. 18., 25. p.

³⁴⁸ Marckx v. Belgium ügy 31. p.

tág értelmezést igényel. A családi élet lényegi velejárója az együttélés,³⁴⁹ de a tényleges szoros személyes szálak is meghatározók.³⁵⁰ Így a házasságon kívüli kapcsolatból született gyermek vér szerinti apja tekintetében együttélés hiányában is fennálló *de facto* szülői kapcsolat³⁵¹ a családi élet kategóriájába tartozik. E vonatkozásban kivételesen a potenciális kapcsolat is mérvadó, ha a vér szerinti apa valódi érdeklődést és elköteleződést mutat a gyermek iránt és a családi élet létrejöttének megvalósulásában az ő részéről mulasztás nem áll fenn.³⁵²

Meg kell jegyezni, hogy az EJEB az EJEE családi élethez való jogról szóló 8. cikke alapján a béranyától született gyermeket is védelemben részesíti azzal, hogy nem kötelezi az államokat a béranyaság legalizálására, és az államok megkövetelhetik a szülői státus igazolását.³⁵³ A szülő-gyermek kapcsolaton kívül a családi élet fogalma más közeli rokoni kapcsolatokat is lefed, így a nagyszülő-unoka,³⁵⁴ de például a nagybácsi-unokaöccs³⁵⁵ közötti viszonylat is ide sorolható. A vérségi kapcsolat tehát önmagában nem elegendő,³⁵⁶ és nem is nem szükségeszerű feltétel; ennek kontextusában az érintettek közötti valódi kapcsolatnak viszont elsődleges jelentősége van.³⁵⁷ Ez EJEB vérségi kapcsolat hiányában is megállapította a családi élet meglétét és annak 8. cikk szerinti védelmét például a gyermeket nevelő, korábban őt örökbefogadó személy,³⁵⁸ sőt az ideiglenes elhelyezés során a gyermekkel érzelmi kapcsolatot kiépített személyek³⁵⁹ vonatkozásában is.

A szülőkkel való együttélés a családi élethez való jog egyik alapeleme.³⁶⁰ A gyermek szülők általi nevelésének jogából következően a gyermeket csak rendkívül indokolt esetben, jogszerű cél érdekében lehet a szülőktől elválasztani.³⁶¹ Az EJEB joggyakorlata értelmében a gyermek hatóság általi védelembé vétele, illetve ezzel összefüggésben a szülői jogok korlátozása a családi élethez való jog kontextusában vizsgálendő kérdés,³⁶² amelyet a gyermek védelme és a szülők jogai közötti kényes egyensúlyozás jellemez.³⁶³ Ennek megfelelően időlegesen állami

³⁴⁹ Uo.

³⁵⁰ Paradiso and Campanelli v. Italy ügy, no. 25358/12., 25358/12., 140. p.

³⁵¹ Kroon and others v. The Netherlands ügy, no. 18535/91., 1994. 10. 27., 30. p.

³⁵² Anayo v. Germany ügy, no. 20578/07., 2010. 12. 21., 57. p.; Schneider v. Germany ügy, no. 17080/07., 2011. 09. 15., 81. p.; L. v. The Netherlands ügy, no. 45582/99., 2004. 09. 01., 32. p.; Nylund v. Finland ügy, no. 27110/95., 1999. 06. 29. 10. 2/a/2. p.; Todorova v. Italy ügy, no. 33932/06., 2009. 01. 13., 9. p.

³⁵³ Mennesson and others v. France, no. 65192/11., 2014. 09. 26.; Labassee v. France ügy, no. 65941/11., 2014. 09. 26.; D. and others v. Belgium, no. 29176/13., 2014. 07. 08.; Foulon és Bouvet v. France, no. 9063/14. és 10410/14., 2016. 10. 21.

³⁵⁴ Bronda v. Italie, no. 22430/93., 1998. 06. 09., 51. p.

³⁵⁵ Boyle v. United Kingdom, no. 55434/00., 1994. 02. 28., 41-47. p.

³⁵⁶ Frédéric SUDRE: Droit européen et international des droits de l'homme, Paris, PUF, 2012. 731.

³⁵⁷ Söderback v. Sweden ügy, no. 113/1997/897/1109, 1998. 10. 28, 33. p.; X. Y. and Z. v. United Kingdom ügy, no. 21830/93., 1997. 04. 22., 37. p.; Jacques VELU - Rusen ERGEC: Convention européenne des droits de l'homme, Bruxelles, Répertoire Pratique du Droit Belge, 2014. 677., 681.

³⁵⁸ Söderbäck v. Sweden ügy 33.; Wagner and J. M. W. L. v. Luxemburg ügy 116-117.; Negrepontis-Giannisis v. Greece ügy, no. 56759/08., 2014. 04. 14., 31. p.

³⁵⁹ Moretti and Benedetti v. Italy ügy, no. 16318/07., 2010. 11. 22., 66. és 70. p.; Kopf and Liberda v. Austria ügy, no. 1598/06., 2012. 04. 17., 35. p.

³⁶⁰ Olsson v. Sweden ügy 29., 59.; Zaunegger v. Germany ügy, no. 22028/04., 2009. 12. 03., 51. p.; Karrer v. Romania, no. 16965/10., 2012. 02. 21., 38. p.

³⁶¹ Y. C. v. United Kingdom ügy 137. p.; Schmidt v. France ügy, no. 35109/02., 2008. 03. 31. 69-70. p.

³⁶² H, O, B, R et W v. United Kingdom ügy, no. 9580/81., 1988. 06. 09., 10.; Olsson ügy 59. és 84. p.

³⁶³ SUDRE (2012) i. m. 740.

gondozásba vett gyermek családi élethez való joga családja tekintetében továbbra is fennmarad.³⁶⁴

A nemzetközi magánjog területén a családi élethez való jog garantálásának egyik fő aspektusa a családjogi tárgyú határozatok elismerése és végrehajtása. A szülői felelősségről szóló külföldi határozat végrehajtása a családi élethez való jog oldaláról közelítendő meg, ami az államra nézve kötelezettséget teremt a hatékony fellépésre, ideértve a végrehajtás akadályának az elhárítását is. Magyarország EJEB általi elmarasztalására sok esetben a pozitív kötelezettségek teljesítése terén megállapított hiányosságok miatt került sor.³⁶⁵ Ezzel összefüggésben magyar viszonylatban főként a szülői felügyeletről szóló külföldi határozatok végrehajtása terén fordulnak elő problémák.³⁶⁶

Magyar vonatkozású példaként felhozható a *Cavani v. Hungary ügy*.³⁶⁷ Ennek kapcsán az EJEB a magyar hatóságok lassú és nem eléggé határozott fellépését kifogásolta, hiányolva a gyermekeket Olaszországból jogellenesen elvivő és az átadásukat elrendelő olasz határozat végrehajtását akadályozó fél elleni kellően szigorú szankciókat. Hasonló érveléssel találkozunk a *Tóth Edina v. Hungary ügyben is*,³⁶⁸ amely kapcsán az EJEB elmarasztalta a magyar hatóságokat amiatt, hogy nem tettek kellően hatékony lépéseket a jogellenesen elvitt gyermek visszavitele és a szülői jogok gyakorlása útjában álló akadályok elhárítása végett. Az ítéletben foglaltak szerint a nemzeti hatóságok kötelesek minden lehetséges intézkedést megtenni a végrehajtás iránt, a kényszerítő eszközök alkalmazásával összefüggésben ugyanakkor az EJEB csak azok korlátozott mértékű alkalmazására lát lehetőséget, tekintettel a gyermek legfőbb érdekére és az összes többi érintett személy jogaira. Az ilyen jellegű ügyekben a megtett intézkedések hatékonyságának az egyik paramétere a gyorsaság, mivel az időmúlásnak visszafordíthatatlan negatív következményei lehetnek a gyermek szülővel való kapcsolatára nézve. A pozitív kötelezettségek teljesítése kapcsán a közérdek és az egyéni érdek közötti helyes egyensúlyra kell törekedni.³⁶⁹

Az EJEB több elhelyezési ügyben is visszaigazolja, hogy ilyenkor a fő mérce – egyfajta referencianorma –³⁷⁰ a gyermek legfőbb érdeke,³⁷¹ ami egyúttal a beavatkozás szükségességét alátámasztó tényező is.³⁷² Konkrét példaként említhető a *Mohamed Hasan v. Norway ügy*:³⁷³ a bántalmazói környezetből kiemelt gyermekek a nevelőszülőkkel szoros kapcsolatot építettek ki, az anyához való kötődésük sérelmet szenvedett, ezért az eljáró bíróság érvelése szerint káros lenne rájuk nézve, ha elválasztanák őket a nevelőszülöktől, figyelemmel a stabilitás és a kiszámíthatóság szempontjaira. Az EJEB egyetértett az eljáró bíróság örökbefogadást

³⁶⁴ Scozzari and Giunta v. Italy ügy, no. 39221/98, 41963/98, 2000. 07. 13., 169. p.; Eriksson v. Sweden ügy, no. 11373/85., 1989. 06. 22., 58. p.; W. v. United Kingdom ügy, no. 9749/82., 1987. 07. 08., 59. p.

³⁶⁵ SZENTGÁLI-TÓTH Boldizsár: A magán- és családi élet védelméhez való jog az EJEB magyar vonatkozású gyakorlatában. SZEIBERT Orsolya: Család és családtagok, Jogági tükröződések, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018. 354.

³⁶⁶ SZEIBERT (2016) i. m. 280.; lásd például Shaw v. Hungary ügy, no. 6457/09, 2011. 07. 26.; Monory v. Hungary ügy, no. 71099/01., 2005. 05. 04.; Cavani v. Hungary ügy, no. 5493/13, 2014. 10.

³⁶⁷ Cavani v. Hungary ügy 28. p.

³⁶⁸ Tóth Edina v. Hungary ügy, no. 51323/14., 2018. 01. 30., 30.p.

³⁶⁹ Cossey v. United Kingdom ügy, no. 10843/84., 1990. 09. 27., 37. p.

³⁷⁰ SUDRE (2012) i. m. 741.

³⁷¹ Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium ügy, 2006. 10. 12, 83.; Wagner et J. M. W. L. v. Luxemburg ügy 120. p.; Maumousseau and Washington v. France ügy, no. 39388/05., 2007. 12. 06. 66-75.; Scozzari and Giunta v. Italy ügy 151., 169., 175., és 183. p.-k.

³⁷² Rieme v. Sweden ügy, no. 12366/86., 1993. 04. 22. 64. és 66. p.; valamint Nuutinen v. Finland ügy 136. p.

³⁷³ Mohamed Hasan v. Norway ügy, no. 27496/15., 2018. 04. 26., 163. p.

jóváhagyó ítéletével is, amely jobban megfelelt a gyermekek érdekeinek, tekintve, hogy a bántalmazó apától időközben különvált anya előreláthatólag távlatilag sem tudott volna biztonságos körülményeket biztosítani a gyermekeknek. Ennélfogva az EJEB értelmezésében a gyermekek legfőbb érdeke által alátámasztott rendkívüli körülményekre tekintettel indokolt volt a vér szerinti családtól való elválasztás.

Az EJEE 8. cikke a gyermek mindkét szülővel való kapcsolattartását védelmezi,³⁷⁴ és az EJEE-ből a részes államok oldalán pozitív kötelezettség keletkezik a kapcsolattartáshoz való jog tényleges gyakorlásának előmozdítására.³⁷⁵ A különélés nem vet véget a családi életnek.³⁷⁶ Különélés esetén a szülővel való kapcsolattartás különleges védelmet élvez, és ennek megalapozott indok nélküli korlátozása az EJEE családi élethez való jogról szóló 8. cikke megsértésének minősül.³⁷⁷

Az EJEE-hez hasonlóan, az Alapjogi Charta is kiemelten kezeli a szülőkkel való kapcsolattartást. Kimondja, hogy a gyermeknek joga van mindkét szülővel rendszeres, személyes és közvetlen kapcsolatot fenntartani,³⁷⁸ kivéve, ha ez a gyermek legfőbb érdekével ellentétes. Az EUB a gyermek szülőkkel való kapcsolattartási jogával összefüggésben rögzítette, hogy a szülő és gyermek közötti kapcsolattartás a családi élethez való jog alapja.³⁷⁹ A különélő szülővel való kapcsolattartás tekintetében az alapfeltevés az, hogy a gyermek érdekét szolgálja; ez azonban sok esetben a kapcsolattartás erőltetésével jár, gyakran a gyermek akarata, óhaja ellenére.³⁸⁰

Az EJEB számos alkalommal foglalkozott a kapcsolattartási joggal összefüggő kérdésekkel is. Érdekes kitérni például a *Levin v. Sweden ügyre*,³⁸¹ amely egyúttal a szóban forgó gyermeki jogok – legfőbb érdek, meghallgatáshoz való jog, családi élethez való jog - szintéziséről is képet ad. Az egymásnak feszülő gyermeki és szülői érdekek közötti egyensúlyozás körében az EJEB itt is a gyermek legfőbb érdekeire apellál, részletesen kifejtve a gyermekek anyai kapcsolattartással szembehelyezkedő álláspontját, amit döntése középpontjába helyezett, a gyermekek jólétére gyakorolt potenciális negatív hatások kivédését hangsúlyozva. Érvelése alapján a gyermek érdeke egyértelműen megalapozhatja a szülővel való kapcsolattartás korlátozását.³⁸²

Az EJEB a *Vojnity v. Hungary ügyben*³⁸³ az apával való kapcsolattartás megszüntetése tárgyában hozott magyar bírósági határozattal kapcsolatban megállapította az EJEE megkülönböztetés tilalmáról szóló 14. és a családi élethez való jogról szóló 8. cikk együttes

³⁷⁴ Johansen v. Norway ügy, no. 17383/90., 1996. 08. 07., 52.; Berrehab v. The Netherlands ügy, no. 10730/84., 1988. 06. 21., 21.p.

³⁷⁵ Zawadka v. Poland ügy, no. 48542/99., 2005. 06. 23., 55-56., és 63.p.

³⁷⁶ Sen v. The Netherlands ügy, no. 31465/96., 2001. 12. 21., 28. p.

³⁷⁷ W. v. United Kingdom ügy, no. 111095/84, 1987. 07. 08., 59. p.

³⁷⁸ Alapjogi Charta 24. cikk (3). bek.

³⁷⁹ W. v. United Kingdom ügy 59. p.

³⁸⁰ Liz TRINDER: Climate Change: The Multiple Trajectories of Shared Care Law, Policy and Social Practices, Bristol, Child and Law Quarterly, 2014/26. 30-50; Kristin SKJORTEN: Children's Voices in Norwegian Custody Cases, Oxford, International Journal of Law, Policy and Family, 2013/27, 289-309.; Gillian MACDONALD: Hearing Children's Voices? Including Children's Perspectives on their Experiences of Domestic Violence in Welfare Reports Prepared for English Courts in Private Family Law Proceedings, Child Abuse and Neglect, Bath, 2017/65. 1-13.

³⁸¹ Levin v. Sweden ügy, no. 35141/06., 2012. 09. 24., 61-69. p.

³⁸² Hoppe v. Germany, no. 28422/95, 2002. 12. 05., 50-51. p.

³⁸³ Vojnity v. Hungary ügy, no. 29617/2007., 2013. 05. 12., 43. p.

sérelmét amiatt, hogy az apa kapcsolattartási jogát vallási meggyőződésére tekintettel teljesen megvonták, anélkül, hogy bizonyítást nyert volna, a kapcsolattartás a gyermek érdekében ellentétes lenne. Az EJEB érvelése szerint nem álltak fenn olyan rendkívüli körülmények, amelyek a fenti radikális intézkedést alátámasztották volna, emiatt az a gyermek legfőbb érdekéhez, mint legitim célhoz viszonyítva aránytalan volt.

A kapcsolattartás biztosítása megköveteli az állam aktív közreműködését. Szintén magyar vonatkozású ügyként példaként hozható fel az *Ónodi v. Hungary ügy*,³⁸⁴ melyben az EJEB kifejtette, hogy a részes államok kötelesek különböző eszközökkel (pl. gyermekvédelmi hatóság bevonásával) aktívan és gyorsan fellépni a kapcsolattartás realizálása érdekében, és ehhez adekvát jogi arzenállal kell rendelkezniük. Ugyanakkor az államok e kötelezettsége nem feltétlen, ennek teljesítéséhez az érintettek együttműködése szükséges, de a kényszerintézkedések alkalmazásával összefüggésben az érintettek jogaira, és különösen a gyermek legfőbb érdekeire tekintettel kell lenni. Amint azt az EJEB egy, a gyermekekkel való másik kapcsolattartási ügyben is kifejtette, a kérelmezett által rejtegetett gyermekek felkutatása mellett az érintettek közötti közvetítést, illetve együttműködést lehetővé tevő további segítő mechanizmusok, így pszichológus, illetve gyermekjóléti szolgálat igénybevételét szintén indokoltnak tartja, és az adott ügyben ezek hiányát mulasztásként értékelte.³⁸⁵

A *Gluhakovic v. Croatia ügyben*³⁸⁶ az EJEB kitért a kapcsolattartás gyakorlásának módjára, illetve annak a szülő személyes körülményeihez (munkaidejéhez) igazított, alkalmas időben és helyen való biztosítására, amire nézve az EJEB szerint a családi élethez való jogból a részes államra szintén kötelezettség hárul. Az EJEB több ügyben azt is megállapította, hogy az apával való kapcsolattartás biztosításának mögöttes feltételei tekintetében nem tehető különbség azon az alapon, hogy a gyermek házasságból vagy azon kívüli kapcsolatból született.³⁸⁷

Az EJE 8. cikke egyaránt vonatkozik a családi élethez és a magánélethez való jogra; a *Lazoriva v. Ukraine ügy*³⁸⁸ jól példázza e két jog elhatárolásának kérdéskörét. Ebben az ügyben a családi élet megléte nem volt kimutatható, az EJEB felfogásában ugyanis a család alapítására irányuló szándék nem fedi le a családi élet fogalmát. A szülői felügyelet nélkül maradt gyermeket örökbefogadhatónak nyilvánították anélkül, hogy az eljáró orosz hatóság megfontolta volna a gyermeknek az Ukrajnában élő nagynénjénél való elhelyezését, holott a nagynéni korábban erre vonatkozó lépéseket tett. Az EJEB megállapítása szerint mivel a nagynéninek nem volt szoros kapcsolata a gyermekkel, és a 8. cikk nem vonatkozik az új családi kapcsolatok létesítésére, az eljáró fórumot nem a családi élethez, hanem a magánélethez való jog sérelme okán marasztalta el. Az EJEB megállapítása szerint az eljáró fórum többszörös mulasztást követett el azzal, hogy előzetesen nem térképezte fel a szóba jöhető rokonok meglétét, bár a saját belső joga elsődlegesen a rokonoknál való elhelyezést írja elő, valamint a nagynéni igényének bejelentését követően sem folytattak le alapos érdemi vizsgálatot, ezáltal késedelmet okozva, továbbá a gyermek legfőbb érdekének tesztjét nem végezték el.

A gyermekek jogérvényesítéséhez szükséges képviselő deficitjére, a gyermekek meghallgatásának és véleményük kellő megfontolásának a hiányosságaira egyaránt rámutat a

³⁸⁴ Ónodi v. Hungary ügy, no. 38647/09., 2017. 08. 30., 32-33., 42. p.

³⁸⁵ Hansen v. Turkey ügy, no. 36141/97., 2003. 12. 23., 98-109. p.

³⁸⁶ Gluhakovic v. Croatia ügy, no. 21188/09., 2011. 04. 12., 88-89. p.

³⁸⁷ Sahin v. Germany ügy 93-94.; Sommerfeld v. Germany ügy 53-56.; Hoffmann v. Germany ügy, no. 34045/96., 2001. 10. 11., 55-58. p.

³⁸⁸ Lazoriva v. Ukraine ügy, no. 6878/14., 2018. 04. 17., 65-70. p.

N.Ts.v. Georgia ügy,³⁸⁹ amelyben az anya halálát követően az anyai nagyszülők nevelésében élő három kiskorú gyermeket az apánál helyezték el, aki ugyan felhagyott korábbi kábítószeres életmódjával, azonban a gyermekek negatívan viszonyultak hozzá. Az EJEB megállapította a 8. cikk sérelmét, kimondva, hogy a gyermekek adekvát képvisellete az eljárás során nem volt biztosítva, mivel a képvisellel megbízott hatóság jogköre az eljárásban nem volt pontosan meghatározva és a nagyobbik gyermek személyes meghallgatása sem történt meg; a döntés meghozatalára végső soron a gyermekek érdekeinek a tényleges felmérése nélkül került sor. Az eljáró fórum nem tulajdonított jelentőséget annak a kétségtelen ténynek, hogy a gyermekek nem akartak az apjukhoz visszatérni, és szakértői vélemények is alátámasztották a visszatérés kikényszerítésével járó, a gyermekek lelki egészségét érintő kockázatokat. Az EJEB szerint az átmenet nélküli radikális intézkedés a gyermekek legfőbb érdekeivel ellentétes. Az ítélet végrehajtása egyébiránt a gyermekek erőteljes tiltakozása miatt elmaradt.

³⁸⁹ N. Ts.v. Georgia ügy, no. 71776/12., 2016. 02. 02., 74-84.p.

IV. Szülői felelősség – szülői felügyelet: nemzetközi magánjogi megközelítés

1. A nemzetközi magánjogi szabályozás sajátosságai

A nemzetközi magánjog a külföldi elemet tartalmazó, több államot érintő jogviták esetén keletkezett kollíziók feloldására és igazságos rendezésére nyújt megoldást, ezzel összefüggésben megjelölve azt az államot, amelynek hatósága az ügyben eljárhat (joghatóság), annak az államnak a jogát, amely alapján az ügy elbírálnak (alkalmazandó jog), továbbá a külföldi hatóság által hozott határozat joghatásainak hazai jogban való érvényesülésének feltételeit (határozatok elismerése és végrehajtása). Az általánosan elfogadott nézet szerint az említett három aspektus képezi a nemzetközi magánjogi szabályozás tárgyát.³⁹⁰ A nemzetközi magánjogi szabályozás alakulását nagymértékben befolyásolja a személyek növekvő mobilitása. Az Európai Unió tekintetében az uniós jogalkotót főként e tényező készítette kiterjedt szabályozásra.

E jogterület alapvető vonása a *különböző jogi kultúrák iránti tisztelet, nyitottság és tolerancia*. Ezáltal megalapozhatók a jogviták nemzetközi jellege által megkívánt kompromisszumon alapuló megoldások, amelyek a *legmegfelelőbb szabályozásként*³⁹¹ elfogadásra kerülnek. Nemzetközi magánjogi szabályok nélkül a külföldi elem figyelmen kívül maradhatna, így a külföldi jog és adott esetben a külföldi határozat teljesen ignorálva lenne; ez szembe menne az igazságosság elvével és a felek jogos elvárásaival, illetve a nemzetközi magánjog fő célkitűzéseivel.

A nemzetközi magánjog másik lényegi sajátossága a Savigny által bevezetett *döntési harmóniára való törekvés*,³⁹² ami a rokonítható tényállások hasonló módon való rendezése fele orientálásában, illetve az egymásnak ellentmondó ítéletek elkerülésére irányuló erőfeszítésekben nyilvánul meg, és leghatékonyabban egységes nemzetközi, illetve uniós normák által valósítható meg. A konszenzuson alapuló egységes normák által kiküszöbölhetők a nemzeti jogok eltéréseiből eredő nehézségek és a nemzetközi ügyekben hozott döntések legitimitást nyerhetnek. Egyúttal megelőzhetővé válnak az egyik jogrendszer szerint létező, a másik szerint nem létező *ún. sántikáló jogviszonyok* is, hozzájárulva a nemzetközi dimenziójú magánjogi jogviszonyok stabilitásához.³⁹³

A joghatóság vonatkozásában a *forum shopping* jelenség, illetve a *bírósághoz rohanás megfékezése* is a célok között szerepel. Ez a joghatósági normák stabil, de bizonyos mértékű rugalmasságot is meghagyó rendszere révén valósul meg. A harmonizált joghatósági normák, valamint a határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályok együttese a

³⁹⁰ A magyar szakirodalom ugyanakkor a nemzetközi polgári eljárásjogot nem tekinti a szűk értelemben vett nemzetközi magánjog részének. BURIÁN László - RAFFAI Katalin - SZABÓ Sarolta: Nemzetközi magánjog, Budapest, Pázmány Press, 2018. 57.

³⁹¹ Uo. 24.

³⁹² Friedrich Carl SAVIGNY: A treatise on the conflict of laws, and the limits of their operation in respect of place and time (trans: Guthrie W), Edinburgh, T. & T.Clark Edinb, 1880. 64.

³⁹³ BOGDAN Michael: General course on private international law, Recueil des Cours, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2011. 49-70.

jogviszonyokat rendező határozatok nemzetközi forgalmának, szabad áramlásának fontos építőkövei.

Ami a szabályozás módszerét illeti, a nemzetközi magánjog ún. kapcsolóelvek mentén igyekszik - absztrakció révén - beazonosítani a jogviszony legkarakterisztikusabb elemét.³⁹⁴ Általános rendezőelve a *legszorosabb kapcsolat*, illetve ennek eljárásjogi megfelelője, a *fizikai közelség elve*. Ezek folytán főszabály szerint az ügyszó valódi és erőteljes kapcsolatot mutató állam hatósága jár el, és ez az irányadó szempont az alkalmazandó jog meghatározása tekintetében is. A legszorosabb kapcsolat a legésszerűbb kritériumként egyúttal megfelel az *igazságosság* és *kiszámíthatóság* követelményének is. Ennek folytán egyrészt jellemzően a jogvitához legközelebbi fórum járhat el, amely gyermekekkel kapcsolatos ügyekben a gyermek legfőbb érdekeinek a felmérésére, a gyermek meghallgatására és a tényállásnak a többnyire helyszínen fellelhető bizonyítékok alapján való felderítésére a leginkább alkalmas lehet. A szoros kapcsolatot nélkülöző, exorbitáns joghatóságon alapuló idegen fórum által hozott döntések joghatásainak beállta különböző eszközökkel, így például harmonizált joghatósági szabályokkal, illetve a külföldi határozat elismerésének és végrehajtásának megtagadása útján megfékezhető. A harmonizált joghatósági szabályok az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést egységes kritériumoknak vetik alá, aminek az Unión belül különös jelentősége van. Az alkalmazandó joggal való szinkronicitást a *lex fori* alkalmazása teremti meg.

Ami a határozatokat illeti, ezek joghatásainak más államban való érvényesüléséhez elismerés szükséges, miáltal beáll a *res judicata*, és amennyiben valamely jogcselekmény bekövetkezése is kívánatos, akkor a végrehajtás feltételeinek is teljesülniük kell ahhoz, hogy a határozat önkéntes teljesítés hiányában állami eszközökkel kikényszeríthető legyen. Utóbbira példa a gyermek átadásáról, vagy a kapcsolattartásról szóló határozat végrehajtása, amely esetekben, ha a kérelmezett önként nem működik együtt, illetve akadályozza a végrehajtást, akkor különböző szankcionális jellegű intézkedések (karhatalom igénybevétele, bírság) alkalmazásának van helye, a végrehajtás államának joga alapján.

Az elismerés és végrehajtás feltételeinek nemzetközi jogi instrumentumokban, illetve uniós jogszabályokban való szabályozása egységes alapokra helyezi az államok közötti együttműködést, harmonizált szabályok nélkül ugyanis ez az egyes államok által meghatározott különböző követelmények szerint történne. Az uniós tagállamok relációjában a *kölcsönös bizalom elve* mentén megfogalmazott szabályok értelemszerűen nagyvonalúbbak, hiszen a fő cél itt a határozatok szabad áramlása az egységes uniós igazságügyi térségen belül. Ennek egyik fő eszköze az *exequatúr (végrehajthatóvá nyilvánítás) fokozatos eltörlése*,³⁹⁵ miáltal a másik tagállambeli határozat azonnal végrehajthatóvá válik, amit csak szűkkörű, taxatívén megnevezett megtagadási okok fékezhetnek meg.

A nemzetközi magánjogi kérdések közül a legtöbb jogeset a határozatok elismerése és végrehajtása kérdéskörének emberi jogi vonzataival foglalkozik. Ennek kapcsán a nemzetközi

³⁹⁴ BURIÁN – RAFFAI - SZABÓ i. m. 27., 42.

³⁹⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról, Az Európai Unió Hivatalos Lapja L 143, 2004. 04. 30., 15–39.; az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 399/1 2006. 12. 30., 1-32.; az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 199/1 2007. 07. 31., 1-22.; a Tanács 4/2009/EK rendelete a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről, Az Európai Unió Hivatalos Lapja L 7/1 2009. 01. 10., 1-79.

magánjogi szabályozás alapvető törekvése a határozatok nemzetközi forgalmának kiszámítható feltételek mellett való biztosítása, illetve megkönnyítése, és ehhez a megközelítéshez kell hozzápasszítani az alapjogi megfontolásokat, lehetőség szerint elkerülve azok sérelmét.

A nemzetközi magánjog területén az utóbbi két évtizedben bekövetkezett 'európaizálódás' folytán az uniós normák szerepe erőteljesen megnőtt. Az Amszterdami Szerződés hatálybalépését megelőzően e jogterületet szabályozása – uniós hatáskör hiányában – nemzetközi egyezmények útján történt, amit bonyolult és hosszadalmas tárgyalások, kidolgozási folyamat, majd ratifikáció előzött meg. Az Amszterdami Szerződés hatálybalépését követően keletkezett uniós kompetencia megnyitotta az utat az uniós jogalkotás előtt, és ennek köszönhetően számottevő uniós joganyag született; e körbe illeszkedik szűkebb témánk, a szülői felelősség eljárásjogi vonatkozásaival foglalkozó Brüsszel IIa rendelet is. A polgári-igazságügyi együttműködés tekintetében az 1999. októberi *Tamperei csúcstalálkozó* és azt ezt követő, azonos elnevezésű program az egységes igazságügyi térség megvalósításához vezető úton fordulópontot jelez. Nemzetközi magánjogi vonatkozásban a kölcsönös bizalom alapelveinek lefektetése megalapozta a *határozatok kölcsönös elismerését*, és fokozatosan maga után vonta a határozatok unión belüli forgalmának egyre szabadabbá válását, elvezetve az exequatur eljárás kiiktatásáig. Tekintve, hogy a vonatkozó uniós joganyag a polgárok életének számos szegmensére gyakorolt befolyást, az alapjogokkal való szembenállás megelőzése érdekében ezzel párhuzamosan szükségsszerűvé vált az alapvető jogok védelmi rendszerének kiépítése, hiszen az uniós jog szupremáciája nélkül bicegett. A Lisszaboni Szerződés folytán az EUMSZ 81. cikke alapján a polgári jogi ügyekben való igazságügyi együttműködés területén rendes jogalkotási eljárás keretében fogadhatók el jogi aktusok, és a belső piac működésével való összefüggések fennállása immár nem feltétlen előírás. A családjog területén az egyhangúság követelménye a harmonizációs célú jogalkotásnak valamelyest határt szab. A specifikus tárgyú uniós normák meghozatala és alkalmazása során a tágabb uniós jogi környezet szolgál kiindulási, illetve viszonyítási pontként, különös tekintettel az Alapjogi Chartában foglalt rendelkezésekre.

A szülői felelősség nemzetközi magánjogi aspektusaival összefüggésben a felek akaratú autonómiája kevésbé kap helyet. A joghatóságot a felek legfeljebb a szokásos tartózkodási hely megválasztásával és a feltételekhez kötött joghatósági megállapodással befolyásolhatják. Jogválasztás e területen nem illeti meg a feleket; bár a gyermek védelmére hivatkozással kezdeményezhetik az ügygel szoros kapcsolatban lévő külföldi jog figyelembevételét, ez azonban az eljáró fórumot nem köti. Az alkalmazandó nemzetközi magánjogi szabályok helyes, gyermeki jogokkal konform alkalmazása alapvetően az eljáró fórumra hárul, és ezen keresztül az állam mögöttes felelőssége is felvetődhet. A külföldi határozat elismerése, illetve végrehajtása kapcsán a felek kérelmezhetik az elismerhetőség, illetve az el nem ismerhetőség megállapítását, és a külföldi határozat joghatásai beálltának megakadályozására a megtagadási okokra hivatkozás lehetősége adott számukra, amelyek körében az emberi jogi szempontok különös súllyal jelennek meg (pl. meghallgatás hiánya, közrendi záradék).

Mint hogy a nemzetközi magánjog nem a közvetlenül alkalmazandó anyagi jogi normák tartalmát határozza meg és saját specifikus eszközrendszerrel rendelkezik, ennek keretei között, az ezáltal megszabott limiteken belül van kihatása az emberi jogok, és ezen belül a gyermeki jogok érvényre juttatásának szavatolására.

Az emberi jogokkal való konfliktust egyébiránt alapvetően nem maga a nemzetközi magánjogi szabály, hanem az annak nyomán alkalmazott anyagi jogi norma, illetve a mögöttes nemzeti eljárási rendelkezés idézheti elő. A nemzetközi magánjogi szabályok elsődleges célja a nemzetközi szintű jogviták koordinálása, és az államok közötti együttműködés kereteinek a meghatározása, amely kapcsán a folyamatok észszerűsítése, mielőbbi lebonyolítására való törekvés is szerepet játszik. Ezzel nem feltétlenül könnyű összeegyeztetni az alapjogi szempontokat, ráadásul bizonyos szintű kompromisszum már a jogszabályok elfogadásához elengedhetetlen konszenzus elérése okán is szükségszerűvé válik. Az EJEE-ből, a Gyermejjogi Egyezményből, illetve az Alapjogi Chartából eredő kötelezettségektől értelemszerűen a nemzetközi magánjogi szabályok tekintetében sem lehet elvonatkoztatni. Az ennek kapcsán fennálló, bizonyos határok között gyakorolható mérlegelési jogkör valamelyest módot ad a jogrendszerek közötti diverzitás kezelésére, az ezek közötti átjárhatóság biztosítására, a döntéshozói bölcsességen nyugvó egyensúlykeresésre, és nem utolsósorban a jogviták mederben tartására. A mérlegelési jog terjedelme értelemszerűen az ügy természete és a szóban forgó érdekek függvényében változhat.³⁹⁶

Az emberi jogok, és ezen belül a gyermeki jogok védelmének eszköze hagyományosan a *közrendi klauzula*,³⁹⁷ amely rugalmassága folytán alkalmas eszköz lehet az egyéni érdekek és a nemzetközi magánjog által támasztott követelmények összebékítésére,³⁹⁸ ugyanakkor a hatékonysága éppen emiatt megkérdőjelezhető is lehet.³⁹⁹ Ha adott ügyben a külföldi jog alkalmazása vagy a külföldi határozat elismerése és végrehajtása a fórum alapvető értékrendjével ellentétes eredményre vezetne, ez a közrendbe ütközés okán elhárítható. A közrendi kivétel az emberi jogok védelmezése céljából széleskörűen alkalmazott megoldás, különösen az EJEE-ben foglalt jogokat illetően.⁴⁰⁰ A fórum alapvető értékrendjének tartalma államonként változó, ugyanakkor az általánosan elfogadott nézet szerint az alapvető jogok, így az EJEE-ben foglalt jogok is a közrend részének tekintendők,⁴⁰¹ és ez analógia alapján a Gyermejjogi Egyezmény, illetve uniós tagállamok esetében az Alapjogi Charta tekintetében is elmondható. A szabályozás egyre cizelláltabbá válásával az emberi és ezen belül a gyermeki jogok védelme a nemzetközi magánjogi terén is számos más kellelkel bővült, a legszorosabb kapcsolaton alapuló szokásos tartózkodási hely, mint kapcsolóelv térnyerésétől az eljárási jogok megerősödésén át az érintett államok közötti kooperáció intézményesítéséig.

³⁹⁶ Lásd például Petrov v. Russia ügy, no. 23608/16., 2019. 02. 04., 98-102. p.

³⁹⁷ KINSCH Patrick: Droits de l'homme, droits fondamentaux et droit international privé, Recueil des Cours 318: 9-332, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2007. 171-192.; lásd. RAFFAI Katalin: Az emberi jogok szerepe a közrend konkretizálásában, Magyar Jog 2007/3., 142-151., 144.

³⁹⁸ Hélène GAUDEMET-TALLON: Le pluralisme en droit international privé: richesses et faiblesses, La Haye, Recueil des cours, , 2005. 394.

³⁹⁹ Petra HAMMJE: Droits fondamentaux et ordre public, Paris, Revue critique de droit international privé, 1997. 19.

⁴⁰⁰ KIESTRA i. m. 178.

⁴⁰¹ Uo. 22.

2. Fogalommeghatározás

2. 1. Szülői felügyelet és szülői felelősség

A kiskorú gyermekek legfőbb és legtermészetesebb védelmezői a szülei. A szülői jogok és kötelezettségek gyűjtőfogalmaként a magyar *Ptk.* az alapesetben mindkét szülőt megillető⁴⁰² szülői felügyelet szakkifejezést használja, amelyet annak idején a *Családjogi Törvény* (a továbbiakban: *Csjt.*)⁴⁰³ vezetett be. A szülői felügyelet – a *Csjt.* előtt alkalmazott atyai hatalomhoz⁴⁰⁴ képest – minőségileg eltérő és többlettartalmat hordozó státust jelent, amely kapcsán a gyermek gondviselése, a vele való törődés kap hangsúlyt. A *Ptk.* szerint a szülői felügyeleti jog részelemei a kiskorú gyermek neve meghatározásának, gondozásának, nevelésének, tartózkodási helye meghatározásának, vagyona kezelésének, törvényes képviselőjének joga és kötelezettsége, és magában foglalja a gyámnevezés és a gyámságból való kizárás jogát is.⁴⁰⁵ A szülői felügyelet gyakorlásának elveiként a *Ptk.* rögzíti, hogy a szülői felügyeletet a szülők a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődésének érdekében,⁴⁰⁶ egymással együttműködve kötelesek gyakorolni, továbbá azt is kimondja, hogy a szülői felügyelet közös gyakorlása során a szülők jogai és kötelezettségei egyenlők.⁴⁰⁷ Miközben a *Csjt.*-ben a szülői felügyelet mellett a gyermekelhelyezés is önálló jogi kategóriaként szerepelt, a *Ptk.* már alapvetően csak az előbbi fogalmat használja, míg az utóbbi immár csak harmadik személynél való elhelyezés relációjában jelenik meg, arra az esetre, ha a szülők általt gyakorolt szülői felügyelet a gyermek érdekeit veszélyezteti. Eljárásjogi szemszögből a magyar terminológiában a szülői felelősség körébe a szülői felelősség gyakorlásának rendezése, a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése, továbbá a szülői felügyelet megszüntetése és visszaállítása iránti eljárások sorolhatók.⁴⁰⁸

Ami a szülői felügyelettel felruházott személyi kört illeti, ez alatt jellemzően a gyermek jog szerinti szüleit kell érteni, bár a szülő fogalmának meghatározása tekintetében például a sejtadományozás, a dajka, illetve béranyaság jelensége és a nem-tradicionális családformák (pl. azonos nemű személyek kapcsolata) újszerű kihívásokat állítanak. Az európai államok többsége – Anglia, Wales és Finnország kivételével - a kétszülős modellen alapul és ennek megfelelően a szülői jogok összességét legfeljebb két személy gyakorolhatja, de egyes államokban – így például Németország és Svájc – a szülői részjogosítványokat a mostohaszülő is megszerezheti, továbbá Európán kívüli államokban – például Kaliforniában – jogilag több személy szülői státusa is elismert.⁴⁰⁹ A *Ptk.* szerint a szülői jogok az anyát és az apát illetik meg azzal, hogy a hazai szabályozás elsődlegesen a közös szülői felelősség elvét követi.⁴¹⁰ A szülők

⁴⁰² A közös szülői felügyeletet a magyar jogba a *Csjt.* 1995-ben történt módosítása iktatta be.

⁴⁰³ *Csjt.* 70. § (1953. 01. 01-jei állapot)

⁴⁰⁴ SZEIBERT (2019) i. m. 142.

⁴⁰⁵ *Ptk.* 4:146. § (2) bek.

⁴⁰⁶ Érdekes megemlíteni, hogy például a francia *Code Civil* a szülői felügyelet azon jogok és kötelezettségek összességéként nevezi meg, amelynek végső célja a gyermek érdekeinek védelme (Art. 371-1). https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=47419B826441E0A75BAA12490DA76808.tplgfr38s_1?idSectionTA=LEGISCTA000006136194&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20181005

⁴⁰⁷ *Ptk.* 4:147. §

⁴⁰⁸ *Pp.* 472. §

⁴⁰⁹ Jens SCHERPE: *The Present and Future of European Family Law*, vol. IV., Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2016. 108., 115-116.

⁴¹⁰ *Ptk.* 4: 164. §

megállapodása, vagy a bíróság, illetve kapcsolattartás tekintetében a gyámhatóság határozata hiányában a szülők a felügyeletet közösen gyakorolják, akkor is, ha nem élnek együtt.

A magyar jogfelfogás szerint a közös felügyelet a szülők közötti szoros együttműködést feltételez, ami a gyermek érdekét szolgálja;⁴¹¹ éppen ezért közös felügyelet nem rendelhető el akkor, ha egyik szülő azt ellenzi. A nagyobb rugalmasság érdekében a Ptk. a közös és kizárólagos felügyelet mellett lehetővé teszi a felügyeleti jogok megosztását is. Utalni szükséges arra, hogy míg a házasságból született gyermek tekintetében e jogot jellemzően mindkét szülő gyakorolja, a házasságon kívül született gyermekek esetében – a Ptk-tól eltérően – egyes jogrendszerek az apa szülői jogait csak feltételesen, az anya hozzájárulása függvényében ítélik oda.⁴¹² E körben megemlítendő, hogy a házasságon kívül született gyermek tekintetében az EJEB kimondta, hogy a kizárólag az anyának juttatott szülői felügyelet – azaz az apa e jogokkal való automatikus felruházásának a hiánya – önmagában nem ellentétes az EJEE-vel akkor, ha a vér szerinti apa a szülői jogok odaítélését a joghatósággal rendelkező fórumon külön kérelmezheti,⁴¹³ és az eljáró fórumnak az anya egyetértése hiányában is kötelessége vizsgálni a közös szülői felügyelet megállapításának lehetőségét a gyermek legfőbb érdekeit szem előtt tartva; ezzel szemben a szülői jogokból csupán az anya ellenkezése alapján való kizárás az EJEE-vel ellentétes.⁴¹⁴ Az EJEB az államok mérlegelési körébe tartozó kérdésnek minősítette a közös szülői felügyelet házasság felbontását követő, meghatározott feltételek mellett (a gyermektől különálló szülő kapcsolattartása és tájékoztatás a gyermekről) való kizárását is.⁴¹⁵

A magyar jog a házasságból, illetve a házasságon kívül született gyermekek, továbbá a szülők közötti egyenlő elbánás elvén nyugszik, és a szülő-gyermek jogviszony tekintetében nem tesz különbséget a szülői státus keletkezésének módját illetően (házasság, apai elismerés, bíróság által történt megállapítás, örökbefogadás). Ezzel összhangban, a házasságban élő szülők mellett az élettársi kapcsolatban élő szülők és a különélő szülők egyaránt gyakorolhatják a szülői jogokat, ideértve a kapcsolattartást is. Minthogy az azonos nemű személyek számára a magyar jogban az együttes örökbefogadás nem megengedett, jogilag együtt szülővé nem válhatnak.

A nemzetközi jogszabályokban – a Gyermekjogi Egyezmény nyomán – fokozatosan meghonosodott a szülői felelősség fogalma, amely egy erőteljesebben képviselt gyermekközpontú szemléletet hordoz magában, kizorítva a paternalista alapú megközelítést. A szülői felelősséggel járó jogok gyakorlóinak meghatározó feladata van a gyermekjogok érvényesülése területén. A szülői felelősség a gyermek védelmének és érdekeinek elsődleges eszköze. A Gyermekjogi Egyezmény értelmében a szülői felelősséget a gyermek legfőbb érdekének tükrében kell gyakorolni, figyelemmel a gyermek folyamatosan változó szükségleteire és képességeire.⁴¹⁶ A szülői jogok középpontjában a gyermek jóléte áll, és ilyenként a gyermeki jogok lényegében megszabják a szülői jogok határait is.⁴¹⁷ A családjog

⁴¹¹ SZEIBERT (2016) i. m. 277.

⁴¹² Például Ausztria, lásd ABGB, Sec. 167, Prof. Marianne ROTH: National Report on Parental Responsibilities, CEFL questionnaire, 20., letölthető: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Austria-Parental-Responsibilities.pdf>

⁴¹³ J. McB v. L.E. ügy 54. p.

⁴¹⁴ Zaunegger v. Germany ügy 60. p.; Sporer v. Ausztria ügy, no. 35637/03., 2011. 02. 03., 87-90.p.

⁴¹⁵ Cernecki v. Ausztria ügy, no. 31061/96., 2000. 07. 11.

⁴¹⁶ Gyermekjogi Egyezmény 18. cikk (1) bek.

⁴¹⁷ ENGELHARDT Iris: Kinderrechte und elterliche Verantwortung, Claudia MAIER-HÖFER (hgb): Kinderrechte und Kinderpolitik, London, Springer VS, 2017. 174.; Anne KIMMEL-ALCOVER: Le droit à la vie familiale à

anyagi jogi rendelkezéseinek nemzetközi szintű egységesítési törekvése jegyében 2006-ban megszületett Családjogi Modelltörvény a szülői felelősség céljaként a gyermek növekvő autonómiájának a szolgálatát nevezi meg,⁴¹⁸ ami a gyermek személyére való markánsabb fókuszálást vetíti előre.⁴¹⁹

Az államnak kötelessége segíteni a szülőket, illetve a gyermek törvényes képviselőit a gyermek nevelésével kapcsolatos teendők ellátásában,⁴²⁰ ugyanakkor a gyermek érdekeinek veszélyeztetettsége esetén az állam hatósági intézkedések útján való fellépése is megalapozottá válik.

A *Brüsszel IIa rendelet* tág értelmű definíciót ad a szülői felelősség fogalmára.⁴²¹ Ennek részét képezi a magyar anyagi jogban használt szülői felügyelet, a gyermekkel való kapcsolattartás és a gyámság is.⁴²² A *Brüsszel IIa rendelet* meghatározza a szülői felelősség hordozójának fogalmát is.⁴²³ Ennek értelmében - az ügyre alkalmazandó jog függvényében - a vér szerinti szülők mellett a gyermek feletti szülői jogok valamely részjogosítványával rendelkező személyek is a jogosultak közé sorolhatók, például a szülő élettársát megillető szülői jogok, a nagyszülőt, testvért megillető kapcsolattartási jogok.⁴²⁴ A nemzeti szabályozásoktól való eltérésekre tekintettel, a *Brüsszel IIa rendelet* alapján elbírált ügyek esetében tehát alapos szemrevételezést igényel, hogy pontosan milyen ügykorról van szó, és a rendeletben megjelölt szempontok alapján⁴²⁵ – autonóm értelmezés útján⁴²⁶ – szükséges megítélni, hogy az adott kérdés a szülői felelősség fogalmába tartozik-e. (Erről részletesebben lásd 3. 2. pont).

A *NMJ Kódexben* csupán rövid rendelkezéseket találunk a szülői felügyelet nemzetközi magánjogi aspektusaira nézve. Ennek oka abban keresendő, hogy e kérdéskörre nézve szerteágazó uniós és nemzetközi szabályozás létezik, és a *NMJ Kódex* csak reziduális jelleggel jut szerephez. E tekintetben szintén figyelemmel kell lenni arra, hogy az *NMJ Kódex* a fogalomhasználat során a magyar anyagi jogból indul ki. Bár az *NMJ Kódex* és a *Brüsszel IIa rendelet* tárgyi hatálya közel azonos, némi tartalmi eltérés megállapítható a lefedett eljárásokat illetően.⁴²⁷ A szülői felügyeletet érintő uniós és nemzetközi jogszabályok között több tekintetben is átfedés mutatkozik, és ezek szövevényében való eligazodás komoly kihívás elé állíthatja a jogalkalmazót. Első lépésként azt szükséges megállapítani, hogy adott ügyben – az érintett államok viszonylatában – mely jogforrások képezik az elbírálás alapját.

l'épreuve de la séparation, Claire NEIRINCK - Marine BRUGGEMAN (szerk.): *La Convention Internationale des Droit de L'enfant, une convention particulière*, Paris, Dalloz, 2014. 47.

⁴¹⁸ Ingeborg SCHWENZER: *Model Family Code From a Global Perspective*. Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2006. 136.

⁴¹⁹ SZEIBERT (2019) i. m. 154.

⁴²⁰ Gyermekjogi Egyezmény 18. cikk

⁴²¹ *Brüsszel IIa rendelet* 2. cikk (7) bek.

⁴²² Lásd Ptk. Negyedik Könyv XVI-XIX. Fejezet

⁴²³ *Brüsszel IIa rendelet* 2. cikk (8) bek.

⁴²⁴ Útmutató a *Brüsszel IIa rendelet* alkalmazásához 24. 2. letölthető: <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=249f71a4-34c1-4026-aea3>.

⁴²⁵ *Brüsszel IIa rendelet* 3. és 4. cikke

⁴²⁶ C-435/06. sz. C. ügy, ECLI:EU:C:2007:714 29.p.; C-523/07. sz. A. ügy, ECLI:EU:C:2009:225, 27. p.; C-215/15. sz. Gogova-ügy, ECLI:EU:C:2015:725; 33. p.; C- 428/15. sz. Child and Family Agency és J. D. ügy, ECLI:EU:C:2015:725, 32-33. p.

⁴²⁷ Az *NMJ Kódex* 106. § tárgyi hatálya – a *Brüsszel IIa rendelet*tel szemben – a gyermek családi és utónevének meghatározásával összefüggő eljárásokra is kiterjed.

2. 2. Gyámság

A gyámság a szülői felügyelet analóg jogintézménye. A *Ptk.* szerint az a kiskorú, aki nem áll szülői felügyelet alatt, gyámság alá tartozik.⁴²⁸ Ha a kiskorúnak nincsenek szülei, vagy a szülői felügyelet ellátásában akadályoztatva vannak, illetve annak ellátására alkalmatlanok, akkor számára a személyes és vagyoni érdekeinek védelme érdekében gyámot kell kirendelni. Ilyen eset áll fenn különösen akkor, ha a kiskorú szülei elhunytak, a szülői felügyelet szünetel vagy azt a bíróság megszüntette, és a gyermek más személynél, nevelőszülőknél, gyermekotthonban vagy más bentlakásos intézményben való elhelyezése válik szükségessé, ideiglenes vagy tartós jelleggel. A *Ptk.* szerint a gyámhatóság a kiskorú gyámjául elsősorban a szülő által megnevezett személyt, ennek hiányában a gyámság ellátására alkalmas közeli hozzátartozót rendeli ki, ha azonban ilyen hozzátartozó sincs, akkor más hozzátartozó vagy arra alkalmas személy is kirendelhető, mindenképp azok közül, akik a gyermek gondozásában, nevelésében már korábban részt vettek.⁴²⁹

Mint hogy a gyám funkciója a szülő helyettesítése, jogosultságai, feladatai alapvetően a szülői felügyelet körébe tartozó főbb jogkörökkel azonosak, ez alól azonban a jogszabály rendszerint kivételeket állapít meg. A *Ptk.* értelmében a gyám - ha e törvény eltérően nem rendelkezik - a gyámsága alatt álló gyermek gondozója, nevelője, vagyonának kezelője és a gyermek törvényes képviselője.⁴³⁰ A szülői felügyeletet ellátó szülő hiányában tehát a gyám az, aki védelmezi a gyermeket, ellátja törvényes képviselőjét és kezeli a vagyonát. A gyám jogosultságai a gyermek vagyonának kezelése terén jellemzően korlátozottak (számadási kötelezettség, gyámhatósági jóváhagyás szükségessége), de a magyar jog szerint a gyám nem adhat hozzájárulást a gyermek örökbefogadásához és a gyermek nevének megváltoztatására sem jogosult. A gyámi feladatok ellátása szoros szakhatósági kontroll mellett zajlik.

Az egyes államok joga a gyámság jogintézményét különbözőképpen szabályozza. Így eltérés mutatkozhat a gyám kirendelésének feltételeit, a gyámság létrejöttének, megszűnésének esetköreit, a gyám feladatait, a gyámság típusait, gyakorlását, valamint egyéb elemeket illetően.

A nemzetközi kollíziós szabályok adnak eligazítást arra nézve, hogy adott ügy mely állam joga alapján bírálendő el. Az uniós és nemzetközi jogszabályokkal,⁴³¹ illetve tendenciákkal összhangban⁴³² az *NMJ Kódex* a gyámság kérdéskörét a szülői felügyelettel egy kategóriába sorolva, együttes és azonos szabályozásnak veti alá.

⁴²⁸ *Ptk.* 4: 223. §

⁴²⁹ *Uo.* 4: 226 - 4: 227. §

⁴³⁰ *Uo.* 4: 224. §

⁴³¹ Brüsszel IIa rendelet, Gyermekvédelmi Egyezmény

⁴³² SZEIBERT Orsolya: Gyámság, VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz, Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 879.

3. Főbb jogforrások és ezek egymáshoz való viszonya

3. 1. Gyermekvédelmi Egyezmény

A multilaterális nemzetközi egyezmények közül kiemelkedő jelentőségű a Hágai Konferencia ernyője alatt kidolgozott, 2002. január 1-jén hatályba lépett *Gyermekvédelmi Egyezmény*,⁴³³ amely az uniós vonatkozású ügyekben alkalmazandó Brüsszel IIa rendelet inspirációs alapjaként is szolgált, és rendelkezései ezzel szorososan összefonódnak; e két jogszabály teljesen átrajzolja a tárgykor jogi domborzatát. A Gyermekvédelmi Egyezmény átfogó szabályozást ad a szülői felelősséggel, illetve a gyermekek védelmével kapcsolatos összes nemzetközi magánjogi kérdésre nézve, így egységes joghatósági szabályok útján meghatározza, mely állam hatóságai járhatnak el több államot érintő ügyben, az eljárás során mely állam joga alkalmazandó, továbbá rendelkezik a határozatoknak a részes államokban való kölcsönös elismeréséről és végrehajtásáról is. Ezen túlmenően az egyezmény megteremti a részes államok hatóságai közötti együttműködés alapvető kereteit is. Ennek megfelelően, a szülői felelősséggel, a gyermekkel való kapcsolattartással, illetve a gyermek védelmével összefüggő kérdések rendezésére világos és hatékony szabályrendszer alapján történhet meg, elkerülve, hogy adott ügyben több állam hatóságai is eljárjanak, és biztosítva a meghozott döntés joghatásainak külföldön való elismerését. A Gyermekvédelmi Egyezmény a preambulumban deklarálja a Gyermekjogi Egyezmény rendelkezéseinek figyelembevételét; ennek szellemében szabályai a gyermek legfőbb érdekének az előmozdítására törekszenek. A Magyarázó Jelentésből⁴³⁴ kiolvashatóan az egyezmény fókuszában a gyermekek védelme áll, és azon a koncepción alapul, miszerint a gyermekek védelme komplex, integrált megközelítést igényel.

A Gyermekvédelmi Egyezmény rendelkezéseinek elemzését megelőzően érdemes röviden szót ejteni az előzményét jelentő, szintén a Hágai Konferencia keretében született korábbi jogforrásokról is. *A kiskorúak gyámságáról szóló 1902. június 12-én kelt konvenció*⁴³⁵ középpontjában az állampolgárság kapcsolóelvé állt, tekintve, hogy az akkori felfogás szerint a legszorosabb kapcsolatot az állampolgárság szerinti állammal látták megvalósulni; ennek megfelelően a gyermek személyét és vagyonát érintő intézkedéseket illetően főszabály szerint ez határozta meg a joghatóságot, amitől csak kivételesen – akkor, ha az állampolgárság szerinti fórum nem járt el, vagy sürgős intézkedés esetén - lehetett eltérni, és a *lex causae*-ként is az állampolgárság szerinti jogot azonosították.⁴³⁶ Miután azonban ellentmondásos helyzetek alakultak ki különösen abból kifolyólag, hogy az állampolgárság szerinti államban és a gyermek tartózkodási helye szerinti államban hozott határozatok egymással összeütközésbe kerültek – amit a *Boll ügy*⁴³⁷ kiválóan tükrözött -, a Hágai Konferencia újabb kodifikációba fogott.

*A kiskorúak védelme tárgyában a joghatóságról és az alkalmazandó jogról szóló 1961. október 5-én kelt egyezményben*⁴³⁸ immár megjelenik a gyermek szokásos tartózkodási helye, mint a joghatóság alapjául szolgáló fő kapcsolóelv, ami egyúttal az alkalmazandó jogot is

⁴³³ Az egyezménynek jelenleg 52 állam, közöttük az EU minden tagállama, így hazánk is részese (2020. 01. 19-ei állapot).

⁴³⁴ Rapport explicatif de Paul Lagarde 538. 3. p., 542. 8. p., letölthető: <https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=2943&dtid=3>

⁴³⁵ Convention of 12th June 1902 relating to the settlement of guardianship of minors

⁴³⁶ Uo. 1-2 cikkek

⁴³⁷ Netherlands v. Sweden ügy, ICJ 1958. 11. 28., 55.

⁴³⁸ Convention concerning the powers of authorities and the law applicable in respect of the protection of infants concuded 5 October 1961

meghatározza; eszerint az eljáró fórum a saját belső joga szerinti intézkedéseket hozza meg „a gyermek személye és vagyona védelmében.”⁴³⁹ E konvenció ugyanakkor az állampolgárság szerinti állam joghatóságát is elismeri a belső jogon alapuló intézkedések megtételére, amely az eredetileg eljáró fórum intézkedését a gyermek legfőbb érdekében megváltoztathatja.⁴⁴⁰ A szokásos tartózkodási hely kapcsolóelvére való áttérés fő indoka a gyermeki érdek legjobb védelme.⁴⁴¹ Nemzetközi magánjogi szempontból előremutató fejleménynek tekinthető a szokásos tartózkodási hely kapcsolóelvének kodifikálása, amely gyakorlati előnyei okán is üdvözlendő. Ez a mozzanat a gyermek legfőbb érdekeire való explicit hivatkozással együtt a gyermek jogainak és szükségleteinek nyilvánvaló látótérbe kerülését jelzi. A Gyermekjogi Egyezmény hatályba lépése további lökést adott a Hágai Konferencia jogalkotási munkájának, és nagymértékben hozzájárult a Gyermekvédelmi Egyezmény megszületéséhez.

A Gyermekvédelmi Egyezmény a „*szülői felelősség*” széles fogalomkörét használja.⁴⁴² Ennek értelmében a szülői felelősség lefedi a szülői felügyeletet, a gyermekekkel való kapcsolattartást, továbbá a gyermek személyének, illetve vagyonának a védelmével kapcsolatos minden intézkedést, amelyet valamely természetes személy vagy szervezet jogszabály, bíróság (más hatóság) határozata, illetve kötelező megállapodás alapján gyakorol,⁴⁴³ tehát felöleli a gyermek személyét és vagyonát érintő jogok és kötelezettségek összességét, beleértve a gyermek érdekében elrendelhető intézkedések tág spektrumát, és a gyermek tartózkodási helye meghatározásának jogát is. A gyermek védelmét célzó intézkedések mibenlétét a konvenció nem definiálja, csupán példálózó jelleggel sorol fel néhány ilyen intézkedést; ebbe valójában beletartoznak mindazok az intézkedések, amelyek az egyezmény 3. cikke szerinti anyagi jogi kérdések rendezésére irányulnak. Az egyezmény 4. cikke ugyanakkor kimerítően meghatározza a hatálya alól kizárt ügyek körét, így: a gyermek származásának megállapítása, örökbefogadás, névviselés, tartás, oktatással, illetve egészségüggyel kapcsolatos intézkedések, a gyermek által elkövetett bűncselekményekkel összefüggésben hozott intézkedések, menedékjog, illetve bevándorlásra vonatkozó döntések. A Gyermekvédelmi Egyezmény *tárgyi hatályának* meghatározása a hatály alá tartozó, példálózó jellegű felsorolást adó 3. cikk és a hatály alól kivett, taxatív listát⁴⁴⁴ tartalmazó 4. cikk egymásra vetítése alapján történhet meg. Leszögezhető tehát, hogy a 3. cikkbe illeszkedő, szülői felelősséggel összefüggő és a 4. cikk hatálya nem tartozó kérdésben a Gyermekvédelmi Egyezmény alkalmazandó. Mivel a kizárt ügyekre vonatkozó felsorolás taxatív, a gyermek személyének vagy a vagyontárgyának a védelmét szolgáló minden olyan intézkedés, amely ezek között nem szerepel, az egyezmény hatálya alá tartozik. Például ha az eljáró fórum előtt előkérdésként merül fel az, hogy a gyermek adott férfitől származik-e, ennek tisztázása a fórum nemzetközi magánjogi szabályai által kijelölt jog alapján történik (a NMJ Kódex alapján ez főszabályként a gyermek állampolgársága szerinti jog), és amennyiben e jog alapján az apasági kötelék létrejön, akkor az apát megillető, szülői

⁴³⁹ Uo. 1-2 cikkek

⁴⁴⁰ Uo. 3-4 cikkek

⁴⁴¹ Rapport explicatif sur la Convention-Protection des mineurs de 1961,14., letölthető: <https://www.hcch.net/fr/publications-and-studies/details4/?pid=2944>

⁴⁴² A részletes elemzést lásd BEREZKI Ildikó – CSÖNDES Mónika: Néhány megállapítás a Brüsszel IIa. rendelet, az 1996. évi hágai gyermekvédelmi és a Kódex viszonyát, hatályát és alkalmazási körét illetően. In: Berke Barna – Nemessányi Zoltán (szerk.): Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai, Budapest, HVG-ORAC, 2016. 163-178.

⁴⁴³ Gyermekvédelmi Egyezmény 1. cikk (2). bek.

⁴⁴⁴ Rapport explicatif de Paul Lagarde 549. 26. p.

felelősség körébe tartozó jogok tekintetében kerülhetnek aktivizálásra az egyezményben foglalt rendelkezések.

A Gyermekvédelmi Egyezmény *személyi hatálya*ra vonatkozó rendelkezései szerint⁴⁴⁵ az egyezményt a gyermekekre születésük pillanatától a 18. életévük betöltéséig kell alkalmazni. Ez alapján arra lehet következtetni, hogy a 18. életév alattiakra az egyezmény mindenképpen alkalmazandó, akkor is, ha adott esetben a nemzeti jog szerint 'nagykorúsítva' lettek például házasságkötés által.⁴⁴⁶ A személyi hatályt illetően a Magyarázó Jelentés kifejti, hogy az egyezmény nem alkalmazható magzat⁴⁴⁷ esetében, és akkor sem, ha a gyermek ugyan már elmúlt 18 éves, de személyes joga alapján még kiskorúnak minősül. Példaként említhető az az eset, ha a magzat részére jogainak megóvása érdekében törvényes képviselőt szükséges biztosítani egy, az apa halála folytán indult hagyatéki eljárásban.⁴⁴⁸ Minthogy utóbbira nézve az egyezmény nem tartalmaz szabályt, az ilyen tényállásokra a nemzeti kollíziós szabályok adhatnak eligazítást. A személyi hatály magzatra való alkalmazása további vitákat generált volna például a terhességmegszakítás vagy az embrió felhasználása kapcsán, és más államok erre vonatkozó koncepciójának a ráerőltetése nem volt járható út.⁴⁴⁹ Ami a védelemet igénylő 18. éven felülieket illeti, ezek tekintetében *a felnőttek nemzetközi védelméről szóló, Hágában 2000-ben kelt nemzetközi egyezmény*⁴⁵⁰ szabályai lépnek be, így az intézkedések folyamatossága szükség esetén szavatolható.

A konvenció tágkörű hatálya lehetővé teszi a különböző államok jogában meglévő jogintézmények beintegrálását. Mindemellett, a fenti kivételek köre sem feltétlenül egyértelmű, értelmezési, illetve elhatárolási kérdések előfordulhatnak. A Gyermekvédelmi Egyezmény tárgyi hatálya alól kizárt, de nem pontosan körülhatárolható kérdéskörök közül példaként a gyermekek által elkövetett bűncselekmények kapcsán tett intézkedések hozhatók fel. A gyermekek védelmével kapcsolatos intézkedések az egyezmény alapján ítélandók meg, szemben a gyermekekkel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekkel, amelyek – a 4. cikk i) pontja értelmében – ennek hatókörén kívül esnek. A büntető, illetve a nevelő jellegű intézkedések között azonban adott esetben nehéz különbséget tenni, és ez minősítési problémákat okozhat. A Magyarázó Jelentés alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy ha a gyermek által elkövetett cselekmény nem minősül bűncselekménynek, hanem „csak” a társadalmi normákba nem illeszkedő magatartás, az ezzel összefüggésben a gyermekkel szemben alkalmazott védelmi célzatú intézkedések az egyezmény alá tartoznak. A Gyermekvédelmi Egyezmény fogalomkörét értelemszerűen autonóm módon kell értelmezni, elvonatkoztatva a nemzeti szabályoktól. A jogalkalmazás felmérését nehezíti a kisszámú ismert joggyakorlat.⁴⁵¹

A jogszabályban a *területi hatálya*ra vonatkozó rendelkezés nem lelhető fel, mindazonáltal világosan megállapítható, hogy az abban részes államok az egyezmény rendelkezései alapján

⁴⁴⁵ Gyermekvédelmi Egyezmény 2. cikk

⁴⁴⁶ Estelle GALLANT: Responsabilité parentale et protection des enfants en droit international privé, Collection de Thèses, Defrénois, Issy-les-Moulineaux, Lextenso, 2004. 30.

⁴⁴⁷ Rapport explicatif de Paul Lagarde 545. 15. p.

⁴⁴⁸ A Ptk. 2:3. § (1) bekezdése kimondja, hogy „a gyámhatóság – kérelemre vagy hivatalból – gyámot rendel a magzat részére, ha ez a magzat jogainak megóvása érdekében szükséges”.

⁴⁴⁹ GALLANT i. m. 31.

⁴⁵⁰ Convention on the international protection of adults concluded 13 January 2000

⁴⁵¹ Emma NASH: Recognition under the 1996 Hague Convention, Cheltenham, International Family Law Journal, Issue. 3, 2015. 264.

járnak el a területükön szokásos tartózkodási hellyel rendelkező, illetve - kivételesen - az ott jelenlévő minden gyermek tekintetében, azok állampolgárságtól függetlenül. Az egyezmény területi hatálya értelemszerűen az abban részes államokat fedi le.

A Gyermekvédelmi Egyezmény tárgyi-személyi-területi hatályának beazonosítása nagyon körültekintő elemzést igényel, az ide nem tartozó kérdéskörök ugyanis nem feltétlenül világosan delimitálhatók, márpedig adott esetben ettől függhet az, hogy a NMJ Kódex szabályai kiegészítő jelleggel belépnek-e.

3. 2. Brüsszel IIa rendelet

A másik releváns jogforrás a *Brüsszel IIa rendelet*, amelyben már uniós szinten is nyilvánvalóbban tetten érhetők az utóbbi évtizedekben a gyermekjogok terén bekövetkezett eredmények, amelyek a rendelet több cikkében is formát öltenek.⁴⁵²

A Brüsszel IIa rendelet a házassági ügyek mellett a gyermekeket érintő szülői felelősség körében felmerülő valamennyi polgári jogi ügyet a hatálya alá vonja, és a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyeket kifejezetten kiterjesztően értelmezi.⁴⁵³ E rendelet *tárgyi hatálya* az előzményét képező, *a házassági ügyekben és a házastársaknak a közös gyermekekkel kapcsolatos szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról 1347/2000/EK rendelethez*⁴⁵⁴ képest jóval tágabb; lefedi a szülői felelősséggel kapcsolatos összes ügyet, függetlenül attól, hogy a gyermek házasságból vagy azon kívül született-e.

A Brüsszel IIa rendelet szintén a szülői felelősség fogalommal operál – a Gyermekvédelmi Egyezménnyel lényegében megegyező tartalommal –, azonban a rendelet csak e tárgykör eljárásjogi aspektusait rendezi (joghatóság, határozatok elismerése és végrehajtása), kitérve a tagállami hatóságok közötti együttműködésre is. A Brüsszel IIa rendelet szülői felelősség fogalma szintén a nemzeti jogon túlmutató, autonóm interpretációt igényel; az EUB vonatkozó joggyakorlatában ezt több ügyben kifejtette.⁴⁵⁵

A Brüsszel IIa rendeletet az eljáró fórum jellegére tekintet nélkül a házassági és a szülői felelősséggel kapcsolatos polgári ügyekben kell alkalmazni. Ahogy erre az EUB több döntésében is rámutatott,⁴⁵⁶ a rendelet tárgyi hatálya alá tartozó „polgári ügy” fogalmát – a tagállami szabályozástól elvonatkoztatva - autonóm módon, a rendelet céljaira és a gyermekek megkülönböztetésmentes kezelésének követelményére fókuszálva kell értelmezni. Ezek a szülői felelősség tárgyában hozott összes határozatra való alkalmazás mellett szólnak, így a rendelet a tagállami jog által a közjog hatálya alá sorolt, a szülői felelősség gyakorlását érintő védelmi célú intézkedéseket, a gyermek állami gondozásba vételét, nevelőszülőknél, illetve

⁴⁵² Brüsszel IIa. rendelet 12. pbek., 11. cikk (2) és (4) bek., 12. cikk, 15. cikk, 23. cikk a) és b) pont, 41. cikk 2/c. pont, 42. cikk 2/a. pont

⁴⁵³ WOPERA Zsuzsa: Az európai családjog kézikönyve, Budapest, HVG-ORAC Kiadó, 2012. 57.

⁴⁵⁴ Ennek az előzményét az 1998. május 28-án elfogadott, a házassági ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló ún. Brüsszel II. Egyezmény képezi, amelynek a ratifikációjára végül nem került sor, mivel az Amszterdami Szerződés (1999) folytán a polgári jogi ügyekben való igazságügyi együttműködés uniós hatáskörbe került, miáltal megnyílt a lehetőség az uniós szabályozásra.

⁴⁵⁵ Lásd J. McB. and L. E. ügy 41.; C – 404/14. sz. Marie Matoušková ügy, ECLI:EU:C:2015:653, 31-32. p.

⁴⁵⁶ C. ügy 29. p.; A. ügy 27. p.; Gogova-ügy 33. p.; Child and Family Agency ügy 32-33. p.

bentlakásos intézményben való gondozásba vételét egyaránt magában foglalja. A Brüsszel IIa. rendelet értelmezéséhez az Alapjogi Charta szolgál vezérfonalként.⁴⁵⁷

A *tárgyi hatálya* alá tartozó ügyek tekintetében tehát a Brüsszel IIa rendelet a Gyermekvédelmi Egyezményhez közeli szabályokat állapít meg. A két jogszabály tárgyi hatályának összehasonlítása alapján az a konklúzió vonható le, hogy azok – a Gyermekvédelmi Egyezményben megjelenő, de az európai jogban nem ismert, az iszlám jogban létező kafala⁴⁵⁸ vagy analóg jogintézménytől eltekintve - alapvetően fedik egymást. A Brüsszel IIa rendelet a tárgyi hatálya alól – Gyermekvédelmi Egyezményhez hasonlóan - csak a gyermeket érintő néhány aspektust zár ki, így a gyermek származásának megállapítása, az örökbefogadás, a gyermek névviselése, és a gyermek által elkövetett bűncselekmény miatti büntetőjogi intézkedések.⁴⁵⁹ Az említettek szerint a rendelet a szülői felelősség tárgykörébe tartozó polgári jogi ügyekre terjed ki, amely kapcsán a választóvonalat – a Gyermekvédelmi Egyezményhez hasonlóan⁴⁶⁰ - a gyermek védelme, mint mögöttes cél jelenti. Az utóbbi kapcsán megemlítendő, hogy – a Gyermekvédelmi Egyezmény vonatkozásában leírtakkal összhangban - az EUB *Health Service Executive and S. C., A. C. ügyben*⁴⁶¹ hozott döntése értelmében a szabadságelvonással járó terápiás és nevelési célú intézkedés is a rendelet hatálya alá tartozhat akkor, ha ez a gyermek védelmét, és nem a büntetését szolgálja.

A Brüsszel IIa rendelet *személyi hatálya* a valamely uniós tagállam állampolgárságával, illetve valamely uniós tagállam területén szokásos tartózkodási hellyel rendelkező személyekre terjed ki. A rendeletben – a Gyermekvédelmi Egyezménnyel szemben - életkorra való utalás nem lelhető fel, ennél fogva az alkalmazandó jogra vonatkozó szabályok függvényében akár olyan személyre is kiterjedhet, aki 18. éven felüli, de a személyes joga szerint még kiskorúnak minősül.

A Brüsszel IIa rendelet és a Gyermekvédelmi Egyezmény komplex összefüggésben áll egymással. A rendelet kimondja, hogy az uniós rendelkezések szerint kell eljárni, ha a gyermek valamely tagállamban rendelkezik szokásos tartózkodási hellyel, illetve ha valamely tagállam bírósága által hozott határozatnak egy másik tagállam területén történő elismeréséről és végrehajtásáról van szó, még akkor is, ha az érintett gyermek olyan harmadik állam területén rendelkezik szokásos tartózkodási hellyel, amely az említett egyezmény szerződő fele.⁴⁶² A két jogszabály elkülönítése érdekében az uniós jogalkotó egyszerű és gyors megoldásra törekedett, ez azonban nem feltétlenül vezet világos eredményre,⁴⁶³ márpedig a Brüsszel IIa rendelet alkalmazását jellemző izolált megközelítés nem szerencsés.⁴⁶⁴ A rendelet mindenesetre uniós ügyekben megelőzi az egyezmény szabályait, amely alól csak az általa nem érintett kérdéskörök képeznek kivételt. A Gyermekvédelmi Egyezmény és a Brüsszel IIa. rendelet viszonyát illetően

⁴⁵⁷ Anatol DUTTA - Andrea SCHULZ: First cornerstones of the EU rules on cross-border child cases: the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union on the Brussels IIA Regulation from C to Health Service Executive, *Journal of Private International Law*, 2014, vol. 10 No 1, 40.

⁴⁵⁸ A kafala egy az iszlám jogban ismert jogintézmény, amely a gyermeknek nem vér szerinti szüleinél, a gyermek védelmében történő elhelyezését jelenti. *Rapport explicatif de Paul Lagarde* 547. 23.

⁴⁵⁹ Brüsszel IIa rendelet 1. cikk (3) bek.

⁴⁶⁰ *Rapport explicatif de Paul Lagarde* 551. 26., 553. 35.

⁴⁶¹ C- 92/12. PPU sz. *Health Service Executive and S. C., A. C. ügy*, ECLI:EU:C:2012:255, 1.p.

⁴⁶² Brüsszel IIa. rendelet 61-62. cikk

⁴⁶³ Henry SETRIGHT OC - David WILLIAMS QC - Dr Ian CURRY-SUMMER - Michael GRATION - Maria WRIGHT: *International Issues in Family Law: The 1996 Hague Convention on the Protection of Children and Brussels IIA*, *Family Law*, Bristol, Jordan Publishing, 2015. 12., 17.

⁴⁶⁴ Uo. 18.

lényeges elem, hogy az egyezmény kiegészítő funkciót tölt be a rendelet vonatkozásában, tekintettel arra, hogy a rendelet az alkalmazandó jogot meghatározó kollíziós normát nem tartalmaz, így e vonatkozásban a tagállamokban ez az egyezmény irányadó.⁴⁶⁵ Bár a Brüsszel IIa rendelet az uniós tagállamok egymás közötti viszonylatában – Dánia kivételével - elsőbbséget élvez, minthogy a Gyermekevédelmi Egyezménynek minden uniós tagállam részese, és a szülői felelősségre nézve alkalmazandó jog kérdésénél a Brüsszel IIa rendelet nem szabályozza, utóbbi vonatkozásban az egyezmény – univerzális hatályú⁴⁶⁶ - kollíziós jogi rendelkezései irányadók. Az EUB előtt folyó ügyek kapcsán közölt főtanácsnoki véleményekben kifejezett utalás történik a Brüsszel IIa rendelet és a Gyermekevédelmi Egyezmény tekintetében szükségszerű egységes interpretációra.⁴⁶⁷ Bár a Brüsszel IIa rendelet néhány vonatkozásban eltér a Gyermekevédelmi Egyezménytől, elmondható, hogy a két normarendszernek történelmi gyökereken nyugvó, egységes és harmonikus értelmezése alakult ki.⁴⁶⁸ Közös elem, hogy mindkettő gyors és hatékony eljárást irányoz elő, törekedve a határozatok minél tágabb körben való kölcsönös elismerésére és végrehajtására. Mint látható, a két norma- és intézményrendszer szabályozása összehangolt, de kapcsolata összetett, és nem mindig könnyen megítélhető.⁴⁶⁹

3. 3. Gyermekeviteli Egyezmény

Ugyancsak ki kell térni a *Gyermekeviteli Egyezményre*, amely lényegében egyaránt szorosan kapcsolódik egyrészt a Brüsszel IIa rendelethez, másrészt a szóban forgó Gyermekevédelmi Egyezményhez is. A Gyermekeviteli Egyezmény célja a jogellenesen külföldre elvitt, illetve ott visszatartott gyermekek mielőbbi visszajuttatása a szokásos tartózkodási helyük szerinti államba, s ezáltal az eredeti, jogszerű felügyeleti viszonyok helyreállítása. Ennek érdekében ez az egyezmény egy hatékony együttműködési rendszert hozott létre a jogellenesen külföldre elvitt gyermekek ügyében érintett államok hatóságai között, a határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó kötelezettséget azonban nem állapít meg. Itt tehát a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, uniós és más nemzetközi jogszabályok együttes alkalmazása is felmerülhet.

A *Brüsszel IIa rendelet* a Gyermekeviteli Egyezmény rendelkezéseit – az Európai Unió tagállamai egymás közötti viszonylatában⁴⁷⁰ - beolvasztja és ezáltal az uniós jog részévé téve megerősíti, továbbá egyúttal kiegészíti, illetve meg is szigorítja. Ugyanakkor a Brüsszel IIa rendeletnek a Gyermekeviteli Egyezményhez képest eltérő szabályai uniós relációban szintén elsőbbséget kapnak. A Brüsszel IIa rendelet kötött joghatósági szabályokat állít fel a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekre nézve és a gyermek jogellenes elvitelével összefüggésben biztosítja a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti tagállami bíróság visszavitt elrendelő határozatának az egyszerűsített és gyorsított, külön eljárás nélküli (*exequatur*) elismerését és végrehajtását a másik tagállamban, ahová a gyermeket elvitték. A

⁴⁶⁵ Útmutató a Brüsszel IIa rendelet alkalmazásához 89.

⁴⁶⁶ Rapport explicatif de Paul Lagarde, 540. 6. p., 544. 17. p., 572. 85. p.; Nachrichten zum Familienrecht, Kantonsgericht St. Gallen II. Zivilkammer Nr. 1/09: Das neue Haager Kinderschutzübereinkommen (HKsÜ), 2; letölthető: http://www.gerichte.sg.ch/home/dienstleistungen/nuetzliche_informationen/mitteilungen_zum_familienrecht/dokumente/_jcr_content/Par/downloadlist/DownloadListPar/download.ocFile/Kurzinformation%20zum%20HKs%C3%9C.pdf.

⁴⁶⁷ Például Kokott főtanácsnok véleménye C- 435/06. sz. C. ügy, ECLI:EU:C:2007:714, 49. p.; A. ügy 26. p.

⁴⁶⁸ Lásd Kokott főtanácsnok véleménye a C. ügyben., 48-50. p. és az A. ügyben, ECLI:EU:C:2009:39, 23-31. p.

⁴⁶⁹ WOPERA (2012) i. m. 241.

⁴⁷⁰ Dánia kivételével

Gyermekvédelmi Egyezmény szintén külön rendelkezéseket szentel a gyermekek jogellenes külföldre vitelének, ezekre nézve specifikus joghatósági okokat rögzítve. Ezáltal megerősíti a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti fórum joghatóságát a gyermekre vonatkozó hosszabb távú döntések meghozatalára. Ezenkívül kiemelendő, hogy a jogellenesen elvitt gyermek visszavitelének elrendelése esetén a visszavitelről rendelkező fórum által hozott ideiglenes intézkedés a Gyermekvédelmi Egyezmény alapján az abban részes – Unió kívüli – államokban elismerhető, így azok mindaddig érvényben maradnak, amíg a szokásos tartózkodási hely szerinti fórum új intézkedést nem hoz; ez az Unió tagállamokra a Brüsszel IIa rendelet elsőbbsége okán nem vonatkozik.

3. 4. Gyermekfelügyeleti Egyezmény

A nemzetközi jogforrások között megemlítendő továbbá az ET keretében született, a *gyermekek feletti szülői felügyeleti jogot érintő határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 1980. május 20-án Luxemburgban kelt európai egyezmény* is, amely az abban részes államokban biztosítja a szülői felügyeletről szóló határozatok elismerését és végrehajtását, ideértve a kapcsolattartásról szóló határozatokat is. Ez az egyezmény a szülői felügyelet, illetve kapcsolattartási jog nemzetközi védelmét célozza, amely alapján a részes államok központi hatóságainak közreműködésével mód nyílik többek között a gyermek felkutatására és a szülői felügyelet helyreállítására. Jellegzetessége, hogy kifejezetten a határozatok elismerésére és végrehajtására koncentrál, kiegészítve más nemzetközi jogforrásokat, a vagylagos alkalmazás lehetőségét is felkínálva.

Ennélfogva a Gyermekfelügyeleti Egyezménynek 'hézagkitöltő' funkciója lehet a Gyermekelviteli Egyezmény tekintetében, ugyanis a szülői felügyeletről szóló határozatok elismerése és végrehajtása útján megkönnyítheti a jogellenesen külföldre elvitt gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti államba való visszavitelét. Amennyiben adott ügyben a szülői felügyelet tárgyában már született határozat, a kérelmező akár a Gyermekfelügyeleti Egyezmény, akár a Gyermekelviteli Egyezmény alapján érvényesítheti igényét. Mivel azonban a Gyermekelviteli Egyezmény határozat meglétét nem követeli meg, ez alapján az érdekelt személy – a szülői felügyelet jogszabály alapján való fennállásának igazolása mellett – határozat hiányában is felléphet, és az ennek keretében lefolytatott eljárás valószínűleg gyorsabb eredménnyel kecsegtet. A Gyermekfelügyeleti Egyezmény szerepe egyébiránt csak korlátozott körben érvényesül, mivel az uniós tagállamok vonatkozásában a Brüsszel IIa rendelet, illetve a Gyermekvédelmi Egyezmény alkalmazandó, és a hazánkkal viszonylagosan intenzív kapcsolatba kerülő legtöbb más állam tekintetében szintén a Gyermekvédelmi Egyezmény alapján kell eljárni.⁴⁷¹Éppen ezért a Gyermekfelügyeleti Egyezmény ritkán kerül alkalmazásra és e tekintetben változás a jövőben sem várható.⁴⁷²

3. 5. Bilaterális megállapodások

Szót kell ejteni a *bilaterális nemzetközi megállapodásokról* is, amelyek közül több⁴⁷³ a szülői felügyeletre vonatkozóan ugyancsak tartalmaz a joghatóságra, az alkalmazandó jogra, valamint a határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó rendelkezést. A kétoldalú megállapodások alkalmazhatósága kapcsán szintén megfontoltan kell eljárni. Egyrészt szem

⁴⁷¹ Lényegében csak 4 állam relációjában merülhet fel az alkalmazása (Andorra, Izland, Liechtenstein és Moldova).

⁴⁷² SETRIGHT – WILLIAMS - CURRY-SUMMER – GRATION - WRIGHT i. m. 24.

⁴⁷³ E vonatkozásban relevánsak lehetnek: magyar–albán jogsegélyszerződés, a magyar–montenegrói relációban továbbra is alkalmazott magyar–jugoszláv jogsegélyszerződés, magyar–oroszláv jogsegélyszerződés.

előtt kell tartani, hogy uniós tagállamok tekintetében a Brüsszel IIa rendelet hatálya alá tartozó ügyekben az uniós norma elsőbbséget kap.⁴⁷⁴ Másrészt a Gyermekvédelmi Egyezmény szabályai az ebben az egyezményben részes államok tekintetében szintén kiválthatják a kétoldalú megállapodásban foglalt nemzetközi magánjogi rendelkezéseket. A Gyermekvédelmi Egyezmény 52. cikke szerint ugyanis az egyezmény nem érinti az e tárgykört szabályozó nemzetközi megállapodásokat, amelyeknek a Szerződő Államok részesei azzal, hogy ettől az érintett államok közös megállapodással eltérhetnek. Az érintett államok tehát egymás között megállapodhatnak abban, hogy a vonatkozó kétoldalú jogsegélyszerződések helyett a Gyermekvédelmi Egyezményt alkalmazzák.

3. 6. A Nemzetközi Magánjogi Kódex

Ami a NMJ Kódexet illeti, a fentiekben vázolt uniós és nemzetközi jogi keret nyilvánvalóan erőteljes befolyást gyakorol a szülői felügyelet eljárásjogi aspektusainak (joghatóság, határozatok elismerése és végrehajtása) hazai szabályozására, nem utolsósorban azért is, mert e belső normák alkalmazási spektruma nagyságrendileg leszűkül, hiszen jóval kevesebb ügyben, reziduális jelleggel lehet alkalmazni. Ami a szülői felelősségre alkalmazandó kollíziós szabályokat illeti, ezek sorsát egyértelműen determinálják a Gyermekvédelmi Egyezmény univerzális hatályú normái, szinte teljesen kiszorítva a belső jogot. Tekintve, hogy a családjog területét jellemző értékközpontság és az ebből fakadó, nemzeti jogban meglévő különbségek határt szabnak a nemzetközi, illetve uniós jogegységesítésnek, e vonatkozásban a nemzeti szabályozás, bár nagyon limitált tartalommal, de megmarad.

Mindezeknek tulajdoníthatóan, a NMJ Kódexnek a szülői felügyelet széles értelmezett fogalmára vonatkozó szabályai a hivatkozott uniós és nemzetközi jogszabályokkal együtt szemlélendők, hiszen azokkal szorosan összefüggő szabályozási egységet alkotnak.

Hangsúlyozni szükséges ugyanakkor, hogy a családjog anyagi jogi kérdéseit kötelező erejű uniós, illetve más nemzetközi jogszabály nem szabályozza; az adott ügyben irányadó kollíziós szabály jelöli ki, hogy mely állam anyagi jogi szabálya alapján kell a vonatkozó jogkérdésben dönteni.

3. 7. Összefoglalás

A szülői felelősségről szóló nemzetközi magánjogi normák hazai alkalmazásának rövid összegzéseként elmondható, annak vizsgálata során, hogy a magyar bíróságnak (gyámhatóságnak) adott ügyben van-e joghatósága eljárni – az uniós jog elsőbbsége okán – először a Brüsszel IIa rendeletet kell megnézni, sorra véve az abban megjelölt joghatósági okokat, ideértve a nemzeti jog hatókörében meghagyott reziduális joghatóságot is. A reziduális joghatóság körében a Gyermekvédelmi Egyezmény, illetve ennek hiányában a Gyermekfelügyeleti Egyezmény is szerephet juthat az azokban részes államok viszonylatában. Amennyiben ezen egyezmények egyike sem alkalmazható, akkor a NMJ Kódex szabályai jöhetnek szóba. Ha azonban az érintett másik állam tekintetében kétoldalú nemzetközi megállapodás megkötésére került sor, és az az adott tárgykörre vonatkozó rendelkezést is tartalmaz – az uniós tagállamok kivételével – a joghatóságot a szerint kell elbírálni, feltéve, ha hazánk és a másik érintett állam között ettől eltérő megállapodás nem jött létre.

⁴⁷⁴ Brüsszel IIa rendelet 60. cikk

Az alkalmazandó jog terén egyértelműen a Gyermekvédelmi Egyezmény dominanciája érvényesül, figyelemmel ennek univerzális hatályára. Ha ennek a tárgyi-személyi hatálya esetlegesen mégsem fedné le az adott jogkérdést, akkor a NMJ Kódex vonatkozó, többnyire pótlólagos szerepet betöltő kollíziós szabályaihoz kell folyamodni. A bilaterális megállapodások e körben is kivételként kezelendők; ha az adott állammal kétoldalú megállapodás van, akkor az alkalmazandó jogot alapvetően eszerint kell megállapítani, de ettől eltérő megállapodás ezt felülírhatja.

A szülői felelősségről szóló határozatok elismerése és végrehajtása kapcsán uniós tagállamban született határozat tekintetében a Brüsszel IIa rendelet irányadó. Harmadik államból származó határozatok esetében – annak függvényében, hogy a határozathozatal szerinti állam részese-e, és ha igen, melyik egyezménynek – a Gyermekvédelmi Egyezmény, illetve a Gyermekfelügyeleti Egyezmény szabályai szerint kell elbírálni, hogy a külföldi határozat milyen feltételek teljesülése mellett válthat ki joghatást Magyarországon. Ha a határozathozatal szerinti állam nem részese az itt-hivatkozott egyezményeknek, akkor szintén a NMJ Kódexhez kell folyamodni. Ugyanakkor a NMJ Kódex, mint háttérjogszabály rendelkezéseit minden esetben szem előtt kell tartani, hiszen előfordulhat, hogy esetlegesen kiegészítő jelleggel azt (is) alkalmazni indokolt.

Ami a Gyermekelviteli Egyezményt illeti, ez értelemszerűen specifikusan a jogellenesen külföldre elvitt gyermekek ügyében alkalmazandó (a részes államok tekintetében) azzal, hogy uniós tagállamok közötti viszonylatban rendelkezéseinek a Brüsszel IIa rendelettel együtt kell érvényt szerezni, utóbbi prioritása mellett.

V. A szülői felelősségről, illetve szülői felügyeletről szóló főbb jogforrások elemzése, különös tekintettel a gyermeki jogokra

1. A Brüsszel IIa rendelet

A Brüsszel IIa rendelet⁴⁷⁵ már a preambulumban megfogalmazza a gyermekek Alapjogi Charta szerinti jogainak a védelme és garantálása iránti elkötelezettséget, és külön utal a gyermek meghallgatáshoz való jogának a tiszteletben tartására.⁴⁷⁶ Az Alapjogi Chartára hivatkozás jelzésértékű, azt sugallja, hogy az abban lefektetett normák viszonyítási ponként, szabályozási és értelmezési háttérként szolgálnak. A gyermek meghallgatásának belefoglalása már önmagában amiatt is jelentős, hogy uniós szintű jogforrásban – még az Alapjogi Charta kötelező alkalmazását megelőzően – ez az alapjog láthatóbbá válik. A preambulumban utal arra, hogy a gyermek meghallgatáshoz való joga jelentős szerepet tölt be az rendelet alkalmazásában, így a jogellenesen elvitt gyermekek visszavitele iránti eljárásokban a gyermeknek lehetőséget kell biztosítani a véleménye kifejtésére, kivéve, ha ez az életkora és érettsége okán nem helyénvaló.

Az előzményt képező renDELETEH képest előrelépés, hogy a Brüsszel IIa rendelet személyi hatálya nemcsak a házasságból származó, hanem minden gyermekre kiterjed, és a preambuluma deklarálja is a gyermekek megkülönböztetés nélküli kezelését. A gyermek legfőbb érdeke, mint alapelv szintén megtalálható a preambulumban, amelyet az uniós jogalkotó a joghatósági szabályok mögötti megfontolásokkal hoz összefüggésbe. A gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatos ügyekben a rendelet a késedelmek megelőzésére törekszik, konkrét eljárási határidőket rögzítve, amivel szintén a gyermeki érdeket kívánja előmozdítani. A jogellenesen elvitt gyermek visszavitelét védelmi intézkedésekkel kombinálja, amely kapcsán a tagállamok hatóságai egymással együttműködnek. A Brüsszel IIa rendelet külön rendelkezések útján segíti a gyermek különélő szülővel való kapcsolattartását, sőt ezen túlmenően a nagyszülőkkel, továbbá – az EJEB családi élethez való jogra vonatkozó joggyakorlatával összhangban - a gyermekhez közelálló más személyekkel (pl. szülő korábbi házastársa/élettársa, és ezáltal ezek szülei, féltestvérek, nagynéni/nagybácsi stb.) való kapcsolattartásra is alkalmazandó, akikkel fontos, hogy a gyermek személyes kapcsolatot tartson fenn, „akár jogosultak szülői felelősségre, akár nem.”⁴⁷⁷ Mint látható, az alapjogi megfontolások a rendeletben világosan nyomon követhetők. Mindazonáltal a Brüsszel IIa rendelet értékelésekor szem előtt kell tartani a tágabb kontextust, azt, hogy a rendelet távolabbi célja az uniós polgárok mobilitásának ösztönzése, és ehhez a más tagállamban való tartózkodással járó jogi bonyodalmak minél gyorsabb és megnyugtatóbb rendezése szükséges.

Tekintve, hogy az uniós rendelet a Gyermekvédelmi Egyezményre épül, szabályozási módja sok rokon vonást mutat ezzel. A Brüsszel IIa rendelet a Gyermekelviteli Egyezménnyel ugyancsak sajátos – kétarcú - kapcsolatot teremt, hiszen egyrészt elfogadja specifikus jogforrásként, másrészt viszont módosítja is annak szabályait az uniós tagállamok tekintetében, ami gyermekjogi szempontból is számos kérdést vet fel.

⁴⁷⁵ Az uniós tagállamok mindegyikében alkalmazandó, Dánia kivételével.

⁴⁷⁶ Brüsszel IIa rendelet (19). és (33). pbeK.

⁴⁷⁷ Lásd C-335/17. sz. Valcheva ügy 33. pont, ECLI:EU:C:2018:359; főtanácsnoki indítvány 56. és 78. pont, ECLI:EU:C:2018:242

1. 1. Joghatósági szabályok

A Brüsszel IIa rendelet szülői felelősséggel kapcsolatos joghatósági szabályai – a Gyermekvédelmi Egyezmény ihletése nyomán – deklaráltan a gyermekre fókuszálnak, ami abban is kifejezésre jut, hogy a joghatóság a gyermekhez való fizikai közelség⁴⁷⁸ elve mentén lett megállapítva. Amint ezt a preambulum⁴⁷⁹ is hangsúlyozza, ebben az uniós jogalkotó a gyermek legfőbb érdekét kívánta érvényre juttatni. Az *A. ügyben*⁴⁸⁰ az EUB emlékeztetett arra, hogy a joghatósági szabályokat a gyermek legfőbb érdekeire tekintettel alakították ki, és e szempont a gyermek szokásos tartózkodási helyének meghatározása során is irányadó. Ennek azért van jelentősége, mert a felállított hipotézis szerint a gyermekhez legközelebbi, vele a legszorosabb kapcsolatot mutató bíróság⁴⁸¹ a legalkalmasabb arra, hogy az ügy körülményeit, a gyermek szükségleteit közvetlenül és gyorsan felmérje, majd a gyermek érdekeinek leginkább megfelelő döntést meghozza,⁴⁸² amelyet többnyire ugyanabban a tagállamban is kell majd végrehajtani.

A rendelet 8. cikke a fenti okokból a szülői felelősség tekintetében a joghatóságot elsőként a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam bíróságaihoz telepíti (*általános joghatóság*). A joghatóság megállapítása tekintetében a bírósághoz fordulás időpontja a releváns, ami a rendelet szerint az eljárást megindító irat bírósághoz való benyújtását jelenti.⁴⁸³ Ez az EUB értelmezésében egyúttal elvezet arra a következtetésre, hogy az eljárás lezárultával a joghatóság megszűntnek tekintendő, és egy esetleges új eljárás kapcsán a joghatóság újbóli megvizsgálása szükséges.⁴⁸⁴

A gyermek változó körülményeihez való igazodás ugyanakkor megfelelő rugalmasságot igényel. A szokásos tartózkodási helyre épülő fenti általános joghatóság alól kivételt képez az az eset, ha a rendelet 9. cikke szerint megváltozik a gyermek szokásos tartózkodási helye (*különös joghatóság*), vagy a szülői felelősség gyakorlói között a rendelet 12. cikke szerinti megállapodás jön létre (*joghatósági megállapodás*). A joghatósági megállapodás csak adott feltételekhez kötötten valósulhat meg, amelyek lényege az adott tagállammal fennálló szoros kötelék, a joghatóság valamennyi részes fele általi kifejezett vagy más egyértelmű módon való elfogadása, továbbá az, hogy a megállapodás alapján létrehozandó joghatóság a gyermek érdekeinek leginkább megfelelő eredményre vezet. Amint azt egy magyar vonatkozású ügy is megvilágítja, az alperes perbebocsátkozása (így: a magyar joghatóság kifejezett elfogadása, érdemi védekezés előterjesztése, részegyezség kötése, illetve a magyar bíróság előtti gyermekelhelyezési per megállapodással való érdemi rendezése) a joghatóság egyértelmű elfogadásának tekinthető, és a gyermek Magyarországon való beilleszkedésére tekintettel a gyermek érdekeit szolgálja.⁴⁸⁵

⁴⁷⁸ Bertrand ANCEL - Horatia Muir WATT: L'intérêt supérieur de l'enfant dans le concert des juridictions : le règlement Bruxelles II bis, Paris, Revue critique de droit international privé, 2005. 569.

⁴⁷⁹ Brüsszel IIa rendelet (12). pbe.

⁴⁸⁰ A. ügy 35. p.

⁴⁸¹ A Brüsszel IIa rendelet 2. cikk 1. pontja szerint „bíróság” fogalma alatt a következőt kell érteni: „a tagállamok valamennyi, az 1. cikk alapján az e rendelet hatálya alá tartozó ügyekben joghatósággal rendelkező hatósága.”

⁴⁸² DUTTA - SCHULZ i. m. 8.

⁴⁸³ Brüsszel IIa rendelet 16. cikk

⁴⁸⁴ Lásd C/499/15. sz. W, V és X ügy, ECLI:EU:C:2017:118, 62. p.; C- 436/13. sz. E és B ügy, ECLI:EU:C:2014:2246, 50. p.

⁴⁸⁵ EBH 2010. 2141.

Előfordulhat, hogy egy gyermek szokásos tartózkodási helye nem állapítható meg.⁴⁸⁶ Ebben az esetben, ha a rendelet 12. cikk alapján joghatósági megállapodás sem jött létre, a rendelet 13. cikke szerinti kiegészítő szabály alapján az a tagállam is joghatósággal rendelkezik, ahol a gyermek fizikailag jelen van (*kiegészítő joghatóság*). A kiegészítő jelleggel alkalmazandó, szimpla jelenlétén alapuló joghatóság rendkívüli helyzetekre fenntartott szükségszerű eljárási jogosultság, amely alapján különösen a menekült, illetve a hazájukból zavargások miatt távozott gyermekek szülői felelősség körébe tartozó ügyei rendezhetők. Az idegen területen szülői felügyelet nélkül található gyermekek ügye napjainkban különösen érzékeny probléma, és a rendelet egyszerű szabályok útján diszkriminációmentes elbánást és a védelmükre irányuló gyors fellépést biztosít. Ezenkívül lefedi azt az átmeneti időszakot is, amikor a gyermek adott esetben jogszerűen átköltözik egy másik tagállamba, de ott esetleg még nem szerzett szokásos tartózkodási helyet.⁴⁸⁷ E joghatósági ok révén áthidalhatók a szokásos tartózkodási hely megállapításával kapcsolatos esetleges nehézségek, és mód nyílik az uniós norma alkalmazására az adott tagállam területén található minden gyermek tekintetében.

A joghatósági megállapodáshoz hasonlóan, szintén a gyermek érdekeinek szem előtt tartása a meghatározó a joghatóság transzfernél, amely a *common law* jogrendszerekben ismert *forum non conveniens* doktrínából eredeztethető. A joghatósággal bíró tagállami fórum a rendelet 15. cikke alapján kivételesen kezdeményezheti a joghatóságnak egy, a gyermekkel szoros kapcsolatban lévő másik tagállamba való áttételét, ha megítélése szerint az az ügy, vagy annak egy része elbírálására alkalmasabb, feltéve, ha az a gyermek legfőbb érdekeit szolgálja (*az ügy áttétele alkalmasabb bírósághoz*). E mechanizmus lehetőséget ad a *forum non conveniens*-nek *forum conveniens* általi kiváltására, mégpedig a gyermek legfőbb érdekére tekintettel, amelynek érvényesülését utóbbi fórum előreláthatólag jobban tudja biztosítani.⁴⁸⁸ Itt a gyermek legfőbb érdeke egyfajta eljárásjogi vizsgálatot feltételez, amit mind az eljárást átvevő, mind az átvevő fórumnak el kell végeznie.⁴⁸⁹ A cél annak tisztázása, hogy a 'felkért' fórum mennyiben képes a gyermek érdekeinek felmérésére, ezt a feladatot az egyébként joghatósággal rendelkező fórumhoz képest megelőzően, de legalább azonos mértékben el tudja-e látni.⁴⁹⁰ A késedelem megelőzése érdekében a rendelet szerint a joghatóság átvételére a megkereséstől számított hat heten belül van lehetőség, ennek eredménytelen eltelte esetén a joghatóság az eredetileg eljáró fórumnál marad,⁴⁹¹ miáltal a joghatósági vákuum elkerülhetővé válik. Az alkalmasabb bírósághoz való áttétel az egyik olyan esetkör, amely az érintett tagállami fórumok közötti szoros és közvetlen együttműködést tesz lehetővé és indokolttá, a felmerült joghatósági kérdés - az érintett gyermek érdekei tükrében való - mielőbbi eredményes tisztázása végett.

A gyermekkel való kapcsolattartási ügyek tekintetében a rendelet 9. cikke egy speciális szabályt állít fel, korlátozott jelleggel megengedve a *perpetuatio fori*-t arra az esetre, ha a gyermek jogszerűen egyik tagállamból a másikba költözik. Ennek megfelelően, amennyiben a gyermek jogszerűen valamely más tagállamba költözik, és ezt megelőzően a gyermek korábbi szokásos tartózkodási helye szerinti tagállamban már született kapcsolattartásról szóló határozat, akkor ez utóbbi tagállam hatóságának a kapcsolattartás tárgyában hozott határozat módosítására az átköltözés időpontjától számított további három hónapig fennmarad a joghatósága, feltéve, ha

⁴⁸⁶ Mercredi ügy 57. p.

⁴⁸⁷ Útmutató a Brüsszel IIa rendelet alkalmazásához 29., 3. 2. 4. 2.

⁴⁸⁸ SETRIGHT – WILLIAMS - CURRY-SUMMER – GRATION - WRIGHT i. m. 91.

⁴⁸⁹ Uo. 95.

⁴⁹⁰ DUTTA - SCHULZ i. m. 8.

⁴⁹¹ Brüsszel IIa rendelet 15. cikk (5) bek.

a kapcsolattartási jog jogosultjának a szokásos tartózkodási helye változatlanul a gyermek korábbi szokásos tartózkodási helye szerinti tagállamban található. A joghatóság egyébiránt a szülői felelősség többi vonatkozását érintő kérdésekben az új szokásos tartózkodási hely szerinti tagállam hatóságait illeti meg. Ez a szabály a Gyermekvédelmi Egyezményhez képest valamelyest eltérő megközelítést tükröz, hiszen utóbbi alapján az új szokásos tartózkodási hely egyúttal joghatóságot keletkeztet a szülői felelősség körébe tartozó minden aspektus tekintetében, így a kapcsolattartásra nézve is. Például egy Magyarországról Bulgáriába költözött gyermek esetében – a Brüsszel IIa rendelet alapján - a hátrahagyott szülő a költözést követő három hónapon belül a magyar bíróságtól kérheti a kapcsolattartásról szóló, korábban meghozott határozat módosítását. Ezzel szemben a gyermek Magyarországról Norvégiába való elköltözése esetén – a Gyermekvédelmi Egyezmény alapján - a hátrahagyott szülő az átköltözés időpontjától kezdődően már csak a norvég bírósághoz fordulhat a kapcsolattartásnak az új körülményekre szabott szabályozása céljából. A Brüsszel IIa rendelet szóban forgó szabálya alól a 9. cikk (2) bekezdése szerint kivételt képez az, ha a kapcsolattartási jog jogosultja elfogadta a gyermek új szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam hatóságainak a joghatóságát azzal, hogy a joghatóság vitatása nélkül részt vesz az ott folyó eljárásban.

További különleges esetkör *a gyermek jogellenes külföldre való elvitele*, amelyre nézve a rendelet 10. cikke egyedi joghatósági szabályt állít fel. E speciális joghatósági szabály rendeltetése a jogellenes magatartás folytán kialakult helyzetek stabilizálódásának megakadályozása, hasonlóan a Gyermekvédelmi Egyezményhez.⁴⁹² Ennek értelmében, a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti tagállami bíróságnak a gyermek jogellenes elvitelét követően is fennmarad a joghatósága a felügyeleti jogok tekintetében, így e tárgyban továbbra is az eredeti, jogszerű szokásos tartózkodási hely szerinti tagállam hatóságai jogosultak eljárni. A joghatóság csak rendkívül szűk körben meghatározott, együttes feltételek teljesülése esetén szállhat át, mégpedig akkor, ha a gyermek új szokásos tartózkodási helye áttevődik a másik tagállamba és

a) minden felügyeleti joggal rendelkező személy, intézmény vagy más szerv *el nem fogadja* az elvitelt, illetve visszatartást, azaz utólag hozzájárul az elvitelhez; vagy

b) a gyermek *legalább egy éve tartózkodik* az említett másik tagállamban azt követően, hogy a felügyeleti joggal rendelkező személy, intézmény vagy más szerv tudomást szerzett, illetve tudomást szerezhetett a gyermek tartózkodási helyéről, *és a gyermek beilleszkedett* új környezetében, továbbá a következő feltételek közül legalább egy teljesül:

i. *egy éven belül* azt követően, hogy a felügyeleti jog gyakorlója tudomást szerzett vagy tudomást kellett szereznie a gyermek tartózkodási helyéről, *nem nyújtottak be a visszavitel iránti kérelmet* annak a tagállamnak az illetékes hatóságaihoz, ahová a gyermeket elvitték, illetve amelyben visszatartották;

ii. a felügyeleti jogok gyakorlója által benyújtott *visszaviteli kérelmet visszavonták* és nem nyújtottak be új kérelmet az i. bekezdésben meghatározott határidőn belül;

iii. a *11. cikk (7) bekezdése alapján lezárták azt az ügyet*, amelyet azon tagállam bírósága előtt folytattak, ahol a gyermek közvetlenül a jogellenes elvitel, illetve visszatartás előtt szokásos tartózkodási hellyel rendelkezett;

⁴⁹² Gyermekvédelmi Egyezmény 7. cikk

iv. a gyermek visszavételéről nem rendelkező, felügyeletről szóló határozatot hoztak annak a tagállamnak a bíróságai, ahol a gyermek közvetlenül a jogellenes elvitel, illetve visszatartás előtt szokásos tartózkodási hellyel rendelkezett.

Végül, amennyiben a rendelet alapján egyik tagállam joghatósága sem áll fenn, a nemzeti jog szerinti joghatósági szabályok lépnek be, a NMJ Kódex 2. §-ára is figyelemmel, nemzetközi szerződés hiányában. Ekkor juthat szerephez a NMJ Kódex.

Ki kell térni arra is, hogy a Brüsszel IIa rendelet 20. cikke alapján mód nyílik *ideiglenes intézkedések* meghozatalára, meghatározott feltételek szerint. E feltételek egyike – a Gyermekvédelmi Egyezményvel analóg módon⁴⁹³ - az, hogy a gyermek vagy a vagyontárgya valamely tagállam területén található. Ezzel összefüggésben tekintettel kell lenni arra, hogy ez egy kivételi szabály, amely megszorítóan értelmezendő. Az EUB a *Purrucker ügy*⁴⁹⁴ kapcsán nyújtott értelmezésében rögzítette, hogy a Brüsszel IIa rendelet 20. cikke szerinti ideiglenes intézkedések nem az ügy érdemében való döntésre vonatkozó joghatóságon alapulnak, ennél fogva ezek hatálya csak az adott tagállam területére terjed ki, és ezek a rendelet alapján másik tagállamban nem hajthatók végre. Emellett az ügy érdemében való döntésre egyébiránt joghatósággal rendelkező bíróság bármikor magához vonhatja az ügyet, végleges határozatban döntve akár az ideiglenes intézkedés tárgyát képező kérdésben is. Az EUB ebben az ügyben is megerősítette, hogy a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti, földrajzilag legközelebbi fórum van a legmegfelelőbb helyzetben a gyermek érdekében hozható intézkedések elrendelésére.⁴⁹⁵ A joghatósággal nem rendelkező tagállam bíróságai csak három együttes feltétel teljesülése esetén hozhatnak ideiglenes intézkedést, mégpedig akkor, ha: 1) sürgős fellépés szükséges, 2) az érintett személy vagy vagyontárgy az adott tagállam területén található, és 3) az intézkedés átmeneti jellegű.⁴⁹⁶

Az EUB a sürgősség mibenlétéről is több ügyben állást foglalt, pontosítva, hogy az a gyermek súlyos veszélyeztetettségét feltételezi, és nincs mód az ügyet az egyébként joghatósággal rendelkező fórum elé vinni.⁴⁹⁷ A sürgős intézkedések szükségességéről és azok jellegéről kétségtelenül a gyermek jelenléte szerinti tagállami fórum tud a leginkább dönteni, egyidejűleg gondoskodva a végrehajtásról is.⁴⁹⁸ Az EUB arra is rámutatott, hogy a gyermek legfőbb érdeke kivételesen sürgős esetben rugalmasabb elbírálást, illetve az általános szabályoktól való eltérést tehet indokolttá, ami a konkrét ügyben például a gyermek bentlakásos intézményben való elhelyezéséről szóló ideiglenes intézkedést végrehajthatóvá nyilvánító határozat elleni jogorvoslat felfüggesztő hatályának a kizárását jelentette.⁴⁹⁹ Az EUB azt is kimondta, hogy az ideiglenes intézkedés nem használható fel a jogellenes magatartás folytán kialakult helyzet stabilizálására,⁵⁰⁰ azaz nem fordítható a jogellenesen eljáró fél javára.

A *szokásos tartózkodási hely* a joghatóság megállapítása kapcsán kulcsfontosságú; emellett a szülői felelősség terén az alkalmazandó jog elsődleges kapcsolóelvé is. Jelen összefüggésben, a szülői felelősségre vonatkozó ügyekkel kapcsolatban a gyermek szokásos tartózkodási

⁴⁹³ Gyermekvédelmi Egyezmény 12. cikk

⁴⁹⁴ C-256/09. sz. *Bianca Purrucker and Guillermo Valles Pérez ügy*, ECLI:EU:C:2010:437

⁴⁹⁵ *Purrucker ügy* 91. p.

⁴⁹⁶ A. ügy 47. p.

⁴⁹⁷ A. ügy 65. p.; *Detiček ügy* 42. p., *Purrucker ügy* 91. p.

⁴⁹⁸ WOPERA Zsuzsa: Az európai uniós családjog érvényesülésének kritikus pontjai, Budapest, Családi Jog, 2013/3. 42.

⁴⁹⁹ *Health Service Executive v. S. C. and A. C. ügy* 129. p.

⁵⁰⁰ *Povse ügy* 50. p.

helyének van relevanciája, amely áttételesen a gyermek jogaira is befolyást gyakorol. Korábbi konvenciókban is megtalálható járulékos jelleggel.⁵⁰¹ A Gyermekelviteli Egyezmény kontextusában az elvitel jogellenességének meghatározási kritériuma. Fő joghatósági okká a Gyermekvédelmi Egyezmény tette, és ennek nyomán a Brüsszel IIA rendelet is átvette, ami az uniós dimenzió megfelelőbb kifejezésére való alkalmassága mellett a gyermek legfőbb érdekeinek, mint jogpolitikai célnak az előretörésével is magyarázható. Egy adott személy és egy jogrendszer közötti viszony szorosságát kifejező nemzetközi magánjogi kapcsolóelvként ugyanis a szokásos tartózkodási hely az egyik eszköze a gyermek legfőbb érdeke érvényre juttatásának. Amint ezt több uniós vonatkozású jogeset is alátámasztja, a gyermek szokásos tartózkodási helyére alapozott joghatóság eredményeképpen a gyermekhez helyileg legközelebbi, vele legszorosabb kapcsolatot mutató fórum jár el a gyermek ügyében, és e fórum – a helyben könnyen, gyorsan és közvetlenül hozzáférhető információk, illetve bizonyítékok birtokában képes a gyermek legfőbb érdekeinek a felmérésére.⁵⁰² A szokásos tartózkodási hely primátusa – ami a Brüsszel IIA rendelet esetében különös hangsúlyt kap - egyúttal a gyermekek jogellenes külföldre vitelének, illetve külföldön való visszatartásának a megfékezéséhez is hozzájárul, hiszen a szokásos tartózkodási hely szerinti tagállammal való szoros kötelékek szétszakítását jogi úton akadályozza. A szokásos tartózkodási hely gyermekekre vonatkoztatott alkalmazása ugyanakkor sokszor problematikus; a gyermek maga nem dönt erről, vagy kevés beleszólása van ennek megválasztásában, így szokásos tartózkodási helye leginkább a szülőkéhez igazodó, 'járulékos' jellegű. Ezenkívül az is nehézség forrása, hogy a szokásos tartózkodási hely nem egy statikus fogalom, és ennek változása az irányadó joghatósági szabályokat is befolyásolja.

A szokásos tartózkodási hely fogalma a rendelet alkalmazásában autonóm módon értelmezendő; erre nézve az EUB több döntésében is iránymutatást adott.⁵⁰³ Itt meg kell jegyezni, hogy a NMJ Kódex 3. § b) pontjában foglalt meghatározás nagymértékben közelít az EUB által kielélt értelmezéshez. A szokásos tartózkodási hely fogalmi elemeinek minden ügyre jellemző, általános jelleggel való meghatározása kevésbé reális. Az önálló döntéseket hozó felnőttek és a jellemzően a szülői akaratot követő, különböző életkorú gyermekek tekintetében más-más kritériumok jönnek számításba.⁵⁰⁴ A Brüsszel IIA. rendelet 8. cikkében szabályozott általános joghatóság alapja a gyermek szokásos tartózkodási helye; ez az EUB értelmezésében némileg eltér a házassági perek alperese szokásos tartózkodási helyének meghatározásától. Az EUB több ügyben orientáló jellegű általános kritériumként jelölte meg a gyermek legfőbb érdekét, amely tehát a gyermek szokásos tartózkodási helye meghatározása tekintetében is lényeges.⁵⁰⁵ Az EUB azt is megállapította, hogy a szokásos tartózkodási hely alapvetően ténykérdés.⁵⁰⁶ A további specifikusabb elemekre nézve az EUB az *A. ügyben* kimondta, a gyermek szokásos tartózkodási helye kapcsán a fizikai jelenlétén kívül egyéb tényezők is közrejátszanak, amelyek az ott tartózkodás tartósabb jellegére utalnak. Így az a gyermeknek a szociális és családi környezetbe való, bizonyos fokú beilleszkedését feltételezi, amely kapcsán figyelembe kell venni a család adott tagállam területén való tartózkodásának

⁵⁰¹ A kiskorúak gyámságáról szóló 1902. évi, majd a kiskorúak védelméről szóló 1961. évi hágai egyezmények is alkalmazták e joghatósági okot (lásd 3., illetve 1. cikk).

⁵⁰² A. ügy 35-36. p.; Detiček ügy 3. p., 60. p.; Purrucker ügy 91. p.; Mercredi ügy 46. p.

⁵⁰³ C-102/91. sz. Knoch ügy, ECLI:EU:C:1992:303, 21-22. p.; C-452/93. sz. Fernandez ügy, ECLI:EU:T:1993:78, 22. p.; C-90/97. sz. Swaddling ügy, EU:C:1999:96, 28. p.; A. ügy 34-35. p.; Mercredi ügy 46. p.

⁵⁰⁴ WOPERA (2013) i. m. 41.

⁵⁰⁵ Mercredi ügy 47. p.; A. ügy 35. p.; C-111/17. sz. O. L. v. P. Q. ügy, ECLI:EU:C:2017:436, 66. p.

⁵⁰⁶ C-111/17 PPU sz. OL v. PQ ügy, ECLI:EU:C:2017:436, 54. p.

időtartamát, szabályszerűségét, az e tagállam területén való tartózkodás, illetve az e tagállamba való költözés körülményeit és indokait, a gyermek állampolgárságát, az iskoláztatás helyét és körülményeit, a nyelvismeretet, a gyermeknek az említett tagállamban kialakított családi és szociális kapcsolatait, valamint a szülők szándékát is.⁵⁰⁷ Az EUB ebben az ügyben azt is leszögezte, hogy a más jogszabályok kapcsán kialakított interpretáció jelen kontextusban nem kölcsönözhető.⁵⁰⁸ A fent-leírt meghatározást az EUB a *Mercredi-ügyben* hozott ítéletében további szempontokkal bővítette. Eszerint csecsemő esetében az őt gondozó anya szokásos tartózkodási helye a mérvadó, amit az anya földrajzi és családi gyökerei, az adott tagállamban való családi, szociális integrálódása és a tartósságot átfogó szándéka tükrében kell megítélni. Az EUB ebben az ítéletében kihangsúlyozta, hogy a szokásos tartózkodási hely áthelyezése kapcsán az érintett személynek az a szándéka a lényeges, hogy az érdekeltségének központját tartós jelleggel az adott tagállamba áttegye; az ott tartózkodás tényleges időtartama tehát önmagában nem elegendő a szokásos tartózkodási hely megállapításához. Amint az az *OL v. PQ ügyből*⁵⁰⁹ is kiderül, a szülők szokásos tartózkodási hely létesítésére irányuló eredeti együttes szándéka önmagában nem perdöntő, a szokásos tartózkodási hely ugyanis alapvetően tényhelyzet. Megállapítható tehát, hogy a szokásos tartózkodási hely bizonyos fokú stabilitást és rendszerességet feltételez; beazonosítása egyedi döntést igényel, és ennek kapcsán végső soron az adott ügy tényállásának összes körülményét vizsgálni kell, ami az objektív tényezők mellett a szubjektív, tudati elemek számbavételét is feltételezi, figyelemmel a vonatkozó rendelkezésekre, illetve azok célkitűzéseire. Néhány értelmezési fogódzó mentén így e szabályozás nagyfokú individualizálásra ad lehetőséget, szemben az alapvetően közjogi természetű viszonyra épülő állampolgárság szerinti joghatósággal, illetve a *de facto* ottlétet feltételező jelenléten nyugvó joghatósággal. A több szokásos tartózkodási hely tekintetében megoszlanak a vélemények; a nemzetközi és a magyar bírói gyakorlat válasza többnyire nemleges,⁵¹⁰ de például váltott gondoskodás esetén ez eltérően alakulhat.⁵¹¹

A Brüsszel IIa rendelet felülvizsgálatáról szóló új *Brüsszel IIa rendeletben* a joghatóság kapcsán viszonylag kevés érdemi változtatás lelhető fel. Kiemelendő, hogy az új rendelet is teret enged a felek akarati autonómiájának, és ennek jegyében részletesebb és egyértelműbb külön rendelkezést tartalmaz a joghatósági kikötésre nézve, amely alapján a felek meghatározott feltételek fennállása esetében megjelölhetik a szülői felelősség tárgykörében eljáró fórumot. Erre akkor kerülhet sor, ha az adott tagállami fórum a gyermekkel érdemi kapcsolatot mutat, mégpedig azáltal, hogy e tagállam a szülői jogok gyakorlására jogosultak legalább egyikének szokásos tartózkodási helye, vagy a gyermek korábbi szokásos tartózkodási helye, vagy a gyermek e tagállam állampolgára, és a felek, illetve a szülői jogok minden jogosultja között e vonatkozásban megállapodás jött létre a bíróság megkeresésének időpontjában, vagy pedig az eljárás során kifejezetten elfogadták a joghatóságot, ezenkívül az új rendelet további feltételként nevesíti azt is, hogy e joghatóság gyakorlása a gyermek legfőbb

⁵⁰⁷ Lásd hasonlóan RAFFAI Katalin: Az állampolgárság kapcsolóelve az Európai Unió nemzetközi magánjogában – változások, kihívások. In: SZABÓ Sarolta (szerk.) *Bonas Iuris Margaritas Quaerens*, Budapest, Pázmány Press, 2015. 314.

⁵⁰⁸ A. ügy 36. p.

⁵⁰⁹ OL v. PQ ügy 42. p., 48. p. 51. p., 71. p.

⁵¹⁰ KOZÁK Henriett: A gyermek szokásos tartózkodási helyének értelmezése a joggyakorlatban, Budapest, *Családi Jog*, 2013/2. 14.

⁵¹¹ SZEIBERT Orsolya: A gyermeket érintő kérdések a Brüsszel IIa. rendelet szülői felügyelettel kapcsolatos rendelkezéseiben és azok alkalmazásában, tekintettel a nemzeti bírósági gyakorlatokra, Budapest, *Családi Jog*, 2018/4. 49.

érdekét szolgálja. Az új Brüsszel IIa rendelet a joghatóságra vonatkozó megállapodás, illetve a joghatóság kifejezett elfogadásának alakisági követelményeit is rögzíti (írásbeli forma a felek aláírásával ellátva, vagy bírósági jegyzőkönyv, az elektronikus úton létrejött dokumentum egyenértékűsége mellett), egységes uniós követelményeket állítva fel e tekintetben. Az ily módon létrejött joghatóság az eljárás rendes jogorvoslattal meg nem támadható befejezéséig, illetve annak más okból való lezárásáig áll fenn.⁵¹² A joghatóság felek és a szülői jogok összes jogosultja által történt kifejezett elfogadása kizárólagos joghatóságot keletkeztet,⁵¹³ és ebben az esetben az új rendelet kizárja a joghatóság más tagállami fórumához való áttételét is,⁵¹⁴ ami a jogbiztonságot szolgálja.

Az új Brüsszel IIa rendeletben szereplő főbb újítások kapcsán érdemes még kitérni arra, hogy az külön foglalkozik azzal az esetkörrel, amikor egy, a szülői felelősséggel összefüggő előkérdésről valamely, a rendelet tárgyi hatályán kívül eső eljárásban kell dönten. A vonatkozó rendelkezés alapján a szülői felelősséggel kapcsolatos előkérdés a rendelet hatálya alá nem tartozó eljárás keretében is eldönthető azzal, hogy a vonatkozó joghatóságok csak az adott eljárás keretében érvényesülhetnek.⁵¹⁵ Az új rendelet külön rendelkezést szentel a hagyatéki eljárásnak, kimondva, hogy a gyermek nevében megteendő jogi aktusok érvényességéhez szükséges engedély, illetve jóváhagyás a tárgybeli rendelet szerinti joghatóság hiányában is megadható.⁵¹⁶ E szabályok jelentősen megkönnyítik és meggyorsítják a gyermekeket érintő más eljárások, így a hagyatéki eljárások lebonyolítását, mivel e szűk körben szükségtelenné válik a rendelet alapján egyébként joghatósággal rendelkező fórumhoz fordulni, újabb eljárást indítva.

1. 2. A határozatok elismerése és végrehajtása

A Brüsszel IIa rendelet alapján az uniós tagállamok a másik tagállamban a rendelet hatálya alá tartozó ügyekben hozott határozatokat külön erre irányuló eljárás nélkül, automatikusan el kell ismerjék. A másik tagállamban hozott határozat tehát a törvény erejénél fogva, *ipso jure* kap *elismerést*, azaz a külföldi határozat előzetes vizsgálatára nem kerül sor. Ez azonban nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a rendeletben megnevezett megtagadási okok⁵¹⁷ alapján az elismerést megtagadják. Az elismerés kérdését az a bíróság vagy hatóság vizsgálja, amelynek a már folyamatba tett eljárásával összefüggésben a külföldi határozat elismerés végett bemutatásra kerül. Ezen túlmenően a másik tagállamban született határozat hazai elismerése iránt bármely érdekelt külön eljárást is indíthat.⁵¹⁸ A bármely érdekelt fél tágkörű megfogalmazás alatt a nemzeti jog alapján e kategóriába sorolható személyek (pl. családtagok), vagy a közérdek védelmében fellépő hivatalos szerv (pl. ügyész) is beleértendő; utóbbi a gyermeki jogok védelmének garanciális eszközeként funkcionálhat.

A határozatok fogalomköre minden, a rendelet alapján eljáró tagállami bíróság vagy más hatóság által hozott döntést magában foglal, elnevezésétől függetlenül.⁵¹⁹ Például egy

⁵¹² Új Brüsszel IIa rendelet 10. cikk

⁵¹³ Uo. 10. cikk (4) bek.

⁵¹⁴ Uo. 12. cikk (5) bek.

⁵¹⁵ Uo. 16. cikk

⁵¹⁶ Uo. 16. cikk (3) bek.

⁵¹⁷ Brüsszel IIa rendelet 23. cikk

⁵¹⁸ Uo. 21. cikk

⁵¹⁹ Uo. 2. cikk (4) bek.

Görögországban tevékenykedő vallási bíróság (mufti) által hozott határozat nem, viszont az e határozatot jóváhagyó, tagállami bírósági határozat a rendelet alapján elismerhető.⁵²⁰

Az automatikus elismerés nem jelent feltétel nélküli elismerést. A Brüsszel IIa rendelet 23. cikke felsorolja a megtagadási okokat, amelyek tekintetében a (21). pbek. rögzíti, hogy azokat a szükséges minimális szinten kell tartani, és ennek megfelelően megszorítóan kell értelmezni. Az EUB jogértelmező tevékenysége során a *P v. Q ügyben*⁵²¹ is egyértelművé tette, hogy az elismerés megtagadásának alapjául szolgáló indokok tekintetében strikt megközelítés szükséges, mivel ezek korlátját képezik a határozatok Unión belüli szabad áramlásának, mint elsődleges célnak. Lényeges különbség a Gyermekvédelmi Egyezményhez képest, hogy a Brüsszel IIa rendelet szerinti megtagadási okok az adott feltételek teljesülése esetén nemcsak kérelemre, hanem *ex officio* is alkalmazandók, így ezek fennállása esetében a másik tagállamból származó határozat elismerésére és végrehajtására lényegében nem kerülhet sor. Ez garanciális szempontból fokozottabb védelmet, egyfajta vörös vonalat jelent.

A megtagadási okok a következők:

- a) az elismerés nyilvánvalóan ellentétes lenne az elismerés helye szerinti tagállam közrendjével, figyelemmel a gyermek érdekeire;
- b) a gyermek nem kapott lehetőséget a meghallgatásra, sürgős esetektől eltekintve, megsértve ezáltal az elismerés iránt megkeresett tagállam eljárási alapelveit;
- c) az alperes távollétében hozott határozat esetén, az eljárást megindító vagy azzal egyenértékű iratot nem kézbesítették megfelelő időben és módon ahhoz, hogy védelméről gondoskodni tudjon, azzal a kivétellel, hogy az alperes egyértelműen elfogadta a határozatot;
- d) az érintett kérelmére, aki arra hivatkozik, hogy a határozat sérti a szülői felelősségét, feltéve, ha a határozatot a meghallgatása nélkül hozták;
- e) ha a határozat összeegyeztethetetlen a szülői felelősségre vonatkozó, az elismerés iránt megkeresett tagállamban hozott későbbi határozattal;
- f) ha a határozat összeegyeztethetetlen a szülői felelősségre vonatkozó későbbi határozattal, amelyet a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti másik tagállamban vagy harmadik államban hoztak, feltéve, hogy utóbbiak megfelelnek az elismerés iránt megkeresett tagállam joga szerinti elismerési feltételeinek, vagy
- g) ha a gyermek másik tagállamban való elhelyezésére vonatkozó 56. cikk szerinti eljárási szabályokat nem tartják be.

AD a) *A közrend sérelme*: A határozat elismerése iránt megkeresett tagállam közrendjének sérelme, mint megtagadási ok alkalmazása e fórum jogával való nyilvánvaló és súlyos összeütközés esetére vonatkozik, ennek kontextusában pedig a gyermeki érdek külön szempontként – de nem önmagában – értékelendő. A nyilvánvaló ellentét kitétel a kivételes jelleget és megszorító értelmezést támasztja alá, ami a belföldi jogérzet elfogadhatatlan sérelmét, illetve elviselhetetlen jogkövetkezmény bekövetkezését feltételezi.⁵²² Ahogy a

⁵²⁰ Ulrich MAGNUS - Peter MANKOWSKI: Brussels IIbis Regulation - European Commentaries on Private International Law, München, Sellier European Law Publishers, 2007. 282.

⁵²¹ C- 455/15. sz. P v. Q ügy, ECLI:EU:C:2015:763, 35-36. p.

⁵²² Ez az érvelés olvasható például a BH2014. 248. ügyben is, lásd 28. p.

közrend záradék kapcsán általában, itt is a külföldi határozat elismerése folytán bekövetkezett eredménynek kell nyilvánvalóan olyan negatív súlyúnak lennie, amit a fórum már nem tolerálhat. Ezzel összefüggésben a gyermek érdekei minden egyedi esetben külön vizsgálandók, figyelemmel az ügy specifikumaira (pl. a gyermek életkora, családi kapcsolatai stb.). Ennek kontextusában a gyermek legfőbb érdeke a közrendi klauzula átfogó szűrőjén keresztül juthat szerephez, ami alapján az eljáró fórum viszonylag szűk mérlegelési sávban gondolkodva dönthet úgy, hogy egyes kivételes esetekben gátat szab a külföldi határozat elismerésének és végrehajtásának. Itt adódhat a kérdés, hogy az elismerés és végrehajtás iránt megkeresett fórumnak milyen módszerek és kellékek állnak rendelkezésére ahhoz, hogy a gyermek legfőbb érdekeinek a veszélyeztetettségét felismerje, különös tekintettel arra, hogy a döntéshozatalra ilyenkor többnyire kizárólag az iratok alapján kerül sor, és a határozat érdemi felülvizsgálata a rendelet alapján nem megengedett.⁵²³ E vonatkozásban, az elismerés fázisában a gyermek meghallgatása – ezen keresztül például a gyermek döntéssel szembeni esetleges erőteljes ellenkezésének a kiderítése - aligha jöhet szóba, hiszen ez praktikus akadályokba ütközhet, például, ha a gyermek nem az adott tagállam területén tartózkodik. Az ellenérdekű fél hivatkozhat e megtagadási okra, és akkor ő maga előterjeszheti ezt alátámasztó bizonyítékokat. A gyermek esetleges érdeksérelmére egyébiránt valószínűleg ritkán derülne fény, így a Brüsszel IIa rendelet esetén *ex officio* is alkalmazható megtagadási indok valószínűleg ritkán aktivizálódik. Teoretikusan mindenesetre a gyermek érdekeinek súlyos sérelme maga után vonhatja a közrend felhívását.⁵²⁴ Ilyen eset lehet például az időmúlás, egy régebben hozott határozat utólagos elismerése ugyanis a gyermek nyugodt, stabilizálódott és ráutaló magatartással korábban az ellenérdekű fél által is elfogadott helyzetből való kimozdításával járna.

Az eljárási közrend megsértésével függ össze az EUB egyik legújabb döntése is. A *Liberato ügyben*⁵²⁵ az a kérdés vetődött fel, hogy vajon a perfüggőségi szabályok⁵²⁶ megsértése miatt megtagadható-e a másik tagállambeli határozat elismerése és végrehajtása. Az ügyben elsőként az olasz bíróságon indult házasság felbontása és szülői felügyelet iránti eljárás, a később megkeresett román bíróság azonban hamarabb hozott határozatot. Az olasz bíróság elutasította a román határozat elismerését és végrehajtását, utalva az azonos tárgyban korábban indult olasz eljárásra, illetve a Brüsszel IIa rendelet perfüggőségi szabályára, amelyet az eljárási közrend körébe vont. Az EUB világossá tette, hogy a közrend megsértésén alapuló megtagadási ok pusztán a perfüggőségi szabály figyelmen kívül hagyására hivatkozással nem hívható fel, hangsúlyozva azt is, hogy a megtagadási okokat megszorítóan kell értelmezni, mivel azok akadályt jelentenek a rendelet alapvető célkitűzése – a határozatok szabad áramlása - útjában,

⁵²³ Amint azt az EUB a privilegizált esetkörbe tartozó, 42. cikk szerinti visszaviteli határozatok kontextusában a Zarraga ügyben rögzítette, a végrehajtás helye szerinti tagállam nem jogosult annak vizsgálatára, hogy a határozathozatal szerinti tagállam a tanúsítvány kiállítási feltételeinek eleget tette-e, hanem köteles a tanúsítvánnyal ellátott határozatot végrehajtani azzal, hogy az alapeljárás jogszerűsége, illetve annak alapjogi vonzatai csakis a határozatot hozó bíróság által értékelhetők. Lásd Zarraga ügy 54. p., 56. p., 57. Hasonlóan RAFFAI (2014) i.m. 428. A közrendi klauzuláról részletesen: RAFFAI Katalin: A közrend rétegei - különös tekintettel a közösségi és a magyar jogra (Doktori értekezés). ELTE ÁJK, 2008. (kézirat).

⁵²⁴ Néhány brit ügyben például ilyen összefüggésben sor került a gyermek legfőbb érdekei konkrét vizsgálatára: RE S (Brussels II: Recognition: Best interest of Child) No 1, 2003, EWHC (2115 (Fam), (2004) 1 FLR 571, p. 33; W v W (Residence: Enforcement of Order) (2005) EWHC 1811 (Fam), (2005) All ER (D) 41 (Aug), p. 50; LAB v KB (Abduction: Brussels II Revised) (2009) EWHC 2243 (Fam), (2010) 2 FLR 1664, p. 33.; SETRIGHT – WILLIAMS - CURRY-SUMMER – GRATION - WRIGHT i. m. 152.

⁵²⁵ C-386/17.sz. Liberato ügy, 2019. 01. 16., ECLI: EU:C:2019:24, 57. p.

⁵²⁶ Lásd Brüsszel IIa 19. cikk

és a kölcsönös bizalom jegyében az elismerés megtagadásának indokait a szükséges minimális szinten kell tartani,⁵²⁷ felemlítve továbbá a joghatóság felülvizsgálatának a tilalmát is.

AD b) *A gyermek meghallgatásának elmaradása*: A Brüsszel IIa rendelet a gyermek meghallgatáshoz való joga terén határozottabb szemléletet képvisel, mint a Gyermekvédelmi Egyezmény, bár – amint azt a revízió is alátámasztja – a továbbfejlesztésnek marad még tere. A már említettek szerint, a Gyermekjogi Egyezmény az ítélőképességgel rendelkező gyermek tekintetében általános követelményként támasztja a gyermek meghallgatáshoz való jogának biztosítását az őt érintő eljárásokban,⁵²⁸ amit az Alapjogi Charta⁵²⁹ is átvesz. E megtagadási ok ennek a követelménynek kíván érvényt szerezni a rendeletben, kivételesen megengedve az alapeljárás egyfajta utólagos átvilágítását, mégpedig a végrehajtás iránt megkeresett fórum saját belső eljárási normáira vetítve. Miután a gyermek meghallgatásának kritériumai, módja nincs harmonizálva, erre nézve az alapeljárás helye szerinti tagállam joga irányadó. Ugyanakkor a tagállami fórumot kötik a Gyermekjogi Egyezményből, illetve az Alapjogi Chartából fakadó erre vonatkozó kötelezettségek. Mindemellett a gyermek érettségére és életkorára való utalás e rendelkezésben való hiánya kérdéseket vethet fel, különösen akkor, ha az elismerés iránt megkeresett tagállam eljárási alapelvei e tekintetben szigorúbb kikötéseket állítanak fel a gyermek meghallgatására nézve. Példaként hozható fel a közismerten szigorúbb és európai viszonylatban legrégebbi hagyományokon alapuló német szabályozás, miszerint a szülői felügyelettel kapcsolatban – az Alkotmányból és a családjogi szabályokból levezethetően - a már beszélni tudó három év körüli gyermeket is meg kell hallgatni.⁵³⁰ Ezzel szemben például az olasz szabályozás szerint a kiskorú meghallgatására főszabályként – közvetlenül vagy szakértő útján - tizenkét éves kortól kerül sor; az alacsonyabb életkorú, ítélőképességgel rendelkező gyermek tekintetében ez diszkrecionális, és a meghallgatást mellőzik, ha az a gyermek érdekeivel ellentétes vagy nyilvánvalóan szükségtelennek ítélik.⁵³¹ Minthogy a hatályos rendelet alapján az elismerés iránt megkeresett tagállam a gyermek meghallgatásának elmaradása esetében a saját eljárási normáinak a sérelmére hivatkozhat, a különböző tagállami megközelítések a másik tagállamból származó határozatok joghatásai elismerésének megtagadásához vezethetnek. A fenti probléma az érintett másik tagállam belső szabályozására vonatkozó előzetes tájékozással esetlegesen megelőzhető lehet, ez azonban gyakorlati nehézségekbe ütközhet.⁵³²

Az új Brüsszel IIa rendeletben a gyermek meghallgatáshoz való jogának a sérelme továbbra is általános megtagadási okként szerepel, amely alapján a véleménnyilvánításra képes gyermek meghallgatásának elmaradása esetén a más tagállamban szülői felelősség tárgyában hozott határozat elismerése és végrehajtása megtagadható. E körben azonban két kivétel is nevesítésre kerül: 1) a kizárólag a gyermek vagyonát érintő eljárásokkal kapcsolatban, ha az eljárás tárgyára tekintettel ez szükségtelen volt, 2) más súlyos indokok alapján, különös figyelemmel az ügy sürgősségére.⁵³³

A gyermek vagyonát érintő döntéshozatal kapcsán az egyes nemzeti jogok alapján nem feltétlenül szükséges a gyermek meghallgatása, emellett az olyan helyzetekben, mint például a

⁵²⁷ Lásd P v. Q ügy 35. p.

⁵²⁸ Gyermekjogi Egyezmény 12. cikk

⁵²⁹ Alapjogi Charta 24. cikk

⁵³⁰ Grundgesetz Art. 103., FamFG § 159, <https://www.gesetze-im-internet.de>; KOZÁK (2015) i. m. 10.

⁵³¹ Codice Civile Art. 315-bis c.c., Art. 336-bis c.c., Art. 337-octies c.c., <http://www.normattiva.it/ricerca/semplice>

⁵³² BUCSI i. m. 18.

⁵³³ Új Brüsszel IIa rendelet 39. cikk (2) bek., 41. cikk

gyermek tartós betegsége, pszichiátriai kezelés alatt állása – a sürgős jelleget szem előtt tartva - az új rendelet olvasatában elfogadható indok lehet a meghallgatás mellőzésére.

AD c) *A keresetlevél alperes részére való kézbesítésének elmaradása:* Az alperes távollétében hozott határozat egy speciális eset, amely kapcsán a Brüsszel IIa rendelet – és ehhez hasonlóan az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról⁵³⁴ (a továbbiakban: Brüsszel Ia rendelet) – a védekezéshez való jog biztosítását kéri számon a határozatot hozó tagállami fórumtól, mégpedig oly módon, hogy az eljárást megindító vagy azzal egyenértékű iratnak a megfelelő időben és módon való kézbesítését írja elő, ami a védekezés alapfeltétele. Ez alól csak egy esetben enged eltérést: ha az alperes egyértelműen elfogadta a határozatot. Ebből az eljáró fórum számára valamelyest tágabb mérlegelési szabadságot adó megközelítés következik,⁵³⁵ itt ugyanis nemcsak a fellebbezés alperes általi elmulasztása, hanem más, a határozat kétségtelen elfogadására utaló helyzet is beleférhet (pl. jogorvoslati kérelem visszavonása). Tehát a szabályszerű kézbesítés - amelyre a kézbesítés helye szerinti tagállam joga irányadó - nem izoláltan, hanem a védekezéshez való jog potenciális gyakorolhatósága, azaz a védekezés lehetősége tükrében vizsgálendő. A védekezésre való lehetőség egyik kulcseleme az idő; ennek kalkulálása a kézbesítés megtörténtétől számítandó, figyelemmel az ügy határon átnyúló jellegéből adódó többletnehézségekre (pl. külföldi ügyvéd megbízása, iratok fordíttatása stb.). A szülő védekezéshez való jogának sérelme és a gyermek jogainak érvényesítése között nyilvánvalóan szoros összefüggés áll fenn, hiszen az előbbi – esetleges érdekellentétet leszámítva - az utóbbi becsatornázásának eszköze lehet.

AD d) *Az érintett meghallgatásának elmaradása:* A szülői felelősségről szóló határozat által érintett bármely érdekelt személy (pl. a gyermek nevelésében aktívan résztvevő mostoha szülő) tisztességes eljáráshoz való joga szintén sérülhet, ennek kivédését szolgáló önálló megtagadási ok az, ha e személy meghallgatására nem volt lehetőség. E megtagadási ok alkalmazására csak az érintett kérelmére kerülhet sor, amelyen keresztül a gyermeki érdek is megjelenhet.

AD e) *Belföldi határozattal való összeférhetetlenség:* Az elismerés iránt megkeresett tagállamban később hozott szülői felelősségről szóló határozat elsőbbséget élvez egy korábban más tagállamban született határozathoz képest, és ha a két határozat között ellentét – összeférhetetlenség - áll fenn, akkor ez is az elismerés megtagadásának alapját képezheti. Gyermeket érintő ügyekben a körülményváltozás új határozathozatalt generálhat, így életszerű, hogy egy új határozat iránti igény merül fel a gyermek új szokásos tartózkodási helye szerinti tagállamban. Ilyen esetekben a saját határozattal nem összeegyeztethető másik tagállambeli határozat végrehajtására a rendelet nem kötelez, függetlenül attól, hogy azonos vagy különböző tényállásról van szó. Ez a szabály gyermek aktuális, jogilag szentesített helyzetének stabilitását, s ezáltal közvetetten a gyermeki érdeket védi, hiszen egy korábbi határozat végrehajtása ezzel ellentétes lenne.

AD f) *Elismerhető külföldi határozattal való összeférhetetlenség:* A fenti ponttól eltérően nemcsak a saját határozat, hanem a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti más

⁵³⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, Az Európai Unió Hivatalos Lapja L 351/1 2012. 12. 20., 1-32.

⁵³⁵ Ez a Brüsszel Ia rendelet 45. cikkéhez képest némileg eltérő szabályozás.

tagállamban, illetve harmadik államban hozott későbbi határozattal való összeférhetlenség esetén is megtagadható az elismerés; ennek az előfeltétele az, hogy az utóbbi határozat az elismerés iránt megkeresett tagállam joga alapján elismerhető. A tényállás itt is lehet akár azonos, akár különböző.

AD g) *A gyermek más tagállamban való elhelyezésével kapcsolatos szabályok megsértése*: Az elismerés megtagadható továbbá akkor is, ha a gyermek másik tagállamban való elhelyezésére vonatkozó eljárásról szóló 56. cikkben leírt rendelkezéseket a határozathozatal során nem tartották be. A rendelet 56. cikke a két érintett tagállam hatóságai közötti kooperációról rendelkezik, konzultációs kötelezettséget, illetve a célállam jóváhagyásának beszerzését írva elő a gyermek másik tagállamban való elhelyezése esetére. A gyermek védelmére irányuló állami feladatok ellátása, illetve a gyermek sorsa iránti felelősség megköveteli az elhelyezés helye szerinti tagállam hatóságainak a bevonását és az elhelyezésre vonatkozó konszenzus létrejöttét, aminek az elmulasztása a határozat megtagadásának jogos szankciójaként fogható fel. A revízió folytán sor került a gyermek másik tagállamban való elhelyezésére vonatkozó rendelkezések ilyen értelmű pontosítására is (lásd 4. 2. 3. pont).

Mint ahogy a Brüsszel IIa rendelet a tagállamok közötti *kölcsönös bizalomra* alapoz, ebből fakadóan a rendelet uralkodó tendenciaként a határozatok Unión belüli cirkulációját favorizálja abból a megfontolásból, hogy ez segíti legjobban elő az alapszabadságok működését. Mindemellett, a más tagállamban lezajlott eljárásban hozott határozatok tekintetében egyes alapvető garanciák számonkérhetők. Ennek keretei között a végrehajtás iránt megkeresett tagállami hatóság kritikai elemzés tárgyává teheti a másik tagállamból származó határozatot, illetve az alapeljárást, felmérve, hogy az a rendelet szerinti kritériumok alapján (megtagadási okok) tisztességes volt-e, ilyenként bizonyos korlátozott terjedelmű utólagos kontroll érvényesül. Ez alól azonban egyes határozatok (ún. privilegizált határozatok) kivételt képeznek. A megtagadási okok mellett ez további tilalmak formájában is megjelenik, így a rendelet a tagállamok közötti kölcsönös bizalom elvére tekintettel nem engedi meg a joghatóság felülvizsgálatát⁵³⁶ és a határozat érdemi revízióját.⁵³⁷ A másik tagállambeli határozat elismerése megtagadásának alapját nem képezheti az sem, hogy az eljáró fórum azonos tényállásra más jogot alkalmazott volna.⁵³⁸

A Brüsszel IIa rendelet külön rendelkezéseket fogalmaz meg a *végrehajtásra* nézve azon határozatok tekintetében, amelyek joghatásai csak végrehajtás útján érvényesülnek; ide tartoznak a szülői felelősségre vonatkozó határozatok is. A végrehajtás útján hatályosuló határozatok tekintetében az érdekelt félnek kezdeményeznie kell a határozat végrehajthatóvá nyilvánítását. A hatályos rendelet alapján a végrehajtás főszabály szerinti feltétele az, hogy a határozatot a végrehajtás helye szerinti tagállamban végrehajthatóvá nyilvánították, ez az ún. *exequatur* eljárás. Az *exequatur* eljárás lényegét tekintve egy köztes formális procedúra, amelynek eredményeképpen a másik tagállamban hozott határozat a végrehajtás helye szerinti állam joga szerint hozott határozatokkal azonos jogi státust kaphat. A végrehajthatóvá nyilvánításra az érdekelt ezirányú kérelmére kerül sor. Ennek az eljárásnak a menetét a Brüsszel IIa rendelet eltérő rendelkezése hiányában a végrehajtás helye szerinti tagállam belső joga szabályozza. A végrehajthatóvá nyilvánítás során a végrehajtás iránt megkeresett tagállami

⁵³⁶ Brüsszel IIa rendelet 24. cikk

⁵³⁷ Uo. 26. cikk

⁵³⁸ Uo. 25. cikk

bíróság *ex officio* is vizsgálhatja azt, hogy az elismerés tekintetében a rendelet által nevesített megtagadási ok nem áll-e fenn.⁵³⁹

Fontos utalni arra is, hogy a Brüsszel IIa rendelet a *közokiratokra és az egyezségekre* nézve a határozatokkal megegyező elbírálást ír elő. Ennek megfelelően a valamely tagállamban az alaki követelmények szerint kiállított végrehajtható okiratokat és az ott végrehajtható egyezségeket a határozatokkal azonos feltételek mellett kell elismerni és végrehajtani.⁵⁴⁰ Ebből - további speciális rendelkezés hiányában – arra lehet következtetni, hogy a határozatok vonatkozásában fennálló megtagadási okok ezek tekintetében is felhívhatók. Ide sorolhatók a bíróságon kívüli megállapodások is, feltéve, ha ezek a származási tagállam joga szerint végrehajthatók. Itt főként a szülői felügyelet tárgyában kötött bíróságon kívüli egyezségeket (pl. közvetítő közreműködésével létrejött egyezségeket) kérdésköre vetődik fel. A rendelet szövege nyitva hagyja a csak elismerést igénylő megállapodások esetkörét, amelyek joghatásainak érvényesüléséhez végrehajtás nem szükséges, elegendő, ha elismerhetők.

Az *exequatur* eljárás lefolytatása alól a Brüsszel IIa rendelet két határozat-kategóriát kiemel, ezeknek speciális kedvezőbb elbírálást, egyfajta privilegizált státust nyújtva,⁵⁴¹ aminek a háttérben a gyors végrehajtás iránti igény áll. Az *ún. privilegizált határozatok* egyik kategóriája a kapcsolattartási ügyekben hozott határozatok,⁵⁴² a másik a gyermek jogellenes elvitelével összefüggő, a rendelet 11. cikk (8) bekezdése szerinti visszavitele iránti ügyekben hozott határozatok.⁵⁴³ Kedvezőbb elbírálásuk abban áll, hogy ezek végrehajtása *exequatur* lefolytatása nélkül, quasi automatikusan történik, a határozatot hozó tagállami bíróság által kiállított *tanúsítvány* alapján. A tanúsítvány funkciója lényegében az *exequatur* eljárás kiváltása, hiszen a tanúsítvánnyal ellátott határozat a belföldivel azonos megítélést eredményező, egyfajta európai végrehajtási jogcímet keletkeztet. A határozathozatal helye szerinti tagállam bírósága (más hatósága) a tanúsítványt a fél kérelmére állítja ki, a rendelet által rendszeresített formanyomtatványon.⁵⁴⁴ Az ide tartozó, tanúsítvánnyal ellátott határozatok tehát a hazai határozattal eleve egyenértékűeknek minősülnek és azokkal azonos módon hajthatók végre. Ez az általános szabályokhoz képest egy lényegesen leegyszerűsített végrehajtást feltételez, amely során a végrehajtás iránt megkeresett tagállam bírósága a végrehajthatóvá nyilvánítás alól mentesülő határozatot csak alaki vizsgálatnak veti alá, azaz a tanúsítvány meglétét ellenőrzi. Ezen túlmenően a másik tagállamban hozott határozatok elismerése kapcsán negatív feltételeket, megtagadási okokat nem vizsgálhat; ez alól a Brüsszel IIa rendelet – és ennek nyomán az új Brüsszel IIa rendelet is⁵⁴⁵ - egyetlen kivételt nevesít, mégpedig azt, ha a tanúsítvánnyal ellátott határozat összeférhetetlen egy későbbi végrehajtható határozattal.⁵⁴⁶ A tanúsítvány a mögöttes eljárás rendelet szerinti bizonyos garanciális elemeit hivatott igazolni. Itt tehát arról van szó, hogy a garanciális jellegű kontroll e privilegizált határozatok tekintetében szinte teljes mértékben a határozatot hozó tagállam bíróságánál marad, amely a tanúsítványt csak a rendeletben megnevezett feltételek fennállása esetén állíthatja ki.⁵⁴⁷ E feltételek tartalmilag részlegesen megfeleltethetők a nem-privilegizált határozatok

⁵³⁹ Uo. 31. cikk (2) bek.; Ez a Brüsszel Ia rendelet 45-46. cikkéhez képest eltérő megközelítésre vall.

⁵⁴⁰ Uo. 46. cikk

⁵⁴¹ Uo. 40-45 cikkek

⁵⁴² Uo. 40. cikk (1) bek., 41. cikk

⁵⁴³ Uo. 40. cikk (2) bek., 42. cikk

⁵⁴⁴ Uo. 39. cikk

⁵⁴⁵ Új Brüsszel IIa rendelet 43. cikk (1) bek., 50. cikk

⁵⁴⁶ Brüsszel IIa rendelet 47. cikk (2) bek.

⁵⁴⁷ Uo. 41. cikk (2) bek. és 42. cikk (2) bek.

esetén alkalmazható megtagadási okoknak azzal, hogy utóbbiak tekintetében szigorúbb a szabályozás. Ezzel szoros összefüggésben az esetleges jogsértések orvoslására szintén a határozathozatal helye szerinti tagállamban kerülhet sor, és a végrehajtás helye szerinti tagállamban sem a határozat, sem a tanúsítvány ellen nem emelhető kifogás, amint az a későbbiekben vázolt jogesetekből is kiderül. E rendszer kétségtelen pozitívuma a hatékonyság, alapjogi szemszögből nézve azonban kérdéseket-kétségeket támaszt.

Az ún. privilegizált határozatok egyik csoportját a *kapcsolattartásról szóló határozatok* képezik.⁵⁴⁸ E határozatok specifikus kezelése és egyszerűsített végrehajtása vitathatalanul a gyors végrehajtás irányába hat. Ezek tekintetében a végrehajtás szerinti tagállamban csak a később hozott összeférhetetlen határozatra lehet hivatkozni,⁵⁴⁹ ezen kívüli megtagadási alapot (így pl. közrend) a rendelet nem nevez meg. Mindazonáltal, a határozathozatal szerinti tagállamban a tisztességes eljáráshoz fűződő jogok bizonyos garanciális elemeinek teljesülniük kell; ennek igazolására a tanúsítvány hivatott. E garanciális elemek meglétét a határozathozatal fóruma ellenőrzi, ami a saját eljárásnak a megjelölt kritériumok szerinti utólagos vizsgálatát feltételezi, amire a tanúsítvány kiállítását megelőzően kell sort keríteni. A kapcsolattartási határozatok egyszerűsített végrehajtása nagymértékben megkönnyíti a gyermek külföldre távozásához való hozzájárulás megadását a hátrahagyott szülő, illetve beleegyezése hiányában az erről döntő tagállami fórum által, hiszen egy esetleges későbbi gyors (kényszer) végrehajtáshoz szükséges jogszabályi háttér adott. E szabályozás egyúttal a kapcsolattartási jog az Unióban való érvényre juttatását is megerősíti.

A kapcsolattartásról szóló határozatokra vonatkozó *tanúsítvány kiállításának együttes feltételeit* a 41. cikk (2) bekezdése tartalmazza; ennek kiállítására akkor kerülhet sor:

- a) amennyiben a határozatot az alperes távollétében hozták meg, a meg nem jelent személy részére kézbesítették az eljárást megindító iratot, illetve az ezzel egyenértékű iratot megfelelő időben és oly módon, hogy az említett személy gondoskodni tudjon saját védelméről, vagy az említett személy részére kézbesítették az iratot, ám nem ezeknek a feltételeknek megfelelően, azonban megállapítást nyer, hogy ez a személy egyértelműen elfogadta a határozatot;
- b) valamennyi érintett fél lehetőséget kapott a meghallgatásra; és
- c) a gyermek lehetőséget kapott a meghallgatásra, kivéve, ha a meghallgatást nem tartották célszerűnek a gyermek életkora vagy érettségi szintje miatt.

AD a) *A keresetlevél alperes részére való szabályszerű kézbesítése*: A rendelet nem zárja ki az alperes távollétében hozott kapcsolattartási határozat gyorsított végrehajtását, csupán garanciális korlátokat állít fel e tekintetben. Ennek megfelelően az alperesnek az eljárást megindító iratot szabályszerűen kell kézbesíteni a védekezéshez való jog gyakorlása érdekében, vagy ennek hiányában az alperesnek a határozatot egyértelműen el kell fogadnia, amiről a határozathozatal bíróságának meg kell győződnie.

AD b) *Az érintett felek meghallgatása lehetőségének biztosítása*: További követelmény a szülői felelősség körében érintett összes fél meghallgatása, amely e tekintetben tág értelmezési lehetőséget sugall.

⁵⁴⁸ Uo. 41. cikk

⁵⁴⁹ Uo. 47. cikk (2) bek.

AD c) *A gyermek meghallgatása lehetőségének biztosítása*: A tanúsítvány kiállításával kapcsolatban az egyik legkritikusabb aspektus a gyermek meghallgatása. E rendelkezés a Gyermekjogi Egyezmény 12. cikke, illetve az Alapjogi Charta 24. cikke alapján, azok perspektívájából szemlélendő, amiből a lehető legszélesebb értelmezés fakad. A tanúsítvány tehát csak akkor állítható ki, ha a gyermek meghallgatására az alapeljárásban mód nyílt; ez alóli kivételként a rendelet a gyermek életkora, illetve érettségi foka alapján való mellőzést nevesíti, de értelemszerűen az általános vezérelv e körben is a gyermek legfőbb érdeke. Lényeges, hogy itt a meghallgatás lehetőségének a biztosításáról, és nem a meghallgatás feltétlen kivitelezéséről van szó. A meghallgatás technikai lebonyolítását illetően pedig a nemzeti jog irányadó; ez akár a bíró általi közvetlen meghallgatás, akár pszichológus vagy gyermekjóléti szolgálat útján közvetett módon is megvalósulhat.

A kapcsolattartásról szóló határozatok jogosultjai tekintetében a rendelet tágkörű és rugalmas értelmezést tesz lehetővé. A határozathozatal helye szerinti tagállam joga alapján nemcsak a szülőket, hanem nagyszülőket és más családtagokat és akár harmadik személyeket is megilletet.⁵⁵⁰ Több tagállami jog speciálisan kezeli például a nagyszülői kapcsolattartást, vélelmezve, hogy a kapcsolat ápolása a gyermek legfőbb érdekét szolgálja.⁵⁵¹ A fent- említettek szerint ide tartoznak továbbá a származási tagállam joga szerint végrehajtható kapcsolattartásról szóló egyezségek is.

A határozatnak a meghozatal időpontjában nem feltétlenül kell határon átnyúló jellegű tényállásra vonatkoznia; ha a későbbiek során válik ilyen nemzetközivé az ügy (pl. a szülő, illetve a gyermek másik tagállamba való elköltözése által), akkor ezirányú kérelemre utóbb szintén kiállításra kerül a tanúsítvány,⁵⁵² ami a másik érintett tagállamban végrehajtási jogcímet keletkeztet. A tanúsítványt egyébiránt főszabály szerint hivatalból minden érintett részére ki kell állítani akkor, ha az ügy eleve nemzetközi elemet tartalmaz.⁵⁵³

A privilegizáltan kezelt határozatok másik esetkörébe *a gyermek visszavételéről szóló határozatok* tartoznak, amelyeket időben megelőzi a gyermek jogellenes külföldre való elvitelével összefüggésben hozott, a visszavétel megtagadását kimondó döntés.⁵⁵⁴ A gyermek eredeti, jogszerű szokásos tartózkodási helye szerinti tagállami fórum az *ún. felülvizsgálati mechanizmus* alapján megváltoztathatja a jogellenes elvitel helye szerinti fórum (célállam) döntését, kimondva, hogy a gyermeket mégis vissza kell vinni a szokásos tartózkodási hely tagállamába. Az e felülíró mechanizmus nyomán született határozatok a rendelet alapján szintén gyorsított és quasi automatikus végrehajtást élveznek. A célállamban – ahová a gyermeket elvitték - e felülvizsgálati határozat tekintetében nincs mód a végrehajthatóság vizsgálatára, illetve az elismerés és végrehajtás megtagadására, egyetlen nevesített kivételtől eltekintve: egy végrehajtható későbbi összeférhetetlen határozat megléte esetén.⁵⁵⁵ A tanúsítvány kiállítása itt is hivatalból történik.⁵⁵⁶

⁵⁵⁰ Útmutató a Brüsszel IIa rendelet alkalmazásához 24., 2.

⁵⁵¹ Például Németország, Spanyolország. Lásd SZEIBERT Orsolya: A gyermekek és szülők, szülői feladatokat ellátó személyek a posztmodern társadalmakban, Budapest, Családi Jog, 2017/3. 44.

⁵⁵² Brüsszel IIa rendelet 41. cikk (3) bek.

⁵⁵³ Uo. 41. cikk (3) bek.

⁵⁵⁴ Uo. 40. cikk (2) bek.

⁵⁵⁵ Uo. 47. cikk (2) bek.

⁵⁵⁶ Uo. 42. cikk (2) bek.

Ami a gyermek visszaviteléről szóló határozatokra vonatkozó *tanúsítvány kiállításának feltételeit* illeti, ezeket a 42. cikk (2) bekezdésében találjuk meg: a) a gyermek lehetőséget kapott a meghallgatásra, kivéve, ha a meghallgatást nem tartották célszerűnek a gyermek életkora vagy érettségi szintje miatt; b) a felek lehetőséget kaptak a meghallgatásra; és c) a bíróság a határozat meghozatalakor figyelembe vette a Gyermekelviteli Egyezmény 13. cikke alapján született döntés indokait és annak bizonyítékait.

AD a) *A gyermek meghallgatása lehetőségének biztosítása*: E pont tekintetében a kapcsolattartási határozatok vonatkozásában leírtak irányadók.

AD b) *A felek meghallgatása lehetőségének biztosítása*: Itt a kapcsolattartási ügyekben született határozatokhoz képest eltérés van annyiban, hogy 'csak' a felek, és nem minden érintett meghallgatásáról kell a határozatot hozó fórumnak gondoskodnia. Ennélfogva ez esetben a gyermeket jogellenesen elvivő fél és a visszavitt kérelmező fél meghallgatásáról lehet szó; ezen keresztül a felek a gyermek érdekeinek is hangot adhatnak, azonban a gyermeki, illetve szülői érdekek ilyen ügyekben korántsem mindig esnek egybe.

AD c) *A visszavitel iránti eljárásban hozott döntés figyelembevétele*: A rendelet a gyermekek jogellenes elvitelével összefüggésben az érintett tagállami fórumok között egyfajta kooperációt hoz létre azért, hogy előírja, az ügy érdemében joghatósággal rendelkező tagállami bíróságnak a visszavitel másodszori megfontolása során foglalkoznia kell az elsőként eljáró és visszautasító döntést hozó másik tagállami bíróság által a gyermek visszavitelének megtagadásának alapjaként felhozott érvekkel, és ezek megfontolásáról a tanúsítvány útján is számot kell adnia. Ennek a gyermek jogvédelme szempontjából kiemelt jelentősége van, hiszen körültekintő, koherens és következetes döntéshozatalra ösztönzi a visszavitel tárgyában végső szót kimondó fórumot. A tanúsítványban egyébiránt fel kell tüntetni a gyermek visszavitelét követő védelme érdekében hozott esetleges ideiglenes intézkedések mibenlétét is, ami által az uniós jogalkotó ugyancsak az átfogó és elővigyázatos rendezést tartja szem előtt.⁵⁵⁷

Az ún. privilegizált határozatok értékelését illetően: az EUB több döntésében is megerősítette a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti fórum eljárásának a jogellenes elvitel helye szerinti tagállami fórum eljárásával szembeni elsőbbségét.⁵⁵⁸ Az EUB a *Povse ügyben* arra az álláspontra helyezkedett, hogy a felülvizsgálati mechanizmus szerinti határozatok sorsa nem függ attól, hogy a gyermek elhelyezéséről is született-e döntés, azaz a kedvezőbb elbíráláshoz elegendő, ha az új határozat kizárólag a gyermek visszaviteléről rendelkezik. Ez az ügy az EJEB-hoz is eljutott,⁵⁵⁹ amely nem állapított meg jogsértést, mondván, hogy a felülró határozatot végrehajtó tagállami fórum 'csak' az uniós jogban foglalt kötelezettségét teljesítette. Az EJEB értelmezésében az osztrák bíróság az uniós jognak eleget téve az EJEE-el összhangban járt el, amikor intézkedett a gyermek visszavitelét a felülvizsgálati mechanizmus keretében elrendelő olasz határozat végrehajtása iránt, tekintve, hogy az uniós jog az EJEE-vel ekvivalens szintű jogvédelmet nyújt. A gyermek visszatéréssel járó kockázatok felmérése és értékelése az eredeti szokásos tartózkodási hely tagállamának a hatókörébe tartozik, és az esetleges további jogorvoslatok közvetlenül ez utóbbi tagállamban, illetve utóbbi ellen az EJEB előtt indíthatók meg.

⁵⁵⁷ Uo. 42. cikk (2) bek.

⁵⁵⁸ Lásd *Povse* ügy 62.; *Mercredi* ügy 71. p.; C-195/08 PPU. sz. *Rinau* ügy, ECLI:EU:C:2008:406, 64. és 66. p.

⁵⁵⁹ *Povse v. Austria* ügy, no. 3890/11., 2013. 06. 18., 85-86. p.

Gyermekjogi szempontból nézve az *ún. felülvizsgálati mechanizmus*, illetve az az alapján az eredeti szokásos tartózkodási hely szerinti tagállami fórumnak lényegében minden esetben biztosított elsőbbségi döntési jog vitatható lehet.⁵⁶⁰ A szokásos tartózkodási hely fórumának végső döntéshozó szerepkörbe emelése a jogszerű helyzet előnyben részesítését célozza, ami elvi síkon, általánosságban valóban igazságosnak mondható. A gyermekhez legközelebbi fórum jellemzően valóban a leginkább alkalmas lehet a gyermeket érintő hosszabb távú döntésre. Azonban a korábbi szokásos tartózkodási hely bíróságának egyetlen legitim, 'teljhatalmú' fórummá nyilvánítása az egyedi ügyekben magában hordozza a jogsérelem lehetőségét. Ha például a gyermek visszavételének megtagadására a célállamban a testi vagy lelki károsodás veszélye alapján került sor, vagy pedig a kellően érett gyermek ellenkezése folytán született visszavitt elutasító határozat, akkor ezek utólagos figyelmen kívül hagyása, és a szokásos tartózkodási hely szerinti fórumon kikényszerített újabb, a korábbival ellentétes tartalmú döntés létjogosultsága kétségeket támaszthat. Ezzel összefüggésben olyan kritikák is elhangzottak, miszerint a Gyermekelviteli Egyezmény Brüsszel IIa rendelet általi 'módosítására' valójában nem volt szükség, és a felülvizsgálati mechanizmus az Unió részéről egyfajta erődemonstrációként fogható fel.⁵⁶¹ Eredményesség és hatékonyság szempontjából szintén megkérdőjelezhető a kettős döntés, tekintve, hogy a legtöbb uniós vonatkozású ügyben a jogellenesen elvitt gyermek visszavételének megtagadásáról szóló első határozattal szemben a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti fórumon ezzel ellentétes tartalmú, a gyermek visszavételét kimondó második határozat születik, tovább bonyolítva azzal, hogy előbbiek utóbbiak végrehajtását gyakran igyekeznek elszabotálni.⁵⁶² E szabályozási megoldás a kölcsönös bizalom alapelve szemszögéből szintén ellentmondásos. Magyaránként vissza kell utalni arra, hogy a Brüsszel IIa rendelet megalkotása folyamán a 'reformpártiak' nézete kerekedett felül, akik az esetleges visszaéléseket kötött joghatósági szabályozás útján akarták megelőzni, ezért e tekintetben a Gyermekelviteli Egyezmény rendelkezéseitől való eltérést szorgalmaztak. Ennek megfelelően a felülvizsgálati mechanizmus célja az egyik tagállamból a másik tagállamba jogellenesen elvitt gyermek visszavételének további 'bebiztosítása'.

A *Brüsszel IIa rendelet felülvizsgálata* során komoly vita tárgyát képezte, hogy az ún. privilegizált határozatok fenntartása mennyiben indokolt, illetve megőrzésük esetében pontosan mely határozatokra terjedjen ki a kedvezőbb elbánást biztosító, egyszerűsített elismerést és végrehajtást lehetővé tevő szabály. A tárgyalások végső eredményeként az új Brüsszel IIa rendeletben az ún. privilegizált határozatok szűkített, illetve pontosított tartalommal ugyan, de megmaradnak. Az új rendelet szerint továbbra is kedvezőbb elbírálást – exequatur nélküli végrehajtást - élveznek a kapcsolattartás tárgyában született határozatok, és emellett a gyermek jogellenes elvitelét követően hozott, visszavitt elrendelő határozatok is ide tartoznak majd, utóbbiak tekintetében azzal a megszorítással, hogy ez csak a szülői felelősség érdemét érintő 'végső' döntésekre vonatkozik majd.⁵⁶³ Az ún. privilegizált határozatok tekintetében ugyan

⁵⁶⁰ Lásd Rinau ügy, Zarraga ügy, Povse ügy; Monique HAZELHORST: The ECtHR's decision in Povse: guidance for the future of the abolition of exequatur for civil judgements in the European Union, The Hague, Nederlands Internationaal Privaatrecht, 2014/1. 33.

⁵⁶¹ Peter McELEAVY: The New Child Abduction Regime in the European Union: Symbiotic Relationship or Forced Relationship?, Geneva, Journal of Private International Law, 2005. 16.; Ugyanerről bővebben: Katarina TRIMMINGS: Child Abduction withi European Union, Oxford, Hart Publishing, 2013.- könyvismertetés: https://www.abdn.ac.uk/law/documents/Child_Abduction_within_the_European_Union.pdf

⁵⁶² Laura CARPENTO: The EU regime on child abduction: is some „comprehension” of fundamental rights acceptable?, New York, International Family Law, Spring, 2014/2. 51.

⁵⁶³ Új Brüsszel IIa rendelet 29. cikk (6) bek., 42. cikk (1) bek., 52 pbek.

továbbra is csak a más határozattal való összeférhetlenség képezheti az elismerés és végrehajtás akadályát.⁵⁶⁴ Ezt részben ellensúlyozza az, hogy a határozatot kísérő tanúsítvány kiállításának feltételei lényegében megfeleltethetők az általános szabályok szerint érvényesülő, az elismerés és végrehajtás megtagadásának alapjául szolgáló indokoknak: közrend, más határozattal való összeférhetlenség, az iratok szabályszerű kézbesítésének vagy a határozat elfogadásának hiánya, a gyermek meghallgatáshoz való jogának sérelme, a szülői felelősség jogosultja védekezéshez való jogának sérelme, és a gyermek elhelyezésével összefüggő konzultációs kötelezettség nem teljesítése.⁵⁶⁵

Előrelépés, hogy az új rendelet a 'felülíró' eljárásra nézve is konkrét orientáló rendelkezéseket fogalmaz meg, rögzítve, hogy ennek során az ügy összes körülményét meg kell vizsgálni, ami nem korlátozódhat kizárólag a szülők magatartására, és itt is megjelenik a gyermek legfőbb érdeke, mint szem előtt tartandó szempont.⁵⁶⁶ Amint az a tárgyalások során felszínre került, a szülők magatartására utalás háttérében az a megfontolás áll, hogy a jogellenes elvitt megvalósító szülőt önmagában e magatartása miatt nem lehet szankcionálni, kizárólag erre alapozva megfosztva őt a szülői jogoktól. Ez az 'ártatlan' hátrahagyott szülő – 'bűnös' távozó szülő leegyszerűsített szemléletétől való leválást szuggerálja, ami a gyermek tekintetében is lényeges elmozdulás, hiszen a távozó szülő gyakran kilátástalannak látszó helyzetből menekül el a gyermekkel egy másik tagállamba (rendszerint a származási tagállamba), sokszor nem számolva a jogi következményekkel, illetve nem ritkán anyagi eszközök hiányában nincs is módja arra, hogy az elvárásoknak megfelelően rendezze a jogi helyzetet a szokásos tartózkodási hely szerinti tagállamban. Ezenkívül garanciális szempontból megemlítendő, hogy az új rendelet az ún. privilegizált határozatokat kísérő, joghatással bíró tanúsítványnak a határozathozatal szerinti tagállamban – akár kérelemre, akár hivatalból való – kijavításának szabályait pontosítja, és rendelkezik annak visszavonhatóságáról is - tévedés vagy hiányosság okán -, ami a védekezéshez való jog megszilárdítása irányába hat.⁵⁶⁷

⁵⁶⁴ Uo. 43. cikk (1) bek., 50. cikk, 52. pbek.

⁵⁶⁵ Uo. 39. cikk, 47. cikk (3) bek.

⁵⁶⁶ Uo. 48. pbek.

⁵⁶⁷ Uo. 48. cikk

2. Az új Brüsszel IIa rendelet - általános áttekintés

Az Európai Bizottság a Brüsszel IIa rendelet gyakorlati működéséről és a módosítás lehetőségéről szóló vizsgálatának eredményeit a 2014. április 15-én kelt jelentésében⁵⁶⁸ rögzítette. 2016. június 30-án megszületett az Európai Bizottságnak *a rendelet felülvizsgálatára irányuló javaslata*⁵⁶⁹ (a továbbiakban: javaslat). A revízió általános céljaként a döntések másik tagállamban való érvényre juttatásának megkönnyítése, az érintettek, így különösen a gyermekek jogainak erőteljesebb védelme, valamint az igazságszolgáltatáshoz való jobb hozzáférés biztosítása, ennek eszközeként pedig az eljárások egyszerűsítése és hatékonyabbá tétele lett megjelölve.⁵⁷⁰ Specifikusabb megközelítésben a javaslat az aktuális jogi-szociológiai környezettel való összhang megvalósítására és a Gyermekvédelmi Egyezményhez adaptált, koherens szabályozási rendszer megteremtésére irányul. Ami pedig a Gyermekelviteli Egyezményvel való összefüggéseket illeti, e tekintetben a gyorsabb, hatékonyabb eljárások előmozdítása, továbbá a békés rendezés bátorítása kívánatos. Ezen túlmenően a javaslat az EUB joggyakorlatában kifejlesztett elvek kodifikálását is proponálja.

A gyermekjogok érvényre jutása kiemelt és specifikus vizsgálatot igényel. E vonatkozásban hiányosságnak tekinthető, hogy a Brüsszel IIa rendelet felülvizsgálata kapcsán készült hatástanulmány nem analizálja specifikusan a javaslat gyermekekre gyakorolt várható hatásait.⁵⁷¹

Az általános nézet szerint a Brüsszel IIa rendelet alapvetően jól működik.⁵⁷² A Bizottság javaslata szerint súlyosabb problémák főként a szülői felelősség tárgykörével kapcsolatban jelentkeznek,⁵⁷³ amely kapcsán a szabályozás hiányos és nem kellően egyértelmű. A nyilvános konzultáció eredményei is megerősítették, hogy a rendelet e vonatkozásban több szempontból is felülvizsgálatra szorul.⁵⁷⁴ A revíziós javaslat a házasság felbontását, a különválást és a házasság érvénytelenítését nem érinti, csupán a szülői felelősség tekintetében állapít meg új szabályokat.

Az új Brüsszel IIa rendeletben foglalt módosítások – amelyek főszabály szerint 2022. augusztus 1-jétől lesznek alkalmazandók⁵⁷⁵ - legfőbb elemei az alábbiakban összegezhetők.

⁵⁶⁸ Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on the application of Council Regulation (EC) No 2201/2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgements in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000 COM(2014) 225 final, letölthető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0225>

⁵⁶⁹ Proposal for a Council Regulation on jurisdiction, the recognition and enforcement of decisions in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, and on international child abduction (recast) COM(2016) 411 final, letölthető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016PC0411&rid=1>

⁵⁷⁰ Uo. 2.

⁵⁷¹ Impact Assessment for The Proposal for a Council Regulation amending Regulation (EC) No. 2201/2003 as regards jurisdiction and introducing rules concerning applicable law in matrimonial matters (COM (2006) 399 final), letölthető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52006SC0950>

⁵⁷² Study on the assessment of Regulation (EC) No 2201/2003 and the policy options for its amendment, Final Report Evaluation, letölthető: http://ec.europa.eu/justice/civil/files/bxl_ii_a_final_report_evaluation.pdf, 8., 53., 58., 62., 65.

⁵⁷³ Javaslat 2.

⁵⁷⁴ Uo. 2.

⁵⁷⁵ Új Brüsszel IIa rendelet 105. cikk

2. 1. Az exequatur eltörlése

A Brüsszel IIa rendelet felülvizsgálata kapcsán az egyik fő változás végrehajthatóvá nyilvánítási eljárás (*exequatur*) teljes kiiktatása.⁵⁷⁶ Ezáltal a nemzetközi családjog területén kiteljesedik a határozatok Unión belüli szabad áramlása. Az Európai Bizottság megállapítása szerint a határozatok másik tagállamban való végrehajthatóvá nyilvánítása indokolatlanul hosszú, költséges és bonyolult.⁵⁷⁷ Az *exequatur* kiiktatásától az eljárások lerövidülését, egyszerűsítését és költségmegtakarítást remélnek.⁵⁷⁸

Az Európai Bizottság javaslatából megállapíthatóan,⁵⁷⁹ felmérések szerint az *exequatur* eljárás időtartama egyes tagállamokban több hónapig, sőt akár évekig is elhúzódik, különösen akkor, ha az erről szóló határozat ellen az érdekeltek jogorvoslatot nyújtanak be; ez vélekedések szerint rendkívül hátrányos következményekkel jár, az érintett szülők ennek az eljárásnak a lezárultáig jogilag bizonytalan helyzetben maradnak és a határozatok szabad áramlása nem valósulhat meg. Disszonáns szituációk alakulnak ki abból kifolyólag is, hogy a rendelet a kapcsolattartásról szóló határozatok tekintetében nem, a szülői felelősségről szóló más határozatokra viszont megköveteli az *exequatur* eljárást, ugyanis gyakran egy határozatban döntenek e két kérdésről, és nem egyértelmű, hogyan kezelendő a helyzet, ha a szülői felelősségről szóló döntést megtámadják. Az is megtörténik, hogy a kapcsolattartásról, illetve a szülői felelősségről külön határozatok születnek, és adott esetben egyszerűbb elérni a kapcsolattartásra vonatkozó döntés végrehajtását, mint érvényt szerezni a szülői felelősségről (pl. gyermekelhelyezés) rendelkező határozatnak. A gyermek közös szülői felügyelet melletti, arányosan osztott időtartamig az egyik, majd a másik szülőnél való tartózkodását elrendelő határozatok kapcsán a tagállami jogok eltéréseiből adódóan értelmezési problémaként merülhet fel, hogy kapcsolattartási vagy szülői felügyeletről szóló határozatról van-e szó. A nemzeti jog szerint létező, a rendelet által tolerált, az elismerésre és végrehajtásra vonatkozó további megtagadási okok szintén gondot okoznak, hiszen ezek az egyes tagállamokban különbözőek és ez a rendelet hatékonyságát negatívan érintheti.

Az *exequatur* eljárással kapcsolatban a nyilvános konzultáció következtetéseivel és a szakértői véleményekkel egybecsengően ugyanakkor a megfelelő garanciákat szükséges megőrizni, így különösen biztosítani kell a gyermek jogainak védelmét, illetve a felek eljárási jogainak tiszteletben tartását.⁵⁸⁰ Az új Brüsszel IIa rendelet alapján e biztosítékok továbbra is számon kérhetők, erre azonban nem az előzetes vizsgálat során, hanem a végrehajtási fázisban nyílik majd lehetőség, amikor a megtagadási okra hivatkozásnak helye lehet. Ennek megfelelően, az alperes a végrehajtás helye szerinti tagállamban egy eljárás keretében nyújthat be jogorvoslat iránti kérelmet, akár az elismerés, akár a végrehajtás megtagadása iránt.

Az *exequatur* egységes, minden határozat tekintetében való eltörlése tekintetében a tagállamok körében alapvetően konszenzus áll fenn, viszont a tisztességes eljáráshoz fűződő jog, az alperes védekezéshez való joga, valamint a gyermek meghallgatáshoz való jogának tiszteletben tartása iránt erőteljes igény fogalmazódott meg, amelyek az *exequatur* nélküli végrehajtás esetén sem ignorálhatók. Az *exequatur* kiiktatásával a garanciák a határozatok elismerésére és

⁵⁷⁶ Uo. 34. cikk

⁵⁷⁷ Javaslat 4.

⁵⁷⁸ Uo. 11.

⁵⁷⁹ Uo. 4.

⁵⁸⁰ Uo. 8-9.

végrehajtására vonatkozó, kimerítő jellegű⁵⁸¹ megtagadási okokban sűrűsödnek össze, ezek a következők: közrend, más határozattal való összeférhetetlenség, az iratok szabályszerű kézbesítésének, illetve a határozat elfogadásának hiánya, a gyermek meghallgatáshoz való jogának sérelme, a szülői felelősség jogosultja védekezéshez való jogának sérelme, és a gyermek másik tagállamban való elhelyezésével összefüggő konzultációs kötelezettség nem teljesítése.⁵⁸² Az új rendelet egyértelművé teszi azt is, hogy a megtagadási okok az elismerés iránt megkeresett tagállam joga függvényében akár kérelemre, akár hivatalból felhívhatók.⁵⁸³ Általános jelleggel célszerű rögzíteni azt is, hogy az új rendelet nyomatékossítja a tagállamok közötti kölcsönös bizalom jelentőségét, kimondva, hogy ez indokolttá teszi a határozatok forgalmának megkönnyítését és ennek megfelelően a megtagadási okok minimális szinten kell tartani, ezzel összefüggésben utalva a gyermek hatékony védelmének szükségességére is.⁵⁸⁴

Az ún. privilegizált határozatok tehát – a fent- említettek szerint - megőrzésre kerülnek,⁵⁸⁵ tekintve, hogy egyes tagállamok ragaszkodnak ehhez, és e kategória esetleges felszámolását visszalépésként értékelnék, viszont a módosítás bizonyos megszorító jellegű újításokat eredményez. E határozatok privilegizált helyzete továbbra is abban áll, hogy csak a más határozattal való összeférhetetlenség szolgálhat alapul az elismerés és végrehajtás megtagadására.⁵⁸⁶

Az *exequatur* eljárás általános, a rendelet hatálya által lefedett szülői felelősségre vonatkozó minden határozatra kiterjedő kiiktatása alapvetően elfogadható azzal, hogy a garanciális szabályok nem csorbulnak. Ugyanakkor utalni szükséges arra, hogy az eljárások elhúzódásának az *exequatur* lassúságával való összefüggését egyes szakértők kétségbe vonják.⁵⁸⁷ Az *exequatur* eltörlése ezt kompenzáló egyéb védelmi eszközök hiányában szűkítheti a rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségeket. Az új rendelet szerint ugyanakkor mind az elismerés, mind a végrehajtás tekintetében fennmarad a megtámadás lehetősége. A biztosítékok ennél fogva nem szűnnek meg, csak áttevődnek a végrehajtási szakba, ami ésszerűsítésként fogható fel. Kifogásolható azonban az, hogy miután a kapcsolattartási és a gyermek visszavételére vonatkozó határozatok kivételezett helyzete, kedvezőbb megítélése fennmarad, ezek elismerése és végrehajtása tekintetében a közrendre, az alperes védekezéshez való jogának és a gyermek jogainak sérelmére nem lehet alapozni a megtagadást.⁵⁸⁸ Egyszerűbb megoldást és erősebb garanciát jelentett volna, ha a megtagadási okok összességében minden határozatra nézve egységesen alkalmazhatók lennének. Emellett az *exequatur* felszámolásától önmagában aligha várható az eljárások látványos felgyorsítása, ez legfeljebb a nem vitatott ügyek tekintetében lehet helytálló; a többi javasolt módosítással (így pl. eljárási határidők) kombinálva ugyanakkor ez a cél realizálható lehet. Ezzel összefüggésben ugyanakkor a kérelmező költségmentességre való jogosultságának elbírálását, illetve a jogi képviselő biztosításának folyamatát szintén célszerű lenne gördülékenyebbé tenni. Ugyanis ez a gyakorlati tapasztalatok szerint a kérelmezők számára a más tagállamokban zajló eljárások során gyakran okoz késedelmet,

⁵⁸¹ Új Brüsszel IIa rendelet 39. cikk

⁵⁸² Uo. 39. cikk

⁵⁸³ Uo. 54. pbek.

⁵⁸⁴ Uo. 54. és 55. pbek.

⁵⁸⁵ Uo. 42. cikk

⁵⁸⁶ Uo. 43. cikk

⁵⁸⁷ Ezt kétségbe vonó álláspontok is napvilágot láttak, lásd például Emmanuel GUINCHARD: Le droit international privé européen de l'exécution en matière extrapatrimoniale (règlement Bruxelles II bis), Paris, Actualité Juridique Famille, Dalloz, 2006/3. 101.

⁵⁸⁸ Új Brüsszel IIa rendelet 50. cikk

illetve hátrányt, ami a gyermek helyzetére is negatív kihatással lehet. Az mindenesetre leszögezhető, hogy a gyermek érdekét szolgáló rendezés esetén a jogi folyamat mielőbbi lebonyolítása kívánatos, és a hatékony végrehajtás hiánya a családi élethez való jog sérelmét vonhatja maga után, figyelemmel az időmúlás szülő-gyermek kapcsolatra gyakorolt káros következményeire.

2. 2. A gyermek meghallgatása

A gyermek véleményének figyelembevétele általános elvárásként támasztható az őt érintő minden ügyben, hiszen ez érdekei beazonosításának az eszköze. A hatályos rendelet kapcsán hiányosságnak tekintendő, hogy a gyermek meghallgatása nem jelenik meg általános követelményként a szülői felelősséggel kapcsolatos összes ügy tekintetében, hanem az csak a jogellenes elvitelről szóló határozatok kapcsán van nevesítve.⁵⁸⁹ Ugyanakkor a rendelet alapján a más tagállamból származó határozat joghatásainak elismerése megtagadható azon az alapon, hogy a gyermek nem kapott lehetőséget a meghallgatásra.⁵⁹⁰ A tagállamok belső joga eltérő szabályokat határoz meg a gyermek meghallgatásra alkalmas életkorára, illetve a gyermek érettségére nézve, és az ezzel összefüggő gyakorlat is különböző. Ebből kifolyólag a tagállamok a saját szigorúbb normáik alapján sokszor elégtelennek ítélik meg a meghallgatás körülményeit a határozatot hozó tagállamban. A gyermek véleményének értékelésére vonatkozó normatív szabályok szintén nincsenek lefektetve.

Az új Brüsszel IIa rendelet világosabb szabályokat fogalmaz meg a gyermek meghallgatására nézve. Erről szóló külön rendelkezésben általános kötelezettséggént jeleníti meg a véleménynyilvánításra képes gyermek meghallgatását, kimondva, hogy a rendelet hatálya alá eső ügyekben a meghallgatásra a tagállami fórumnak saját nemzeti joga alapján „tényleges és hatékony” lehetőséget kell biztosítania.⁵⁹¹ Az új szabály rögzíti azt is, hogy az eljáró fórum a gyermek véleményét a saját nemzeti joga alapján eljárva értékeli, figyelemmel a gyermek életkorára és érettségére.⁵⁹² Ezáltal a gyermek érdeke az új jogszabály kontextusában is kardinális jelentőséget és nagyobb vizibilitást nyer, összhangban a Gyermekjogi Egyezmény, illetve az Alapjogi Charta rendelkezéseivel. Minthogy a gyermek meghallgatásának módja tekintetében továbbra is a nemzeti jog irányadó, az új rendelet igyekszik kivédeni a jelenlegi gyakorlatban a gyermek meghallgatását illetően a tagállami jogokban meglévő eltérésekből fakadó problémákat, anélkül, hogy egységesítené az erre vonatkozó tagállami szabályozásokat. Ennek megfelelően, az új rendelet alapján a tagállamoknak el kell ismerniük a másik tagállam joga szerint lebonyolított meghallgatást (pl. ki és hogyan hallgatja meg a gyermeket).⁵⁹³ Annak tükrében, hogy a gyermek meghallgatáshoz való joga nem abszolút jellegű, a meghallgatásról az eljáró fórum az egyedi ügy körülményei alapján dönt, figyelemmel a gyermek legfőbb érdekeire.⁵⁹⁴

Az új rendelet rögzíti azt is, hogy a tagállami fórumnak minden megfelelő intézkedést meg kell tennie a meghallgatással összefüggésben a meghallgatás tényleges és hatékony lehetőségének biztosítása érdekében, figyelemmel a gyermek legfőbb érdekeire és az ügy körülményeire, igénybe véve a nemzeti jog, illetve az uniós jog szerint a bizonyításfelvételre rendelkezésre álló

⁵⁸⁹ Brüsszel IIa rendelet 11. cikk (2) bek.

⁵⁹⁰ Uo. 23. cikk b) pont

⁵⁹¹ Új Brüsszel IIa rendelet 21. cikk, 39. pbek.

⁵⁹² Uo. 21. cikk (2) bek.

⁵⁹³ Uo. 57. pbek.

⁵⁹⁴ Uo. 39. pbek.

lehetőségeket.⁵⁹⁵ Amennyiben a gyermek személyes meghallgatása nem lehetséges, megfontolandó videókonferencia, illetve más kommunikációs technológiák igénybevétele, feltéve, ha ez az adott ügy körülményei tükrében a tisztességes eljárás követelményével összeegyeztethető.⁵⁹⁶

Ezen túlmenően az új jogszabályban a gyermek meghallgatásának elmaradása továbbra is a határozat elismerésének és végrehajtásának önálló megtagadási okaként fog szerepelni, ez azonban a végrehajtás iránt megkeresett fórum tekintetében nem kötelezettségént, hanem csupán lehetőségként alkalmazható,⁵⁹⁷ ami teret hagy a mérlegelésnek. Az új Brüsszel IIa rendelet szerint tehát a végrehajtás megtagadható akkor, ha a gyermek számára a meghallgatás lehetősége nem volt biztosított, két nevesített kivételtől eltekintve: ha az eljárás a gyermek vagyonára vonatkozik és az ügy tárgyánál fogva a meghallgatása mellőzhető, továbbá ha súlyos indokok alapján nem kerül sor a gyermek meghallgatására, figyelemmel az ügy sürgösségére, így például ha a gyermek testi-lelki integritása vagy élete közvetlen veszélybe kerül és a további késedelem ezek bekövetkeztének kockázatát hordozná magában.⁵⁹⁸ Megemlítendő, hogy a tanúsítványban is szerepelni fognak a gyermek meghallgatása lehetőségének biztosítására, illetve a meghallgatás megtörténte vagy elmaradására, valamint az elmaradás indokaira utaló rubrikák, miáltal a meghallgatással kapcsolatos konkrét kérdések utólag, a végrehajtás során értékelhetők.⁵⁹⁹ Ez azt jelenti, hogy a végrehajtás iránt megkeresett fórum az ügy körülményei alapján mérlegelheti, hogy a meghallgatás elmaradása érdeksérelmet okozott-e a gyermeknek, a hivatkozott kivételek mennyiben tekinthetők megalapozottnak a rendelet alapján, azaz egyfajta utólagos ellenőrzést gyakorolhat, ugyanakkor erre alapozva nem feltétlenül kell megtagadnia az elismerést és a végrehajtást.

A gyermek eljárásjogi helyzetének javítását célzó szabályok egyik mérföldköve a gyermek meghallgatása. A tagállamok gyakorlata azt mutatja, hogy a gyermek meghallgatásának elmaradása gyakran alkalmazott megtagadási ok.⁶⁰⁰ A Gyermekjogi Egyezmény fényében üdvözlendő, hogy a javaslat a gyermek meghallgatását expliciten általánosan érvényesülő követelményként nevesíti, bár ennek vélekedésünk szerint gyermekjogi szempontból már evidenciának kellene lennie. A Bizottság javaslatában a szülői felelősségről szóló külföldi határozatok elismerésének, illetve végrehajtásának megtagadási okaként a gyermek meghallgatásának elmaradása külön nem kerül nevesítésre (a hatályos rendelettel ellentétben), aminek az indoka az, hogy ez az elismerés iránt megkeresett tagállam közrendjének sérelmére vonatkozó általános megtagadási okokba beolvad. Ennek horderejéhez mérten ugyanakkor öröndetes, hogy végül – több tagállam, közöttük hazánk kezdeményezésére - az új rendeletben a gyermek meghallgatásának elmaradása önálló megtagadási okként szerepel, figyelemfelhívó jelleggel.

⁵⁹⁵ Uo. 40 pbek.

⁵⁹⁶ Uo. 53. pbek.

⁵⁹⁷ Uo. 39. cikk (2) bek.

⁵⁹⁸ Uo. 39. cikk (2) bek. és 57. pbek.

⁵⁹⁹ Lásd III. melléklet 15. p.

⁶⁰⁰ Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on the application of Council Regulation (EC) No 2201/2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgements in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000, COM (2014) 225 final, 10.; letölthető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0225>

Az új Brüsszel IIa rendelet a gyermek meghallgatásának módjára vonatkozó egységes sztenderdek lefektetése helyett a kölcsönös elismerés elvére alapoz,⁶⁰¹ következésképpen ez változatlanul a nemzeti eljárásjog szabályainak lesz alávetve. Az egységes uniós sztenderdek meghatározása tekintetében értelemszerűen nehéz lett volna a közös nevezőt megtalálni; nyilvánvaló, hogy az e tekintetben szigorúbb követelményeket felállító tagállamoktól nem lehet elvárni, hogy 'kevesebbrel megelégedjenek'. Abban egyetértés áll fenn, hogy az ítélőképesség birtokában lévő gyermek tekintetében érdekeinek és véleményének kiderítéséhez elengedhetetlen a döntéshozó fórum előtti meghallgatás. Ugyanakkor a „tényleges és hatékony” meghallgatás követelménye erre vonatkozó egységes kritériumok nélkül értelmezési nehézségek forrása lehet. Kérdéses például, hogy elegendő-e, ha az eljáró bíróság személyes megjelenésre idézi a gyermeket egy másik tagállamból, ez ugyanis gyakorlati akadályokba ütközhet, illetve zökkenőmentesen gyakran nem valósítható meg. Például a gyermek jogellenes külföldre vitelével összefüggésben a nagy földrajzi távolság, vagy akár betegség miatt a gyermek nem utaztatható az eljárás helyszíne szerinti tagállamba, illetve előfordul, hogy a gyermeket felügyelő szülő ellen az adott tagállamban folyamatban lévő büntetőeljárás miatt a szülő nem hajlandó az együttműködésre, hiszen a gyermeket nem kísérheti el a meghallgatás helye szerinti tagállamba annak kockázata nélkül, hogy ott őt letartóztatják. A gyermek meghallgatásának módját illetően nagyobb teret lehetne adni az alternatív módszerek alkalmazásának is, így videókonferencia útján való közvetlen nyilatkozattételre, illetve a tagállamok hatóságai közreműködésével, jogsegély keretében való közvetett bizonyításfelvételt is lehet alkalmazni e célra. Nemzetközi ügyekben kevésbé reális elvárás a gyermek személyes megjelenését általános követelménnyé tenni. A gyermek véleményének értékelése tekintetében továbbra is csak a joggyakorlat által kifejlesztett néhány sarokpontra hagyatkozhatunk; ezek fényében a bírónak a gyermek akaratának eltökéltségét, meggyőződésének önállóságát kell vizsgálnia azzal, hogy a gyermek akaratának hajlítása, „áthangolása” nem megengedett.⁶⁰²

2. 3. A gyermek másik tagállamban való elhelyezése

A gyermek másik tagállamban nevelőszülőknél vagy intézetbe való elhelyezését nagyfokú bizonytalanság övezi, ami az éves szinten többszáz üggyhöz⁶⁰³ mérve jelentékeny problémának mondható. Amint azt az EUB a *Health Service Executive és S. C., A. C. ügyben* megállapította, a rendeletben szabályozott határon átnyúló gyermekelhelyezési ügyek tekintetében a tagállamoknak létre kell hozniuk a konzultáció lebonyolításához szükséges megfelelő struktúrákat,⁶⁰⁴ és arra is emlékeztetett, hogy a tagállamok kötelesek a rendelettel való konformitásról gondoskodni, elkerülve, hogy a nemzeti joguk aláássa a rendelet céljait, illetve annak hatékonyságát.⁶⁰⁵ Az EUB leszögezte, hogy a konzultációs eljárás kötelező jellegű és azt előzetesen, a gyermek elhelyezése előtt le kell folytatni.⁶⁰⁶ A konzultációs eljárás elmulasztását a rendelet egyébiránt az elhelyezésről szóló határozat végrehajtásának

⁶⁰¹ Ehhez hasznos gondolati elemeket nyújt a Zarraga ügyben született döntés, amely a gyermek szabad véleménynyilvánításhoz való jogát deklarálja, követelményként a meghallgatás valódi lehetőségének biztosítását fogalmazza meg, jóllehet ennek módja tekintetében a tagállami hatóságnak bizonyos fokú diszkrécionális mozgásteret van.

⁶⁰² Bettina HEIDERHOFF: *Kindesrückgabe bei entgegenstehendem Kindeswillen*, Köln, IPRax, 2014 vol. 34. 528.

⁶⁰³ DUTTA - SCHULZ i. m. 36.

⁶⁰⁴ *Health Service Executive v. S. C., A. C. ügy* 82. p.

⁶⁰⁵ Uo. 79.

⁶⁰⁶ Uo. 81., 138.

megtagadásával szankcionálja, önálló megtagadási okként nevesítve azt.⁶⁰⁷ A hatályos rendelet alapján azonban elmosódik, hogy a gyermek másik tagállamban való elhelyezéséhez elengedhetetlen-e a fogadó állam hozzájárulása vagy elegendő annak a tájékoztatása. A fogadó állam megkeresése esetén ennek a hatóságaival való előzetes konzultáció módjára nézve (például a kérelem tartalmi elemei) a hatályos rendeletben nem állnak rendelkezésre támpontok, a fogadó állam hatóságai egyetértésének megszerzése jelenleg többnyire hosszadalmas, válaszadási határidő ugyanis nincs megszabva. Ez gyakran azzal a következménnyel jár, hogy a gyermek még a fogadó állam hozzájárulásának kézhezvételét megelőzően megérkezik a fogadó államba. Mindez az érintett, egyébként is kiszolgáltatott gyermek helyzetét tovább rontja.

E gondokra reflektálva az új Brüsszel IIa rendelet minden esetre nézve expliciten kötelezővé teszi a fogadó állam hozzájárulását a gyermek másik tagállamban való elhelyezéséhez; ez alól kivételt képez a szülőknél való elhelyezés, vagy kivételesen, az érintett tagállam ilyen értelmű notifikációja alapján a más közeli hozzátartozónál való elhelyezés.⁶⁰⁸ Tisztázásra kerül az is, hogy a nevelési célú elhelyezés is e kategóriába tartozik,⁶⁰⁹ így az érintett tagállamok e tekintetben is konzultálniuk kell egymással és konszenzusra kell jutniuk. Meghatározásra kerülnek a hozzájárulás megszerzésére irányuló kérelem, illetve az ahhoz kapcsolódó iratok minimális tartalmi követelményei, a megkereső tagállamnak jelentést kell készítenie a gyermekről és meg kell jelölnie az áthelyezés indokait is.⁶¹⁰ A megkeresést fordítással kell ellátni; a hozzájárulással összefüggő iratok továbbítása pedig a központi hatóságok útján történik majd.⁶¹¹ Az ezzel kapcsolatos együttműködés szintén konkrét határidőkhöz lesz kötve, a fogadó állam hatóságainak – sürgős esetektől eltekintve - három hónap alatt meg kell hozniuk a gyermek fogadására vonatkozó döntést.⁶¹² Mindezek a kiszámíthatóságot szolgálják.

Magyar szempontból kiemelendő, hogy az új rendeletben – magyar indítványozásra - belefoglalásra került egy információcserére vonatkozó szabály, amely alapján az egyik tagállamban szülői felügyelet nélkül maradt gyermek tekintetében az elhelyezésével összefüggésben tájékoztatás szerezhető be a gyermek másik tagállamban élő rokonairól, illetve hozzá közel álló más személyekről, akik alkalmasak lennének a gyermek nevelésére.⁶¹³ A valamely tagállamban szülői felügyelet nélkül maradt, más tagállammal szoros kapcsolatot mutató gyermekeket érintő rendelkezés célja az, hogy explicit módon segítse a jogalkalmazókat a gyermekek származása szerinti tagállamában élő rokonok, illetve más személyek felkutatásában, a gyermek náluk történő elhelyezésének megfontolása érdekében, ezáltal adott esetben megkönnyítve az érintett kiskorú repatriálását. A gyermek származása szerinti tagállamban élő rokonok felkutatására irányuló megkeresések megnövelik az esélyét annak, hogy a gyermek a más tagállamban élő családja (pl. nagymama), vagy hozzá közel álló más személy nevelésébe kerüljön, és ne a tartózkodási helye szerinti tagállamban legyen adoptálva, számára idegen személyeknél, ahogy ez korábban több magyar vonatkozású ügyben is előfordult. A tagállamok divergáló álláspontja miatt e rendelkezés csak a preambulum

⁶⁰⁷ Brüsszel IIa rendelet 39. cikk f) pont

⁶⁰⁸ Új Brüsszel IIa rendelet 82. cikk (1) és (2) bek.

⁶⁰⁹ Uo. (11) pbek.

⁶¹⁰ Uo. 82. cikk (1) bek.

⁶¹¹ Uo. 82. cikk (1) és (4) bek.

⁶¹² Uo. 82. cikk (4) bek.

⁶¹³ Uo. 82. cikk (3) bek.

szintjén⁶¹⁴ jelenik meg, mindemellett ezáltal a Gyermekjogi Egyezményből eredő,⁶¹⁵ a gyermek identitásának a figyelembevételére vonatkozó kötelezettség az új rendeletben is láthatóvá válik. Ennek megfelelően, ha az eljáró bíróságnak tudomása van a gyermek más tagállammal való szoros kapcsolatáról, akár a központi hatóság útján, akár konzuli segítség igénybevételével információt kérhet a gyermekhez közel álló személyekről, eljárásokról, illetve döntésekről, a gyermek legfőbb érdeke ugyanakkor ezzel összefüggésben is elsőbbségi szempontként van nevesítve. Ilyen értelmű tájékoztatás egyébiránt más tagállam központi hatóságától is érkezhethet.⁶¹⁶ Amint ezt a normaszöveg is rögzíti, a szóban forgó tájékoztatóra vonatkozó rendelkezésből ugyanakkor a gyermek elhelyezésére nézve semmilyen kötelezettség nem keletkezik, azaz a döntéshozatal autonómiáját nem érinti.⁶¹⁷

Tekintve, hogy jelenleg a gyermek másik tagállamban való elhelyezése - a hatályos rendelet hiányosságai miatt - a gyermekvédelmi hatóságok számára gyakran fejtörést okoz, indokolt a szabályok pontosítása. A fogadó tagállam kontrollját az egész folyamat fölött biztosítani kell. A fogadó tagállam hatóságai hozzájárulásának kötelezővé tétele a gyermek védelméhez nélkülözhetetlen. Az egységes elbírálás és a jogbiztonság érdekében a megkereső tagállam által átadandó információk is jelentőséggel bírnak. Mindenképpen elkerülendők azok az esetek, amikor a fogadó tagállam nem szerez tudomást arról, hogy a területére más tagállamból áthelyeztek gyermekeket. Korábban a magyar hatóságok látókörébe került, sajtóvisszhangot⁶¹⁸ is kiváltott, és az ombudsman által is vizsgált⁶¹⁹ olyan külföldről Magyarországra hozott gyermekek ügye, akiket sajátos nevelési program keretében a magyar hatóságok értesítése nélkül hazánkba hoztak, és csak utóbb kerülhettek be a magyar gyermekvédelmi rendszerbe, miután 'gondozóik' itt veszélyeztetett helyzetbe sodorták őket. A biztonságot szolgálja az is, hogy a javaslat szerint az áthelyezés ügyében a megkereső tagállam központi hatósága (nem bármely szerv) intézhet megkeresést közvetlenül a fogadó tagállam központi hatóságához. A hozzájárulás megadására kiszabott három hónapos határidőnek elegendőnek kell lennie a kiskorú körülményeinek vizsgálatára, és a gyermek átköltöztetése is ehhez igazítható. Ugyanakkor az egész folyamat során szem előtt kell tartani a gyermek érdekeit, ügyelve arra, hogy a túlzott eljárási formalizmus ezt el ne fedje.⁶²⁰

2. 4. A végrehajtási eljárás egyes elemeinek minimumharmonizációja

A szülői felelősség tárgyában hozott határozatok végrehajtására alapvetően a végrehajtás helye szerinti tagállam joga irányadó, összhangban a nemzetközi eljárásjogi szabályozással. Mindemellett a határozathozatalt követően bekövetkezett jelentős körülményváltozás esetkörének egységes kezelése és a jogbiztonság megerősítése érdekében bizonyos kivételi szabályok szükségesnek mutatkoznak. Ennek megfelelően a végrehajtás felfüggesztésének és megtagadásának a szabályait indokolt közelíteni. Ennek folytán a határozatok végrehajtása

⁶¹⁴ Uo. (83) pbek.

⁶¹⁵ Gyermekjogi Egyezmény 8. cikk (1) bek.

⁶¹⁶ Új Brüsszel IIa rendelet 82. cikk (3) bek.

⁶¹⁷ Uo.

⁶¹⁸ http://index.hu/kulfold/2015/05/03/magyarorszagra_kuldott_gyerekeken_nyereszkedett_a_nemet_gyamugy/ ; http://index.hu/belfold/2015/05/18/nemet_allami_gondozott_gyerekek/

⁶¹⁹ AJB-2768/2015.

⁶²⁰ Stefano DOMINELLI: Cross border placement of children within the European Judicial Space: First Thoughts on the Recast Brussels IIa Regulation in Light of the German Experience, The European Legal Forum, 2016-5/6. 123.

minden tagállamban közel azonos feltételek fennállása esetén függeszthető fel, illetve tagadható meg.

A végrehajtási szabályokat az új Brüsszel IIa rendelet egyrészt igyekszik hatékonyabbá tenni, másrészt enyhíti azok merevségén. A végrehajtás szabályai fellazulnak azáltal, hogy kivételes körülményekre (pl. a gyermek súlyos betegsége) tekintettel mód nyílik a végrehajtás felfüggesztésére, ha a határozathozatalt követően bekövetkezett ideiglenes akadályok miatt a végrehajtás a gyermeket súlyos fizikai vagy lelki károsodásnak tenné ki, ezáltal érdekeit súlyosan veszélyeztetve, vagy más jelentős körülményváltozás okán.⁶²¹ A végrehajtás meg is tagadható akkor, ha a fent- említett súlyos kockázat tartós jelleggel fennáll.⁶²² A Bizottság eredeti javaslata utóbbi körben a közrend kontextusába illesztve konkretizálta azt az esetet, amikor a gyermek olyan erőteljesen tiltakozik, hogy a végrehajtás nyilvánvalóan ellentétes lenne az érdekeivel.⁶²³ Ezzel gyermekjogi megfontolásból egyet lehet érteni, tekintve, hogy értelmezésünk szerint a gyermek jóléte a közrend sajátos szegmensként fogható fel, amit más szakértői vélemény is alátámaszt.⁶²⁴ Figyelemmel kell ugyanakkor lenni arra, hogy az időmúlással változhat a gyermek érdeke. Emellett számolni kell egy ilyen rendelkezés visszaélésszerű alkalmazásának lehetőségével is; az ilyen kritikus helyzetekben, amikor a gyermeket át kellene adni, az átadásra kötelezett szülők kétségbeesésükben gyakran mindenféle eszközt bevetnek ennek megakadályozására, és a jogalkalmazóknak ezeket a helyzeteket racionálisan kell kezelniük. E megfontolások alapján végül a szóban forgó bizottsági javaslat konszenzus hiányában elvetésre került. A nemzeti jog szerinti felfüggesztési, illetve megtagadási okok az új Brüsszel IIa rendelet kontextusában egyébiránt továbbra is annyiban alkalmazandók, amennyiben azok a rendelet szabályaival nem összeférhetetlenek.⁶²⁵

Megemlítendő, hogy Magyarországon a gyermeket érintő végrehajtás felgyorsítása és hatékonyabbá tétele céljából – hazánkban a *Shaw v. Hungary ügyben* az EJEB általi ilyen összefüggésben való elmarasztalás tanulságaként - 2011-ben módosították a gyermek átadására vonatkozó végrehajtási rendelkezéseket. Ennek folyamatként a végrehajtást elrendelő bíróság az önkéntes teljesítés elmaradását követően rögtön elrendeli a kényszer útján való végrehajtást, a korábbi köztes lépcsőfokok kiiktatódnak, így pénzbírság előzetes kiszabására már nem kerül sor.⁶²⁶ Megjegyezzük, hogy egyébiránt a *Shaw v. Hungary* ügy kapcsán lefolytatott ombudsmani vizsgálat alapjogi visszasságot nem tárt fel,⁶²⁷ csupán a végrehajtásban közreműködő hatóságok (végrehajtó, rendőrség, gyámhatóság) feladatainak 'finomhangolását', illetve ezek tevékenysége jobb koordinálásának megfontolását javasolta.

2. 5. A közokiratok és bíróságon kívüli egyezségek forgalma

Egyre növekszik azoknak a tagállamoknak a száma, amelyekben meghonosodott a bíróságon kívüli megállapodások valamilyen formája (pl. Észtország, Franciaország, Olaszország,

⁶²¹ Új Brüsszel IIa rendelet 56. cikk (4) bek.

⁶²² Uo. 56. cikk (6) bek.

⁶²³ Javaslát 40. cikk (2) bek.

⁶²⁴ Robin SÜHLE: *Der Einwand des Kindeswohls bei der Durchsetzung ausländischer Entscheidungen in grenzüberschreitenden Sorgerechtskonflikten*, Göttingen, Universitätsverlag Göttingen, 2015. 29.

⁶²⁵ Új Brüsszel IIa rendelet 57. cikk

⁶²⁶ Lásd 1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról 180-180/A.§

⁶²⁷ AJB 906/2011. és AJB 3702/2011.

Portugália, Románia, Szlovénia).⁶²⁸ A felek nemcsak a házasság felbontása, hanem a gyermek feletti szülői felelősségi jog gyakorlása tekintetében is megállapodást köthetnek, és e megállapodások fölött jellemzően csupán formális jellegű hatósági kontroll érvényesül. E mindennapi realitástól az uniós jogalkotó nem tekinthet el. A hatályos rendelet a közokiratokra és egyezségekre nézve csupán rövid, ki nem fejtett utalást tartalmaz, jogértelmezési bizonytalanságot hagyva maga után.

Az új rendelettervezettel kapcsolatos tárgyalások során világossá vált, hogy e dokumentumok unión belüli áramlása nem zárható ki. A hatályos rendelet⁶²⁹ már ma is kötelezővé teszi az eredeti tagállamban végrehajtható egyezségek elismerését és végrehajtását, minden különösebb feltétel nélkül. Mindazonáltal a kérdéskör tekintetében nagyobb hangsúlyt kell helyezni a garanciális tényezőkre. Például a francia szabályozás alapján a közjegyző az egyezés formális elfogadásakor – így a házasság felbontása kapcsán - csak a belső jog szerinti formális követelmények teljesülését vizsgálja, és a joghatóság fennállásának ellenőrzésére nem feltétlenül kerül sor.⁶³⁰ A szülői felelősségre is kiterjedő közokiratok és egyezségek még inkább problematikusak. Az új Brüsszel IIa rendelet a hatályos szabályozáson annyiban szigorít, hogy az alapján csak azok az egyezségek ismerhetők el és hajthatók végre, amelyeket a joghatósággal rendelkező hatóság állított ki, illetve regisztrált, és joghatóságukat tekintve kötelező erővel bírnak, a határozatokhoz hasonlóan.⁶³¹

A közokiratokra és bíróságon kívüli egyezségekre vonatkozó tanúsítvány csak akkor állítható ki, ha a fent-megnevezett feltételek teljesülnek, továbbá nincs arra utaló jel, hogy az egyezés a gyermek legfőbb érdekével ellentétes.⁶³² Bár a szülők egyezségének (pl. gyermekelhelyezés, kapcsolattartás iránti ügyben) alapvetően a gyermek érdekeit kell szolgálnia, erre azonban biztosíték nincs. Az erről való megbizonyosodás leginkább a gyermek meghallgatása által lenne megvalósítható, a meghallgatásra azonban ilyen esetekben gyakran nem kerül sor,⁶³³ és az új rendelet sem támaszt ilyen kötelezettséget.⁶³⁴ Egyébként a gyermek meghallgatásának szükségességéről a szülők közötti egyezés esetében megoszlanak a vélemények. Például a magyar jogban a Ptk. szerint a szülői felügyeletről szóló döntéshez a tizennégy évet betöltött kiskorú egyetértése szükséges.⁶³⁵ Ez – a jogvita bíróság által ítélettel, illetve a felek egyezsége útján való rendezése esetén egyaránt – megkerülhetetlenné teszi a gyermek álláspontjáról való tájékozódást a gyermek személyes meghallgatása útján, közvetlenül vagy szakértő közreműködésével.⁶³⁶ Ez összhangban van a Pp. egyezés jóváhagyására vonatkozó előírásával is, miszerint a bíróságnak a döntéshozatalkor a kiskorú gyermek érdekét kell elsődlegesen

⁶²⁸ Compilation of Member States replies, 7979/1/17 REV1 LIMITE JUSTCIV76, Interinstitutional file: 2016/0190 (CNS), 2017. 04. 05., <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7979-2017-REV-1/en/pdf>; 9., 13., 16., 20., 22., 25.

⁶²⁹ Brüsszel IIa rendelet 46. cikk: Az alaki követelményeknek megfelelően végrehajtható okiratként elkészített vagy nyilvántartásba vett és valamely tagállamban végrehajtható okiratot, valamint a felek által megkötött, és a megkötése tagállamban végrehajtható egyezségeket, a határozatokkal, azonos feltételekkel ismerik el és nyilvánítják végrehajthatónak.

⁶³⁰ Alexandre BOICHÉ: Divorce 229-1: aspect de droit international privé et européen, La France, nouveau Las Vegas du divorce ?, Paris, AJ Famille, Dalloz, 2017. 57.

⁶³¹ Új Brüsszel IIa rendelet 65. cikk (2) bek. és 66. cikk (2) bek.

⁶³² Uo. 65. cikk, valamint 66. cikk (2) és (3) bek.

⁶³³ SZEIBERT (2017b) i. m. 56-57.

⁶³⁴ Új Brüsszel IIa rendelet (71). pbek.

⁶³⁵ Ptk. 4: 171. § (4) bek.

⁶³⁶ BOROS – PEHR – KÓRÖS – MAKAI i. m. 269.; GAÁL i.m. 11.

figyelembe vennie.⁶³⁷ Mindazonáltal olyan megközelítéssel is találkozhatunk, miszerint a szülők egyező akaratnyilvánítása esetében, ha nem merül fel kétség a gyermek érdekeinek esetleges sérelmére vonatkozóan, akkor a konszenzus favorizálása és tisztelete okán el lehet tekinteni a gyermek meghallgatásától, mégpedig abból a megfontolásból, hogy a gyermeket megkímélik, érdekeit ily módon érvényesítve.⁶³⁸

Az új Brüsszel IIa rendelet alapján tehát csak a joghatósággal rendelkező tagállam hatóságai által regisztrált, kötelező joghatást kiváltó okiratok fogadhatók el. Ezáltal közvetve a 'válásturizmus' is kiküszöbölhető, így az egyszerűbb és gyorsabb bontás lehetőségével csak az adott tagállam joghatósága alá tartozó felek élhetnek. További garancia, hogy a határozatok elismerésével és végrehajtásával kapcsolatban alkalmazott megtagadási okok itt is felhívhatók, ideértve a közrendet és a gyermek meghallgatásának hiányát is.⁶³⁹ Erre figyelemmel, a közokiratokra és bíróságon kívüli egyezségekre vonatkozó új szabályozás egyértelműbb, kimunkáltabb a hatályos rendelethez képest, és a gyermek szempontjából is pozitív fejlemény az ő érdekei sérelmének a kiküszöbölésére irányuló, legalább jelzésértékű garanciális elemek beépítése.

2. 6. A gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatos rendelkezések

Végül, de nem utolsó sorban a revízió sok előremutató változást hoz a gyermekek jogellenes külföldre vitelével összefüggő ügyekben is. A gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatos határozatokra nézve alapvetően az elismerés és végrehajtás általános szabályai lesznek irányadók. Ez alól a felülvizsgálati mechanizmus keretében született határozatok kivételt képeznek, amelyek különleges, könnyített feltételek szerint lesznek végrehajthatók (ún. privilegizált határozatok). Az új jogszabály ugyanakkor e speciális helyzetű határozatok tekintetében is további megszorítást vezet be. Így csak a gyermek eredeti szokásos tartózkodási helye szerinti tagállamban a szülői felügyelet érdemében hozott olyan döntések sorolhatók majd e privilegizált körbe, amelyek a Gyermekelviteli Egyezmény 13. cikkének 1/b. és (2) bekezdésén alapulnak (azaz a célállamban a visszavitel elrendelésének megtagadására a gyermek testi vagy lelki károsodása, illetve számára elviselhetetlen helyzet,⁶⁴⁰ valamint a gyermek ellenkezése miatt került sor), feltéve, ha e 'felülíró' döntések a visszavitelt megtagadó határozatokat követően születtek. Emellett a rendelet a gyermekek jogellenes elvitele iránti eljárások felgyorsítása érdekében határidőket állapít meg. Rendkívül fontos fejlemény, hogy az új rendelet bátorítja a vitás felek közötti békés rendezést, megnyitva és láthatóbbá téve a mediáció perspektíváját.⁶⁴¹ A gyermek visszavitelének elősegítése érdekében a visszavitel tárgyában eljáró fórum számára lehetővé teszi olyan ideiglenes intézkedések megtételét, amivel a másik tagállamba való visszavitellel járó veszélyek elháríthatók, ezenkívül a rendelet azt is rögzíti, hogy e bíróság a visszavitel iránti eljárás idejére a hátrahagyott szülővel való kapcsolattartásról is rendelkezhet.⁶⁴² Mindennek részletes elemzését a gyermekek jogellenes elviteléről szóló rész tartalmazza (lásd VI. pont).

⁶³⁷ Pp. 477.§

⁶³⁸ DARNÓT i. m. 23.

⁶³⁹ Új Brüsszel IIa rendelet 68. cikk (2) és (3) bek.

⁶⁴⁰ A gyermek testi-lelki károsodásának veszélye, illetve a visszavitellel összefüggésben felmerülő elviselhetetlen helyzet gumiszabálya értelmezésének egységesítését hivatott segíteni a Hágai Konferencia keretében készült kézikönyv; elérhető: <https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=6740>

⁶⁴¹ Új Brüsszel IIa rendelet 25. cikk, 22. és 43. pbek.

⁶⁴² Uo. 27. cikk (2) és (5) bek.

3. A Gyermekvédelmi Egyezmény

A Gyermekvédelmi Egyezmény célkitűzésként a gyermekek a nemzetközi magánjogi vonatkozású ügyekben való fokozottabb védelmét jelöli meg, amit a nemzetközi kollíziók rendezett feloldása útján kíván megvalósítani. A konvenció lényegében a gyermekek személyének és vagyonának a nemzetközi védelmére irányul. Miután a Gyermekvédelmi Egyezmény a Gyermekjogi Egyezmény után született, preambulumban már kifejezett hivatkozást találunk a Gyermekjogi Egyezményre, és több rendelkezésében is megjelenik a gyermek legfőbb érdekeire való utalás. A részes államok közötti kooperáció jelentősége szintén hangsúlyos. Mindemellett – gyermekjogi szemszögből általánosságban szemlélve a konvenciót -, megállapítható, hogy csupán kevés további konkrét részletszabály foglalkozik kifejezetten a gyermekek jogaival. Itt említhető a határozat elismerésének és végrehajtásának megtagadása amiatt, hogy a gyermek számára nem biztosították a meghallgatás lehetőségét, a sürgősség esetét kivéve,⁶⁴³ valamint a közrendbe ütközés esete, amellyel összefüggésben a gyermek legfőbb érdeke, mint szempont külön vizsgálendő.⁶⁴⁴ Ugyancsak a gyermekek védelmét, illetve jogsérelmük, veszélyeztetésük megelőzését célozza az a korlátozó rendelkezés, miszerint a központi hatóságoknak tartózkodniuk kell a gyermekekre nézve esetleges veszélyt okozó információk továbbításától.⁶⁴⁵ E tekintetben a Gyermekvédelmi Egyezménynek, mint nemzetközi magánjogi tárgyú jogforrásnak az eszközrendszer értélemszerűen szintén eleve korlátozott, szabályai inkább magára a nemzetközi családjogi problémára koncentrálnak, csupán indirekt módon és mérsékelt terjedelemben összpontosítanak a gyermeki jogokra.

3. 1. Joghatósági szabályok

A Gyermekvédelmi Egyezmény joghatósági szabályaiban sok párhuzamosság fedezhető fel a Brüsszel IIa rendelettel. Az alkalmazása szempontjából a lényeg abban ragadható meg, hogy ha a gyermek szokásos tartózkodási helye valamely tagállamban van, vagy a gyermek fizikailag ott van jelen, akkor a Brüsszel IIa rendelet alapján kell eljárni. Amennyiben a Brüsszel IIa rendelet alapján a joghatóság nem állapítható meg,⁶⁴⁶ akkor a következő lépésben a rendelet 14. cikke szerinti fennmaradó joghatóság körében kell megnézni, hogy a belső jog alapján – aminek a NMJ Kódex mellett a Gyermekvédelmi Egyezmény is része – megállhat-e a joghatóság.

A Gyermekvédelmi Egyezmény szerinti joghatóság főszabály szerint – a Brüsszel IIa rendelettel⁶⁴⁷ megegyezően – a gyermek szokásos tartózkodási helyéhez igazodik (*általános joghatóság*), a korábban már említett megfontolásból. A gyermek személyének és vagyonának védelmére irányuló intézkedéseket tehát elsősorban a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti állam hatóságai hozzák meg. Amennyiben azonban a gyermek szokásos tartózkodási helye – a jogellenes külföldre vitel esetének kivételével - megváltozik, e mobil konfliktusokhoz való adaptálódás érdekében⁶⁴⁸ a joghatóság automatikusan az új szokásos tartózkodási hely szerinti államba tevődik át.⁶⁴⁹ Amint azt a Magyarázó Jelentés is megállapítja, ezáltal a részes államok a saját nemzeti hatóságaik joghatóságára vonatkozóan egyfajta önkorlátozást

⁶⁴³ Gyermekvédelmi Egyezmény 23/b. cikk

⁶⁴⁴ Uo. 23/d. cikk

⁶⁴⁵ Uo. 37. cikk

⁶⁴⁶ Brüsszel IIa rendelet 8-13. cikkek

⁶⁴⁷ Uo. 3. cikk

⁶⁴⁸ GALLANT i. m. 261.

⁶⁴⁹ Gyermekvédelmi Egyezmény 5. cikk

vállaltak,⁶⁵⁰ ugyanis az egyezmény hatókörébe tartozó ügyekben az érintett állam bírósága (más hatósága) nem vonatkoztathat el az egyezmény joghatósági rendszerétől, átlépve a belső joghatósági rendszerébe, hacsak az egyezmény erre fel nem hatalmazza. Ez értelemszerűen nem vonatkozik arra az esetre, ha a gyermek a Gyermekvédelmi Egyezményben nem részes államban rendelkezik szokásos tartózkodási hellyel, itt ugyanis a belső jog szerinti más joghatósági ok is megállhat, bár az ily módon született intézkedés másik, nem részes államban való végrehajthatósága kérdésessé válhat.

Az általános joghatóság mellett a Gyermekvédelmi Egyezmény néhány speciális esetkörre nézve *különös joghatósági szabályokat* állapít meg. Menekült gyermekek ügyében, illetve azokra nézve, akik szokásos tartózkodási helye nem állapítható meg azon állam hatóságai járhatnak el, ahol a gyermek tartózkodik, utóbbi tekintetében tehát *forum necessitatis* szabályt állít fel.⁶⁵¹ A gyermek jogellenes elvitele (visszatartása) kapcsán az egyezmény megerősíti a gyermek eredeti, jogszerű szokásos tartózkodási helye szerinti állam hatóságainak a joghatóságát,⁶⁵² a joghatóság átszállására nézve egységes kritériumokat megszabva, összhangban a Gyermekelviteli Egyezménnyel. Emellett a Gyermekvédelmi Egyezmény az érintett államok hatóságai közötti megegyezés alapján – akár a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti állam hatósága, akár más állam hatóságának a kezdeményezésére - kivételesen és eseti jelleggel - lehetőséget nyújt az ügynek az azzal szoros kapcsolatban lévő másik részes állam hatóságaihoz való *áttételére*, feltéve, hogy ez utóbbi alkalmasabb a gyermek érdekeit leginkább szolgáló döntés meghozatalára.⁶⁵³ Ez oldja a joghatósági szabályozás merevségét és lehetővé teszi a gyermek körülményeinek esetleges megváltozásához való adaptálódást. Az áttétel kapcsán a joghatóságról való döntésben – a Brüsszel IIa rendelethez hasonlóan - expliciten kiemelt tényező a gyermek legfőbb érdeke, amit az egyedi, konkrét helyzet tükrében kell megítélni. A házasság felbontásához (szeparációhoz), illetve érvénytelenítéséhez kapcsolódó ügyekben eljáró állam hatóságai számára meghatározott – konjunktív - feltételek teljesülése esetén az egyezmény járulékos jelleggel ugyancsak lehetővé teszi a gyermek ügyében való döntéshozatalt,⁶⁵⁴ amely konkuráló joghatóságként értelmezendő. Az ügyek ily módon egy eljárásban való elbírálása útján elkerülhető, hogy azonos felek közötti jogvita kapcsán több különböző állambeli fórum előtt kelljen eljárást indítani, ami a pergazdaságossági szempont mellett a gyermeket illetően is ésszerű megoldásnak tekinthető.

A Gyermekvédelmi Egyezmény alapján *kivételesen, sürgős* beavatkozást igénylő esetekben azon állam hatóságai is eljárhatnak, ahol a gyermek vagy a tulajdonát képező vagyontárgy található, ez utóbbiak azonban csak ideiglenes intézkedések meghozatalára jogosultak. A gyermek személye vagy vagyona védelmében e hatóságok a sürgősségtől eltekintve is hozhatnak ideiglenes intézkedéseket, utóbbiak hatálya alapvetően csak a saját területükre terjed ki. Ezek az intézkedések addig maradnak hatályban, amíg a joghatósággal rendelkező állam hatóságai a kiváltásukra alkalmas „szükséges intézkedéseket” megteszik.⁶⁵⁵ Ebből következően - a Brüsszel IIa rendeletről eltérően -, a Gyermekvédelmi Egyezmény szerinti ideiglenes

⁶⁵⁰ Rapport explicatif de Paul Lagarde, 538-540. 5-6. p.

⁶⁵¹ Gyermekvédelmi Egyezmény 6. cikk

⁶⁵² Uo. 7. cikk

⁶⁵³ Uo. 8. és 9. cikk

⁶⁵⁴ Uo. 10. cikk

⁶⁵⁵ Uo. 11. és 12. cikk

intézkedések hatálya földrajzilag nem feltétlenül behatárolt, és az egyezmény alapján akár más részes államban is végrehajthatók.

Megemlítendő, hogy a Magyarország által a Gyermekvédelmi Egyezményhez való csatlakozáskor tett nyilatkozat értelmében hazánk megőrzi hatóságainak joghatóságát a gyermek területén található vagyontárgyainak a védelmére irányuló intézkedések meghozatalára, és fenntartja azt a jogot, hogy megtagadja a szülői felelősséget érintő más államban hozott intézkedések elismerését, amennyiben azok összeegyeztethetetlenek a hatóságai által az adott vagyon vonatkozásában hozott intézkedésekkel.⁶⁵⁶ Utóbbiak vonatkozásban a NMJ Kódex rendelkezései juthatnak szerephez. Mindemellett a hazai jogalkotó az új NMJ Kódexben önmagában a gyermek belföldön fekvő vagyona alapozott magyar joghatóságot nem létesített,⁶⁵⁷ abból a megfontolásból, hogy például a gyermek vagyontárgyának elidegenítésével összefüggő ügyben egy külföldön élő, adott esetben magyar állampolgársággal nem rendelkező gyermek esetében a magyar hatóságok nem tudnák kellően feltárni az ügy összes körülményét és az alapján eldönteni, hogy a vagyontárgyról rendelkező szülői jognyilatkozat jóváhagyható-e, illetve az ügylet ténylegesen a gyermek érdekét szolgálja-e.⁶⁵⁸ Ez időigényes és körülményes bizonyításfelvételt feltételezne, tekintve, hogy a gyermek életvitelének központja ilyen esetekben külföldön található. Erre tekintettel, a NMJ Kódex alapján a magyar fórum joghatósága a szülői felügyelet érdemében való eljárásra csak magyar állampolgárságú gyermek tekintetében áll fenn,⁶⁵⁹ magyar állampolgársággal nem rendelkező gyermek ügyében legfeljebb ideiglenes, illetve biztosítási intézkedések megtételére van mód.⁶⁶⁰

3. 2. Alkalmazandó jogról szóló szabályok

A Gyermekvédelmi Egyezmény alkalmazandó jogról szóló rendelkezései *univerzális hatályúak*, ami az egyezmény megfogalmazásában azt jelenti, hogy e rendelkezéseket akkor is alkalmazni kell, ha az általuk meghatározott jog nem részes állam joga.⁶⁶¹ Erre tekintettel itt olyan generálisan alkalmazandó kollíziós normával állunk szemben, amely a gyermek állampolgárságától függetlenül,⁶⁶² minden esetben irányadó, ideértve azt is, ha a tényállás az egyezményben nem részes harmadik állam jogával mutat kapcsolatot. A Gyermekvédelmi Egyezmény részes államaiban tehát – hazánkat is beleértve – a szülői felelősségnek az egyezmény által szabályozott körében egységes kollíziós jogi szabályok érvényesülnek, amelyek felülírják, illetve kiváltják az alkalmazandó jogra vonatkozó belső jogi rendelkezéseket. E a tény maga után vonta a *nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. tvr.* (a továbbiakban: NMJ Tvr.) Gyermekvédelmi Egyezményhez való hozzáigazításának szükségességét, hiszen a belső norma e nemzetközi egyezménnyel való teljes harmóniája így módon - a hasonló logikára épülő, hiátusmentes szabályozás útján – válhat valóra.⁶⁶³

A Gyermekvédelmi Egyezmény alapján eljáró hatóságok az egyezmény hatálya alá tartozó ügyekben főszabály szerint a *saját belső jogukat (lex fori)* alkalmazzák.⁶⁶⁴ Az egyezmény

⁶⁵⁶ Uo. 55. cikk

⁶⁵⁷ SZÓCS Tibor: Joghatósági szabályaink személyállapoti, családjogi és öröklési ügyekben az új nemzetközi magánjogi kódexben, Budapest, Közjegyzők Közlönye, 2018/3. 56.

⁶⁵⁸ Gyer. 152.§

⁶⁵⁹ NMJ Kódex 106. §

⁶⁶⁰ Uo. 70. §

⁶⁶¹ Gyermekvédelmi Egyezmény 20. cikk

⁶⁶² Rapport explicatif de Paul Lagarde, 544., 17. p.

⁶⁶³ BERECSKI – CSÖNDES i. m. 205.

⁶⁶⁴ Gyermekvédelmi Egyezmény 15. cikk (1) bek.

szerint alapvetően a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti állam hatóságainak van joghatósága, amelyek a legalkalmasabbak a gyermek életkörülményeinek felmérésére és a gyermek érdekeinek megfelelő döntés meghozatalára. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a szülői felelősség és a gyermek védelmével kapcsolatos kérdések legtöbbször a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti állam joga alapján dőlnek el, amelyet az eljáró fórum a legjobban ismer. A szülői felelősség és a gyermekvédelmi aspektusok egységes elbírálása révén egyúttal megelőzhetők az elhatárolással összefüggő problémák is. Meg kell jegyezni azt is, hogy a *lex fori* alkalmazása független attól, hogy a fórum a joghatóságát az egyezmény mely szabályára alapítja,⁶⁶⁵ sőt – bár ez a Gyermekvédelmi Egyezmény alapján nem egyértelmű - e tekintetben nemcsak az egyezmény joghatósági szabályaira, hanem akár más normára alapozott joghatóság esetében is az egyezmény univerzális kollíziós normáinak primátusa érvényesül.

Az egyezmény egyik fő hozzáadott értéke abban áll, hogy megteremti a *joghatóság és az alkalmazandó jog egységét*, ezzel egyidejűleg bizonyos fokú elasztikusságot is megőrizve, ami a gyermek érdekeinek érvényesülése szempontjából kétségtelen előnyként könyvelhető el. A fórum jogának alkalmazása ugyanakkor az alapjogok tekintetében is egyszerűbbé teszi a döntéshozó dolgát, hiszen a külföldi jog eltérő koncepción, értékrenden alapuló normáinak esetleges számára kevésbé világos vagy aggályosnak vélt elemeivel nem szükségszerűen kell konfrontálódnia.

Az életszerűség okán ugyanakkor számolni kell a tényállások sokszínűségével, és ez adott esetben a *lex fori*-tól való elvonatkoztatást igényli. A belföldi jog alkalmazása nemzetközi életviszonyok tekintetében adott esetben diszharmóniát vagy esetleg ellentétet keletkeztethet.⁶⁶⁶ Ezen felül a kizárólag a saját jog alapján való döntéshozatal bizonyos esetekben problematikussá teheti a végrehajtást is egy másik államban. A Gyermekvédelmi Egyezmény éppen ezért – a legszorosabb kapcsolat elvéhez képest kitérőt alkalmazva - kivételes jelleggel megnyitja annak a lehetőségét, hogy az eljáró fórum *az ügyvel szoros kapcsolatban lévő más, külföldi jogot* alkalmazzon vagy figyelembe vegyen; erre a gyermek legfőbb érdeke szolgálhat indokként.⁶⁶⁷ Kimondja, hogy az eljáró hatóság – a gyermek személyének és vagyonának védelme érdekében - kivételesen eltekinthet a saját jogának alkalmazásától; ekkor az ügyvel szoros kapcsolatban lévő másik állam jogát alkalmazhatja vagy veheti figyelembe. A szabályozás merevségének oldása érdekében, bizonyos feltételek esetén a *lex fori*-tól való eltérés módot ad az atipikus esetek és az ügy sajátosságainak a tekintetbevételére. E kivételnek köszönhetően végeredményben egy differenciált szabályozás jön létre, összebékítve a kollíziós jog két fő célkitűzésének, a jogbiztonságnak és előreláthatóságnak, valamint az egyedi ügyek igazságos és méltányos elbírálásának igényét.⁶⁶⁸ Erre példa lehet az az eset, amikor a külföldi állampolgárságú gyermek elhelyezése kapcsán az eljáró fórum a gyermek állampolgársága szerinti állam jogát alkalmazza, a gyermek későbbi hazatelepítésének megkönnyítése céljából. Ehhez hasonlóan, más esetekben is célszerűbb lehet a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti jogtól való eltérés; erre példa lehet az, ha a kiskorúnak a szokásos tartózkodási helye szerinti államtól eltérő államban van vagyona, és az ennek elidegenítéséhez szükséges hatósági

⁶⁶⁵ Practical Handbook on the operation of the Hague Convention of 19 October 1996 on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Co-operation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children, The Hague, The Hague Conference on Private International Law Permanent Bureau, 2014., 93. 9.1. pont., letölthető: <https://assets.hcch.net/docs/eca03d40-29c6-4cc4-ae52-edad337b6b86.pdf>

⁶⁶⁶ BURIÁN – RAFFAI - SZABÓ i. m. 23.

⁶⁶⁷ Gyermekvédelmi Egyezmény 15. cikk (2) bek.

⁶⁶⁸ BURIÁN – RAFFAI SZABÓ i. m. 44.

engedély megadását illetően kézenfekvő lehet a vagyon fekvésének helye szerinti állam jogának alkalmazása.

A gyermekkel szoros kapcsolatban lévő más külföldi jog alkalmazása nem mosható össze a *gyermekre kedvezőbb jog* alkalmazásával. A fenti szabály megfogalmazásából nem feltétlenül következik olyan olvasat, miszerint az eljáró fórum joga helyett alkalmazott külföldi jog a gyermek szempontjából előnyösebb, és jogait, jólétét inkább szolgáló eredményre vezet. Itt inkább arról van szó, hogy a külföldi jog *lex fori* helyett vagy amellett való alkalmazása, illetve figyelembevétele a gyermek esetleges más állammal való szoros kapcsolatát szem előtt tartva a jogalkalmazót inkább hozzásegítheti az előtte felmerült jogkérdés igazságosabb, méltányosabb és célirányosabb rendezéséhez, amihez a hivatkozási alapot a legfőbb gyermeki érdek nyújtja. Ez a szabály ugyanakkor szép megnyilatkozása a gyermeki érdekek, illetve áttételesen a gyermeki jogok nemzetközi magánjogi szabályozásra kifejtett konkrét hatásának.

Az alapjogok védelme kétségtelenül megköveteli a külföldi jog fokozott körültekintéssel való szemlélését, és indokolt esetben annak a *közrend* filterén keresztül való vizsgálatát. A külföldi jog mellőzése a közrendre való hivatkozással megalapozható. A Gyermekvédelmi Egyezmény alapján kijelölt külföldi jog alkalmazásának szilárd korlátját képezi a fórum közrendje, illetve az ezzel való nyilvánvaló összeütközés, a közrendbe ütközés azonban az egyezmény értelmében ugyancsak a gyermek legfőbb érdekei tükrében vizsgálendő, értelmezendő.⁶⁶⁹ Közvetlenül releváns jogeset ismeretének hiányában a gyermeki jogok kollíziós jogra gyakorolt hatása csak teoretikusan elemezhető. Ennek megfelelően elvileg felmerülhet az egyezmény kollíziós szabálya által kijelölt külföldi jog alkalmazásának alapjogi megfontolások alapján való elvetése, ami a közrendi klauzula útján lenne megvalósítható, feltéve, ha a közrenddel való nyilvánvaló összeütközés szigorú mércéje - így különösen a családi élethez való jog sérelme - ezt indokolná. Minthogy azonban a külföldi jog szülői felelősség körében való alkalmazása főként opcionális lehetőség, így e tekintetben az eljáró bírónak az adott ügy egyedi körülményei tükrében nagyfokú mérlegelési joga van; ennél fogva eseti elemzés tárgyát képezi az, hogy a külföldi jog mennyiben mutat szoros kapcsolatot az üggyel és a gyermek, illetve vagyona védelme mennyiben indokolja a külföldi jog rendelkezéseinek alapulvételét a döntéshozatal során. Alapjogi aggályok észlelése esetén az eljáró fórum szimplán mellőzheti a külföldi jog alkalmazását. Amint ezt az EJEB is alátámasztja, a külföldről jogsegély útján beszerzett bizonyítékokat – aminek a külföldi jog is részét képezi - az ügyben eljáró fórum értékeli, ami az ezzel összefüggő, az EJEE megsértésével összefüggő felelősséget is felvetheti.⁶⁷⁰ Fordított eset sem zárható ki: elképzelhető lehet a külföldi jognak a gyermeki jogok (jobb) garantálása céljából való alkalmazása a *lex forival* szemben. A külföldi jog alkalmazása a fórum joga helyett az esetleges emberi jogi sérelem elkerülése végett azonban már valóban csak az elméleti spekuláció szférájába tartozna, és egy ilyen scenáriónak csekély realitása lenne. A családi élethez való jog nem abszolút jellegű, ebből adódóan legitim cél érdekében bizonyos korlátozások megengedhetők; ilyen legitim célnak tekinthető a nemzetközi kötelezettségvállalások teljesítése is.⁶⁷¹ Az EJEE családi élethez való jogról szóló rendelkezéséből aligha vezethető le a külföldi jog alkalmazásához való jog.⁶⁷² Az mindenesetre

⁶⁶⁹ Gyermekvédelmi Egyezmény 22. cikk

⁶⁷⁰ X. v. Belgium v. The Netherlands ügy, no. 6482/74, 1975. 07. 10., 72.p., 82. p.

⁶⁷¹ Ammdjadi v. Germany ügy, no. 51625/08, 2010. 03. 09., A.I. p.

⁶⁷² KUESTRA i. m. 186.; Andreas BUCHLER: La famille an droit international privé, La Haye, Recueil des cours, 2000, 92-93; Juliane KOKOTT: Grund- und Menschenrechte als Inhalt eines internationalen ordre public,

leszögezhető, hogy az alapvető jogok sérelmére hivatkozásnak elviekben mind a külföldi, mind a fórum jogával szemben helye lehet. Érintőlegesen kapcsolódó aspektusként megemlítendő, hogy a külföldi jog tartalmának megállapítása kapcsán az eljáró fórumnak ésszerű időn belül kell a külföldi jog beszerzéséről gondoskodnia, és ennek akadálya esetén más alternatív megoldásokhoz kell folyamodnia (szakértő útján való tájékozódás, saját jog alkalmazása), egyébként a késedelemmel összefüggő jogsérelem miatt elmarasztható,⁶⁷³ ez azonban már a tisztességes eljárást érintő aspektus.

A Gyermekvédelmi Egyezmény kollíziós szabályai kapcsán tekintettel kell lenni arra, hogy amennyiben a gyermek *szokásos tartózkodási helye megváltozik*, akkor a joghatóság az új szokásos tartózkodási hely államába tevődik át,⁶⁷⁴ és kérdéses lehet, hogy a korábbi szokásos tartózkodási hely szerinti államban hozott intézkedések hogyan lesznek alkalmazhatók az új szokásos tartózkodási hely szerinti államban. A Gyermekvédelmi Egyezmény szerint a szokásos tartózkodási hely megváltozásakor a korábbi szokásos tartózkodási hely szerinti államban hozott intézkedések az egyezmény alapján továbbra is érvényesülnek, ezek alkalmazási feltételei, valamint a szülői felelősség gyakorlásának módja immár az új szokásos tartózkodási hely államának joga szerint alakulnak.⁶⁷⁵ Például az egyes államok joga eltérő a tekintetben, hogy a gyermeket érintő valamely intézkedés megtételéhez a szülői felelősség gyakorlójának hatósági jóváhagyást be kell-e szereznie; e vonatkozásban tehát az új szokásos tartózkodási hely szerinti állam joga lesz irányadó, ami a gyermek szempontjából életszerű megoldás.

A Gyermekvédelmi Egyezmény egyes konkretizált esetekre nézve – függetlenül attól, hogy mely állam hatóságai járnak el – a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti állam jogának feltétlen alkalmazását írja elő. Ide sorolható a szülői felelősség jogszabályon alapuló, bírósági vagy hatósági közreműködés nélküli keletkezése vagy megszűnése.⁶⁷⁶ Ha például egy házasságon kívül született gyermek vonatkozásában az apa tekintetében fennálló szülői felelősség kérdése nem a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti államban, hanem az apa szokásos tartózkodási helye szerinti államban vetődik fel, akkor ez utóbbi állam hatósága erre a gyermek szokásos tartózkodási hely szerinti jogot alkalmazza. Ennek különös jelentősége lehet akkor, ha egyik alapján az apát a szülői felügyelet jog megilleti, a másik szerint azonban e joga nem áll fenn. Hasonló megközelítés érvényesül a szülői felelősség megállapodással vagy egyoldalú aktussal, illetve bírósági vagy közigazgatási hatóság közreműködése nélküli keletkezése vagy megszűnése tekintetében is; ekkor annak az államnak a joga irányadó, ahol a megállapodás vagy az egyoldalú aktus hatálybalépésének időpontjában a gyermek szokásos tartózkodási helye volt.⁶⁷⁷ Ilyen lehet például a szülők házasságának felbontását (illetve adott esetben egy másik államba való átköltözést) megelőzően a szülők között létrejött megállapodás, amely egyes államokban nem igényel hatósági jóváhagyást. A gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti állam jogára utalás gyermekcentrikus koncepcióra vall és a jogfolytonosságra való törekvést jelzi.

COESTER-WALTJEN D. (eds): Die Wirkungskraft der Grundrechte bei Fällen mit Auslandsbezug, Heiderberg, C. F. Müller, 1998. 91.

⁶⁷³ Karalyos and Huber v. Hungary and Greece ügy, no. 75116/01, 2004. 04. 06., 34-36.

⁶⁷⁴ Gyermekvédelmi Egyezmény 5. cikk (2) bek.

⁶⁷⁵ Uo. 15. cikk (3) bek., 16. cikk (3) bek. és 17. cikk

⁶⁷⁶ Uo. 16. cikk. (1) bek.

⁶⁷⁷ Uo. 16. cikk (2) bek.

A Gyermekvédelmi Egyezmény gondoskodik a *szülői felelősségi jogok kontinuitásáról* is. A korábbi szokásos tartózkodási hely szerinti állam joga alapján megszerzett szülői jogok az új szokásos tartózkodási hely szerinti államban is fennmaradnak.⁶⁷⁸ E jogok azonban nemcsak nem veszíthetők el, hanem meg is szerezhetők a szokásos tartózkodási hely áttevődése révén; ez gyermekjogi szempontból pozitívumként minősíthető. Az egyezmény azt is kimondja, hogy ha megváltozik a gyermek szokásos tartózkodási helye, az új szokásos tartózkodási hely szerinti állam joga irányadó a szülői felelősségnek jogszabályon alapuló keletkezésére olyan személy tekintetében, akinek már nincs ilyen felelőssége.⁶⁷⁹ Ennek folytán, ha például az eredeti szokásos tartózkodási hely joga csak az anyát ruházta fel szülői felelősségi jogokkal, de az új szokásos tartózkodási hely állama mindkét szülőnek biztosítja e jogot, akkor utóbbi állam joga kap prioritást. Ezzel szemben akkor, ha a 'korábbi' állam joga alapján mindkét szülőt megilletett e jog, az új szokásos tartózkodási hely joga alapján azonban nem, akkor az eredeti, szélesebb körű jogosultságokat keletkeztető szabályok érvényesülnek. Mindazonáltal az erre joghatósággal rendelkező fórum a gyermek érdekében - értelemszerűen - szükség esetén utóbb módosíthatja a szülői felelősség gyakorlásának feltételeit, illetve részben vagy egészében meg is szüntetheti e jogokat,⁶⁸⁰ új intézkedésekkel tehát a gyermek aktuális helyzetéhez, igényeihez lehet igazodni.

3. 3. A határozatok elismerése és végrehajtása

A Gyermekvédelmi Egyezményt szintén a célirányos és eredményességre orientáló szabályozás jellemzi. A külföldi határozatok joghatásainak *elismerése* ugyancsak a *törvény erejénél fogva* történik, azaz az elismeréshez további eljárás lefolytatása szükségtelen.⁶⁸¹ Nincs akadálya azonban annak, hogy bármely érdekelt személy egy külön eljárásban kérelmezze a határozat elismerhetőségének, illetve el nem ismerhető voltának a megállapítását.⁶⁸² Ezzel az érdekelt előre bebiztosíthatja magát, elébe menve egy esetleges majdani megtagadásnak. Például egy olyan esetben, amikor a szülők válása folytán egyikük – közös megegyezés alapján – haza szándékozik költözni származási államába a gyermekkel együtt, a hátrahagyott szülő kezdeményezheti a szülők közötti megállapodás jóváhagyásáról szóló, kapcsolattartást rendező határozat másik államban való elismerését, ily módon megelőzve a későbbi jogvitát.

Az elismerés megtagadására csak az egyezményben kimerítő jelleggel felsorolt indokok alapján – a fél kérelmére - kerülhet sor,⁶⁸³ amelyek többnyire a klasszikus megtagadási okok.

A Gyermekvédelmi Egyezmény szerinti *megtagadási okok* a következők:

- a) az intézkedést olyan hatóság hozta, amelynek joghatósága nem az egyezmény II. fejezetében meghatározott okok egyikén alapult;
- b) az intézkedést, sürgős eset kivételével, bírósági vagy közigazgatási eljárás során anélkül hozták, hogy biztosították volna a gyermek meghallgatásának a lehetőségét, megsértve ezzel a megkeresett Állam alapvető eljárási elveit;

⁶⁷⁸ Uo. 16. cikk (3) bek.

⁶⁷⁹ Uo. 16. cikk (4) bek.

⁶⁸⁰ Uo. 18. cikk

⁶⁸¹ Uo. 23. cikk (1) bek.

⁶⁸² Uo. 24. cikk

⁶⁸³ Uo. 23. cikk

c) bármely személy kérésére, aki azt állítja, hogy az intézkedés sérti szülői felelősségét, ha az intézkedést, sürgős eset kivételével, anélkül hozták meg, hogy ennek a személynek biztosították volna a meghallgatás lehetőségét;

d) az elismerés, a gyermek mindenképp felett álló érdekét figyelembe véve, nyilvánvalóan a megkeresett Állam közrendjébe ütközik;

e) az intézkedés összeegyeztethetetlen a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti nem részes Államban hozott későbbi intézkedéssel, feltéve, hogy ez utóbbi intézkedés a megkeresett Államban megfelel az elismerés követelményeinek;

f) ha nem tartották be a 33. cikkben meghatározott eljárást, azaz a gyermek másik államban, nevelőszülőknél vagy gyermekvédelmi intézetben való elhelyezése kapcsán az eljáró hatóság a határozathozatalt megelőzően elmulasztotta az érintett állam hatóságaival való konzultálást.

AD a) *A joghatóság egyezmény szerinti megalapozottsága*: Az uniós jogi szabályozással ellentétben az egyezmény kontextusában a joghatósági kontroll megengedett azzal, hogy a joghatóság egyezmény szerinti megalapozottsága körében az elismerés, illetve végrehajtás iránt megkeresett állam hatósága kötve van az eredetileg eljáró fórum joghatóságát érintő ténymegállapításaihoz.⁶⁸⁴ Ha a határozatot hozó fórum joghatósága az egyezmény alapján nem volt megalapozott, akkor a határozat elismerése kérelemre megtagadható.

AD b) *A gyermek meghallgatása lehetőségének biztosítása*: Amint azt a Magyarázó Jelentés is lefekteti, a gyermek meghallgatásának a Gyermekjogi Egyezmény 12. cikkéből eredő kötelezettsége nem abszolút,⁶⁸⁵ kivételként a sürgős esetek vannak nevesítve, amelyek kétségtelenül nagyobb rugalmasságot igényelnek, de értelmezési kérdéseket generálhatnak. A meghallgatás követelményével összefüggésben hivatkozás történik az eljáró fórum alapvető eljárási elveinek a sérelmére, mint viszonyítási alapra. Ennek tartalma szintén nehezen megfogható, viszont az eljáró fórum a saját jogának ismerőjeként ezt vélhetően nagyobb nehézség nélkül megállapíthatja. Bár a kivételek a szabályt valamelyest fellazítják, az ügyek zömében e megtagadási ok indirekt kötelezettséget keletkeztet a gyermek meghallgatására, és ezen keresztül a gyermek véleményének a megismerésére, ami növeli az esélyét a döntéshozatal ennek megfelelő alakítására. A megfogalmazásból itt is egyértelmű, hogy a gyermek meghallgatásának a lehetőségéről van szó, nem annak tényleges megtörténtéről, illetve módjáról. A határozatok elismerésének és végrehajtásának megkönnyítése érdekében az egyezmény működését rendszeresen vizsgáló Speciális Bizottság⁶⁸⁶ javasolta annak belefoglalását a határozatokba, hogy a gyermek meghallgatására milyen módon került sor, és a meghallgatás hiányában annak megjelölését, hogy ez milyen indokból nem történt meg. Ez a vonatkozás a Brüsszel IIa rendelet revíziója kontextusában is visszaköszönt.

AD c) *Az érintettek meghallgatása lehetőségének biztosítása*: Szintén megalapozhatja a külföldi határozat elismerésének és végrehajtásának megtagadását az, ha a szülői felelősség tárgykörében érintett bármely személy – így például másik szülő, nagyszülő vagy e részjogok valamelyikét birtokló harmadik személy – arra hivatkozik, hogy az eljárás folyamán nem kapott lehetőséget a meghallgatásra és a meghozott intézkedés sérti az őt megillető jogokat; ez alól a

⁶⁸⁴ Uo. 25. cikk

⁶⁸⁵ Rapport explicatif de Paul Lagarde 584. 123. p.

⁶⁸⁶ Conclusions and Recommendations adopted by the Special Commission, 10-17 October 2017. 50., letölthető: <https://assets.hcch.net/docs/edce6628-3a76-4be8-a092-437837a49bef.pdf>

sürgős esetek ugyancsak kivételként jelennek meg. Az érintettek eljárásba való bevonása e körben is segítheti a tényállás teljesebb felderítését és a gyermeki érdek felszínre kerülését.

AD d) *A közrend sérelme, figyelemmel a legfőbb gyermeki érdekre*: A fórum közrendjével való nyilvánvaló összeütközés önálló megtagadási ok, ennek keretében ugyanakkor a normában foglalt fókuszpontot szintén a gyermek legfőbb érdekei képezi. Ha az intézkedés hatóköre ezen kívülre esik, nem vonható e pont alá. Amint azt a Magyarázó Jelentés rögzíti, a gyermek legfőbb érdeke a közrendi záradék egyik értékelési szempontja.⁶⁸⁷ E dokumentum – analóg értelmezést sugallva - visszautal a gyermekeknek *a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló, Hágában, 1993. május 29. napján kelt egyezményre*; utóbbi Magyarázó Jelentése olyan értelmű interpretációt fogalmaz meg, amely a közrendbe ütközés és a gyermek legfőbb érdekeinek kumulatív alkalmazását eredményezi.⁶⁸⁸ A közrendi klauzula fogalmának és tartalmának belső jog szerinti eltérő megközelítése értelemszerűen különböző értelmezéshez vezethet. A Brüsszel IIa rendelet vonatkozó rendelkezése⁶⁸⁹ tekintetében ugyanez a gondolatmenet tekinthető irányadónak, figyelemmel a Gyermekvédelmi Egyezményvel való szoros összefüggésekre.

AD e) *Más határozattal való összeférhetetlenség*: Ha a gyermek szokásos tartózkodási helye egy, az egyezményben nem részes államban van, és ott egy *későbbi* időpontban olyan elismerhető határozat született, amely összeférhetetlenséget keletkeztetne a vizsgált határozattal, akkor a szokásos tartózkodási hely államában hozott *későbbi* határozat kap elsőbbséget, ami az előbbi elismerésének, illetve végrehajtásának a megtagadásához vezet. Itt tehát – a polgári-kereskedelmi ügyektől eltérően – a gyermeket érintő körülményváltozáshoz való igazodás igénye, illetve az aktuálisabb, újabb fejlemények szerinti rendezés kap jogi védelmet, hasonlóan a Brüsszel IIa rendelethez.

AD f) *A gyermek más tagállamban való elhelyezésével kapcsolatos szabályok megsértése*: A gyermek másik tagállamban való elhelyezése esetére előírt konzultációs eljárás megsértése miatt ugyancsak sor kerülhet a megtagadásra, akár csak a Brüsszel IIa rendelet esetében.

A Gyermekvédelmi Egyezmény előírása szerint a végrehajtást *végrehajthatóvá nyilvánítás iránti eljárás (exequatur)*, illetve regisztráció előzi meg, amellyel kapcsolatban az egyezmény az egyszerűség és gyorsaság követelményét támasztja,⁶⁹⁰ törekedve a jogbizonytalanság és a függő jogi helyzetből fakadó jogbizonytalanság, illetve esetleges jogsérelem megelőzésére. Az egyezményben részes államban hozott, végrehajthatóvá nyilvánított határozatot a végrehajtás helye szerinti államban a saját határozattal azonos módon kell végrehajtani, a belső végrehajtási szabályok szerint.⁶⁹¹

A végrehajtás tekintetében a Gyermekvédelmi Egyezményben egy újabb utalást találunk a *gyermek legfőbb érdekeire*. A végrehajthatóvá nyilvánított külföldi határozat elviekben a saját, belföldön meghozott határozattal azonos státust kap. Az általános szabály szerint a végrehajtásra a végrehajtás helye szerinti állam joga irányadó, „az e jog által meghatározott mértékben, ” figyelemmel a gyermek legfőbb érdekeire.⁶⁹² Utóbbi fordulat a végrehajtás helye

⁶⁸⁷ Rapport explicatif de Paul Lagarde 584. 125. p.

⁶⁸⁸ G. Parra-Aranguren: Rapport Explicatif 12. 63. p.

⁶⁸⁹ Brüsszel IIa rendelet 23/a. cikk

⁶⁹⁰ Gyermekvédelmi Egyezmény 26. cikk

⁶⁹¹ Uo. 28. cikk

⁶⁹² Uo. 28. cikk

szerinti állam esetleges eltérő jogszabályi környezetéhez való adaptálást hivatott elősegíteni,⁶⁹³ ami a különböző intézkedések egymásnak való megfeleltetésében konkretizálódik. Ebből következik az is, hogy ha a belső jog szerinti valamilyen végrehajtási akadály merül fel, akkor ez nemcsak a belföldi, hanem a külföldi határozat tekintetében is alkalmazható lehet. A végrehajtás helye szerinti államban felvetődhet egy gyermekjogi szempontból fontos aspektus is, mint a gyermek végrehajtással szembeni vehemens ellenkezése, amikor a gyermek szembeszegül az elhelyezéséről (átadásáról) szóló határozat végrehajtásával. A Gyermekvédelmi Egyezmény megalkotói e vonatkozásban arra az álláspontra helyezkedtek, hogy ilyenkor a végrehajtás helye szerinti állam jogára kell hagyatkozni a tekintetben, hogy az a gyermek ellenkezésének mennyiben tulajdonít jelentőséget, így ez alapján a külföldi határozat végrehajtása végül esetleg mégis megakadályozható lehet, mégpedig akkor, ha a végrehajtás helye szerinti állam belső joga ezt megengedi.⁶⁹⁴ Az érdemi felülvizsgálat tilalomfája⁶⁹⁵ az elismerés és végrehajtás megtagadásául szolgáló indokokon túlmutató feltárásnak gátat szab, és a gyermek legfőbb érdeke is csak az említett behatárolt körben válhat elemzés tárgyává.

⁶⁹³ Rapport explicatif de Paul Lagarde 588. 135. p.

⁶⁹⁴ Uo. 588. 135. p.

⁶⁹⁵ Gyermekvédelmi Egyezmény 27. cikk

4. A NMJ Kódex

4. 1. Joghatósági szabályok

A NMJ Kódex a családjogi és személyállapotú ügyekre nézve – az általános szabályok mellett – különös joghatósági szabályokat állapít meg. Ezen belül helyezkednek el a szülői felügyeletre, a kapcsolattartásra és a szülői felügyelet pótlására hivatott gyámságra vonatkozó közös joghatósági rendelkezések,⁶⁹⁶ amelyek egységes szabályokat kapnak. A kiskorú feletti felügyelet összes részelemét magában foglaló osztatlan szabályok – a korábbi normákkal szakítva⁶⁹⁷ – egyszerűbbek és áttekinthetőbbek lettek, megkönnyítve a jogalkalmazást.

A szülői felügyelet, kapcsolattartás és a gyámság kérdésköreinek mindegyike a Brüsszel IIa rendelet hatálya alá tartozik, és ezek zömére maga a rendelet ad joghatósági szabályt. A fentleírtak szerint ugyanis a Brüsszel IIa rendelet szülői felelősség fogalmába a szülői felügyelet mellett a kapcsolattartás és a szülői felügyelet pótlására szolgáló gyámság jogintézménye is beletartozik. A fogalomhasználatot illetően az NMJ Kódex a magyar anyagi jogi terminológia szerinti szülői felügyeletet alkalmazza, nem a Brüsszel IIa rendelet szerinti szülői felelősség megnevezést. Mindemelllett a NMJ Kódex hatálya alá tartozó, itt tárgyalt kérdéskörök és a Brüsszel IIa. rendelet tárgyi hatálya közel azonos.⁶⁹⁸

Fentiek tükrében a NMJ Kódex joghatósági szabályai tulajdonképpen csak a Brüsszel IIa rendelet 14. §-ában nevesített *fennmaradó joghatóság* kontextusában, azt kiegészítő jelleggel alkalmazhatók, akkor, ha egyetlen más tagállam joghatósága sem állapítható meg. Az NMJ Kódex vonatkozó joghatósági szabályai egyfajta zárt rendszert alkotnak, kimerítően nevesítve a nemzeti hatáskörben szabályozható joghatósági okokat. A reziduális jellegből fakadóan, a NMJ Kódex alapján lényegében nagyon kevés esetben alapozható meg a magyar bíróság joghatósága. Ez alapvetően arra az esetre szorítkozik, amikor a magyar állampolgárságú gyermeknek a szokásos tartózkodási helye – azaz életvitelének központja –⁶⁹⁹ valamely Unión kívüli harmadik államban⁷⁰⁰ van. Itt a nyilvánvaló kapcsolódás a gyermek magyar állampolgársága, és az NMJ Kódex önmagában erre tekintettel lehetővé teszi a magyar fórum előtti eljárást, ami a magyar állampolgárságú gyermekek hazai fórumhoz való hozzáférést szavatolja. Ide tartozik tehát a valamely harmadik államban szokásos tartózkodási hellyel rendelkező, magyar állampolgárságú gyermek szülői felügyeletét érintő ügy, feltéve, ha a Brüsszel IIa rendelet szerinti egyik joghatósági ok sem áll fenn.⁷⁰¹ Ennek alapján a magyar bíróság a NMJ Kódex vonatkozó 106. §-a alapján – a NMJ Kódex 2. §-ára is figyelemmel – magyar állampolgárságú gyermek ügyében akkor is lefolytathatja az eljárást, ha a gyermeknek belföldön nincs lakó-, illetve szokásos tartózkodási helye; az nyilvánvalóan nem kizáró tényező, ha az érintett a magyar mellett más állampolgársággal is rendelkezik. (A magyarországi szokásos tartózkodási hely nem jöhet szóba, hiszen ez az esetkör szintén a Brüsszel IIa rendelet hatálya alá tartozik.) Lényeges azonban hangsúlyozni, hogy a Brüsszel IIa

⁶⁹⁶ NMJ Kódex 106. §.

⁶⁹⁷ A korábbi szabályozásban a szülői felügyelet megszüntetése és visszaállítása iránti eljárások a személyállapotú ügyek részeként kizárólagos joghatóság alá estek. Lásd SZÓCS i. m. 55.

⁶⁹⁸ A Brüsszel IIa. rendelet 1. cikk 3/b. bek. alapján a gyermek nevének meghatározását nem fedi le, szemben az NMJ Kódex 106. §-ával.

⁶⁹⁹ NMJ Kódex 3. § b. pont

⁷⁰⁰ Dániát is ideértve; lásd Brüsszel IIa rendelet 31. pbek.

⁷⁰¹ Például a Brüsszel IIa rendelet joghatóságról való megállapodásról szóló 12. vagy a gyermek jelenléte szerinti joghatóságról szóló 13. cikke

rendelet szerinti reziduális joghatóság alapján hozott határozatok a rendelet szabályai szerint elismerhetők és végrehajthatók más tagállamban.⁷⁰²

Utalni szükséges továbbá arra is, hogy a fennmaradó joghatóság körébe tartozó eseteken kívül a magyar bíróság belföldön lévő személy vagy vagyon tekintetében – ideértve a gyermeket is - a NMJ Kódex 70. §-a szerint a *magyar jog szerinti ideiglenes intézkedést* is hozhat. A jogalkotási munka során ugyan kérdésként merült fel, de végül – a korábbiakban már említettek szerint - a magyar jogalkotó eltekintett a gyermek Magyarországon fekvő vagyonán alapuló önálló joghatóság megállapításától.

A jogalkotó az NMJ Kódex 91. §-a szerinti perbebocsátkozásra alapuló joghatóságot a szülői felügyelettel, illetve gyámsággal összefüggő ügyekre kizárta, amit a gyermek fokozottabb védelme és a jobbiztonság igénye indokol.

A joghatóság körében ki kell térni a joghatóságnak a magyar állampolgárság mellett egyéb, külföldi állampolgársággal is rendelkező személyeket érintő aspektusaira. A NMJ Tvr. szerinti korábbi szabályozás alapján a személyállapotú ügyek körébe sorolt, a magyar állampolgárságú gyermeket érintő szülői felügyelet megszüntetése vagy visszaállítása iránti perekre nézve megállapított kizárólagos joghatóság⁷⁰³ a *többes állampolgárok* tekintetében sokszor méltánytalan eredményre vezetett, mivel e személyeket 'csak' magyar állampolgárként kezelte, és emiatt a külföldi fórum joghatóságát nem fogadta el, ami a külföldi határozat hazai elismerése megtagadását vonta maga után. A NMJ Kódex e vonatkozásban változást hozott. A családjogi ügyekben külföldi fórum által hozott határozat elismerésével összefüggésben, a külföldi fórum joghatóságának a megalapozottsága kapcsán lehetővé teszi a kettős állampolgárság figyelembevételét.⁷⁰⁴ Ezáltal kiküszöbölhetővé válik az, hogy az érintett többes állampolgárságú személyeknek a külföldi határozat el nem ismerése folytán hazánkban és az érintett más államokban különböző családjogi státusa legyen.

Meg kell jegyezni, hogy a szóban forgó joghatósági szabályok az eljáró hatóság és az eljárás jellegétől függetlenek. A NMJ Kódex értelmező rendelkezései alapján a törvény eltérő rendelkezése hiányában, a bíróság megnevezés alatt polgári jogi ügyekben eljáró más hatóságot is érteni kell.⁷⁰⁵ A NMJ Kódex szülői felügyeletet érintő joghatósági szabályai tehát a szülői felelősség körében hatáskörrel rendelkező valamennyi hatóságra, így a gyámhatóságra nézve is irányadók. Az eljáró fórum, amely előtt eljárást indítanak hivatalból köteles vizsgálni joghatóságának fennállását; ha joghatósága nem áll fenn, érdemi döntéshozatalnak nincs helye.

4. 2. Az alkalmazandó jogról szóló szabályok, szoros összefüggésben a Gyermekvédelmi Egyezmény alkalmazandó jogra vonatkozó szabályaival

A NMJ Kódex alkalmazandó jogra vonatkozó szabályai elválaszthatatlanul egybefűződnek a Gyermekvédelmi Egyezmény alkalmazandó jogról szóló – univerzális hatályú – szabályaival. A szülő és gyermek közötti jogviszonyok tekintetében a nemzeti szabályozás csupán a Gyermekvédelmi Egyezmény hatálya alá nem tartozó – *rendkívül leredukált* – kérdéskörökre vonatkozik.

⁷⁰² Útmutató a Brüsszel IIa rendelet alkalmazásához 3., 3. 2. 8. p.

⁷⁰³ NMJ Tvr. 62/B. § e) pont

⁷⁰⁴ NMJ Kódex 109. § (3) bek.

⁷⁰⁵ Uo. 3. § a) pont

Ahhoz, hogy beazonosítható legyen, a NMJ Kódex a szülői felügyelet mely részterületeire alkalmazandó, először és elsősorban a Gyermekvédelmi Egyezmény – széleskörűen meghatározott - személyi-tárgyi hatályát kell szemügyre venni. Az egyezményből kihagyott, illetve az által nyitva hagyott kérdések vonatkozásában a *hézagpótló belső kollíziós normákhoz* kell folyamodni. A NMJ Kódex alkalmazandó jogról szóló kollíziós szabályainak ilyenként lényegében csupán kiegészítő funkciója van; ezek célja annak elkerülése, hogy valamely kollíziós tényállás tekintetében esetleges joghézag ne keletkezzen. A NMJ Kódex 34. §-ába foglalt szülői felügyeletre vonatkozó kollíziós normák a Gyermekvédelmi Egyezmény vonatkozó kollíziós normáit tükrözik vissza, figyelemmel ezek komplementáris jellegére.

Fentieknek megfelelően, a NMJ Kódex alapján a szülői felügyeletre főszabály szerint *az eljáró fórum joga (lex fori)* - azaz a magyar jog - alkalmazandó,⁷⁰⁶ amely rendszerint megegyezik a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti állam jogával. E szabály alól a nagykorúvá válás⁷⁰⁷ és a névvisselés⁷⁰⁸ kivételt képez, ezeket illetően a NMJ Kódex a személyes jog kapcsolóelvét megőrzi, ami az esetek többségében az állampolgárság szerinti jog alkalmazásához vezet.

A fórum saját jogának alkalmazása egybecseng a joghatósági szabályok logikájával, miszerint a fő joghatósági ok a gyermek szokásos tartózkodási helye szerint alakul. Például egy üzbég állampolgárságú gyermek esetében a magyar bíróságnak nem kell e külföldi jogot beszereznie, hanem az általa legjobban ismert magyar jog alapján rövid idő alatt elbíráhatja a szülői felügyelettel összefüggő kérdéseket.

A NMJ Kódex 25. §-a a családjogi ügyekre általánosságban egyébiránt is fenntartja⁷⁰⁹ *a gyermekre nézve kedvezőbb magyar jog* felhívásának lehetőségét,⁷¹⁰ így ha a magyar jog eredményét tekintve a gyermekre nézve előnyösebb, akkor az eljáró magyar fórum a külföldi jog vonatkozó rendelkezése helyett a magyar jog alapján bírálja el az ügyet. A NMJ Kódex ugyanakkor ezen a korábbi szabályozásban is részlegesen megvolt megoldáson is túllép, és a gyermek érdekeinek még teljesebb körű érvényre juttatása okán más, külföldi jogok irányába is nyit. A NMJ Kódex kitérítő klauzulája alapján szülői felügyelettel kapcsolatos ügyekben a magyar bíróság (hatóság) – a saját joga mellett - *kivételesen alkalmazhatja vagy figyelembe veheti az ügygel szoros kapcsolatban lévő külföldi jogot* is.⁷¹¹ Így az üzbég gyermek ügyében a tényállás tükrében az eljáró magyar fórum dönthet az üzbég jog alkalmazása, illetve figyelembevétele mellett, ha megítélése szerint ez jobban szolgálja a gyermek érdekeit, tekintettel az ügygel való szoros kapcsolatra is.

A NMJ Kódex szerint a kollíziós norma alapján felhívott külföldi jog alkalmazásától – a Gyermekvédelmi Egyezmény 20. cikkében rögzítettekkel rokonítható módon – csak a *közrend* nyilvánvaló és súlyos sérelmére hivatkozással lehet eltérni. Ekkor a külföldi jog magyar közrendbe ütköző rendelkezése helyett a magyar jog vonatkozó szabálya lesz irányadó.⁷¹² Jelen esetben azonban ez nem játszik szerepet, mivel itt a külföldi jog alkalmazása opcionális, és az eljáró fórum mérlegelésén múlik, hogy e lehetőséggel él-e.

⁷⁰⁶ Uo. 34. §.

⁷⁰⁷ Uo. 15. § (1) bek.

⁷⁰⁸ Uo. 16. §.

⁷⁰⁹ Lásd NMJ Tvr. 46. §

⁷¹⁰ NMJ Kódex 25. §.

⁷¹¹ Uo. 34. § (2) bek.

⁷¹² Uo. 12.§.

A NMJ Tvr. szerinti korábbi rendelkezésekre visszatekintve: a NMJ Tvr. a szülő és gyermek közötti családi jogi jogviszonyokra vonatkozó kollíziós tényállásokat – ideértve az elhelyezést, gondviselést, törvényes képviselőt és a gyermek vagyonának a kezelését – a gyermek személyes jogának vetette alá,⁷¹³ ami jellemzően a gyermek állampolgársága szerinti jog alkalmazásához vezetett. Külföldi állampolgárságú gyermek esetében ez az állampolgárság szerinti külföldi jog alkalmazását jelentette, kivéve, ha a gyermek több állampolgársággal is rendelkezett és ezek egyike magyar volt, vagy a több állampolgárság közül egyik sem volt magyar, de Magyarországon volt a gyermek lakóhelye, illetve a szokásos tartózkodási helye. Ezenkívül a NMJ Tvr. a gyámság kérdéskörét a szülő-gyermek közötti jogviszonytól elkülönítve szabályozta.⁷¹⁴ Ezen belül a gyámrendelés és a gyámság megszűnésének feltételei kapcsán a gyámolt, azaz a gyermek személyes jogát rendelte alkalmazni, ami szintén többnyire egybeesett a gyermek állampolgársága szerinti joggal. A gyám és gyámolt közötti jogviszonyra, így a vagyonkezeléssel összefüggő kérdésekre is, a gyámot kirendelő hatóság jogát kellett alkalmazni, tehát ha a gyámot a magyar gyámhatóság rendelte ki, akkor magára a jogviszonyra vonatkozóan a magyar jogot alkalmazta, függetlenül a gyermek állampolgárságától. Viszont ha a gyámrendelés külföldön történt, akkor a gyám és gyámolt közötti jogviszonyt az adott külföldi jog alapján kellett elbírálni, azonban, ha a gyámolt lakóhelye Magyarországon volt és a magyar jog rá nézve kedvezőbb rendelkezést állapított meg, akkor a magyar jog, mint kedvezőbb jog érvényesült. Emellett az, hogy a gyám mennyiben volt köteles viselni a gyámságot, a gyám személyes joga alapján dőlt el. Látható tehát, hogy a NMJ Tvr. szerinti korábbi szabályozás specifikus szempontok mentén megállapított, differenciált szabályokat fogalmazott meg, amelyek alapvetően a személyes jogon alapuló kapcsolóelv rendszerén nyugodtak, és ilyenként főként az állampolgárság szerinti jogra utaltak. A hazai kollíziós szabályozás módosítását az erre indokoltta, hogy a Gyermekvédelmi Egyezmény nagyon széles körben szabályozza a szülői felelősség kérdéskörét, a gyámságot is lefedve.

4. 3. A határozatok elismerése és végrehajtása

A NMJ Kódex a határozatok elismerésének és végrehajtásának rendszerét úgy építi fel, hogy egyrészt meghatározza az elismerés és végrehajtás általános feltételeit,⁷¹⁵ és ezzel egyidejűleg az egyes specifikus jogviszonyokra további eltérő előírásokat is rögzít, figyelemmel ezek sajátosságaira.⁷¹⁶

A NMJ Kódex 109. §-ban foglalt *általános szabályai* a külföldi bíróság határozatának elismerését három alapfeltételhez kötik:

- 1) az eljáró külföldi bíróság joghatósága a NMJ Kódex alapján megalapozott volt;
- 2) a határozatot hozó állam joga szerint a határozat jogerőre emelkedett, vagy azzal egyenértékű joghatással bír;
- 3) a NMJ Kódexben nevesített megtagadási okok nem állnak fenn.⁷¹⁷

⁷¹³ NMJ Tvr. 45. § és 11. §

⁷¹⁴ Uo. 48. §

⁷¹⁵ NMJ Kódex 109. §.

⁷¹⁶ Uo. 112. §

⁷¹⁷ Uo. 109. § (1) bek.

AD 1) *A joghatóság NMJ Kódex szerinti megalapozottsága*: A külföldi határozatok belföldi elismerésének vizsgálata során az államok jellemzően⁷¹⁸ fenntartják maguknak a jogot arra, hogy az eljárás külföldi fórum joghatóságát utólag valamilyen módon ellenőrizzék abból a szempontból, hogy az adott ügyet fűzte-e olyan szintű szoros kapcsolat az adott államhoz, ami indokolta az eljárás ottani lefolytatását. A magyar szabályozás alapvetően a német szakirodalomban tükörkép-elvnek (*Spiegelbildprinzip*) nevezett módszert követi, miszerint a belföldi elismerés egyik feltételeként támasztja azt, hogy azonos tárgykörben a magyar fórumnak fennállt volna a joghatósága, ilyenként tehát a külföldi fórumot quasi azonos elbánásban részesíti.⁷¹⁹ Ennek megfelelően a külföldi fórum joghatóságát a NMJ Kódex – eltérő rendelkezés hiányában – akkor tekinti megalapozottnak, ha az egybeesik a NMJ Kódex szerinti joghatósági okokkal (*ún. indirekt joghatósági szabály, compétence indirecte*), azaz a magyar NMJ Kódex szerint az ügyben hasonló szituációban a magyar bíróság is eljárhatna.⁷²⁰

A szülői felügyelettel, a kapcsolattartással és a gyámsággal kapcsolatos joghatóság tekintetében ugyanakkor a NMJ Kódex – az említett tükörkép-elven nyugvó általános megközelítés alól kivételt téve⁷²¹ - *speciális addicionális, indirekt joghatósági okokat* nevesít. Ennek oka abban keresendő, hogy a tárgykörrel kapcsolatos - direkt - joghatósági szabályok alapvetően a Brüsszel IIa rendeletben találhatóak, míg a NMJ Kódex csak a reziduális joghatósági szabályokat tartalmazza, és ezeket Unión kívüli államok relációjában indokolt kiegészíteni.

Fentiekre tekintettel a NMJ Kódex 118. §-a a szülői felügyelettel, kapcsolattartással és gyámsággal kapcsolatos ügyekre nézve a külföldi fórum joghatóságát akkor tekinti megalapozottnak, ha az adott jogviszonyt a külföldi fórumhoz szoros kapocs fűzi, nevezetesen: ha a gyermek szokásos tartózkodási helye az adott államban volt, vagy a határozatot a gyermek szüleinek házassági köteléke tárgyában eljáró bíróság hozta, és a házasságot érintő alapeljárás tekintetében a NMJ Kódex 101. §-a szerint a joghatósága fennállt.⁷²²

A NMJ Kódex 101. § kimondja, hogy a Brüsszel IIa rendelet 7. cikke szerinti *reziduális körben* a magyar bíróság házassági ügyekben akkor rendelkezik joghatósággal, ha a házastársak egyike magyar állampolgár. Emellett azt is előírja, hogy a házasság létezésének vagy nemlétezésének megállapítása iránti eljárásra magyar bíróságnak akkor van joghatósága, ha az egyik fél magyar állampolgár vagy az alperes szokásos tartózkodási helye belföldön van.

E joghatósági rendelkezések az érintett felek, valamint a gyermek érdekeinek védelmét hivatottak szolgálni azáltal, hogy egyrészt a NMJ Kódex a külföldi joghatóságot a hazaival azonos feltételekkel fogadja el, másrészt a külföldi igényérvényesítés lehetőségét azokra az életszerű más esetekre is elismeri, amikor az adott állammal közeli kapcsolódás áll fenn (a gyermek ottani szokásos tartózkodási helye, házassági ügygel összefüggő elbírálás).

Célszerű rámutatni, hogy mivel uniós viszonylatban a Brüsszel IIa rendelet egységes joghatósági szabályokat állít fel a szóban forgó kérdéskörre nézve, és az uniós tagállamok tekintetében – a kölcsönös bizalom jegyében – a joghatósági kontroll nem érvényesül. Ezzel szemben, harmadik államok tekintetében a NMJ Kódex a külföldi határozat elismerésének

⁷¹⁸ Ez alól az uniós rendeletek, ezen belül a Brüsszel IIa rendelet kivételt képez, ugyanis a tagállamok közötti kölcsönös bizalom jegyében kifejezetten megtiltja a joghatóság feletti kontrollt., lásd Brüsszel IIa rendelet 24. cikk

⁷¹⁹ SZÖCS i. m. 49.

⁷²⁰ NMJ Kódex 109. §(2) bek.

⁷²¹ SZÖCS i. m. 50.

⁷²² NMJ Kódex 108. §.

feltételül szabja a külföldi fórum joghatóságának a magyar NMJ Kódex 'mérceje' szerinti megalapozottságát, amire nézve a NMJ Kódex a fent-leírt saját kritérium-rendszert állítja fel.

AD 2) *Jogerő*: A külföldi határozat jogerős volta, a *res judicata* joghatás beállta, mint a hazai elismerés másik feltétele alapesetben különösebb magyarázatot nem igényel. Vannak azonban olyan államok, amelyek a jogerő fogalmát a magyar jogban létező formában nem ismerik, emiatt ezek vonatkozásában a NMJ Kódex a jogerővel 'egyenértékű joghatás'-t követeli meg, ami a határozat véglegességére, a rendes jogorvoslat hiányára utal.

AD 3) *Megtagadási ok hiánya*: A külföldi határozat elismerésének harmadik feltétele a megtagadási ok hiánya. A NMJ Kódex által nevesített megtagadási okok fennállása esetén a külföldi határozat nem ismerhető el.

A NMJ Kódex 109. § (4) bek. és 121. § c) pontja értelmében a szülői felügyelettel, kapcsolattartással és gyámsággal kapcsolatos határozatok tekintetében a következő *megtagadási okok* érvényesülnek:

- a) a külföldi határozat elismerése a magyar közrendbe ütközne,
- b) az, akinek terhére a határozatot hozták, az eljárásban sem személyesen, sem meghatalmazott képviselője útján azért nem vett részt, mivel az idézést és a keresetlevelet vagy az eljárás megindításának alapjául szolgáló egyéb iratot részére lakóhelyén vagy szokásos tartózkodási helyén nem kézbesítették olyan módon és időben, hogy a védekezésre módjában állt volna felkészülni,
- c) ugyanabból a ténybeli alapból származó ugyanazon jog iránt magyar bíróság előtt az eljárás a külföldi eljárás megindítását megelőzően megindult,
- d) ugyanabból a ténybeli alapból származó ugyanazon jog tárgyában magyar bíróság korábban jogerős érdemi határozatot hozott, vagy
- e) ugyanabból a ténybeli alapból származó ugyanazon jog tárgyában a határozatot hozó bíróság államától eltérő külföldi állam bírósága korábban olyan jogerős érdemi határozatot hozott, amely belföldön az elismerés feltételeinek megfelel.

AD a) *Közrend sérelme*: A külföldi határozat magyar közrendbe ütközésével összefüggésben utalni szükséges arra, hogy az uniós joggyakorlat által is alátámasztott általános vélemény szerint az eljárási alapelvek megsértése, illetve a tisztességes eljáráshoz való jog a *közrend* részét képezi, és annak keretében vizsgálendő. Erre példaként a *Krombach*⁷²³ és a *Gambazzi*⁷²⁴ ügyek hozhatók fel, amelyek kapcsán az EUB a védekezéshez való jog sérelmét a közrend kontextusában bírálta el. E körben a gyermek meghallgatáshoz való joga biztosításának a hiánya is felmerülhet.⁷²⁵

AD b) *A keresetlevél alperes részére való megfelelő kézbesítésének hiánya*: Az alperes védekezéshez való joga gyakorlását akadályozó, a keresetlevél vagy az eljárás megindításának alapjául szolgáló egyéb irat részére lakóhelyén vagy szokásos tartózkodási helyén *megfelelő időben és módon történő idézésének* hiányát a NMJ Kódex továbbra is önálló megtagadási

⁷²³ 7/98. sz. Krombach ügy, ECLI:EU:C:2000:164, 44-45. p.

⁷²⁴ C-394/07. sz. Gambazzi ügy, ECLI:EU:C:2009:219, 48. p.

⁷²⁵ Bár a Zarraga ügyben az EUB a Brüsszel IIa rendelet kontextusában ennek ellenkezőjére jutott. Lásd RAFFAI (2014) 431.

oknak tekinti. E körben annak van jelentősége, hogy az eljárást megindító iratot az alperes *de facto* kézhez kapta-e, és lehetősége volt-e a védekezés megfelelő előkészítéséhez, vagy ennek hiányában akadályoztatva volt az eljárásban való részvételben, akár személyesen, akár meghatalmazott útján. A szülő védekezéshez való joga közvetetten kihat a gyermek érdekeinek érvényre juttatására is.

AD c) *Perfüggőség beállta*: A külföldi eljárást megelőzően magyar bíróság vagy más hatóság előtt *azonos tárgyban indult eljárás elsőbbségét biztosítani* kell. Ellenkező esetben a magyar bíróság előtt beállt perfüggőség mellőzésre kerülne, fennállna a kockázata annak, hogy egymásnak ellentmondó határozatok születnek, és a magyar határozattal összeegyeztethetetlen külföldi határozatnak is érvényt lehetne szerezni. E szabály a NMJ Kódex 69.§-a szerinti rendelkezéssel együtt szemlélendő, amely értelmében a magyar bíróság (más hatóság) tekintettel van a külföldön ugyanabból a ténybeli alapból származó, ugyanazon jog iránt korábban indult eljárásra; ilyen esetben a magyar bíróság az eljárást - hivatalból vagy kérelemre - felfüggesztheti, azzal a feltétellel, hogy a külföldi bíróság (más hatóság) határozatának belföldi elismerése nem kizárt.

AD d) *Létező jogerős belföldi határozat*: További megtagadási ok az ugyanabból a ténybeli alapból származó ugyanazon jog tárgyában magyar bíróság által korábban meghozott jogerős érdemi határozat, amit a magyar jog szerint beállt *res judicata* joghatás megkövetel. E szabály tehát értelemszerűen a magyar fórum előtt történt rendezésnek nyújt elsőbbséget, ami magyar állampolgárságú gyermek esetében különösen indokolt, figyelemmel az erőteljes hazai kötődésre.

AD e) *Elismerhető jogerős külföldi határozat*: A NMJ Kódex a megtagadási okok közé sorolja a más államban született, hazánkban elismerhető határozatok meglétét is, hiszen ezek az elismerés révén a hazai határozattal azonos státust kapnak.

Fel kell hívni a figyelmet arra is, hogy a NMJ Kódex alapján a három utolsó megtagadási ok (c-f) esetében nemcsak azonos felek között indult külföldi, illetve magyar eljárások jöhetnek szóba, hanem akár különböző felek közötti eljárások is, feltéve, ha ugyanazon gyermek érintett. Szülői felügyelettel, illetve gyámsággal összefüggő ügyekben félként szerepelhet a szülő, a gyámhatóság és esetleg más harmadik személy is. Éppen emiatt a NMJ Kódex 121. §-a a 109. § (4) bekezdés c)-e) pontjai helyett a 116. § (3) bekezdés a-c) pontjait rendeli alkalmazni.

A NMJ Kódex az általános szabályok között kifejezetten rendelkezik a külföldi bírósági vagy hatósági eljárásban született egyezségekről is; ezek az elismerés és végrehajtás terén a határozattal azonos elbírálást élveznek.⁷²⁶

A NMJ Kódex 2. §-a alapján az uniós jogszabályok mellett a vonatkozó nemzetközi egyezmények is megelőzik a NMJ Kódex szabályait, utóbbit így csak akkor kell alkalmazni, ha az adott kérdést nemzetközi jogszabály nem rendezi. A külföldi határozat elismerése tekintetében megtörténhet, hogy az irányadó, jellemzően régebben kötött, adott esetben meghaladott szemléletű nemzetközi megállapodás szigorúbb szabályokat fektet le, amely alapján a határozat nem lenne elismerhető, viszont a NMJ Kódex ezt lehetővé tenné. E helyzetre a NMJ Kódex a *favor recognitionis* elv alapján megnyitja az utat a NMJ Kódex kedvezőbb elismerési szabályai érvényesülése előtt, kimondva, hogy ha a külföldi határozat a 2. § alapján alkalmazandó nemzetközi megállapodásban foglalt feltételeknek nem tesz eleget, de a NMJ Kódex alapján elismerhető, akkor a NMJ Kódex szabályai irányadók. Az NMJ Kódex e

⁷²⁶ NMJ Kódex 110. §.

kedvezőbb elismerési szabályaiban szintén szerepet kaphat a gyermeki érdek, hiszen ezáltal megelőzhető egy újabb hosszadalmas bírósági procedúra, és a külföldön történt jogi rendezés hazai viszonylatban is elismerést nyer.

A korábbi szabályozásra visszautalva érdemes megjegyezni, hogy a NMJ Kódex – a NMJ Tvr-el szemben - a külföldi határozatok elismeréséhez az érintett állammal fennálló *viszonosságot* nem követel meg. A joggyakorlat rámutatott arra, hogy viszonosság előírása sok esetben méltánytalan következményekkel járt, hiszen akadályát képezte például egy magyar állampolgárságú gyermek ügyében született külföldi határozat elismerésének. A külföldi határozatokkal szembeni ilyen jellegű fékek az EJEE tükrében is aggályokat vethetnek fel. A szülői felügyelet, kapcsolattartás és gyámság tárgyában ez idő szerint egyetlen állammal sem áll fenn viszonosság. A viszonosság követelményének eltörlése révén elhárult az akadály az olyan államokból származó, szülői felügyelet tárgyában hozott határozatok elismerésének és végrehajtásának, amelyekkel ez idő szerint semmilyen nemzetközi megállapodás nem létezik, pl. USA, Kanada.

A külföldi határozatok hazai elismerésével kapcsolatban is szót kell ejteni a *többes állampolgársággal* rendelkező személyekről. A NMJ Kódex a korábbi szabályozás szerinti kizárólagos joghatóság megszüntetésével részben áthidalja az e személyi kört érintő külföldi határozatok hazai elismerését ellehetetlenítő helyzetet. E logika mentén továbbhaladva a NMJ Kódex a külföldi határozat elismerésével összefüggésben kifejezetten kimondja, annak vizsgálata során, hogy a külföldi fórum joghatósága a magyar állampolgársággal is rendelkező személy tekintetében a NMJ Kódex szerint megalapozott volt-e, figyelembe kell venni az érintett más állampolgárságát is,⁷²⁷ miáltal a joghatóság hiánya, mint a külföldi határozat elismerésének megtagadási oka elhárul.

⁷²⁷ Uo. 109. § (3) bek.

VI. A gyermek jogellenes külföldre vitele

1. A Gyermekelviteli Egyezmény

A Gyermekelviteli Egyezmény⁷²⁸ olyan nemzetközi családjogi konfliktusok esetére nyújt jogi megoldást, amikor a szülői felügyeletet gyakorló személy (szülő, gyám) a szülői felügyeleti jog gyakorlására jogosult másik fél e – jogszabály vagy bírósági határozat alapján fennálló – felügyeleti jogát megsértve, tartósan vagy végleges letelepedés szándékával – önkényesen - külföldre viszi a gyermeket vagy ott visszatartja, *anélkül, hogy ehhez a másik fél hozzájárult volna, illetve ezt bírósági (más hatósági) döntés lehetővé tette volna.* Ennek a jelentősége az utóbbi évtizedekben különösen megnőtt, mivel a személyforgalom élénkebbé válásával egyidejűleg a jogellenesen külföldre elvitt gyermekek száma is emelkedik.⁷²⁹ Ilyen esetekben a gyermeket rendszerint hirtelen kiragadják a megszokott környezetéből, ismeretlen és bizonytalan új körülmények közé kerül, elszakítva a hátrahagyott szülőtől. A Gyermekelviteli Egyezmény egy hatékony mechanizmus keretében nyújt lehetőséget a hátrahagyott félnek a gyermek visszavételére irányuló nemzetközi eljárás kezdeményezésére, ún. központi hatóságok közreműködése útján. Az egyezmény nagyszámú ratifikációja a kijelölt céllal való azonosulást, valamint az általa megalapozott nemzetközi együttműködés eredményességét jelzi. A kérelmezői igényérvényesítés megkönnyítése érdekében az államok e célra kijelölt központi hatóságai a gyermek visszavételét kérelmező félnek segítséget nyújtanak a bírósági eljárás megindításához, és ennek érdekében jogi képviselőről is gondoskodnak, amennyiben ezt igényli. Az egyezmény alapján nemcsak a jogellenesen elvitt gyermek visszavitele, hanem a gyermekkel való kapcsolattartás iránt is indítható eljárás, amely kapcsán a részes államok hatóságai szintén közbenjárnak, bár utóbbi szabályai kevésbé kidolgozottak, ezért sokkal nagyvonalúbb értelmezésre adnak módot. A Gyermekelviteli Egyezmény a szülői felügyelettel összefüggő egyéb nemzetközi magánjogi vonatkozásokkal nem foglalkozik.

A Gyermekelviteli Egyezmény elsődleges célja a jogellenesen külföldre elvitt, illetve ott visszatartott gyermek mielőbbi visszajuttatása a szokásos tartózkodási helye szerinti államba, s ezáltal az eredeti, *jogszerű felügyeleti viszonyok helyreállítása.*⁷³⁰ A magyar legfelső bírói fórum egy konkrét ügy margóján kiválóan megragadta az egyezmény esszenciáját, egyidejűleg kifejezve annak erényét és deficitjét: megfogalmazásában a Gyermekelviteli Egyezmény által védett jogi érdek a szülői felügyeleti jog, illetve annak részjogosítványa a kapcsolattartási jog, összhangban a gyermek érdekeivel.⁷³¹ A konvenció megalkotói a gyermekek védelmét oly módon kívánták szolgáltni, hogy általános megközelítésben igyekeznek megfékezni a jogellenes elvitt, az egyezmény tükrében tehát a gyermek legfőbb érdeke a *status quo ante* visszaállításában lenne megvalósítható. Ezáltal a konvenció indirekt módon megerősíti a szokásos tartózkodási hely szerinti joghatóságot a gyermek szülői felügyeletének körébe tartozó ügyek rendezése tekintetében, hiszen a gyermek származási államába, szokásos tartózkodási helyére való visszavitele által rászorítja a szülőket arra, hogy a gyermek sorsát

⁷²⁸ Ezidáig 101 állam ratifikálta; az uniós tagállamok mindegyike részese (2020. 01. 19-jei állapot).

⁷²⁹ A Hágai Konferencia legutóbbi, 2015-re vonatkozó statisztikái szerint évente közel 3000 gyermek érintett. Lásd Prof. Nigel LOWE - Victoria STEPHEN: A statistical analysis of applications made in 2015 under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction — Global report, 2017. 3., letölthető: <https://assets.hcch.net/docs/d0b285f1-5f59-41a6-ad83-8b5cf7a784ce.pdf>

⁷³⁰ Gyermekelviteli Egyezmény 1. cikk

⁷³¹ Legf. Bír. 950. sz. Elvi Határozat (Pfv. II. 21933/2003.)

érintő, hosszútávon kiható döntéseket utóbbi állam fóruma elé vigyék. Az egyezmény alapján indult eljárás ennél fogva nem a szülői felügyelet érdemét érintő kérdések eldöntésére irányul, és ezeket a jogellenes elvitel helye szerinti fórum (célállam) nem is analizálhatja, illetve ítélni meg; erre már csak a gyors – indikatív jelleggel megjelölt hat héten belül⁷³² lefolytatandó - eljárásra tekintettel sem lenne módja. A mélyreható vizsgálat lefolytatására egy, a gyermek elhelyezése iránti (későbbi) külön eljárásban van mód, amely keretében egy széleskörű bizonyításvétel történik.⁷³³ A szülői felügyelet érdemére vonatkozó utóbbi eljárás a gyermek visszavételének elrendelése esetén immár a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti államban bonyolítható le. Amennyiben azonban a visszavétel iránti kérelem elutasításra kerül, nem uniós tagállamok viszonylatában nincs akadálya annak, hogy ez az eljárás a későbbiekben szintén a célállamban zajlódjon le; ez alól a Brüsszel IIa rendelet hatálya alá eső, uniós tagállamok relációjában felmerülő ügyek kivételt képeznek. Gyermekjogi megközelítésben szemlélve kétségtelen, hogy a szülői felügyeletről szóló, alapos és részletes vizsgálatot feltételező érdemi döntéshozatal általában véve megfelelőbb terepet nyújt e jogok töretlen szavatolására.

Az egyezmény preambuluma célként rögzíti *a gyermekek nemzetközi védelmét a jogellenes elvitelük, illetve visszatartásuk kártékony hatásaitól*, utalva a gyermek legfőbb érdekeinek jelentőségére a szülői felelősséggel összefüggő ügyekben.⁷³⁴ Az egyezmény céljával összefüggésben kialakult nemzetközi bírói gyakorlat – az egyezményhez fűzött Magyarázó Jelentéssel⁷³⁵ összhangban – ugyanis abból az alapfeltevésből indul ki, hogy a jogellenes elvitel sérti a gyermek érdekeit. Erre tekintettel elmondható, hogy a Gyermekelviteli Egyezmény lényegében leginkább a szokásos tartózkodási hely szerinti államból, a megszokott környezetből való kiragadás és az ezzel összefüggő esetleges traumatizálódás megelőzése, továbbá a hátrahagyott szülőtől való elszakítás megakadályozása révén szándékozik hozzájárulni a gyermek legfőbb érdekének érvényesüléséhez. A gyermek legfőbb érdekeinek átfogó, részletekbemenő megvizsgálása helyett lényegében inkább a stabilitást favorizálja, és elsősorban azt tekinti a gyermek legfőbb érdekében állónak. A fennálló szülői viszonyok állandóságának a konvención keresztül való elismerése és megerősítése egyúttal a másik államban élő szülővel való ottani kapcsolattartást is elősegíti.

Mínt hogy a Gyermekelviteli Egyezmény a Gyermekjogi Egyezmény keletkezését megelőzően született, értelemszerűen nem alapozhatott erre. Mindemellett fontos megemlíteni, hogy a *Gyermekjogi Egyezmény kifejezetten rendelkezik a gyermekek jogellenes elvitelének megelőzéséről és harcot hirdet ellene*,⁷³⁶ ami azt jelenti, hogy a Gyermekjogi Egyezmény tudatosan megszilárdítja a Gyermekelviteli Egyezményben foglalt nemzetközi kötelezettségvállalást, ezáltal az államok fele kötelezettséget, a gyermek oldalán pedig jogosultságot teremtve a jogellenes elvitellel szembeni védelmre.

A Gyermekelviteli Egyezmény *személyi hatálya* azokra a gyermekekre terjed ki, akiknek szokásos tartózkodási helye közvetlenül a jogellenes elvitelüket megelőzően egy részes államban volt, és a 16. életévet nem töltötték be. Az egyezmény alapján a 16 évnél idősebb fiatalok ügyében a részes államok hatóságai nem működnek közre. Fontos hangsúlyozni,

⁷³² Gyermekelviteli Egyezmény 11. cikk

⁷³³ Uo. 19. cikk

⁷³⁴ Uo. pbek. 2. és 3. fordulat

⁷³⁵ Rapport explicatif de Mlle Elisa Pérez-Vera 23. 19.

⁷³⁶ Gyermekjogi Egyezmény 11. és 35. cikk

hogy a Gyermekelviteli Egyezmény alkalmazásában a gyermek állampolgárságának nincs jogi relevanciája.

A gyermek *elvitelének jogellenes jellege* tekintetében annak az államnak a joga alkalmazandó, ahol a gyermek szokásos tartózkodási helye volt az elvitelt megelőzően.⁷³⁷ Utóbbi jog alapján dől el az is, hogy a gyermek visszavitelét kérelmező felet megilletik-e, és milyen körben a szülői felügyelettel kapcsolatos jogosultságok. A Gyermekelviteli Egyezmény alkalmazásában a felügyeleti jog magában foglalja a gyermek személye felőli gondoskodás jogát, így különösen a jogosultságot a gyermek lakóhelyének meghatározására.⁷³⁸ Tehát az, hogy kinek van szülői felügyeleti joga, a nemzeti jog alapján dől el. A szülői felügyelet gyakorlásáról és a gyermek lakóhelyének, illetve tartózkodási helyének meghatározásáról a magyar jogban a Ptk. rendelkezik.⁷³⁹ A Ptk. értelmében a szülői felügyelet a kiskorú gyermek tartózkodási helyének a kijelölésére is kiterjed.⁷⁴⁰ A gyermek huzamosabb ideig való külföldön tartózkodásához mindkét szülő egyetértése szükséges, és a letelepedés céljából való külföldre távozáshoz is szülői beleegyezés kell, akkor is, ha a szülői felügyeletet egyik szülő gyakorolja; ez alól csak az az eset képez kivételt, amikor a szülői felügyeletet a bíróság korlátozta vagy megvonta.⁷⁴¹ A szülők megállapodásának hiányában a külföldi tartózkodási hely kijelölése tárgyában a gyámhatóság dönt.⁷⁴² A magyarországi végrehajtás menetét külön jogszabály rendezi: *a 7/1988. (VIII. 1.) IM rendelet a Gyermek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában, az 1980. évi október 25. napján kelt, az 1986. évi 14. törvényerejű rendelettel kihirdetett szerződés végrehajtásáról* (a továbbiakban: Vhr.).

A *szokásos tartózkodási hely* fogalmát az egyezmény nem definiálja; ez autonóm értelmezést igényel, amelyet a bírói gyakorlat értelt ki, és minden egyedi ügyben külön mérlegelést igényel. A szokásos tartózkodási hely kapcsán általánosságban az objektív körülmények (tartózkodás időtartama, rendszeressége, a családi és szociális kötődések, a gyermek életvitelének központja, az odaköltözés körülményei és indokai, állampolgárság, iskoláztatás helye, nyelvismeret) mellett a szubjektív, akarati tényezők (a szülők letelepedésre irányuló szándéka) ugyanúgy szerepet kapnak, figyelemmel a gyermek életkorára is. (Az EUB joggyakorlata e kérdéskört a Brüsszel II a rendelettel összefüggésében alaposan feldolgozta.)

A gyermek visszavitele tárgyában való *döntést* a Gyermekelviteli Egyezmény alapján annak az *államnak a bírósága hozza meg, ahová a gyermeket vitték (célállam)*. Az egyezmény szerint, amennyiben a bíróság megállapítja az elvitel jogellenességét, el kell rendelnie a gyermek visszavitelét; ettől csak az egyezményben nevesített, szűk körű kivételes esetekben térhet el. Meghatározó kritérium az, hogy a gyermeket a szokásos tartózkodási helye szerinti államból jogellenesen vitték-e el, a gyermek visszavitelét kérelmező fél rendelkezett-e felügyeleti joggal és azt ténylegesen gyakorolta-e.

A gyermek visszavitelére irányuló *kérelem elutasításának* csak a taxatíven megjelölt *megtagadási okok* valamelyikének⁷⁴³ bizonyítottsága esetén van helye, az alábbiak szerint:

⁷³⁷ Gyermekelviteli Egyezmény 3. cikk.

⁷³⁸ Uo. 5. cikk

⁷³⁹ Ptk. 4: 152 §, 4: 164 §, 4: 175 §

⁷⁴⁰ Uo. 146. § (2) bek.

⁷⁴¹ Uo. 4: 152. § (5)-(6) bek.; 4: 175. §

⁷⁴² Uo. 4: 166. §

⁷⁴³ LOWE - STEPHEN (2017) i. m. 84.: A 2015. évre vonatkozó adatok szerint a központi hatóság útján indult eljárások kapcsán egyes ügyekben több okból került sor a visszaviteli kérelem elutasítására (16%), a

- a) ha a visszavitt „ellenző személy, intézmény vagy más szerv bizonyítja, hogy” a visszavitt kérelmező nem gyakorolta ténylegesen a felügyeleti jogokat, illetve hozzájárult a gyermek tartós vagy végleges külföldre viteléhez, vagy azt, hogy
- b) a gyermeket visszavitele testi, illetve lelki károsodásnak tenné ki, vagy bármilyen más módon elviselhetetlen helyzetet teremtene számára,
- c) továbbá akkor, ha a visszavitt tárgyában eljáró fórum „ha úgy találja, hogy” a gyermek ellenzi a visszavittét és elérte már az érettségnek azt a fokát, amikor nézetei számításba veendőek (13. cikk);
- d) a bíróság megtagadhatja továbbá a gyermek visszavittének elrendelését akkor is, ha fennáll az az együttes feltétel, miszerint az elvitt, illetve elrejtés és a visszavitt iránti eljárásnak a megindítása között több mint egy év telt el, és „kivéve, ha bizonyítják, hogy” a gyermek már beilleszkedett új környezetébe (12. cikk 2. fordulata);
- e) végül megtagadásának alapjául szolgálhat az is, ha a visszavitt a megkeresett állam emberi jogokkal és alapvető szabadságjogokkal kapcsolatos alapelveinek sérelmével járna (20. cikk).

A fent-leírt kivételekből következik, hogy a gyermek elvittét követő *egy éven belül* csak az egyezményben felsorolt kivételes megtagadási okok alapján, ezek bizonyítottsága esetén kerülhet sor a visszavitt iránti kérelem elutasítására. *Egy év eltelte után* a kérelmezett hivatkozhat arra, hogy a gyermek beilleszkedett az új környezetébe, és ekkor az immár megszokott új közegből való kiragadásnak, illetve az ezáltal a gyermeknek okozott esetleges (új) sérelemnek elejét veheti a visszavitt elutasítása. Utóbbi esetben a visszavitt iránti eljárást lefolytató bíróságnak tehát tágabb mérlegelési joga van, és ennek megfelelően szélesebb körben végezhető el az ügyben érintett gyermek legfőbb érdekeinek a tesztje. Ha megállapítható, hogy a gyermek már beilleszkedett, a visszavitt elrendelése megtagadható, de a visszavitt akár a beilleszkedés ellenére is elrendelhető, a bíróság megítélésétől függően.

Mindezekből leszűrhető, hogy a Gyermekelviteli Egyezmény szabályai önmagukban általában véve tulajdonképpen kevés teret engednek az egyes ügyekben érintett gyermek legfőbb érdekeinek egyedi vizsgálatára, és a visszavitt, illetve annak megtagadása hosszú távú hatásainak elemzése jellemzően végképp elmarad. Ennek végső eszköze a kifejezetten az *emberi jogi sérelmekről szóló fenti 20. cikk* is lehet, ez azonban eleve olyan közrendi súlyú, szigorú feltételeket tartalmaz, hogy emiatt csak rendkívüli esetekre van fenntartva, noha az ebben rejlő potenciál némileg kiaknázatlannak tűnik. A ritka előfordulásra és csekély relevanciára utal az is, hogy a Hágai Konferencia keretében készült kutatások az emberi jogi jogsértésekről szóló 20. cikkre nézve nem tartalmaznak információt, miközben a többi megtagadási ok aprólékosan ki van fejtve.⁷⁴⁴ E vonatkozásban az EJEE, a Gyermekjogi Egyezmény, az Alapjogi Charta és a magyar viszonylatban az Alaptörvény normái egyaránt felhívhatók lehetnek; ezekkel összhangban a legfőbb gyermeki érdek sérelme, illetve az azzal való összeférhetetelenség is megalapozhatja. Tágabb összefüggésekben a gyermek családi élethez való jogának a sérelme is felmerülhet, ami a legfőbb gyermeki érdek tükrében értelmezendő.⁷⁴⁵ Valószínűsíthető, hogy a többi megtagadási ok a leggyakrabban hivatkozott indokokat lefedi. Mindazonáltal a Gyermekelviteli Egyezményben felsorolt kivételek által

leggyakrabban hivatkozott megtagadási ok a gyermek testi-lelki károsodásáról szóló 13. cikk 1/b. pont volt (18%), ezt követte az egy éven túli beilleszkedésről szóló 12. cikk (11%), majd a gyermek ellenkezése (10%). A 20. cikk mint megtagadási ok az ügyek 1%-ában fordult elő.

⁷⁴⁴ Lásd <https://www.incadat.com/en/convention/case-law-analysis>

⁷⁴⁵ Schuz (2013) i. m. 354.

nyújtott szűk mozgástér a gyermek jogainak érvényre juttatása tekintetében kétségeket ébreszthet.⁷⁴⁶ A hatékony jogvédelem érdekében a jogalkalmazásnak e téren - az adott keretek között - kellő leleményességgel kell 'kibontakoznia.' Az mindenesetre egyértelműen leszögezhető, hogy a Gyermekelviteli Egyezmény erőtere a szülői jogok védelmét illetően a gyermekjogokhoz képest fókuszáltabb.

Jogos kérdésként merülhet fel, hogy a Gyermekelviteli Egyezmény szisztematikus visszavitt favorizáló koncepciója mennyiben felel meg a gyermekjogi követelményeknek. Az egyezmény szabályrendszere a gyermekek jogellenes elvitellel szembeni kollektív és absztrakt *a priori*⁷⁴⁷ védelmét célozza meg. A gyermekekre nézve kétségtelenül negatív sorsfordító tényezőként, gyakran traumaként hat, ha az egyik szülő egyoldalú döntésével más államba viszi és ott letelepszik, tartósan vagy akár véglegesen elszakítva őt a másik szülőjétől. Ennek tükrében a jogszerűként elfogadott állapot mielőbbi visszaállítása - rendkívüli eseteket leszámítva – alapvetően észszerű törekvésnek tekinthető. Ugyanakkor vitatható az egyezmény a tekintetben, hogy az alapján az egyedi ügyben érintett gyermek legfőbb érdeke mint specifikus elbírálási szempont csak limitáltan jelenik meg, illetve kaphat helyet, ami a Gyermekjogi Egyezmény fényében kérdéseket vet fel. Ez alapján ugyanis a gyermek legfőbb érdekét minden egyedi ügyben, a specifikus körülmények alapján kell megállapítani.⁷⁴⁸ Az eljáró bíróságoknak minden esetben az EJEE, a Gyermekjogi Egyezmény és uniós relációban az Alapjogi Charta szellemében kell eljárniuk. A Gyermekelviteli Egyezmény ugyanakkor lényegében nem teszi lehetővé annak vizsgálatát, hogy a gyermek legfőbb érdekét a célállamban való maradás vagy a visszavitt szolgálja-e leginkább, hiszen ez a szülői felelősség érdemében való döntés, amely tekintetében a jogellenes elvitel helye szerinti állam fórumának nincs joghatósága, legalábbis a visszavittelről való döntés meghozataláig.

A gyermekek jogellenes elvitelével összefüggő ügyeknek kiterjedt emberi jogi vonatkozású *joggyakorlata* van. Általánosságban elmondható, hogy az EJEB az EJEE és Gyermekelviteli Egyezmény harmonikus, ellentmondásmentes interpretációjára törekszik.⁷⁴⁹ Az EJEB joggyakorlatában kiemelten kezeli a gyermek visszavitteléről szóló határozat hatékony végrehajtását is.⁷⁵⁰

A gyermeki jogok Gyermekelviteli Egyezmény keretében való markánsabb érvényesülésére tett kísérlet kiváló példája a *Neulinger ügy*,⁷⁵¹ amely kapcsán az EJEB a hagyományos értelmezéstől elrugaszkodva kifejezetten a gyermek szemszögéből, a legfőbb gyermeki érdeket konkretizálva vizsgálódott. Kimondta, hogy a súlyos konfliktusok elől Izraelből elmenekült anya és a vele távozott, már több éve Svájcban élő gyermek visszavittelét elrendelő svájci

⁷⁴⁶ Michael FREEMAN: In the Best Interest of Internationally Abducted Children? Plural, Singular, Neither or Both?, International Family Law Journal, London, LexisNexis, 2002. 77.

⁷⁴⁷ Michel FARGE: La lutte contre les enlèvements internationaux d'enfants, Claire NEIRINCK - Marine BRUGGEMAN: La Convention Internationale des Droit de L'enfant, une convention particulière, Paris, Dalloz, 2014. 157.

⁷⁴⁸ General comment No. 14. (2013) 32. p.

⁷⁴⁹ FAWCETT – SHÚILLEABHÁIN - SHAH i. m 712.

⁷⁵⁰ Például Ignaccolo-Zenide v. Romania ügy 113.; Cavani v. Hungary ügy; 55. p.; Iglesias Gil and A. U. I. v. Spain ügy, no. 56673/00., 2003. 04. 29., 62. p.; Maire v. Portugal ügy 78.. p.; Bianchi v. Switzerland ügy, no. 7548/04., 2006. 06. 22., 77. p.; Monory v. Romania and Hungary ügy 85. p.; Ferrari v. Romania ügy, no. 1714/10, 2015. 04. 28., 56. p.; Shaw v. Hungary ügy 73. p.; Raw and Others v. France ügy, no. 10131/11., 2013. 03. 07., 83. p.; M. A. v. Austria ügy, no. 4097/13., 2015. 01. 15., 137. p.; V. P. v. Russia ügy, no. 61362/12., 2014. 10. 23., 154. p.

⁷⁵¹ Neulinger and Shuruk v. Switzerland ügy, no. 41615/07., 2009. 01. 08., lásd különösen 73-78. p.

határozat végrehajtása a családi élethez való jogról szóló 8. cikkbe ütközik. Ez a jogeset a gyermek legfőbb érdekei tesztjének minden ügyben való egyéniesített alkalmazását vetítette előre,⁷⁵² ami érdemi vizsgálatot és a családi körülmények egészének a feltárását feltételezi. Bár e radikális gyermekközpontú nézet korántsem nevezhető általánosan elfogadott tendenciának,⁷⁵³ érzékelhető egyfajta ilyen irányú szemléletváltás, aminek folyamatában a Neulinger-döntés kétségtelen szerepet játszott.

Az *X. v. Latvia ügyben*⁷⁵⁴ az EJEB visszaigazolta ezt az egyéniesített megközelítést, de enyhébb formában. Utóbbi ügyben az EJEB interpretációjában szintén a családi helyzet hatékony felderítésének a követelménye fogalmazódik meg azzal, hogy a visszavitel iránti eljárásokban – amely a felügyeleti eljárásokhoz képest jogilag eltérő természetű - a gyermek legfőbb érdekét a megtagadási okok körében kell értékelni, e kivételek viszont megszorítóan értelmezendők (részletesebben lásd 4. 5. 4. pont).

Ezzel összefüggésben élénk vita bontakozott ki, tekintve, hogy a részletes vizsgálaton alapuló megközelítés szembemegy a Gyermekelviteli Egyezmény szerinti gyors és summás visszaviteli eljárás koncepciójával. A Hágai Konferencia meglepő módon aggodalmát fejezte ki a Neulinger és a többi hasonlóan megítélt döntés kapcsán.⁷⁵⁵ A fő kritika az volt, hogy a Neulinger-ügyben adott értelmezés aláássa a Gyermekelviteli Egyezmény lényegét, gyengítve annak visszatartó erejét, ugyanis a családi viszonyok mélyreható elemzése túlságosan megterherhelné a visszaviteli eljárást és annak az elhúzóadásához vezetne.⁷⁵⁶ Az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának a 2013. évi ajánlásából levezetett, a gyermekekre vonatkozó direkt vs. indirekt intézkedések közötti distinkció koncepcióját⁷⁵⁷ valló Eekelaar szerint a Neulinger-döntés e különbségtétel hiányára vezethető vissza, a jogellenes elviteli ügyek esetében ugyanis a döntés tárgya a gyermek sorsáról szóló döntésre jogosult megfelelő fórum meghatározása, amely csak közvetetten érinti a gyermeket.⁷⁵⁸

A gyermekek szülőktől való elválasztása szorosan kapcsolódik a *családi élethez való joghoz*. Általánosságban elmondható, hogy a családi élethez való jog a szülőtől elválasztott gyermek tekintetében az államra nézve pozitív kötelezettséget keletkeztet az „újraegyesítésre”,⁷⁵⁹ azaz a családi élet helyreállítására. A gyermek jogellenes elvitele szoros összefüggésben van a

⁷⁵² Uo. 73. viii. p.; Rona SCHUZ: *The Hague Child Abduction Convention: A critical Analysis*, Oxford, Hart Publishing, 2013. 299.

⁷⁵³ JACOBSEN i. m. 567., 570.

⁷⁵⁴ *X. v. Latvia* ügy p. 93. p., 96., 100-101., 107. p., 115. p.

⁷⁵⁵ Conclusions and Recommendations of the Sixth Special Commission, 10 June 2011., 48., letölthető: <https://www.hcch.net/en/news-archive/details/?varevent=223>

⁷⁵⁶ Paul BEAUMONT - Katarina TRIMMINGS - Lara WALKER - Jayne HOLLIDAY: *Child Abduction: Recent Jurisprudence of the European Court of Human Rights*, Cambridge, International and Comparative Law Quarterly, 2015. 63: 1, 43.; Linda SILBERMAN: *The Hague Convention on Child Abduction and Unilateral Relocation by Custodial Parents: Has the European Court of Human Rights Overstepped Its bounds?*, Family Law and Practice, London, Pearson, 2013. 26.; Lara WALKER: *The Impact of the Hague Abduction Convention on the Rights of the Family in the Case-law of the European Court of Human Rights and the UN Human Rights Committee: The Danger of Neulinger*, Geneva, Journal of Private International Law, 2010. 649-862 (34); Lara WALKER - Paul BEAUMONT: *Shifting the Balance Achieved by the Abduction Convention: The Contrasting Approaches of the European Court of Human Rights and the European Court of Justice*, Geneva, Journal of Private International Law, 2011. 231-249.

⁷⁵⁷ General Comment No. 14. (2013), 35., III./1. p.

⁷⁵⁸ EEKELAAR i. m. 17-18.

⁷⁵⁹ SUDRE (2012) i. m. 740.

Gyermekjogi Egyezményben garantált, a gyermek szülei által való neveléséhez való jogával,⁷⁶⁰ valamint a szülőktől való különélés esetén a velük való kapcsolattartás jogával is.⁷⁶¹

Gyermekjogi szempontból fontos elem *a gyermek véleményének*, mégpedig a visszavittel szembeni ellenkezésének explicit megjelenítése és annak a visszaadás megtagadási okaként, azaz döntési tényezőként való nevesítése is, a gyermek életkora és érettsége függvényében. Hangsúlyozandó, hogy itt nem a menni vagy maradni iránti preferenciáról, hanem a gyermek visszatéréssel szembeni egyértelmű ellenszegüléséről van szó. Ez értelemszerűen a gyermek meghallgatását feltételezi, holott a Gyermekelviteli Egyezmény erre nézve általános követelményt nem támaszt, amit az uniós jogalkotó a Brüsszel IIa rendelet revíziója során igyekezett korrigálni.⁷⁶² A Gyermekjogi Egyezményből, illetve az Alapjogi Chartából világosan következik, hogy az ítélőképességgel rendelkező gyermeket főszabályként meg kell hallgatni, kivéve, ha az adott körülmények között a legfőbb érdekére is figyelemmel ez nem célszerű. A gyermek legfőbb érdekének primátusa azonban a meghallgatás mellőzését is alátámaszthatja, ekképpen ezt egyedileg kell mérlegelni. Öröndetes ugyanakkor az, hogy - ismereteink szerint - az európai államokban a gyermek meghallgatáshoz való jogának biztosítása a jogellenes elviteli ügyekben egyre inkább jellemző gyakorlattá válik. Megemlítendő, hogy a gyermek jogellenes elvitelével összefüggő eljárásokban a gyermekek Hollandiában jellemzően hat éves, Belgiumban tízéves, míg Franciaországban kilencéves kortól kapnak lehetőséget a meghallgatásra,⁷⁶³ ami viszonylag nagy szórást jelent. Az alapvető jogok biztosának az AJB-1299/2018. sz. jelentéséből megállapíthatóan a jogellenesen Magyarországra hozott gyermek visszavitele iránti eljárásokban a gyermekeket csak akkor hallgatják meg, ha ez az ügy érdemi eldöntéséhez releváns információt szolgáltathat, feltéve, ha a gyermek életkora ezt megengedi.⁷⁶⁴ Erre 6 éves kortól rendszerint közvetlenül a bíróság előtti meghallgatásra kerül sor, míg 6 éves kor alatt pszichológus szakértőt vonnak be.⁷⁶⁵ A rendelkezésre álló információk szerint a hazai eljárásokban pszichológust szakértőt egyébiránt ritkán rendelnek ki a gyermeknek, ami részben a rövid eljárási határidőkkel is összefüggésbe hozható.⁷⁶⁶

A már kifejtettek szerint, a kellően érett gyermek által kifejtett vélemény az egyik alapvető eszköze a gyermek legfőbb érdekének felderítésére, és ezáltal egyúttal fény derülhet a gyermek esetleges veszélyeztetettségére is. Emellett a gyermek meghallgatása a teljesebb családi életkép felvázolásához szintén hozzájárul. Erre tekintettel gyermekjogi szempontból a pusztán az esetleges ellenzés kiderítésén túlmenő, a gyermek részvételi jogának tágabb értelmű biztosítása lenne indokolt. Az egyezmény ugyanakkor *a gyermek tiltakozása* esetén az eljáró bíróságnak csupán lehetőséget ad a visszavitel megtagadására, azaz itt is a bírói mérlegelés a meghatározó. Bár a gyermek tiltakozásának általános kibúvóként való alkalmazásával szembeni félelmek⁷⁶⁷ érthetőek, ennek ignorálása és visszatérésének akarata ellenére való elrendelése legalább ennyire

⁷⁶⁰ Gyermekjogi Egyezmény 9. cikk

⁷⁶¹ Uo. 9. cikk (3). bek.

⁷⁶² Új Brüsszel IIa rendelet 21. cikk

⁷⁶³ Sara LEMBRECHTS: Hearing abducted children in Court – A comparative point of view from three countries (Belgium, France&the Netherlands), The Hague, The Judges' Newsletter on International Child Protection, Vol. XXII., 2018. 28.

⁷⁶⁴ AJB-1299/2018. sz. jelentés 11.

⁷⁶⁵ Uo.

⁷⁶⁶ Uo. 11-12.

⁷⁶⁷ Study by Prof. Nigel LOWE - Victoria STEPHENS: A statistical analysis of the child objections exception, The Hague, The Judges' Newsletter on International Child Protection, vol. XXII., 2018. 12-13.

aggályos lehet. A gyermek ellenkezésével összefüggő elemek bírói vizsgálatának képessége és készsége tekintetében ugyancsak különbségek mutatkoznak.⁷⁶⁸ Például a francia joggyakorlatban uralkodó tendencia szerint egyedül a gyermek ellenkezése nem képezi alapját a visszavitel megtagadásának.⁷⁶⁹ A nemzetközi gyakorlatban általában a tízéves kor feletti gyermek véleményét tekintik mérvadónak.⁷⁷⁰

A gyermekek jogellenes külföldre vitelével kapcsolatos ügyekben a szülők gyakran elvakultan küzdenek egymással, és a gyermek a szülők közötti harcban áldozatul eshet. Sajnos ezek kapcsán úgy tűnik, a figyelem nagyjából a szülőkre terelődik, és a gyermek jogai, érdekei elsikkadnak;⁷⁷¹ ezt a gyakorlati tapasztalatok is alátámasztják. A gyermekek jogellenes elvitelének visszaszorítására irányuló törekvés leginkább a fennálló felügyeleti jogviszony háboríthatatlanságát, a szülői jogok megsértésének megakadályozását, illetve a jogsértő szülő szankcionálását szolgálja. A jogellenesen eljáró szülői magatartás okán azonban a gyermek nem kárhóztatható. A szülők rászorítása a közöttük lévő konfliktusoknak a szokásos tartózkodási hely szerinti fórum előtti rendezésére és a konfliktus ily módon való rövidre zárása önmagában inadekvát lehet az adott ügyben érintett gyermek védelméhez. Éppen ezért a gyermek érdekeinek megjelenítése és érvényesítése érdekében indokolt és hasznos lenne a gyermek számára önálló jogi képviselő kijelölése, illetve külön szakértői segítségnyújtás (pl. gyermekvédő, pszichológus). Példaként hozható fel a holland joggyakorlat: a Hágai Kerületi Bíróság a gyermek visszavitele iránti eljárásokban érintett minden gyermek részére ügygondnokot rendel ki, aki amellet, hogy a gyermek bizalmasa, jelen van a tárgyalásokon, képviselve a gyermeket, ezenkívül elkísérheti a gyermeket a meghallgatásra, tájékoztatással látja el, és magatartásszakértőként a gyermek hangjának a döntéshozó általi jobb megértésében is segítséget nyújt.⁷⁷² Ehhez hasonlóan Észtországban a gyermek jogellenes elvitele folytán indult visszavitel iránti eljárásokban, továbbá a gyermek elhelyezéséről, valamint a vele való kapcsolattartásról szóló eljárásokban is minden gyermek részére automatikusan az állam által finanszírozott külön jogi képviselő kirendelésére kerül sor.⁷⁷³

Fel kell hívni a figyelmet a Gyermekelviteli Egyezmény 16. cikkében foglalt rendelkezésre is miszerint annak az államnak a hatóságai ahová a gyermeket jogellenesen vitték (ahol visszatartották), mindaddig nem hozhatnak érdemi döntést a szülői felügyeleti jog érdemét illetően, amíg az egyezmény alapján indult eljárásban nem születik határozat arról, hogy a gyermeket vissza kell vinni a korábbi szokásos tartózkodási helye szerinti államba. E tilalom a gyermek visszavitele iránti eljárás elsőbbségét jelenti, aminek folytán az egyezmény alapján a szülői felügyeletet érintő döntés nem hozható meg addig, amíg a jogellenes elvitel tárgyában indult eljárás le nem zárul. Ezáltal az egyezmény elejét kívánja venni annak, hogy a jogellenesen eljáró fél a célállamban elérje, hogy a gyermeket nála elhelyezzék, és ily módon megghiúsítsa a jogellenesen elvitt gyermek visszavitele iránti eljárást. A *Josuf Caras v. Romania*

⁷⁶⁸ STALFORD - HOLLINGSWORTH i. m. 52.; LEMBRECHTS i. m. 30.

⁷⁶⁹ Véronique CHAUVEAU: Hearing the Children's Objections – Some perspectives from a French lawyer, The Hague, The Judges' Newsletter on International Child Protection, vol. XXII., 2018. 63.

⁷⁷⁰ SCHUZ (2013) i. m. 323.

⁷⁷¹ John CALDWELL: Child Welfare Defences in Child Abduction Cases - Some recent developments, Bristol, Child and Family Law Quarterly, 2001/2. 121.

⁷⁷² Annette OLLAND: The voice of the child in 1980 Hague return Procedures in the Netherlands, The Hague, The Judges' Newsletter on International Child Protection, vol. XXII, 2018. 54-55.

⁷⁷³ Code of Civil Procedure 219. §, Passed 20.04.2005 RT I 2005, 26, 197; elérhető: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/512122019004/consolide>

*ügyben*⁷⁷⁴ például az EJEB megállapította, hogy a gyermekelhelyezés iránti eljárás 16. cikk szerinti szüneteltetésének hiánya a Gyermekelviteli Egyezményt megfosztotta lényegi céljától.

Ami a Gyermekelviteli Egyezmény *kapcsolattartásra vonatkozó rendelkezését* illeti, ez inkább egy keretjellegű szabály, ami megadja az alapot az érintett államok közötti kooperációra, de a segítségnyújtás terjedelme, és az eljárás kimenetele nagyrészt a megkeresett állam belső jogától függ. Bár nem kizárt annak a lehetősége, hogy a gyermek jogellenes elvitelétől független, önálló kapcsolattartás iránti kérelem kerüljön előterjesztésre, a kapcsolattartásról szóló szűkszavú szabály ehhez képest inkább járulékos jellegűnek tűnik. Kétségtelen hozadékaként tartható számon az, hogy a kapcsolattartást és a jogellenes elvitelt, illetve visszatartást 'csomagként' kezeli, és ezáltal egyrészt biztosítja a kapcsolattartási jog külföldön élő kérelmező általi gyakorlását, ami adott esetben a gyermek külföldre vitelével is jár, másrészt a jogellenes elvitel (visszatartás) elleni jogszabályi fellépéssel ellensúlyt is képez, a gyermek külföldi kapcsolattartás alkalmával való visszatartása esetére biztosítékot nyújtva.

A felvetődő értelmezési kérdéseket jól jelzi, hogy a Hágai Konferencia Speciális Bizottsága 2017-ben rögzítette,⁷⁷⁵ a kapcsolattartás iránti kérelmek a visszavitel iránti kérelmekről függetlenül is előterjeszthetők. Meg kell azonban jegyezni azt, hogy a Gyermekvédelmi Egyezmény az időben ezt megelőző Gyermekelviteli Egyezmény rendelkezéseit több vonatkozásban kiegészíti és megerősíti; a cizelláltabb együttműködési mechanizmusa a kapcsolattartási ügyek tekintetében – harmadik államok viszonyában – alkalmas lehet akár e két egyezmény együttes alkalmazására is.

Ki kell térni az államok közötti kooperáció közvetlen csatornáiként funkcionáló – a Hágai Konferencia által meghonosított – *ún. központi hatóságok rendszerére* is, amelyek szerepe a gyermekek jogellenes elvitelével összefüggő ügyekben különösen fontos. Lévén, hogy az egyes államok nemzetközi relációban nem tudnak kellő eredményességgel fellépni a gyermekek jogellenes külföldre vitelle ellen, az egyezmény – más nemzetközi jogszabályokhoz hasonlóan – egy központi hatóságok által megtestesített stabil együttműködési struktúrát hozott létre, amely jelentős mértékben megkönnyíti és kiszámíthatóbbá teszi a kérelmezők határon átnyúló igényérvényesítését, mintegy 'ajtó'-ként szolgálva az adott állam igazságszolgáltatásához való hozzáféréshez. Ezekben az ügyekben ugyanis a kérelmezők helyzetét nagymértékben megnehezíti az, hogy külföldön, számukra ismeretlen jogi környezetben, idegen kultúrában és nyelven kényszerülnek ügyüket jogi útra terelni. A vonatkozó egyezményben részes államok a központi hatóságok útján egymással kapcsolatba lépve nemcsak általános jellegű információcserét valósítanak meg, hanem az egyedi ügyekben való közreműködés által az érintett gyermek helyzetének gyors felderítését és rendezését is elősegíthetik. A Gyermekelviteli Egyezmény alapján zajló eljárásokban különösen szoros együttműködés zajlik az érintett államok hatóságai között, a legtöbb esetben egyfajta közös ügyintézés valósul meg. A Gyermekelviteli Egyezmény általános jelleggel rögzíti, hogy a központi hatóságok együttműködnek egymással és támogatják az államuk hatáskörrel bíró szervei közötti együttműködést az egyezmény céljai elérésének biztosítása végett.⁷⁷⁶ Az általános együttműködési kötelezettség tehát kétirányú: egyrészt az érintett államok központi hatóságai közötti kooperáció színterén, másrészt a központi hatóság saját államának illetékes hatóságai közötti együttműködés előmozdítása révén realizálódik. A fent- említett általános

⁷⁷⁴ Josuf Caras v. Romania ügy, no. 7198/04, 2006. 07. 27. 36. és 40. p.

⁷⁷⁵ Conclusions and Recommendations adopted by the Special Commission, 10-17 October 2017, 18.

⁷⁷⁶ Gyermekelviteli Egyezmény 7. cikk

együtműködési kötelezettségen túlmenően az egyezmény – példálózó jelleggel – konkrétan nevesíti a központi hatósági néhány specifikus feladatát is. Eszerint a központi hatóságok intézkednek például a jogellenesen elvitt vagy elrejtett gyermek tartózkodási helyének megállapítása iránt, fellépnek a gyermek további ártalmának a megakadályozása végett, igyekeznek előmozdítani a gyermek önkéntes visszavitelét vagy az ügy békés elintézését, tájékoztatást szereznek be a gyermek szociális helyzetéről, a gyermek visszavitele érdekében eljárásokat kezdeményeznek, jogi tanácsadást nyújtanak stb. Mint látható, a központi hatóságok feladata többek között a felek közötti megegyezés előmozdítása, így a mediáció is, ami nagyobb eséllyel vezethet el a gyermek érdekeinek jobban megfelelő megoldáshoz. A részes államok közötti közvetlen kommunikáció nagymértékben hozzájárulhat az ügy nyugvópontra jutásához, nem utolsósorban a kölcsönös bizalom megszilárdítása által. Az egyezmény a központi hatóságok közötti együtműködés kereteit tágran körvonalazva, rugalmasan állapítja meg, mozgásteret hagyva az egyes államok központi hatóságainak arra, hogy az adott ügy specifikumai függvényében járjanak el, figyelemmel az adott állam belső jogára. Mindezek révén a központi hatóságok tevékenysége a gyermek legfőbb érdekeinek szolgálatába állítható. A központi hatóságok parallel szabályozását a Gyermekvédelmi Egyezményben és a Brüsszel IIa rendeletben is megtaláljuk, célhoz passzított feladatkörrel.

2. A Brüsszel IIa rendelet

A Brüsszel IIa rendelet a Gyermekelviteli Egyezmény rendelkezéseit beolvasztja az uniós jogba, ezáltal elfogadva és megerősítve az ebben rögzített célkitűzések megvalósulását, több ízben hivatkozva a gyermek legfőbb érdekeire is.⁷⁷⁷ A Brüsszel IIa rendelet a Gyermekelviteli Egyezmény rendelkezéseit ugyanakkor – az Európai Unió tagállamai egymás közötti viszonylatában (Dánia kivételével) - kiegészíti és megszigorítja. A rendelet tehát nem váltja fel, hanem ráépül a Gyermekelviteli Egyezményre, új, *önálló uniós szabályrendszert* alkotva. A gyermek jogellenes elvitele témakörén belül a Brüsszel IIa rendelet által bevezetett két lényegi eltérés egyrészt a visszavitel megtagadására vonatkozó megszorítás, másrészt a gyermek eredeti, jogszerű szokásos tartózkodási helye szerinti tagállami fórumnak biztosított döntési előjog. Ezzel a Gyermekelviteli Egyezménynek a gyermek sürgős visszavitelére irányuló koncepciója az uniós szisztéma részévé válik, amit az EUB és az EJEB egyaránt megerősít azt sugallmazva, hogy mind a Brüsszel IIa rendelet, mind a Gyermekelviteli Egyezmény a gyermeki jogok, illetve a családi élethez való jog előmozdítását célozza.⁷⁷⁸ Megemlítendő, hogy a gyermekek jogellenes elvitelének témaköre az Unió kizárólagos külső kompetenciájába tartozik, amint ezt az EUB 1/13. számú véleménye megállapította.⁷⁷⁹

A Brüsszel IIa rendelet egyrészt *kötött joghatósági szabályokat* állít fel a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekre nézve,⁷⁸⁰ másrészt egyes, *ún. privilegizált határozatok* (a gyermek visszaviteléről és kapcsolattartásról szóló határozatok) tekintetében külön eljárás nélkül (*exequatur*) biztosítja a másik tagállamban való elismerést és végrehajtást.⁷⁸¹

A Brüsszel IIa rendelet előírásai szerint a gyermek jogellenes elvitele esetében a szülői felügyeleti jog tárgyában (gyermekelhelyezés) azon tagállam bírósága jogosult a végső döntést meghozni, ahonnan a gyermeket jogellenesen elvitték (*perpetuatio fori*).⁷⁸² E joghatósági szabály mögöttes logikája – a Gyermekvédelmi Egyezménnyel egybecsengően - az, hogy a gyermek felügyeletéről szóló döntés meghozatalára a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti tagállami fórum a legalkalmasabb, hiszen a gyermeket e tagállamhoz fűzi a legszorosabb – ’jogszerű’ - kötelék.⁷⁸³ Az uniós jogalkotó által követett további szempont annak megakadályozása, hogy a gyermeket jogellenes külföldre elvivő fél az általa önkényesen létrehozott jogellenes szituációt utóbb a célországban ’törvényesítse’.

A Brüsszel IIa rendelet a Gyermekelviteli Egyezményhez képest egy radikálisan eltérő elemet tartalmaz, ez az *ún. felülvizsgálati mechanizmus*, amelynek a lényege abban áll, hogy azokban az esetekben, amikor az egyik tagállamból (szokásos tartózkodási hely szerinti tagállam) jogellenesen a másik tagállamba (célállam) elvitt gyermek visszavitelének elrendelését az utóbbi tagállami fórum a Gyermekelviteli Egyezmény 13. cikke alapján megtagadja, a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam fóruma számára fenntartja a jogot (joghatóságot) arra, hogy a későbbiek során a gyermek visszaviteléről szóló döntést hozzon, ezzel második esélyt adva a visszavitel újbóli elbírálására.⁷⁸⁴ Amennyiben tehát a gyermek jogellenes elvitele

⁷⁷⁷ Például Brüsszel IIa rendelet 12. és 13. pbek.

⁷⁷⁸ FAWCETT – SHÚILLEABHÁIN - SHAH i. m 759.

⁷⁷⁹ Case Opinion 1/13, 2014. 10. 14., EU: C: 2014: 2303

⁷⁸⁰ Brüsszel IIa rendelet 10. cikk

⁷⁸¹ Uo. 41. és 42. cikk

⁷⁸² Uo. 8. cikk

⁷⁸³ Uo. 12. pbek.

⁷⁸⁴ Uo. 11. cikk (8). bek.

egyik tagállamból a másik tagállamba történt, a gyermek korábbi szokásos tartózkodási helye szerinti tagállami fórumnak fennmarad a joghatósága a gyermek visszavitelének elrendelésére, amely határozatot a jogellenes elvitel helye szerinti tagállamban végre kell hajtani, figyelemmel a Brüsszel IIa rendelet 40. és 42. cikkére. Aláhúzendő, hogy ez a lehetőség csak a Gyermekelviteli Egyezmény 13. cikkében megnevezett megtagadási okokra alapozott visszautasító határozat esetén alkalmazható, más esetekben nem (pl. akkor nem, ha a gyermek elvitelét követő egy év után indított visszavitel iránti eljárásban bizonyítást nyer, hogy a gyermek már beilleszkedett a környezetébe, és ez alapján tagadják meg a visszavitelt a célállamban).

A Gyermekelviteli Egyezmény nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a visszavitel iránti eljárás jogerős lezárulta után, a visszavitel megtagadása esetén ugyanezen állam bírósága ne hozzon a szülői felügyeleti jog érdekét érintő döntést; ez a Brüsszel IIa rendelethez képest jelentős különbségnek tekinthető, ami oda vezet, hogy a pusztán a Gyermekelviteli Egyezmény hatálya alá tartozó ügyek és az uniós relációval bíró Brüsszel IIa rendelet szerinti ügyek e tekintetben másképp alakulnak. A Brüsszel IIa rendelettel összhangban helyesen állapította meg a magyar bíróság a joghatóságának a hiányát abban a gyermek elhelyezése, illetve szülői felügyelet tárgyában indult ügyben, amely kapcsán a bíróság korábban a jogellenesen Magyarországra hozott gyermek visszavitelét a szokásos tartózkodási helye szerinti másik tagállamba elrendelte.⁷⁸⁵

Jelen kontextusban különös súlya van annak, hogy a Brüsszel IIa rendelet 11. cikke – a Gyermekelviteli Egyezményhez képest - tovább *szűkíti azon esetek körét, amikor a gyermek visszavitelének elrendelése megtagadható*, így: a Gyermekelviteli Egyezmény 12. és 13. cikke szerinti megtagadási okok körében követelményként támasztja a gyermek meghallgatását, kivéve, ha ezt életkora és érettsége miatt nem tűnik célszerűnek. Ezenkívül előírja a gyermek visszavitelét követő védelmének vizsgálatát, ami nélkül a Gyermekelviteli Egyezmény 13/b. cikke alapján – testi-lelki károsodás, illetve elviselhetetlen helyzet okán - a visszavitel nem tagadható meg. Továbbá a visszavitel elrendelésének megtagadására nem kerülhet sor akkor sem, ha a kérelmező meghallgatása nem volt biztosított.⁷⁸⁶

Fentiek mellett a Brüsszel IIa rendelet a gyermek visszavitelére irányuló eljárás lebonyolítására nézve előírja annak hat hetes időtartamon belüli lefolytatását, amelyen belül – rendkívüli körülményektől eltekintve – meg kell hozni a döntést.⁷⁸⁷

⁷⁸⁵ BH 2013. 344., BH 2013. 68., EBH 2011. 2411.

⁷⁸⁶ Brüsszel IIa rendelet 11. cikk (1)-(5) bek.

⁷⁸⁷ Uo. 11. cikk (3). bek.

3. Az EUB nézőpontja

A családjog területén az EUB leginkább a gyermekek jogellenes elvitelét érintő kérdéskörrel foglalkozott.⁷⁸⁸ A jogellenesen másik tagállamba elvitt, illetve ott visszatartott gyermekek szokásos tartózkodási helyük szerinti tagállamba való visszajuttatására irányuló, fent-leírt jogalkotói törekvés megvalósulásában az EUB jó és kiszámítható szövetségesnek bizonyult, ugyanis több döntésében a gyermekek visszavitelének elősegítése, s így a jogellenes magatartásokkal szembeni elrettentés irányába terelte a joggyakorlatot.⁷⁸⁹ Ezt az alábbi néhány ügy kiválóan érzékelteti.

A *Rinau ügyben* a Németországból Litvániába elvitt gyermek visszavitelét a litván bíróság első fokon megtagadta, majd másodfokon elrendelte; rövidebb idő után a német bíróság az apát ruházta fel a felügyeleti jogok gyakorlásával, és szintén a visszavitel mellett döntött. Kérdésként merült fel, hogy a visszavitelt megtagadó litván döntés utólagos megváltoztatása mennyiben érinti a végrehajtást, a német határozat ennek ellenére ún. privilegizált határozatként hajtandó-e végre. Az EUB a rendelet célját szem előtt tartva a gyermek haladéktalan visszavitelének biztosítását helyezte előtérbe, megszilárdítva azt az alapvetést, miszerint a Brüsszel IIa rendelet 11. cikkének (8) bekezdése szerinti felülvizsgálati mechanizmus keretében hozott, a gyermek visszaviteléről szóló határozatot a végrehajtás helye szerinti tagállamban automatikusan végre kell hajtani. Ezzel összefüggésben az EUB döntő tényezőként a kölcsönös elismerés elve és az uniós jog hatékony érvényesülésének szükségességére hivatkozott, ily módon a gyermek visszaviteléhez fűződő általános érdeket tartva meghatározónak. A gyermek legfőbb érdekének primátusa, mint a Brüsszel IIa rendelet jogpolitikai szempontja és az Alapjogi Charta által biztosított alapjogvédelem megjelent ugyan az érvelésben, de inkább 'háttérelemként.' Erre tekintettel, a közvetlenül érintett gyermek individualizált kezelésétől való elvonatkoztatás kritikára adhat alapot.

A kölcsönös elismerés elvének előnyben részesítése köszön vissza a *Povse ügyben* is. A tényállás szerint a család Olaszországban élt, az anya a két éves gyermekkel Ausztriába távozott. Az apa kérelmére az olasz bíróság elrendelte a gyermek visszavitelét. Az anya körülményváltozásra hivatkozással próbálta elérni a visszavitelről szóló olasz ideiglenes intézkedés végrehajtásának Ausztriában való megtagadását. Az ügy kapcsán az EUB megerősítette, hogy a gyermek eredeti szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam által a gyermek visszavitel tárgyában hozott ideiglenes intézkedést is végre kell hajtani, mégpedig akkor is, ha azt felügyeletre vonatkozó végleges döntés nem kíséri, és az e döntés elleni jogorvoslatra csak a határozathozatal szerinti tagállamban van lehetőség. Körülményváltozásra hivatkozással csak a határozathozatal szerinti tagállamban kezdeményezhető eljárás, így a 'felülíró' határozat végrehajtásának megtagadását nem alapozhatja meg az, hogy a körülmények megváltozása okán a végrehajtás esetleg a gyermek érdekeit veszélyeztetné. Ebből kiolvashatóan az alapjogi jogsértések elbírálására kizárólag a határozatot hozó tagállami fórum jogosult, ezek kivédésére a végrehajtás szerinti fórumnak végeredményben nincsenek eszközei. Az EUB megerősítette azt a teóriát, miszerint a gyermek érdekeinek leginkább megfelelő döntés meghozatalára az ügy érdemi elbírálására jogosult fórum, azaz a gyermek

⁷⁸⁸ Lásd különösen: *Rinau ügy*, *Povse ügy*, C-376/14 PPU. sz. C. v. M. ügy, ECLI:EU:C:2014:2268; C-498/14 PPU. sz. *Bradbrooke v. Aleksandrowicz ügy*, ECLI:EU:C:2015:3; OL v. PQ ügy a Brüsszel IIa rendelet 11. cikke kapcsán, valamint a *Rinau és Zarraga ügyek* a 42. cikk kapcsán

⁷⁸⁹ Lásd *Rinau ügy*, *Povse ügy*, *Detiček ügy*

szokásos tartózkodási helye szerinti fórum a legalkalmasabb.⁷⁹⁰ Az EUB fent-leírt ítéletét követően az olasz bíróság a felügyeleti joggal kizárólag az apát ruházta fel, és a gyermek visszavételéről rendelkezett olyan körülmények között, amikor a gyermek három éve nem találkozott az apával, és nem volt közös kommunikációs nyelvük sem. Az osztrák bíróság elrendelte ez utóbbi határozat végrehajtását. Időközben az ügy az EJEB elé került. Az EJEB-nak arról kellett döntenie, hogy az uniós jog alapján fennálló kötelezettség teljesítése – az gyermeki jogokra esetlegesen sérelmes másik tagállambeli határozat elismerése és végrehajtása – az EJEE-n alapuló nemzetközi kötelezettséggel ütközik-e. Az anya azzal érvelt, hogy a gyermek legfőbb érdeke nem lett kellően kivizsgálva. A családi élethez való jog sérelmére hivatkozással az EJEB-hoz benyújtott kérelem azonban elutasításra került, mégpedig azzal az érveléssel, hogy az emberi jogok védelmét az Unió az EJEE-el azonos szinten garantálja, és az osztrák bíróság az olasz bíróság határozatának végrehajtása kapcsán csupán az uniós jogból eredő kötelezettségét teljesítette, mérlegelés e tekintetben nem illette meg, ezért az ebből fakadó esetleges jogsértésekért felelőssé nem tehető. Az emberi jogi jogsértésekre vonatkozó további jogorvoslat nem kizárt, erre azonban az alapügyben eljáró fórum előtt, illetve ellene az EJEB előtt indított eljárásban kerülhet sor; sajnálatos módon a kérelmező nem használta ki ezt az esélyt. Ez az ügy mindazonáltal az EJEB tekintetében is elszalasztott lehetőségként⁷⁹¹ értékelhető, ugyanis alkalmat kínált az gyermekjogi szemlélet erőteljesebb bevézésére, a gyermeki jogoknak a gyermek visszavételét kimondó döntés kontextusában való önálló vizsgálatára, ezzel azonban az EJEB nem élt.

A *CV v. DU ügyben*⁷⁹² az EUB – a *Povse ügygel* egybehangzóan – újra visszaigazolta a korábbi gyakorlatát, miszerint a gyermek jogellenes elvitele nem eredményezheti a jogszerű szokásos tartózkodási hely szerinti joghatóság átszállását, ezáltal a gyermek legfőbb érdekeiről való döntési jogosultságot ismét a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti fórum kezébe tette, ami a jogellenes magatartások elleni következetes fellépésre utal. A Brüsszel IIa rendelet egyik deklarált törekvése a jogellenes magatartások visszaszorítása, a szokásos tartózkodási hely szerinti fő joghatóság átszállására vonatkozó, 10. cikk szerinti feltételeket megszorítóan kell értelmezni. Ennek folytán a gyermek jogellenes elvitele esetén a korábbi szokásos tartózkodási hely szerinti joghatóság rögzül, ezt jogellenes úton nem lehet felülírni. Tekintve, hogy a joghatósági okok közötti vetélkedés⁷⁹³ a gyermek eredeti, jogszerű szokásos tartózkodási helye szerinti tagállami fórum javára dől el, a gyermek legfőbb érdeke prizmájából nézve ez úgy értelmezhető, hogy az EUB a gyermeki érdeket ez utóbbi fórum döntése révén látja megvalósulni.

Az EUB igyekezett korlátok közé szorítani a szülői felelősség érdemében való döntésre joghatósággal nem rendelkező tagállami fórum által hozott ideiglenes intézkedéseket is. Az Alapjogi Chartában rögzített gyermeki jogok vonzatai konkrét elemzésének hiánya terén hasonló vonakodás érzékelhető a *Detiček ügyben* is. Az anya Olaszországból jogellenesen Szlovéniába vitte a gyermeket, akit ezt követően az olasz bíróság ideiglenes intézkedéssel az apánál helyezte el. Az anya kérelmére a szlovén bíróság – az olasz ideiglenes intézkedés megváltoztatására tett kísérletként - újabb ideiglenes intézkedéssel az anyánál helyezte el a gyermeket. Az EUB kifejtette, hogy a gyermek Alapjogi Charta által is garantált joga a mindkét

⁷⁹⁰ Povse ügy 59-62. p.

⁷⁹¹ FAWCETT – SHUILLEABHÁIN - SHAH i. m 855.

⁷⁹² A-85/18. PPU. sz. CV v. DU ügy, ECLI:EU:C:2018:220, 57. p.

⁷⁹³ OSZTOVITS András: Szülői felelősséggel kapcsolatos joghatóság jogellenes elvitel esetén, Budapest, Családi Jog, 2018/3. 41.

szülővel való kapcsolattartás, ami egybeesik a gyermek legfőbb érdekével, és a jogellenes elvitel a hátrahagyott szülővel való kapcsolattartástól megfosztja a gyermeket. Éppen ezért a jogellenesen eljáró szülő a célállamban a gyermek elhelyezéséről hozott ideiglenes intézkedés útján nem stabilizálhatja az általa létrehozott illegitim helyzetet, s így nem változtathatja meg a gyermek elhelyezéséről a szokásos tartózkodási hely tagállamában hozott (ideiglenes) döntést, amelyet korábban ott már végrehajthatónak nyilvánítottak. Az EUB ismételten a kölcsönös elismerés és bizalom jelentőségét hangsúlyozta egy olyan szituációban, amikor a tizenkét éves gyermek ellenezte a korábbi szokásos tartózkodási hely szerinti tagállamba való visszavitelét és a hátrahagyott apával való kapcsolattartást is. Újfént rögzítette, hogy a Brüsszel IIa rendelet szerinti joghatósági szabályok a gyermek legfőbb érdekében lettek megállapítva és a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam a legalkalmasabb a gyermekre vonatkozó döntések meghozatalára. E fő joghatósági októl csak kivételes körülmények között lehet eltekinteni, és a Brüsszel IIa rendelet 20. cikke szerinti ideiglenes intézkedés nem írhatja felül a joghatósággal rendelkező fórum döntését, tekintve, hogy a joghatóság átszállását a gyermek adott tagállamba való beilleszkedése nem alapozza meg. Az EUB a gyermeki jogok közül a mindkét szülővel való kapcsolattartást emelte ki. A gyermek véleménye és az új környezetbe való beintegrálódása, mint a legfőbb érdekének viszonyítási szempontjai itt is beolvadtak a kölcsönös elismerés koncepciójába. Az EUB odáig ment, hogy megkérdőjelezte a valós kapcsolat létezését a célállammal, tekintve, hogy az egyik (hátrahagyott) szülő nem abban a tagállamban tartózkodik, viszont a szülői felelősségről szóló döntés rá nézve is jogkövetkezményekkel jár; ezzel rendkívül lekorlátozza a rendelet 20. cikke szerint meghozható ideiglenes intézkedések körét.

Az EUB a *Zarraga ügyben* is megerősítette, hogy a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti tagállamban hozott, tanúsítvánnyal alátámasztott visszavitel elrendelő határozat végrehajtása olyan rendkívüli körülmények esetében sem tagadható meg, amikor a gyermek alapvető jogainak sérelme merül fel. Jelen ügyben a család Spanyolországban élt, a szülők válását követően a gyermek az apával maradt Spanyolországban, miután a spanyol bíróság az apánál helyezte el őt, az utóbb Németországba távozott anyának biztosított kapcsolattartás mellett. Az anya egy németországi kapcsolattartás alkalmával jogellenesen visszatartotta a gyermeket. A német bíróság az apa visszavitel iránti kérelmének nem adott helyt, miután a kilenc éves gyermek határozottan ellenezte a Spanyolországba való visszavitelét. A spanyol bíróság úgy állította ki a tanúsítványt, hogy a gyermek meghallgatására nem került sor. Az EUB szerint az adott ügyben a meghallgatás hiánya nem képezi akadályát a végrehajtásnak; érvelése szerint a vitatott határozatot érintő minden kifogás a határozatot hozó tagállamban benyújtandó jogorvoslati eljárás körében bírálendő el.⁷⁹⁴ Az EUB álláspontja szerint a gyermek meghallgatása indokoltságának megítélése kizárólag a határozatot hozó fórum kompetenciájába tartozik,⁷⁹⁵ és a végrehajtás iránt megkeresett tagállami fórumnak meg kell bíznia abban, hogy a határozathozatal során az Alapjogi Chartában foglalt jogok ekvivalens és effektív védelmét biztosították.⁷⁹⁶ Az ügyben eljáró spanyol fórum a gyermek számára csak a közvetlen meghallgatás lehetőségét kínálta fel. A gyermek elhelyezéséről szóló döntést a gyermek meghallgatása nélkül hozta meg, miután az anya a személyes meghallgatásra nem vitte el a gyermeket és az eljáró bíróság a videokonferencia útján való meghallgatást mellőzte. Ez

⁷⁹⁴ Zarraga ügy 51. p.

⁷⁹⁵ Uo. 69.

⁷⁹⁶ Uo. 70.

felveti az Alapjogi Charta szerinti jogok sérelmének kérdését.⁷⁹⁷ Mindemellett a kilenc éves gyermek meghallgatása nélkül hozott határozat végrehajtása az EUB értelmezésében nem tagadható meg, akkor sem, ha a tanúsítványban nyilvánvalóan hamisan került feltüntetésre, hogy a gyermek meghallgatása megtörtént. Látható tehát, hogy az EUB-t a valótlan tartalmú tanúsítvány sem tántorította el a végrehajtás-barát hozzáállástól. A Zarraga ügy a tekintetben mérvadó, hogy ebben az EUB a gyermek meghallgatásának minimum kritériumát is megfogalmazta; eszerint a gyermek meghallgatására „tényleges és hatékony lehetőséget” kell biztosítani, figyelemmel a gyermek életkorára és érettségére, különös tekintettel a legfőbb érdekére. Azt is kimondta, hogy a meghallgatással összefüggésben a nemzeti jog, illetve a nemzetközi jog alapján rendelkezésre álló minden lehetőséggel élni kell, ideértve a nemzetközi jogsegély igénybevételét is. Az EUB értelmezésében az Alapjogi Charta és a Brüsszel IIa rendelet nem a gyermek meghallgatásának feltétlen kötelezettségét, hanem a meghallgatás valós lehetőségének a biztosítását állapítja meg.⁷⁹⁸ A gyermek meghallgatását a gyermek legfőbb érdeke tükrében kell vizsgálni, ami igazolhatja a meghallgatás mellőzésének indokoltságát. Ennek megfelelően tehát a gyermek meghallgatása mellőzhető akkor, ha ezt a gyermek érdeke indokolja és a meghallgatás káros lehet rá nézve. Az EUB vélekedése szerint a tagállamok közötti kölcsönös bizalmat sértené, ha a gyermek meghallgatásának hiánya önmagában a végrehajtás megtagadásának alapját képezné. A jogirodalom kritikával illetve a döntést a gyermeki jogok garantálásának hiányosságai miatt, hiszen az emiatt kontrasztba kerül a gyermek legfőbb érdekeivel.⁷⁹⁹

Amint ezt a jogesetek is alátámasztják, a felülvizsgálati mechanizmus egyenes következményeként a célországban lefolytatott visszavitel iránti eljárás egyfajta előzetes – ideiglenes - jelleget ölt,⁸⁰⁰ ami a szokásos tartózkodási hely fóruma – a jogvitát lezáró - döntésének van alárendelve. Ez a szabályozási módszer megkérdőjelezhetővé teszi a célországban lefolytatott visszaviteli eljárás értelmét, illetve a kettős eljárás észszerűsége is kétséges. A jogszabályi rendelkezések, illetve az EUB vonatkozó döntései nem nyújtanak megnyugtató választ arra az esetre, ha a 'felülíró döntés' alapjogi védelem szempontjából hiányos. Aggályos az is, hogy a szimpla visszavitelről szóló határozatot - a gyermek elhelyezésére vonatkozó érdemi döntés nélkül – automatikusan végre kell hajtani a célállamban. Továbbá szkeptikusságra ad alapot az, hogy a gyermek és az egyik szülő távollétében, meghallgatásuk nélkül hogyan lehet megalapozottan dönteni az elhelyezés kérdésében.⁸⁰¹

A *Rinau*, a *Povse* és a *Zarraga ügyek* alapján egyértelműen kikristályosodik, hogy a végrehajtás helye szerinti tagállam eszközei a határozathozatal tagállamában lefolytatott eljárásokkal összefüggésben felmerült garanciák számonkérése és a jogsértések felülvizsgálata tekintetében deficitesek. A végrehajtás elmaradása, azaz a gyermek átadásának meg nem történte ugyanakkor elgondolkodtató, és más megvilágításba helyezi a jogi szabályozást, illetve az EUB

⁷⁹⁷ Alapjogi Charta 24. cikk (1) bek.

⁷⁹⁸ E döntéssel összhangban álló határozat született a BH2014. 248. sz. magyar vonatkozású ügyben is, amelyben a bíróság kimondta, hogy egy másik tagállamban hozott határozat végrehajtása nem tagadható meg akkor, ha a gyermek meghallgatásának a lehetősége biztosított volt, de a meghallgatásra ténylegesen nem kerül sor. Az adott ügyben a Kúria álláspontja szerint az eljáró másik tagállami bíróságnak diszcrecionális jogkörébe tartozott annak eldöntése, hogy az anya által a gyermek távolmaradásának indokoltságát orvosi igazolással alátámasztó kérelmére a meghallgatásra új időpontot tűz ki, vagy az ügy további elhúzódásának megelőzése és a gyermek érdekére tekintettel mielőbb meghozza határozatát.

⁷⁹⁹ WALKER - BEAUMONT i. m. 239-240; RAFFAI (2014) i.m. 429-431.

⁸⁰⁰ DUTTA - SCHULZ i. m. 22.

⁸⁰¹ Uo. 24.

arra hivatkozó érvelését. Például a Zarraga ügyben a visszamenetelt megtagadó, tinédzser korú gyermek ellen kényszerintézkedést nem alkalmaztak, így az események menetét végeredményben mégsem sikerült a hatékony végrehajtás irányába terelni.

A jogesetekből megállapíthatóan a gyermek legfőbb érdekeinek kérdéskörével, ennek lényegi tartalmával az EUB jellemzően expliciten nem foglalkozik. Ennek szerepe leginkább a joghatóság kapcsán jelenik meg, amely kapcsán az EUB kiemeli a gyermekhez legközelebbi fórum általi döntéshozatal jelentőségét,⁸⁰² továbbá hivatkozási alapként bukkan fel a gyermek meghallgatásával,⁸⁰³ valamint a határozatok elismerésével és végrehajtásával⁸⁰⁴ összefüggésben. Megemlítendő, hogy az *J. McB v. L.E. ügyben*⁸⁰⁵ az EUB megnevezi a legfőbb gyermeki érdek megállapításának egyes kritériumait, így a szülők közötti kapcsolat minősége, a gyermek szülőkkel való kapcsolata és a szülők gyermekkel szembeni felelősségvállalása. Az ügy alkalmasabb bírósághoz való áttételével kapcsolatos *Child and Family Agency and J. D. ügyben*⁸⁰⁶ az EUB a gyermeki érdek tekintetében az áttételnek a gyermek családi, érzelmi életére, illetve vagyoni helyzetére gyakorolt esetleges negatív kihatásainak felmérését tartja szükségesnek.

Az EUB joggyakorlatát illetően summázható, hogy a kölcsönös elismerés elve maradéktalan támogatást kap, a gyermeki jogok Alapjogi Charta által is garantált védelme ehhez képest viszonylagos és kevésbé hangsúlyos. Az EUB a jogellenes magatartásokkal szembeni visszatartó hatás célkitűzését szem előtt tartva, főképp a késedelem nélküli visszavitel, azaz a gyors végrehajtás mellett érvelt.⁸⁰⁷ Ugyanakkor biztató jelnek tekinthető, hogy az utóbbi időben született döntésekben a gyermek legfőbb érdekeire való hivatkozás gyakoribb.⁸⁰⁸

⁸⁰² Detiček ügy 38. p.; Purrucker ügy 84. p.; C. v. M. ügy 50. p.

⁸⁰³ Zarraga ügy 63-64. p., 66-68. p.

⁸⁰⁴ Povse ügy 80-83. p.

⁸⁰⁵ J. McB v. L. E. ügy 62. p.

⁸⁰⁶ Child and Family Agency and J. D. ügy 58-60. p.

⁸⁰⁷ Rinau ügy 63. p.

⁸⁰⁸ Lásd például C- 455/15. sz. P. v. Q. ügy, ECLI:EU:C:2015:763, 39. p., 53. p.; Gogova ügy 66.; C-565/16. sz. Saponaro ügy, ECLI:EU:C:2018:265, 39-40.; O. L. ügy 50. p., 66-68. p.

4. Az EJEB nézőpontja

Az emberi jogok érintettsége okán az EJEB szintén számos eset kapcsán feldolgozta a gyermekek jogellenes elvitelével összefüggő tematikát.

Az EJEB a kérdéskört főként az EJEE-nek a *magán- és családi élet tiszteletben tartásáról szóló 8. cikkével* összefüggésben vizsgálta. E rendelkezésből az EJEB a részes államok pozitív kötelezettségét vezeti le a családi élet hátrahagyott szülővel való helyreállítása tekintetében; ez a nézet meghatározónak bizonyult, aminek folytán a Gyermekelviteli Egyezmény rendelkezéseinek a végrehajtása az EJEE-ből fakadó pozitív kötelezettségént jelenik meg. E vonatkozásban a gyermek és a többi érintett érdeke, illetve a közérdek közötti kollízió különösen élesen jelenik meg, és az EJEB e versengő érdekek közötti kellő egyensúlyra helyezi a hangsúlyt, amit az eljáró fórumok mérlegelési körben vizsgálnak.⁸⁰⁹ Az EJEB aláhúzta azt is, hogy a nemzeti hatóságok értékelését nem kérdőjelezheti meg, illetve nem vizsgálhatja felül, kivéve, ha nyilvánvaló jelek vannak az önkényes eljárásra.⁸¹⁰

A családi élethez való jogról szóló 8. cikk kontextusában az EJEB több ügyben kiállt a Gyermekelviteli Egyezmény koncepciója mellett, támogatva annak érvényre jutását.⁸¹¹ A gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatban az EJEB az EJEE-ből eredő pozitív kötelezettségeknek a Gyermekelviteli Egyezmény keretei közötti,⁸¹² és ezzel egyidejűleg a Gyermekjogi Egyezménnyel⁸¹³ összhangban való értelmezése mellett foglalt állást, hivatkozva a legfőbb gyermeki érdek figyelembevételére is.⁸¹⁴ Ezzel összefüggésben ugyanakkor lényeges, hogy az EJEB az EJEE-t az tagállamok nemzeti jogában, illetve emberi jogi hagyományaiban gyökerező közös uniós értékrend „alkotmányos eszközöként” kezeli az emberi jogok területén, és ezt az azonos szintű jogvédelem doktrínájával kombinálja, aminek folytán vélelmezi, hogy az uniós jog az EJEE-vel *ekvivalens jogvédelmet* garantál. Az egyenértékű jogvédelem doktrínáját az EJEB a *Bosphorus Hava Yollari Turizm VE Ticaret Anonim Sirketi v. Ireland ügyben*⁸¹⁵ dolgozta ki. Ennek értelmében a tagállam az uniós jogból eredő kötelezettségek végrehajtása körében jogszerűen jár el, ha az emberi jogok védelme tekintetében megfelelő kontroll-mechanizmus áll rendelkezésre.

A gyermek legfőbb érdeke elsődleges megfontolás tárgyát kell képezze,⁸¹⁶ amire nézve az EJEB széleskörű konszenzus fennállását nyugtázza.⁸¹⁷ Az EJEB felfogásában a Gyermekelviteli Egyezmény a gyermek legfőbb érdekét hivatott előmozdítani, és helyes alkalmazása esetén ennek érvényesülését biztosítja. A Gyermekelviteli Egyezményt alapvetően egy semleges fórumkijelölő eszköznek tekinti,⁸¹⁸ ami részben megmagyarázza, de aligha

⁸⁰⁹ Maumousseau and Washington v. France ügy 62.; Rouiller v. Switzerland ügy, no. 3592/08., 2014. 07. 22., 52. p.

⁸¹⁰ Raban v. Romania ügy, no. 25434/08., 2010. 10. 26., 38. p.

⁸¹¹ Iglesias Gil és A. U. I. v. Spain ügy 51. p.; Ignaccolo-Zenide v. Romania ügy 95. p.; Sylvester v. Ausztria ügy, no. 40104/98., 2003. 04. 24., 72. p.; Karadzic v. Croatia ügy, no. 35030/04, 2005. 12. 15., 63. p.; H. N. v. Poland ügy, no. 77710/01, 2005. 09. 13., 83. p.

⁸¹² Ignaccolo-Zenide v. Romania ügy 95. p.; Iglesias and A.U. I. v. Spain ügy 51. p.

⁸¹³ Maire v. Portugal ügy 72. p.

⁸¹⁴ Gnahoré v. France ügy 59. p.; X. v. Latvia ügy 95. p.; SUDRE (2012) i. m. 745.

⁸¹⁵ Bosphorus Hava Yollari Turizm VE Ticaret Anonim Sirketi v. Ireland ügy, no. 45036/98, 2005. 06. 30., 156. p.; lásd továbbá Povse v. Austria ügy 77. p.; Zarraga ügy 70. p.

⁸¹⁶ Gnahore v. France ügy 59. p.; X. v. Latvia ügy 95. p.

⁸¹⁷ Neulinger ügy 135. p.; X. v. Latvia ügy 96. p.

⁸¹⁸ Neulinger ügy 145. p.; FAWCETT – SHÚILLEABHÁIN - SHAH i. m 723.

indokolja azt, hogy a gyermek legfőbb érdeke kontextusában például a gyermeket nevelő és őt elvivő szülőtől való elválasztás,⁸¹⁹ vagy e szülő bebörtönzése a visszavitel esetén⁸²⁰ nem kap kellő nyomatékot.

A gyermek legfőbb érdeke sok ügyben súlyponti elemként vetődik fel.⁸²¹ Az *X v. Latvia ügyben* az Ausztriából jogellenesen Lettországba elvitt gyermek visszavitele kapcsán az EJEB kimondta, hogy a gyermek legfőbb érdekei elsődleges szempontként értékelendők mind az EJEE, mind a Gyermekelviteli Egyezmény alapján, amit utóbbi konvenció – eljárásjogi, és nem emberi jogi természetére tekintettel - a megelőzés, illetve az azonnali visszavitel útján szándékozik előmozdítani, számolva a felek által hivatkozott kivételes megtagadási okokkal.⁸²² Az EJEB ebben az ügyben egy jogi sztenderdet állapított meg a jogellenesen elvitt gyermekek visszavitele iránti ügyek elbírálása tekintetében. Az EJEB felfogásában a gyermeki jogok, illetve a gyermek legfőbb érdeke a visszavitel megtagadását megalapozó kivételek körében – az érdekelt fél által felhozott állítások, vagy akár hivatalból tett indítvány alapján – az EJEE családi élethez való jogról szóló 8. cikke szűrőjén keresztül, egyénileg vizsgálándók és értékelendők, és ennek a szűk időkorlát nem lehet akadálya.⁸²³ A Gyermekelviteli Egyezményben a visszavitel megtagadási indokaként nevesített tényezők fennállását körültekintően meg kell vizsgálni, és a döntésben megfelelően meg kell indokolni, azaz a visszavitel nem rendelhető el automatikusan.⁸²⁴ Az EJEB olvasatában a gyermek visszavitelének akadályát képező súlyos károsodás veszélye⁸²⁵ a gyermek által ésszerűen elviselhető szintet meghaladó⁸²⁶ tényezőkre értendő; a visszatéréssel járó összes „kellemetlenség” nem vonható ide, hanem csak a gyermek által racionálisan már nem tolerálható körülmények értékelhetők megtagadási okként. A korábbi *Neulinger ügy* kapcsán kiváltott konfúziókat helyretéve, az EJEB az *X v. Latvia ügyben* eltekint a családi élet egészének a feltérképezésétől. Ez az ügy a gyermek visszavitt ellenző véleménye szempontjából is figyelemre érdemes: az EJEB – több más ügyben is kifejtett⁸²⁷ - olvasatában a Gyermekelviteli Egyezményből nem következik olyan értelmezés, miszerint a gyermek ellenkezése mindenképpen a visszavitel megtagadására kell vezessen, azaz nem tekinthető vétőjognak, hanem más körülményekkel együtt vizsgálándó; ezt az interpretációt maga a Gyermekelviteli Egyezmény Magyarázó Jelentése is alátámasztja.⁸²⁸ A belátási képességgel rendelkező gyermek véleményének kulcsfontosságú jellegét a döntéshozatalban azonban az EJEB is

⁸¹⁹ *Maumousseau and Washington v. France* ügy 63. p.

⁸²⁰ *Maumousseau and Washington v. France* ügy 69. p., *Paradis v. Germany* ügy, no. 4783/03., 2003. 05. 15., C/1c. p.; *Levadna v. Ukraine* ügy, no. 7354/10, 2010. 04. 27., A/1. p. 7. bek.

⁸²¹ *Karrer v. Romania* ügy 40. p., 44-48. p, 55. p.; *R. S. v. Poland* ügy, no. 63777/09., 2015. 07. 21., 55. p., 71. p.; *G. S. v. Georgia* ügy, no. 2361/13., 2015. 07. 21., 43. p., 46. p., 51. p., 59-62. p.; *K. J. v. Poland* ügy, no. 30813/14., 2016. 03. 01., 51. p., 57. p., 63. p.; *M. K. v. Greece* ügy, no. 51312/16., 2018. 02. 01., 73. p., 75. p., 77. p., 88. p.; *Maumousseau and Washington v. France* ügy, 64-68. p., 70-75. p.; *Neulinger* ügy 70. p., 73-76. p., 91. p., 102. p.; *Sneerson and Campanella v. Italy* ügy, no. 14737/09., 2012. 07. 12., 85. p., 90-93. p.; *X. v. Latvia* ügy 51. p., 65-67.p., 69-73.p.; *Phostira Efthymiou and Ribeiro Fernandes v. Portugalia* ügy, no. 66775/11, 2015. 02. 05., 39-42-p.

⁸²² *X. v. Latvia* ügy 72. p.

⁸²³ Uo. 106. p., 118. p.

⁸²⁴ Lásd még *Maumousseau and Washington v. France* ügy 72. p., *Neulinger* ügy 78. p.

⁸²⁵ Gyermekelviteli Egyezmény 13/b. cikke

⁸²⁶ *X. v. Latvia* ügy 106-107. p.

⁸²⁷ Például *Raw v. France* ügy, no. 10131/11, 2013. 03. 07., 94. p.; *Gajtani v. Switzerland* ügy, no. 43730/07, 2014. 09. 09., 108. p.; *Blaga v. Romania* ügy, no. 54443/10., 2014. 07. 07., 78-80. p

⁸²⁸ *Rapport explicatif de Mlle Elisa Pérez-Vera* 440. 51-52. p.

expliciten elismeri.⁸²⁹ Az EJEB meglátása szerint a fenti megfontolásoknak megfelelő, kellően megindokolt visszavitt elrendelő döntés nem ütközik a családi életéről szóló 8. cikk rendelkezéseibe. A döntésből leszűrhetően az EJEB a nemzeti hatóság eljárása fölött lényegében csak egyfajta eljárási kontrollt gyakorol, a családi életéről szóló 8. cikkel való – átfogóbb értelmű - konformitást alárendelve és egyidejűleg leeredukálva a gyermek visszavitelének akadályát képező kivételes megtagadási okok vizsgálatára vonatkozó, az EJEB 8. cikkéből eredeztetett eljárási kötelezettségeknek.⁸³⁰ Mindemellett e döntésről elmondható, hogy jogi szabályozás adottságai tükrében kielégítő egyensúlyt teremt, és üdvözlendő, hogy kiemelten foglalkozik a gyermeki érdek értékelésével. Noha a gyakorlati alkalmazás továbbra sem könnyű - különös figyelemmel a Gyermekelviteli Egyezmény, illetve a Brüsszel IIa rendelet szerinti szűkös időkeretre -, várhatóan nagyobb erőfeszítésekre ösztönzi majd az eljáró fórumokat a gyermeki érdekek felderítése terén. Az X. v. *Latvia* ügyben kialakított irányvonalat az EJEB több ügyben továbbviszi (így: *Efthymiou v. Portugal* ügy, *Penchevi* ügy, *Rouiller* ügy, *Gajtani* ügy, *Blaga v. Romania*, *Ferrari v. Romania*, *G.S. v. Georgia* ügy, *Raban v. Romania* ügy).

Ezt megelőzően a *Neulinger* ügyben az EJEB családi életéről szóló 8. cikkéből a családi élet beható, alapos megvizsgálásának kötelezettségét vezette le, elrugaszkodva a Gyermekelviteli Egyezmény szerinti eljárás summás jellegétől. Ebben az ügyben az Izraelből jogellenesen Svájcba elvitt gyermek visszavitelének elrendelését minősítette a családi életéhez való jog megsértésének, amely kapcsán fajsúlyos elem volt a gyermeknek az öt hosszabb ideje nevelő anyától való, a visszavittel járó szükségszerű elválasztása, figyelemmel az Izraelben hátrahagyott apa negatívan értékelt, agresszív magatartására is. A *Neulinger* ügyben az EJEB elsőként állapította meg a családi életéhez való jog sérelmét a gyermeket jogellenesen elvívó szülő javára.⁸³¹ Az EJEB expliciten megfogalmazta, hogy a jogellenes elvitt követően eltelt hosszabb idő olyan körülmény, amely - az alapvetően eljárásjogi természetű, és nem egyéni jogvédelmet garantáló emberi jogi normaként funkcionáló - Gyermekelviteli Egyezmény eredeti céljának a megvalósulását alááshatja.⁸³² Az EJEB szerint a legfőbb gyermeki érdek kulcselemei a gyermek családjával való kapcsolat lehetőség szerinti megőrzése és a gyermek kiegyensúlyozott körülmények között való fejlődése;⁸³³ ennek tükrében azt minden egyes ügyben egyedileg meg kell vizsgálni, és kerülni kell a visszavitt mechanikus elrendelését.⁸³⁴ Megemlítendő, hogy noha az EJEB eddigi joggyakorlatában tipikusan inkább a hatékony végrehajtás fele orientál, ebben az ügyben – ezen túlmutató, generikus érvényességet sugalló jelleggel – azt a véleményt fogalmazza meg, hogy a gyermek visszaviteléről szóló döntés több év eltelté után való végrehajtása aligha szolgálná a gyermek legfőbb érdekeit.⁸³⁵ A *Neulinger* ügy eklatánsan rávilágít a gyermeki jogok és a nemzetközi magánjogi szabályok, illetve ezek értelmezésének egymással való szembekerülésére.⁸³⁶ Végző kicsengése az, hogy a gyermeki jogoknak mindenképpen érvényesülniük kell.⁸³⁷ Ezzel szemben az ítéletet fogadtatása mégis

⁸²⁹ M. v. M. Croatia ügy, no. 10161/13., 2015. 09. 03., 171. p.

⁸³⁰ SUDRE (2012) i. m. 746.

⁸³¹ Charlotte MOL - Thalia KRUGER: International child abduction and the best interest of the child: an analysis of judicial reasoning in two jurisdictions, Geneva, Journal of Private International Law, 2018/3. 433.

⁸³² *Neulinger* ügy 145. p.

⁸³³ Uo. 136. p.

⁸³⁴ Uo. 138. p.

⁸³⁵ Uo. 147. p.

⁸³⁶ SZEIBERT Orsolya: A gyermek legfőbb érdeke és az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntése a *Neulinger*-ügyben, In: RAFFAI Katalin (szerk.): Határon átnyúló családi ügyek, Budapest, Pázmány Press, 2018/43. 153.

⁸³⁷ Uo. 168.

rendkívül kritikus volt;⁸³⁸ különösen azt rótták fel, hogy az EJEB e radikális megközelítése lerontja a Gyermekelviteli Egyezményt, szembemelve annak koncepciójával.

Mégis, ugyanezen a nyomvonalon haladva, az EJEB a *Sneersone and Kampanella v. Italy ügyben* is az automatikus visszavitel ellen érvelt. Ebben az ügyben az anya Olaszországból Lettországra távozott a gyermekkel, az olasz bíróság a gyermek visszaviteléről rendelkezett, amit a lett hatóságok vonakodtak végrehajtani. Az anya kérelme nyomán indult eljárásban az EJEB a családi élethez való jog sérelme alapján elmarasztalta a felülvizsgálati mechanizmus keretében eljáró olasz hatóságokat, mondván, hogy a gyermek visszavitele nem rendelhető el automatikusan a Gyermekelviteli Egyezmény alapján, hanem az abban megjelölt kivételekre, illetve a felmerült kockázati tényezőkre tekintettel kell lenni, és ennek elmulasztása a családi élethez való jog sérelmével jár. Az EJEB érvelése szerint a gyermek eredeti szokásos tartózkodási helye szerinti fórum a visszavitel tárgyában a gyermek legfőbb érdekének kellő vizsgálata nélkül hozta meg a határozatot, mivel a gyermek visszatérésének körülményeit, lakhatási lehetőségét és a visszatéréssel járó nehézségeket figyelmen kívül hagyta. Ugyanakkor egyértelműen rögzíti azt is, hogy az emberi jogok érvényesülése iránti felelősséget a felülvizsgáló mechanizmus keretében eljáró tagállami fórum viseli. Figyelemreméltó, hogy a visszavitelt megtagadó határozatban foglalt indokokat a későbbi, visszavitelt elrendelő második határozathozatal során nem vették figyelembe. Az eredeti, visszavitelt megtagadó határozat szerint a gyermeket elvivő anya arra hivatkozott, hogy a visszatérés anyagi okokból nem lehetséges számára, és az eljáró fórum megállapítása szerint a gyermek anyától való elválására a gyermek fejlődését negatívan befolyásolná; az e vonatkozásban a szokásos tartózkodási hely szerinti másik tagállam által felajánlott védelmet az EJEB elégtelennek tekintette. A már leírtak szerint a későbbiekben az EJEB felülvizsgálta a Neulinger és ehhez hasonlóan elbírált ügyekben kialakított álláspontját, az X. v. Latvia ügygel mérsékeltebb vonulatot indítva el, az EJEÉ és a Gyermekelviteli Egyezmény harmónikus együttes alkalmazására törekedve.

Szintén a legfőbb gyermeki érdek volt a központi motívuma a viszonylag friss magyar vonatkozású *Royer v. Hungary ügynek*,⁸³⁹ amely kapcsán az EJEB helyesnek ítélte a magyar bíróságnak a gyermek visszavitelének megtagadását kimondó jogerős döntésében foglaltakat, arra hivatkozással, hogy a két év körüli gyermeknek az öt nevelő anyától való elszakítása és számára ismeretlen franciaországi környezetbe való visszavitele a legfőbb érdekeivel ellentétes lenne, figyelemmel arra, hogy a gyermek az apával hosszú ideje nem volt kapcsolatban. Az EJEB elfogadta azt az érvelést, miszerint a gyermek legfőbb érdekeinek vizsgálata a visszavitelről szóló francia eljárásban csupán formálisan történt meg, ami a Brüsszel IIa rendelet 23. cikke szerint a közrend kontextusában értékelendő emberi jogi jogsérelmet okozott, figyelemmel a legfőbb gyermeki érdekre; ez megalapozta a visszavitelről szóló francia határozat végrehajtásának megtagadását.⁸⁴⁰

⁸³⁸ Linda SILBERMAN: The Hague Convention on Child Abduction and Unilateral Relocations by Custodial Parents: A Perspective from the United States and Europe – Abbott, Neulinger, Zarraga, Oklahoma Law Review, 2011. 733.; WALKER - BEAUMONT i. m. 232.; Alexandre BOICHÉ: La Cour strasbourgeoise a-t-elle décidé d'annihiler la convention de la Haye, Paris, Actualité Juridique Famille, 2012. 97.; Special Commission on the practical operation of the 1980 and 1996 Hague Convention, Conclusions and Recommendations, 1-10. June 2011., <https://assets.hcch.net/upload/wop/concl28sc6-e.pdf>, 47-49.

⁸³⁹ Royer v. Hungary ügy, no. 9114/16., 2018. 03. 06.

⁸⁴⁰ Uo. 24. p., 34. p.

A *Gnahoré v. France* ügyben kifejtettek szerint a gyermek legfőbb érdekeinek meghatározása során az EJEB két elemet tart döntőnek: a családi kapcsolatok fenntartását, kivéve, ha a család erre alkalmatlannak bizonyult, és a biztonságos környezetben való nevelkedést.⁸⁴¹ A gyermek legfőbb érdekeinek beazonosítása és az adott intézkedés szükségessége, illetve arányossága több tényező együttes vizsgálatát igényli, ezek a tényállás függvényében változók; mérvado kritérium többek között a gyermek kora, érettsége, véleménye, valamint a családi kapcsolatai.⁸⁴²

Az EJEB azonban számos ügyben állapította meg az EJEE hivatkozott 8. cikke szerinti sérelmet azon az alapon, hogy az érintett állam nem tett adekvát és hatékony lépéseket a jogellenesen elvitt gyermek visszavitele érdekében.⁸⁴³ Az EJEB úgy foglalt állást, hogy az EJEE-ből az államra háruló pozitív kötelezettségek a Gyermekelviteli Egyezmény szerinti visszavitel iránti eljárás gyors lefolytatását követelik meg, és ennek megalapozott indok nélküli elhúzódása a 8. cikk sérelmét eredményezi.⁸⁴⁴ A gyors fellépés szükségessége gyakran az eljárások hatékonyságának egyik mércéjeként jelenik meg, hiszen az időmúlásnak ezekben az ügyekben visszafordíthatatlan következményei lehetnek a szülő-gyermek kapcsolatra nézve.⁸⁴⁵ Több ügy tanúsága szerint a késedelem önmagában is alapot képez az állam EJEE-ből fakadó pozitív kötelezettségei nemteljesítésének megállapítására.⁸⁴⁶ A külföldi határozat végrehajtása kapcsán az EJEB szintén elvárásként fogalmazta meg a megfelelő és hatékony végrehajtási intézkedések meglétét, figyelemmel az ügy sürgősségére,⁸⁴⁷ így – többek között - a végrehajtást akadályozó, adott esetben a gyermeket bújató kötelezett együttműködése hiányának a szankcionálását.⁸⁴⁸ A végrehajtásnak a gyermek rejtegetése miatt való elmaradása esetén a végrehajtás szerinti állam felelőssége csak akkor nem állapítható meg, ha rendszeres és tényleges erőfeszítéseket tett a felkutatás érdekében.⁸⁴⁹ Az EJEB mindemellett úgy látja, kényszerintézkedések limitáltan alkalmazandók, figyelemmel az érintettek jogaira és jogos érdekeire, különös tekintettel a gyermek legfőbb érdekeire. A gyermekek elleni kényszerintézkedések lehetőség szerint elkerülendők, de a szülők nyilvánvalóan jogellenes magatartása esetén nem zárhatók ki.⁸⁵⁰ Az önkéntes teljesítés elmaradásakor végső eszközként tehát kényszerintézkedések alkalmazásának is lehet helye, ezért az EJEB a családi élethez való jogról szóló 8. cikkel nem tartotta összeegyeztethetetlennek a gyermek karhatalom útján való átadásására irányuló

⁸⁴¹ *Gnahoré v. France* ügy, no. 40031/98, 2001. 01. 17., 59. p.; hasonlóan *Maumousseau and Washington v. France* ügy 67. p.

⁸⁴² *Y. C. v. United Kingdom* ügy 134-135. p.

⁸⁴³ Például *Ignaccolo-Zenide v. Romania* ügy 101-113. p.; *Cavani v. Hungary* ügy 55-62. p.; *Iglesias Gil and A. U. I. v. Spain* ügy 52-62. p.; *Maire v. Portugal* ügy 69-78. p.; *Bianchi v. Switzerland* ügy 92-99. p.; *Monory v. Romania and Hungary* ügy 72-85. p.; *Ferrari v. Romania* ügy 44-56. p.; *Shaw v. Hungary* ügy 70-77. p.; *Raw and Others v. France* ügy 84-95. p.; *M. A. v. Austria* ügy 109. p., 126-131. p., 135-137. p.; *V. P. v. Russia* ügy 154. p.

⁸⁴⁴ *G. S. v. Georgia* ügy 63. p.; *G. N. v. Poland* ügy, no. 2171/14., 2016. 07. 19., 68. p.; *K. J. v. Poland* ügy 72. p.; *Carlson v. Switzerland* ügy, no. 49492/06., 2008. 11. 08., 76. p.; *Karrer v. Romania* ügy 54. p.; *R. S. v. Poland* ügy 70. p.; *Blaga v. Romania* ügy 83. p.; *Monory v. Romania and Hungary* ügy 82. p.

⁸⁴⁵ Például *R. S. v. Poland* ügy 70. p.; *K. J. v. Poland* ügy 72. p.; *Iosuf Caras v. Romania* ügy 38. p.; *Penchevi v. Bulgaria* ügy 58. p.

⁸⁴⁶ *Shaw v. Hungary* ügy 72. p.; *G. S. v. Georgia* ügy 63. p.; *G. N. v. Poland* 68. p.; *Carlson v. Switzerland* ügy 76. p.; *Karrer v. Romania* ügy 54. p.; *R. S. v. Poland* ügy 70. p.; *Blaga v. Romania* ügy 83. p.; *Monory v. Romania and Hungary* ügy 82. p.

⁸⁴⁷ *V. P. v. Russia* ügy 154. p.

⁸⁴⁸ *Maire v. Portugal* ügy 74-78. p.; *Maumousseau and Washington v. France* ügy 83. p.

⁸⁴⁹ *Ignaccolo-Zenide v. Romania* ügy 109. p.; *H.N. v. Poland* ügy 80-82. p.; *Cavani v. Hungary* ügy 60. p.

⁸⁵⁰ Például *Cavani v. Hungary* ügy 59. p., *Shaw v. Hungary* 67. p.

intézkedést.⁸⁵¹ A bíróságok megfelelő indokolási kötelezettsége ugyancsak mérvadó, hiszen ez elengedhetetlen annak megállapításához, hogy az EJEE szerinti jogsérelem megvalósult-e.⁸⁵²

A gyermek meghallgatáshoz való jogának biztosítása az EJEB által elbírált ügyek kapcsán kevésbé markáns tényezőként jelenik meg,⁸⁵³ ami kritikára adhat alapot.⁸⁵⁴ Noha az EJEB több ítéletében aláhúzta a gyermek véleményének fontosságát,⁸⁵⁵ ugyanakkor arra az álláspontra helyezkedett, hogy önmagában a gyermek véleménye nem feltétlenül elegendő a visszavitel elrendeléséhez.⁸⁵⁶

Általános jelleggel megállapítható, hogy az EJEB 'adottságként' tekint a Gyermekelviteli Egyezményre és keresi a módját az azzal konform jogértelmezésre, ekként az emberi jogi kérdéseket a nemzetközi magánjogi norma – helyenként egyenetlen szövésszerű - szűrőjén keresztül veszi szemügyre. Ehhez hasonlóan, az uniós jog kontextusában – a Brüsszel IIa rendelet alapján - főként az uniós jog végrehajtásának kötelezettségét tekinti meghatározónak, és a határozathozatal tagállamában történt esetleges jogsértéseket nem kéri számon a végrehajtás tagállamán. Tekintve, hogy a Brüsszel IIa rendelet kötelezettséget keletkeztet a gyermek kiadását elrendelő, tanúsítvánnyal ellátott másik tagállambeli határozat végrehajtására - a mögöttes eljárás feletti kontroll nélkül -, ez az EJEE tükrében gyakran ellentmondásos helyzeteket eredményez. Az EJEB arra az álláspontra helyezkedett, hogy a visszavitelről szóló, felülvizsgálati mechanizmus folytán hozott határozat uniós rendelet szerinti automatikus végrehajtása nem sérti az EJEE 8. cikkét, tekintve, hogy a családi élethez való jog korlátozása a Brüsszel IIa rendelet szerinti jogilag legitim indokon alapul.⁸⁵⁷ A végrehajtás iránt megkeresett tagállam az uniós jogból fakadó kötelezettségét teljesíti a külföldi határozat végrehajtása során, és ezzel összefüggésben mérlegelési lehetősége nincs; a vélt emberi jogi sérelem a határozathozatal szerinti tagállamban orvosolható. Az EJEB e koncepciójának hátterében az emberi jogok EJEE-ben garantálttal azonos szintű uniós védelmének vélelme áll, a már érintettek szerint.⁸⁵⁸ Ez alapján arra lehet következtetni, hogy az EJEB a szóban forgó döntések feletti ellenőrzést lényegében a nemzetközi együttműködés érdekeinek veti alá.⁸⁵⁹

A gyermek legfőbb érdeke gyakori hivatkozási alap, és ennek az EJEB kiemelt jelentőséget tulajdonít, az erre vonatkozó nemzetközi konszenzusra utalva. Az EJEB a Gyermekelviteli Egyezményt, illetve a Brüsszel IIa rendelete egyaránt olyan jogszabályként látja, amelyek a gyermek legfőbb érdekét hivatottak előmozdítani, és helyes alkalmazásuk esetén ennek érvényesülését biztosítják. A gyermek legfőbb érdekeinek meghatározása az egyedi körülményektől függ; e tekintetben az EJEB kardinálisnak tartja a családi kapcsolatok fenntartását – kivéve a család erre való alkalmatlanságát -, valamint a biztonságos környezetben való nevelkedést.⁸⁶⁰ Összességében azonban úgy tűnik, hogy az EJEB a gyermek legfőbb érdekéről való megbizonyosodás iránt nem mutatott szilárd és következetes elköteleződést.⁸⁶¹

⁸⁵¹ Maumousseau and Washington v. France ügy 85. p.

⁸⁵² Ferrari v. Romania ügy 48. p.; G.S. v. Georgia ügy 47. p.

⁸⁵³ Például Sneerson and Campanella v. Italy ügy 21. p., 42. p.; Levadna ügy; Blaga v. Romania ügy 80. p.

⁸⁵⁴ FAWCETT – SHÚILLEABHÁIN - SHAH i. m 721.

⁸⁵⁵ Például M. K. v. Greece ügy 74. p., 85-87. p., 91-92. p.; Rouiller v. Switzerland ügy 66. p.

⁸⁵⁶ Például Raw and Others v. France ügy 94. p.; Blaga v. Romania ügy 78-80. p.

⁸⁵⁷ Például Povse v. Austria ügy 73. p.

⁸⁵⁸ FAWCETT, SHÚILLEABHÁIN, SHAH i. m 744.

⁸⁵⁹ Michaud v. France ügy, no. 12323/11., 2013. 03. 06., 104. p.

⁸⁶⁰ Gnahoré v. France ügy 59. p.; Maumousseau and Washington v. France ügy 67. p.

⁸⁶¹ FAWCETT – SHÚILLEABHÁIN - SHAH i. m 719.

Ami a gyermek meghallgatáshoz való jogát illeti, az EJEB joggyakorlatában a jogellenes elvitel kontextusában ez ugyancsak kevésbé látszik hangsúlyosnak. A jelek szerint az EJEE nem törekedett a Gyermekelviteli Egyezmény e téren észlelhető hiátusának a betöltésére.⁸⁶²

⁸⁶² Uo.

5. A gyermeki érdek megjelenése egy esettanulmány tükrében

A bírósági eljárások belső világára, az eljárás menetére nézve az ítéletekből csak részlegesen juthatunk információhoz, ami a közvetlen tapasztalaton alapuló, részletekbe menő ismereteket nem pótolja. A konkrét ügy részletes elemzését azért tartom célszerűnek, mert azon keresztül egyetlen tényállásra összpontosítva, közelebbről szemügyre vehetők az ilyen jellegű esetek a maguk komplexitásában. Lekövethetővé válnak a bírósági eljárás főbb mozzanatai, a felek és a gyermek eljárásjogi helyzete, a bíróság szerepe, az ezekkel összefüggésben felmerülő dilemmák, továbbá érzékelhető, hogy az eljárások elburjánzása milyen kusza jogi útvesztőkhöz vezet, amelyekből sokszor nehéz kiutat találni. Ennek margóján mód nyílik a joggyakorlatban előforduló egyes aktuális kérdések felvetésére is (pl. ex officio bizonyítás kérdése, a mediációban rejlő lehetőségek, büntetőjogi szankcionálás következményei).

Jelen ügy tényállása szerint az érintett kiskorú szülei, a magyar és olasz állampolgárságú felek 2008 októberében ismerkedtek meg Olaszországban, ahol az anya korábban munkát vállalt. A felek röviddel ezután élettársi kapcsolatot létesítettek és az apa tulajdonába lévő családi házban laktak. A 2011. második felében megszületett közös gyermek tekintetében a vér szerinti apa elismerő nyilatkozatot tett. A család a gyermek megszületését követően életvitelszerűen Olaszországban élt. Az anya 2011 decemberében a gyermekkel együtt Magyarországra utazott rokonlátogatás céljából, azonban - a felek közötti előzetes megállapodással ellentétben - oda többet nem tért vissza. A szülők kapcsolatát súlyos konfliktusok terhelték, az anya beadványaiban verbális és fizikai bántalmazásról számolt be. Az apa 2012 februárjában a Gyermekelviteli Egyezmény alapján a gyermek Olaszországba való visszavitele iránti kérelmet terjesztett elő a magyar bíróságon. Az e tárgyban eljáró magyar bíróság 2012 szeptemberében meghozott határozatában elrendelte a gyermek Olaszországba való visszavitelét. Az anya fellebbezése folytán a másodfokú bíróság 2012 novemberében kelt határozatában helybenhagyta az elsőfokú határozatot. A Kúria 2013 januárjában kelt határozatában a gyermek visszavitelének elrendeléséről szóló jogerős végzést hatályában fenntartotta.

A jogerős magyar bírósági határozat szerint az anyának legkésőbb 2012 decemberében át kellett volna adnia a gyermeket az apának, erre azonban nem került sor. Minthogy az anya a jogerős magyar bírósági határozatban foglaltaknak önként nem tett eleget, az apa kérelmezte a gyermek átadásának hatósági úton való kikényszerítését. A gyermek visszavitelével kapcsolatos végrehajtás iránti eljárás 2012 novemberében indult; ennek során is több határozat született. Az anya kérelmére a végrehajtás iránti eljárást 2013 márciusában felfüggesztették; az apa fellebbezése folytán a fellebbviteli fórum 2013 júniusában megváltoztatta az elsőfokú végzést és a végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmet elutasította. Miután az anya a gyermekkel ismeretlen helyre távozott, személykörözést rendeltek el.

Az anya a gyermek visszavitele iránti eljárást megelőzően, 2012 januárjában keresetet nyújtott be a gyermek nála történő elhelyezése érdekében. Az e tárgyban eljáró bíróság 2012 januárjában kelt ideiglenes intézkedéssel az eljárás jogerős befejezéséig a gyermeket az anyánál helyezte el, arra való hivatkozással, hogy az anya valószínűsítette, „az apa magához kívánja venni a gyermeket”. Ezt követően, 2012 májusában az eljárást a Gyermekelviteli Egyezmény 16. cikkére⁸⁶³ tekintettel felfüggesztette, a gyermek visszavitele iránti eljárás befejezéséig. 2013

⁸⁶³ A Gyermekelviteli Egyezmény 16. cikke értelmében ha a gyermek jogellenes külföldre vitele (visszatartása) tárgyában eljárás indul, és ezzel párhuzamosan a gyermeket külföldre vivő személy az adott államban gyermekelhelyezés iránti eljárást indít, a gyermek visszavitele iránti eljárás elsőbbséget élvez, és ennek

januárjában a bíróság a korábbi ideiglenes intézkedést hatályon kívül helyezte, a gyermek jogellenes Magyarországra hozatalára, illetve a Brüsszel IIa rendelet 10. cikkében foglaltakra tekintettel megállapította joghatóságának hiányát és a pert megszüntette. E határozatot a fellebbviteli fórum 2013 márciusában helybenhagyta; a jogerős döntést a Kúria 2013 augsztusában szintén hatályában fenntartotta.

Az apa a gyermek visszavitele iránti eljárással párhuzamosan az illetékes olasz bíróságon 2012 februárjában kelt keresetlevélben⁸⁶⁴ kérte a gyermek nála történő elhelyezését. E bíróság 2012 júniusában kelt határozatában úgy rendelkezett, hogy a gyermek felügyeletét a szülők közösen gyakorolhatják. A későbbiek során – miután kiderült, hogy az anya a gyermek visszavitelét elrendelő jogerős magyar bírósági határozatban megjelölt határidőig nem adta át a gyermeket – az olasz bíróság megváltoztatta korábbi döntését és 2013 januárjában kelt előzetesen végrehajtható, jogerős határozatában a szülői felügyeleti jog gyakorlására kizárólagosan az apát jogosította fel, ezzel egyidejűleg elrendelve a gyermek Olaszországba való visszavitelét. Az anyát a határozat szerint felügyelet melletti kapcsolattartási jog illeti meg. E határozatot az illetékes magyar bíróság 2014 márciusában végrehajthatóvá nyilvánította, majd a fellebbviteli bíróság ezt megváltoztató határozata elleni fellebbezés nyomán a Kúria 2014 novemberében újra végrehajthatóvá nyilvánította. Fentiekén túlmenően az apa Olaszországban büntetőeljárást is indított a gyermek jogellenes visszatartására hivatkozással, és az olasz hatóságok európai elfogatóparancsot bocsátottak ki az anya ellen.

A gyermek Olaszországba való visszavitele iránti kérelem tárgyában indult eljárásokat illetően: az apa (kérelmező) 2012 júniusában kelt beadványában azt kérte, hogy a magyar bíróság állapítsa meg, hogy a gyermek Magyarországon való visszatartása a Gyermekelviteli Egyezmény, illetve a Brüsszel IIa rendelet 10. és 11. cikke szerint jogellenes, mivel a gyermek szokásos tartózkodási helye a Magyarországra való elhozatala időpontjában Olaszországban volt, és erre tekintettel kötelezze az anyát a gyermek Olaszországba való visszavitelére, illetve a gyermek átadására. Az anya (kérelmezett) a kérelem elutasítását kérte azon az alapon, hogy a gyermek nem jogellenesen tartózkodik Magyarországon, mivel a felek között már a gyermek születését megelőzően megszűnt az élettársi kapcsolat, és a szülői felügyeletet kizárólagosan ő gyakorolta. Előadása szerint az apának tudomása volt arról, hogy Magyarországon fog maradni a gyermekkel. A csecsemőkorú gyermek alig néhány hónapot töltött Olaszországban, és az anya állítása szerint ilyen rövid idő alatt nem szerezhetett szokásos tartózkodási helyet ott. Fentiek mellett hivatkozott továbbá arra, hogy a visszavitel elrendelése a gyermeket - Gyermekelviteli Egyezmény 13. cikkének 1/b. pontja alapján - súlyos testi-lelki károsodásnak tenné ki, mivel még anyatejjel táplálkozik és erősen kötődik az anyjához; az apát nem is ismeri, Magyarországon pedig szerető család veszi körül és jelenlegi környezetébe már beilleszkedett.

A gyermek visszavitele iránt eljáró elsőfokú magyar bíróság megállapítása szerint a visszavitel iránti kérelem megalapozott. A felek előadása és az ügy iratai szerint a gyermek szokásos tartózkodási helye az elvitel időpontjában Olaszországban volt. Az olasz Polgári Törvénykönyv 316. cikke szerint a gyermek feletti szülői felügyeleti jogot a szülők együttesen gyakorolják. A 317/b. cikk szerint a házasságon kívüli kapcsolatból született gyermek tekintetében is megilleti

megfelelően annak az államnak a bírósága, ahová a gyermeket vitték mindaddig nem hozhat érdemi döntést a szülői felügyeleti jog érdemét illetően, amíg az egyezmény alapján indult eljárásban nem születik határozat arról, hogy a gyermeket vissza kell vinni a korábbi szokásos tartózkodási helye szerinti államba.

⁸⁶⁴ A rendelkezésre álló információk szerint az anya a keresetlevelet a magyar bíróságon átvette, és a határozat szabályszerű kézbesítése is megtörtént.

a szülői felügyeleti jog azt a szülőt, aki a gyermeket magáénak ismerte el. E bíróság álláspontja szerint az apa az eljárás során bizonyította, hogy a gyermek Magyarországon maradásához nem járult hozzá. A fent-hivatkozott olasz jogszabály értelmében a szülők a szülői felügyeletet közösen gyakorolták, ennél fogva az anya a gyermek Magyarországra való költözésére vonatkozó döntést egyedül nem hozhatta volna meg. Az újszülöttel kapcsolatos teendőket valóban alapvetően az anya látta el, az apa ugyanakkor gondoskodott a család megélhetésének biztosításáról. A bíróság megítélése szerint az anya kétséget kizáróan nem tudta bizonyítani azt, hogy élettársi kapcsolata az apával a gyermek születése előtt megszűnt és az apa a szülői felügyeleti jogot nem gyakorolta. Az anya ugyanis a gyermek születését követően is egy háztartásban élt az apával és a lakás fenntartásával kapcsolatos költségeket továbbra is az apa fedezte. Az anya a szülést követően már járt Magyarországon, és – az állítólagos bántalmazások és megromlott kapcsolat ellenére – visszatért a korábbi közös lakásba; nem költözött el, és elfogadta az apa anyagi támogatását. A bíróság ez alapján arra következtetett, hogy ha voltak is konfliktusok a felek között, életközösségüket nem szakították meg. Az ítélet szerint ezt támasztják alá a becsatolt családi fényképek, illetve a felek egymásnak küldött sms üzenetei is. Az elsőfokú bíróság fentiek alapján megállapította, hogy az apa csak a gyermek látogatás céljára való Magyarországra hozatalához, és nem a Magyarországon való maradásához járult hozzá, ezért a gyermek Magyarországon való visszatartása jogellenes volt, mivel az sérti az apa részére a vonatkozó olasz jogszabály által juttatott felügyeleti jogot.

A Gyermekelviteli Egyezmény 12. cikke értelmében haladéktalanul el kell rendelni a gyermek visszavitelét, kivéve, ha a jogellenes elviteltől (visszatartástól) a gyermek visszavitele iránti eljárás megindításáig egy évnél több idő telt el. Az eljárást a kérelmező apa a gyermek Magyarországon való visszatartását követő néhány heten belül megindította. A Gyermekelviteli Egyezmény 13. cikkének a) és b) pontja szerint, ha egy éven belül meg is indul a gyermek visszavitele iránti eljárás, a bíróság megtagadhatja a visszavitel elrendelését, ha bizonyítást nyer, hogy a kérelmező az elvitel (visszatartás) időpontjában ténylegesen nem gyakorolta a felügyeleti jogokat, vagy hozzájárult az elvitelhez, vagy a gyermeket a visszavitel testi vagy lelki károsodásnak tenné ki, vagy számára más módon elviselhetetlen helyzetet kreálna. Az elsőfokon eljáró bíróság az elé tárt bizonyítékok alapján arra a megállapításra jutott, hogy a felek egy háztartásban gondoskodtak a gyermekről, a felügyeleti jogokat mindkét szülő gyakorolta, és az apa a gyermek Magyarországon maradásához nem járult hozzá.

Az anya a kapcsolat megromlására és az apa vele szembeni bántalmazó magatartására hivatkozott, ezt azonban a magyar bíróság álláspontja szerint bizonyítani nem tudta. A bíróság e körben utalt arra, nem életszerű, hogy az anya a gyermekkel Magyarországon 2011 novemberében tett látogatást követően még hetekre visszatért Olaszországba, a közös lakóhelyre. Erre tekintettel, a PKKB nem tartotta megalapozottnak az anya azon állítását, miszerint a visszavitel a gyermek számára testi, illetve lelki károsodást okozna. Az ítélet alapján önmagában a gyermek alacsony életkora – a szóban forgó elsőfokú határozat meghozatalakor egy éves volt – „nem lehet indok arra, hogy a bíróság a gyermek visszavitelét – jogellenesség esetén – ne rendelje el”. Az anya ezzel összefüggő, szakértő kirendelésére irányuló bizonyítási indítványát a bíróság elutasította, mondván, hogy „egy egy éves gyermek vonatkozásában érdemi vizsgálat nem is végezhető.” A fenti indokokra tekintettel a bíróság leszögezte, hogy a visszavitel elrendelésének megtagadására okot adó körülmény bizonyítására nem került sor.

A kérelmezett anya az elsőfokú határozat elleni fellebbezésében lényegében megismételte az elsőfokú eljárás során általa előadottakat azzal, hogy álláspontja szerint az elsőfokú bíróság az ezzel kapcsolatos bizonyítékait nem vette figyelembe.

A másodfokú bíróság megállapítása szerint a fellebbezés nem alapos. A másodfokú határozat szerint az elsőfokú bíróság a tényállást helyesen állapította meg, és az alapján megalapozott döntést hozott. Eszerint a felek élettársi kapcsolata a gyermek 2011 decemberében történt Magyarországra hozatala időpontjában fennállt, bár kapcsolatuk időnként rendkívül feszült volt. A Magyarországra utazás célja karácsonyi rokonlátogatás volt, és az apai hozzájárulás kizárólag erre irányult. Ezt támasztja alá az anya azon nyilatkozata is, miszerint Olaszországban gyermekgondozási segílyt akart igényelni. Amint arra a felek közötti sms-váltások is rávilágítanak, az anyában csak a magyarországi tartózkodás ideje alatt érlelődött meg a maradás szándéka. A másodfokú bíróság szerint helyes az elsőfokú bíróság azon következtetése, hogy a releváns időpontban mindkét szülő felügyeleti joggal rendelkezett, és e jogokat közösen gyakorolták. Helyesnek tartotta továbbá a másodfokú bíróság azt az okfejtést is, miszerint a gyermek szokásos tartózkodási helye az elvitel időpontjában Olaszországban volt. Az anya saját jogellenes magatartására előnyök szerzése végett nem hivatkozhat. Az a tény, hogy a gyermek Magyarországon több időt töltött, mint Olaszországban az anya jogellenes magatartására vezethető vissza, ami nem alapozhatja meg a gyermek (jogszerű) magyarországi szokásos tartózkodási helyét. A másodfokú bíróság megítélése szerint az elsőfokú bíróság kellően indokolt döntést hozott a megtagadási okok tekintetében is. A gyermek testi-lelki károsodásának veszélyére való hivatkozás kapcsán a másodfokú bíróság megállapította, hogy az anya életvitelszerűen Olaszországban élt, ott jövedelemmel rendelkezett, így „nem állhat elő az a helyzet, hogy visszatérése a gyermeket közvetlenül fenyegető veszélynek tenné ki, illetve, hogy az az anyának a gyermektől való elszakadását eredményezné.” Végül a másodfokon eljáró bíróság kimondta azt is, hogy „a jelen eljárás tárgyát a jogellenes visszatartást megelőző felügyeleti viszonyok helyreállítása képezi, ehhez képest a gyermek elhelyezéséről a bizonyítási eljárás lefolytatását követően külön perben kell határozni.” Fentiekre tekintettel a másodfokú bíróság 2012 novemberében kelt határozatában az elsőfokú határozatot helybenhagyta.

Az anya a jogerős határozat elleni felülvizsgálati kérelmében annak hatályon kívül helyezését és a gyermek visszavételére vonatkozó kérelem elutasítását kérte. Beadványa szerint a bíróság megsértette a Gyermekelviteli Egyezmény 3. cikkét, amikor annak ellenére elrendelte a gyermek Olaszországba való visszavételét, hogy a gyermek szokásos tartózkodási helye Magyarországon volt, mivel az apa közreműködött a gyermek Magyarországra költöztetésében. Hivatkozott továbbá arra is, hogy a bíróság megsértette a Gyermekelviteli Egyezmény 13. cikkét, hiszen annak ellenére rendelte el a gyermek visszavételét, hogy az a gyermeket súlyos károsodásnak tenné ki azáltal, hogy őt az anyától elszakítaná. Ismételten utalt arra, hogy a gyermek születésekor már különváltan élt, az apa rendszeresen fogyasztott alkoholt, őt többször megalázta és az is előfordult, hogy bántalmazta, de „nem volt hova menni.” A Magyarországra költözéshez az apa tevékenyen hozzájárult, ő maga szállította őt a gyermekkel együtt Magyarországra, ingóságokkal együtt. Álláspontja szerint ezzel a gyermek szokásos tartózkodási helye áttevődött Magyarországra. Kifogás tárgyává tette azt is, hogy a bíróság nem vizsgálta, a gyermek érdekei szempontjából milyen hátránnyal járna az anyától való elszakítása, tekintve, hogy a gyermeket az anya még anyatejjel táplálja és maga az anya semmiképpen nem akar Olaszországba visszatérni. A felülvizsgálati beadvány eseti döntésekre való utalást is

tartalmazott,⁸⁶⁵ amelyek vonatkozásában a magyar bíróság a jogellenesen Magyarországra hozott alacsony életkorú gyermekek bizonytalan környezetbe való visszavitelének elrendelését testi vagy lelki károsodás veszélye miatt megtagadta.

A gyermek visszavitelét kérelmező fél jogi képviselője felülvizsgálati ellenkérelmében ismételten rámutatott, nem került bizonyításra, hogy az apa a gyermek Magyarországra költözéséhez hozzájárult. Amint kérelmező számára világossá vált számára, hogy az anya nem akar visszatérni a gyermekkel Olaszországba, azonnal megindította a visszavitel iránti eljárást. Mint előadta, az anya nem tudta bizonyítani azt sem, hogy a gyermeket visszavitele testi, lelki károsodás veszélyének tenné ki; ő maga viszont igazolta, hogy megfelelő körülményeket tud biztosítani a gyermek számára. Az apa álláspontja szerint egyértelműen megállapítást nyert, hogy a gyermek szokásos tartózkodási helye Olaszországban volt, hiszen ő semmilyen formában nem járult hozzá ahhoz, hogy a gyermek Magyarországon maradjon. Az anya egyik beadványában elismerte, hogy maga döntött úgy, nem tér vissza Olaszországba, hanem Magyarországon marad a gyermekkel. Kérelmező szavá tette azt is, hogy az anya minden módon akadályozza az apai kapcsolattartást. Meglátása szerint a gyermek életkora a visszavitel megtagadása szempontjából nem méltányolható érv, hiszen amennyiben önmagában a gyermek életkorát mérlegelni lehetne a visszavitel elrendelése körében, akkor azt az egyezmény kifejezetten kimondaná. Arra az esetre, ha az anya visszatér Olaszországba, az apa vállalja, hogy amíg az anya ott munkát nem talál, átmeneti időre anyagi segítséget nyújt számára. Hozzáfűzte, hogy az anya jól beszéli az olasz nyelvet, több évig élt és dolgozott Olaszországban, így adott számára a lehetőség, hogy visszatérjen és munkát vállaljon ott. Arra az esetre, ha mégse akarna visszatérni, az apa a gyermek gondozását, nevelését megfelelően biztosítani tudja.

A Kúria megállapítása szerint a felülvizsgálati kérelem nem alapos. A Kúria a Gyermekelviteli Egyezmény 3., illetve 5. cikkére, valamint a Brüsszel IIa rendelet 2. cikkének 11. pontjára hivatkozással leszögezte, hogy az egyezmény által védett jogi érdek a szülői felügyeleti jog sérthetlenségének biztosítása, figyelemmel a gyermek érdekeire.⁸⁶⁶ Emlékeztetett arra, hogy sem a Gyermekelviteli Egyezmény, sem a Brüsszel IIa rendelet nem definiálja a szokásos tartózkodási hely fogalmát; azt a bíróságnak minden egyedi ügyben a tényállás és a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján kell megállapítania. Jelen ügy kapcsán a gyermek 2011. decemberéig Olaszországban élt szüleivel közös otthonukban, és a szülők közösen gondoskodtak a gyermekről. A rendelkezésre álló bizonyítékok alapján a Kúria arra a megállapításra jutott, hogy a szülők közötti konfliktusok nem voltak olyan súlyúak, hogy a gyermekről való közös gondoskodást ellehetlenítették volna. Az anya azon állítása, miszerint az apa őt többször bántalmazta, a Kúria szerint nem nyert bizonyítást. Ezzel összefüggésben hatósági bejelentésre, segítségkérésre nem került sor, bár ebben nyelvi nehézségek az anyát nem akadályozták volna; az anya nem költözött el a családi otthonból, és a korábbi magyarországi utazást követően oda több hetes időtartamra visszatért. A bizonyítékok tanúsága szerint (sms-ek, beadványok, nyilatkozatok) az anya minden szempontot mérlegelve egyoldalúan döntött úgy, hogy nem tér vissza Olaszországba a gyermekkel. A Kúria álláspontja szerint az első- és a másodfokon eljáró bíróság a bizonyítékok teljes körű és okszerű mérlegelésével helyesen jutott arra a megállapításra, hogy a gyermek szokásos tartózkodási helye Olaszország; Magyarország nem válhatott a gyermek szokásos tartózkodási helyévé,

⁸⁶⁵ BH 2001.325; BH 1998.86.

⁸⁶⁶ BH 2004/239.

lévén, hogy a gyermeket az anya jogellenesen tartotta vissza Magyarországon. Ami a kérelmezett anya által hivatkozott testi-lelki károsodás veszélyét illeti, ezzel összefüggésben a Kúria megerősítette, hogy a Gyermekelviteli Egyezmény, illetve a Brüsszel IIa rendelet a gyermek alacsony életkorát nem nevesíti olyan speciális körülményként, amely a visszavitel akadályát képezhetné. Az anya által hivatkozott legfelsőbb bírósági eseti döntések – amelyek tekintetében a hasonló életkorú gyermek jogellenes Magyarországra hozatala ellenére megtagadták a visszavitel elrendelését – további súlyosbító többletelemet tartalmaznak, amelyeket a visszavitel megtagadása körében figyelembe kellett venni.⁸⁶⁷ Ilyen rendkívüli körülmények a bíróság szerint jelen ügyben nem állnak fenn. A bizonyítékok alapján tárgybéli ügyben az apa lakáskörülményei „maximálisan alkalmasak” a gyermek gondozására, a szomszédban élő szülei és a család barátja is kész a gyermek gondozásához, ellátásához segítséget nyújtani. A Kúria álláspontja szerint az anya uniós állampolgárként akadálytalanul Olaszországba költözhet, és ott munkát vállalhat, ahogy ezt a korábbiakban is megtette. Megállapítása szerint a gyermek visszavitele megtagadásának alapjául szolgáló körülményre jelen ügyben nem derült fény, így az egyezmény 13. cikke szerinti kivételes megtagadási ok nem áll fenn. E körben a Kúria megítélése szerint további bizonyítás lefolytatása (pszichológus szakértői vizsgálat) ezen eljárás keretében nem indokolt; ez a gyermek elhelyezésére irányuló perben bírhat majd jelentőséggel. A Kúria kimondta, hogy miután „jelen ügyben a gyermek Magyarországon tartásának jogszabályi feltételei nem voltak megállapíthatók, a gyermek érdekével összhangban elsődlegesen a megsértett szülői felügyeleti jog azonnali helyreállításáról kellett határozni”. Erre tekintettel a gyermek visszavitelét elrendelő jogerős végzést hatályában fenntartotta, mivel az megítélése szerint nem jogszabálysértő.

A gyermek visszavitelét elrendelő magyar bírósági döntéseket a gyermek elsődleges érdekeinek érvényesülése nézőpontjából szemlélve az alábbi megállapítások tehetők:

A Gyermekelviteli Egyezmény, illetve a Brüsszel IIa rendelet pontosan meghatározza, hogy mely feltételek esetén indítható eljárás a gyermek visszavitele iránt, és az eljárás során a bíróságnak milyen kritériumokat kell figyelembe vennie, illetve vizsgálnia. A Gyermekelviteli Egyezmény szerint kiindulópontként két kérdésnek van alapvető jelentősége: egyrészt annak, hogy Olaszországban volt-e a gyermek szokásos tartózkodási helye a Magyarországon történt visszatartást megelőzően, másrészt amennyiben igen, a vonatkozó olasz jogszabályok szerint jogellenes volt-e a gyermek Magyarországon való visszatartása. Jelen ügyben egyértelművé vált, hogy a gyermek szokásos tartózkodási helye Olaszország volt, az apa felügyeleti joga fennállt és azt ténylegesen gyakorolta is, így az apai hozzájárulás hiányában a gyermek Magyarországon való visszatartása az olasz jog alapján jogellenesnek minősült. Lévén, hogy a fenti kettős feltétel teljesül, a magyar bíróság ebben a helyzetben már csak az egyezmény 12., illetve 13. cikke szerinti kivételes körülmények fennállásáról dönthetett, ezek körében nyílt lehetősége a visszavitel megtagadására, feltéve, hogy az itt megjelölt feltételek teljesülése bizonyítást nyer. Amint azt az egyezmény Magyarázó Jelentése is kimondja, a megtagadásra okot adó kivételeket megszorítóan kell értelmezni.⁸⁶⁸

Az anya az egyezmény 13. cikke 1/b. pontja alapján arra való hivatkozással kérte a visszavitel iránti kérelem megtagadását, hogy a visszavitel a gyermeket testi-lelki károsodásnak tenné ki. Az egyezmény 12. cikke értelmében a gyermek Magyarországon való beilleszkedésére való

⁸⁶⁷ Lásd BH 1998.86; LB Pfv.II.22.216/1999; Pfv.II.20.018/2012.

⁸⁶⁸ Rapport explicatif de Paul Lagarde 34. p.

hivatkozás nyilvánvalóan nem megalapozott, mivel a gyermek Magyarországon való jogellenes visszatartása és a visszavitel iránti kérelem megérkezése között csupán kb. egy hónap telt el.

A Gyermekelviteli Egyezményben foglalt megtagadási okok közül a gyermek testi-lelki károsodása az, amely ténylegesen a gyermek személyére koncentrál, így a gyermeki érdekek érvényesítésének legalkalmasabb és legerőteljesebb, de ezzel egyidejűleg legbizonytalanabb eszköze is. E körben mód nyílik a gyermek jogainak, érdekeinek, jólétének közvetlen vizsgálatára, és ha a visszavitel ellen ható, kellően súlyos indok merül fel, az megalapozhatja a visszavitel megtagadását. Mivel a testi vagy lelki károsodás fogalomrendszere nem pontosan körülhatárolható, ez minden egyedi esetben eltérő módon manifesztálódhat, ezért e kérdéskört a bíróságnak az adott ügy tényállási elemeinek, illetve a becsatolt bizonyítékoknak a gondos mérlegelésével kell megvizsgálnia. E tekintetben egységes nemzetközi joggyakorlatról nem lehet beszélni, éppen ezért a Hágai Konferencia erről szóló kézikönyvben ehhez közelebbi koordinátákat nyújt.⁸⁶⁹

Jelen ügyben a felek a bizonyítékaikat bemutatták, és ezeket a bíróság közvetlenül megvizsgálta és értékelt, figyelemmel a Gyermekelviteli Egyezmény, illetve a Brüsszel IIa rendelet céljára és vonatkozó rendelkezéseire. Az ilyen és hasonló szituációkban a gyermek érdekeinek érvényesítése a visszavitel iránti kérelem elutasítása kontextusában kaphat teret, hiszen a bíróságnak e körben lehet – limitált - mozgástere az érintett gyermek érdekeinek felmérésére és figyelembevételére. Itt felmerülhet a kérdés, hogy vajon a bíróságnak csupán a kérelmezett kifejezett indítványára kell hagyatkoznia, vagy hivatalból, az ügy egyéb adatai alapján is vizsgálhatja a gyermek testi-lelki károsodásának veszélyét. Noha e tekintetben a Vhr. hallgat, vélekedésünk szerint a gyermek legfőbb érdekének elsődlegessége utóbbi mellett szól. Amint azt az Alkotmánybíróság egy másik ügyben 2018 novemberében kelt döntésében⁸⁷⁰ kifejti, az eljárás során a bíróságnak a gyermek érdekeinek kiderítése és védelme tekintetében körültekintően kell eljárnia, a lehető legtöbb bizonyítási eszközt igénybe véve és azt kellő súllyal figyelembe véve, azzal a konklúzióval zárva, hogy a gyermeki érdeket a lehető legszélesebb körben fel kell tárnia.

A bizonyítékok milyenségére, tartalmára közvetlen rálátásunk nincs, ezekről csak a bírósági határozatban szereplő utalásokból szerezhetünk tudomást. Az ítéletekből nem derül ki egyértelműen, hogy a bizonyítás kapcsán a kérelmezett anya jogi képviselője mennyire szakszerűen, illetve célirányosan adta elő ellenérveit, és a gyermek testi-lelki károsodásának veszélyét kellő súllyal megjelenítette-e. A bíróság ugyanis jelen ügyben csak az elé tárt bizonyítékokról döntött. A hivatalból bizonyítás módját adna a bíróságnak a 'proaktív' attitűdre a gyermeki érdek felderítését illetően, ennek hiányában a bíróságnak legfeljebb a kitanítási kötelessége körében van ilyen irányú lehetősége. A családi élethez való jogból fakadóan az állam oldalán jelentkező pozitív, tevőleges kötelezettségek a bizonyítás hivatalból való elrendelésére kellő alapot adnak. Az *ex officio* bizonyítás elrendelése – az állam intézményvédelmi kötelezettségeivel összhangban – előmozdíthatná a gyermek érdekeinek

⁸⁶⁹ Elérhető: <https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=6740&dtid=3>

⁸⁷⁰ Az Alkotmánybíróság IV/237/2018. számú 2018. november 27-én kelt határozata, közzétéve 3375/2018.

(XII.5.) AB határozat 53. p., 59. p., 65. p., 70. p., letölthető: <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/1/PDF/2018/34.pdf>

hatékonyabb védelmét. A Kúria joggyakorlat elemző csoportja által megfogalmazott vélemény szerint ez az eljárás céljainak megvalósítását is segítené.⁸⁷¹

Az egyik elgondolkodtató elem az, hogy az iratokból megállapíthatóan az anya által hivatkozott bántalmazói magatartás nem lett alaposabban körüljárva. Bár az anya előadása szerint a bántalmazás ellene irányult, aggályos, hogy egy agresszív, kiszámíthatatlan és durva magatartást tanúsító apa nem jelent-e esetleges közvetlen veszélyt a gyermekre nézve is, ami számára is pszichés ártalmat idézne elő. E körben felvethető a Brüsszel IIa rendelet 11. cikkének 4. bek.⁸⁷² szerinti védelmi intézkedések meglétének, illetve megtétele megtörténtének tisztázása, hiszen egy, az olasz hatóságtól erre vonatkozóan beszerzett tájékoztatás alapján esetleg világosabban lehetett volna látni, hogy milyen helyzet vár a gyermekre visszavitelének elrendelése esetén, és a „megfelelő” védelmi intézkedések kivédhetik a gyermeket esetlegesen fenyegető veszélyt. Noha a Brüsszel IIa rendelet e tekintetben homályosnak mondható szabályai kevésbé ’ütőképesek,’ a bíróságoknak ez a rendelkezés módot ad a gyermek védelmében való ’tevőleges’ fellépésre, és ennek keretében megpróbálhatnak megbizonyosodni a felől, hogy a gyermek védelme visszavitele esetén mennyiben szavatolható. Egyébiránt a Hágai Konferencia keretében készült kutatás szerint a különböző államok bíróságai megosztottak a tekintetben, hogy a visszavitel iránti eljárás során részletes vizsgálatot kell-e lefolytatni a hátrahagyott szülő bántalmazói magatartásával összefüggésben.⁸⁷³

Szintén a megnyugtatólag hatna egy, az apa otthonában készített környezettanulmány, illetve az apa pszichológiai vizsgálatáról szóló szakvélemény, amelyekre az anya jogi képviselője bizonyítási indítványt tett, azonban ennek a bíróság nem adott helyt. Az a tény, hogy az anya az állítólagos bántalmazói környezetbe korábban már visszatért és egy fedél alatt lakott (volt) élettársával, nem feltétlenül zárja ki azt, hogy a bántalmazás, illetve veszélyeztettség ténylegesen fennállt, hiszen egy ilyen élethelyzetnek komplexebb összefüggései lehetnek.

A bíróság több ízben utal arra, hogy az apa jó külső körülmények között él („lakása gyermeknevelésre mindenképpen megfelelő”, „lakáskörülményei maximálisan alkalmasak”), viszont az egyéb, nem materiális tényezők kevésbé jelennek meg. Ezzel szemben anyai oldalon az anyagi-egzisztenciális szempontok („nem volt hova menni”, és ezzel kontrasztban „uniós állampolgárként nincsen akadálya annak, hogy Olaszországba költözzön”) úgy tűnik kevésbé kaptak figyelmet, holott ezek a gyermek érdekei szempontjából – fizikai szükségletei tekintetében - meghatározók lehetnek. Ugyanakkor a Hágai Konferencia keretében készült kutatás sok nemzetközi példát hoz fel, amelyek esetében az eljáró fórumok – a 13. cikk 1/b. pontja kapcsán - nem adtak helyt a visszavitel megtagadására irányuló kérelemnek a visszatéréssel összefüggő nehéz anyagi körülményekre hivatkozással.⁸⁷⁴

Amint arra a Kúria is rámutatott, a bírósági esetjog értelmében a csecsemőkor önmagában nem alapozza meg a kérelem elutasítását. A gyermek alacsony életkora azonban – álláspontunk

⁸⁷¹ A Kúria 2013.El.II.G.1/14. számú, a jogellenesen Magyarországra hozott gyermekek visszavitelével kapcsolatos eljárások vizsgálatára létrehozott joggyakorlat elemző csoport összefoglaló véleménye 26., https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemenye_2013_el_ii_g_1_14.pdf

⁸⁷² A Brüsszel IIa rendelet 11. cikkének (4). bek. alapján a központi hatóságok útján beszerezhető információ arra nézve, hogy az érintett másik tagállamban történtek-e a gyermek védelmét szolgáló intézkedések, illetve ilyen intézkedésre az adott tagállam joga szerint van-e lehetőség.

⁸⁷³ Peter McELEVY - Aude FIORINI: Case law analysis, letölthető: <https://www.incatat.com/en/convention/case-law-analysis>

⁸⁷⁴ McELEVY - FIORINI i. m.

szerint – akkurátus megfontolást és körültekintést tesz szükségessé, a gyermek anyától való függése, a vele való kapcsolat összeforrottsága okán, különösen anyatejjel táplált csecsemő esetében.

Mindezek tükrében, az anya bizonyítási indítványai megtagadásának megalapozottsága kétségeket ébreszthet, és hiányérzetet hagyhat maga után. A felvetődött kritikus elemek – így különösen az apa magatartása, és ezzel összefüggésben az anya tényleges, illetve a gyermek potenciális veszélyeztetettsége – tekintetében kérdésként merül fel, hogy vajon a gyermek érdekeinek behatóbb és cizelláltabb elemzésére, illetve méltánylására a visszavitel iránti eljárás keretében mennyiben lett volna mód.

Jelen ügy általunk ismert tényállása alapján úgy tűnik, hogy a gyermek érdekeinek erőteljesebb előmozdítására, illetve eredményes bizonyítás esetén a visszavitel megtagadására a releváns bizonyítékok gondos felderítése és értékelése körében nyílhatott esély. Ezzel összefüggésben természetesen nem lehet eltekinteni a kérelmezett jogi képviselőt ellátó ügyvédet terhelő felelősségtől sem. Az ilyen és hasonló ügyekben ténylegesen az esetleges 'többletkörülmények' feltérképezésében rejthet potenciális lehetőség a gyermekközpontúbb megközelítésre, ez viszont vitathatatlanul a tényállás minél teljesebb körű feltárását feltételezné, amire azonban a visszavitel iránti eljárásban vitathatatlanul csak korlátozott körben van lehetőség.

Kétségtelen ugyanakkor az is, hogy a bizonyítékok beszerzése, illetve alaposabb vizsgálata az eljárás elhúzódását vonja maga után, így a Brüsszel IIa rendelet által előírt hat hetes időtartamon belüli döntéshozatal aligha realizálható. Tudatában kell lenni annak is, hogy egy, az anya szempontjából 'kedvező' magyar bírósági határozat esetében is számolni kell azzal, hogy a gyermek eredeti szokásos tartózkodási helye szerinti másik tagállami bíróság - a rendelet szerinti felülvizsgálati mechanizmus alapján - ettől eltekintve a szülői felügyelet tárgyában a későbbiekben mégis az ellenérdekű fél elvárásainak megfelelő, ezzel ellentétes tartalmú döntést hoz, ami a gyermek visszavitelét implikálja, és ez utóbbi határozatnak a Brüsszel IIa rendelet alapján „automatikusan” érvényt lehet szerezni Magyarországon, amint erre a fentiekben több - az EUB, illetve az EJEB által egyaránt 'szentesített' – határozatot felhoztunk példaként.

Megemlítendő, hogy az ügyben a Brüsszel IIa rendelet magyar központi hatósága több alkalommal is felvette a kapcsolatot a felek jogi képviselőivel, és felajánlotta, hogy a kisgyermek elsődleges érdekeit szem előtt tartva megpróbál közvetíteni a felek között, feltéve, hogy erre a felek nyitottságot mutatnak, és a 'közös nevező' megtalálása végett hajlandóak engedményeket tenni, különös tekintettel a gyermek alacsony életkorára (időközben 5 éves lett) és traumatizálódásának veszélyére. Ezzel összefüggésben kulcsfontosságú annak tisztázása, hogy milyen módon kerülhet sor az anya ellen Olaszországban indult büntetőeljárás lezárására, és az elfogatóparancs visszavonására. Közvádas eljárásról lévén szó, az eljárás megszüntetésére vonatkozó döntés az illetékes olasz ügyész kezében volt. Mindemelllett az olasz hatóság előrebocsátotta azt is, hogy amennyiben az anya önként visszatérne Olaszországba a gyermekkel, az ügyész kész lenne ennek megfontolására. Bár a felek eleinte készséget mutattak az együttműködésre, az ügyben közvetítés útján sem sikerült előrelépést elérni.

Jelen ügyben az Olaszországban hátrahagyott apa 2014 júniusában az EJEB-nél keresett elégtételt. E beadványában arra hivatkozott, hogy a magyar hatóságok nem tettek gyors és hatékony lépéseket a gyermek Olaszországba való visszavitele végett, így különösen inadekvátan léptek fel a gyermek felkutatása kapcsán. Nehezményezte, hogy ennek folytán az

eltelt hosszú idő alatt a gyermekkel való kapcsolata súlyos és helyrehozhatatlan sérelmet szenvedett. Ezzel szemben a bepanaszolt magyar fél képviselője rámutatott arra, hogy több kísérlet is történt a végrehajtás érdekében, ezek azonban nem vezettek eredményre, amiben objektív külső tényezők hatottak közre. A vonatkozó magyar jogszabályok alapján gyors és hatékony végrehajtási intézkedésekre van mód. A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény alapján a gyermek meghatározott határidőre való önkéntes átadásának elmaradása esetén a végrehajtó kezdeményezésére a bíróság meghatározza a végrehajtás módját, ennek keretében 500.000 Ft. összeghatárig bírság szabható ki, amely megismételhető.⁸⁷⁵ Emellett a bíróság kényszervégrehajtást rendelhet el a rendőrség közreműködésével, amely során a gyermek érdekei képviseletében a gyámhatóság képviselője is jelen van. Ha a kötelezett a megjelölt tartózkodási helyén nem lelhető fel, a végrehajtó személykörözést rendel el. Ezzel összefüggésben a bepanaszolt fél képviselője aláhúzta a gyermek jogai védelmének fontosságát, amit a végrehajtás módjának a megválasztásakor szem előtt kell tartani. Álláspontja szerint a magyar hatóságok minden lehetséges intézkedést megtettek a gyermek visszavitele céljából, így a kérelmezett anya tartózkodási helyének beazonosítása érdekében igénybe vették a különböző nemzeti adatbázisokat (társadalombiztosítás, pénzügyi intézmények, telefonszolgáltatók, adó- és vámügyi hatóságok), bírságot is kiszabtak és a központi hatóság közreműködésével a felek közötti mediációt is megkísérelték. Más hasonló jogesetekre utalással⁸⁷⁶ emlékeztettek arra, hogy a nemzeti hatóságoknak a családi élethez való jogról szóló 8. cikk szerinti kötelezettsége nem abszolút, és ilyen ügyekben kényszerintézkedéseknek is csak limitáltan van helye.

Az EJEB az ügy kapcsán megerősítette, hogy a megtett intézkedéseknek az EJEE családi élethez való jogról szóló 8. cikke szerinti elégséges volta azok gyorsaságán mérhető le, figyelemmel az időmúlásnak a szülő-gyermek kapcsolatra gyakorolt visszafordíthatatlan következményeire. A gyors fellépés követelménye mind a Gyermekelviteli Egyezmény, mind a Brüsszel IIa rendelet szabályaiból világosan levezethető. Az államnak megfelelő eszközök kell rendelkezésére álljanak a családi élethez való jogról szóló 8. cikkből eredő kötelezettségek teljesítésére. Megerősítette, hogy bár a kényszerintézkedések gyermekeket érintő ügyekben alapvetően nem kívánatosak, ezek a szülő nyilvánvalóan jogellenes, végrehajtást szabotáló magatartása esetén nem zárhatók ki. Az EJEB azt is megismételte, hogy az EJEE a nemzetközi jog elveivel összhangban értelmezendő, így a 8. cikkből fakadó kötelezettségek jelen esetben a Gyermekelviteli Egyezmény, illetve a Brüsszel IIa rendelet fényében interpretálandók. A szülő-gyermek jogviszony a családi életről szóló 8. cikk körébe tartozik. Jelen ügyben a gyermeket az anya vitathatatlanul jogellenesen tartotta vissza Magyarországon, ezért a magyar hatóságok kötelesek a Gyermekelviteli Egyezmény, illetve a Brüsszel IIa rendelet alapján a visszavitel iránt intézkedni.

Az EJEB a megtett intézkedések hatékonyságát a fent-hivatkozott két jogszabály alapján vizsgálta. Miután a gyermek visszavitelét a magyar bíróság elrendelte, az EJEB vizsgálata e döntés végrehajtására irányult. E körben az EJEB kifogásolta, hogy a végrehajtásra a visszavitel elrendelő jogerős döntést követő öt és fél év múlva sem került sor. A kérelmezettet megbírságolták, de az EJEB megítélése szerint ez késedelmesen történt meg, és elégtelennek bizonyult. Kifogásolta, hogy az anya eltűnését követő közel két éves időszakban a hatóságok csak a kérelmezett megadott lakcímén és az édesanyja címén keresték, máshol nem. A

⁸⁷⁵ A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény 172. § (2) bek és 174. §

⁸⁷⁶ Maire v. Portugal ügy, Ignaccolo-Zenide v. Romania ügy

gyermekorvost és más rokonokat csak 2016 októberében keresték meg; ekkor derült ki, hogy a gyermekorvos a gyermek részére korábban orvosi igazolást állított ki óvodai elhelyezés céljából. Ebből az EJEB arra következtetett, hogy a gyermek óvodai elhelyezésben részesült, és a hatóságok megfelelő erőfeszítések esetén a feltételöleg nyilvántartásba vett gyermeket „könnyűszerrel” megtalálhatták volna. Az EJEB azt is kifejezetten kimondja, hogy mindaddig, amíg a visszavitelről szóló döntés érvényben van, az alapján fennál a vélelem, hogy a visszavitel a gyermek érdekeit szolgálja.⁸⁷⁷ Következésképpen a magyar hatóságok elmulasztották késedelem nélkül megtenni az észszerűen elvárható intézkedéseket, ami oda vezetett, hogy nemcsak a családi élet helyreállítása nem valósulhatott meg, hanem az apa hat éven keresztül nem is láthatta a gyermeket, ezért a közöttük lévő érzelmi kapcsolat megszakadt. Ezzel megsértették az apai kérelmező családi élethez való jogát.

Tekintve, hogy az apa EJEB-hoz benyújtott beadványának tárgya a családi élethez való joga sérelmének a maga vonatkozásában való megállapítása, az EJEB vizsgálata és elmarasztaló döntése értelemszerűen erre fókuszál. A gyermeki érdek expliciten csak a bepanaszolt fél érvelésében szerepel, a visszavitelről szóló döntés végrehajtása iránti intézkedések e szempontnak alárendelt megválasztásával összefüggésben. Az EJEB a gyermeki érdeket - impliciten - a szülő-gyermek kapcsolat védelme és helyreállítása körében hozza fel argumentumként, a Gyermekelviteli Egyezmény, illetve Brüsszel IIa rendelet által e téren keletkeztetett kötelezettségre utalva. Az EJEB-döntés egyik érdekes aspektusa az, hogy az EJEB rögzíti, maga a visszavitelről szóló határozat alátámasztja azt a vélelmet, miszerint a visszavitel a gyermek érdekében áll. Itt az óvatos megfogalmazás különösen indokolt, hiszen a visszavitelt elrendelő jogerős magyar bírósági döntés alapján az anyának legkésőbb 2012 decemberéig kellett volna átadnia a gyermeket, és ehhez képest az EJEB döntésére 2018 áprilisában került sor, tehát egy öt és fél éves időtávlatból kellett felmérni és értékelni a helyzetet. Amennyiben tehát a visszavitelről szóló döntést a későbbiekben újabb döntés nem változtatja meg, akkor e logika mentén a több év eltelte utáni végrehajtás nemcsak jogilag nem avul el, hanem egyenesen olybá vehető, hogy a visszavitel továbbra is a gyermek érdekét szolgálja, még akkor is, ha – mint jelen ügyben – a gyermek az eltelt évek alatt egyáltalán nem találkozott az apával, aki részére őt át kellett volna adni. Márpedig a jelen ügghöz hasonló esetekben a visszavitelről szóló döntés megváltoztatásának rendkívül csekély esélye van; ez azt feltételezné, hogy a visszavitelt kérelmező szülő végül mégis beleegyezik abba, hogy a gyermek másik államban maradjon. Mint látható, az EJEB előtti eljárásban a gyermeki szempontok mondhatni inkább csak érintőlegesen kerülnek a látótérbe, és lényegében nem képezik konkrét elemzés tárgyát. Az EJEB a vonatkozó *lex specialis* normákra, illetve az azok alapján született döntésekre hagyatkozik, és vizsgálódása utóbbiak végrehajtására szorítkozik. Ebben az olvasatban a gyermeki érdek megvalósulása közvetetten a visszavitelről szóló döntés végrehajtásától, az apa-gyermek kapcsolat helyreállításától remélhető, ezt azonban az időmúlás erősen szkeptikus megvilágításba helyez, lévén, hogy a gyermek a vele szoros érzelmi kapcsolatban lévő anyától távol, egy idegen környezetbe, számára quasi idegen személy gondozásába kerülne, akivel valószínűleg közös kommunikációs nyelv sincs. Az ügy további fejleményei kapcsán aggasztó, hogy az immár 9 éves gyermeket a magyar hatóságok azóta sem találták meg.

⁸⁷⁷ Tonello v. Hungary ügy 76 p.; ehhez hasonlóan lásd M.A. v. Austria ügy 136. p.; Severe v. Austria ügy, no. 53661/15, 2017. 09. 21., 110. p

Hazánk több mint harminc éve részese a Gyermekelviteli Egyezménynek, és a kizárólagos illetékességre tekintettel ugyanazok a bíróságok járnak el ilyen ügyekben, amelyek ebből kifolyólag nagy szakmai tudásra és tapasztalatra tettek szert, továbbá nemzetközi kitekintéssel is bírnak. Mind a hazai, mind a nemzetközi, illetve az uniós joggyakorlat is behatóan foglalkozik ezekkel a speciális ügytípusokkal, és számos elvi jelentőségű döntés született, amelyek vezérfonalként szolgálnak a jogalkalmazás számára. Az EUB nyilvánvalóan az uniós jog érvényesülése kontextusában foglalkozik a témával azzal, hogy az Alapjogi Charta immár uniós alapjogi iránytűként szolgál. Mindazonáltal egyes szakértői vélemények az EUB szemére vetik, hogy „túl sok bizalmat fektet a kölcsönös bizalom elvébe, és nem biztosít elegendő védelmet a gyermek mindenképp felett álló érdekének.”⁸⁷⁸ Ezzel szemben az EJEB értelemeszerűen az emberi jogok prizmáján keresztül közelíti meg és bírálja el – a beadványhoz kötötten – ezeket az emberi jogi szemszögből különösen szenzitív ügyeket. Az EJEB fentiekben hivatkozott joggyakorlatában⁸⁷⁹ megfigyelhető egy, a gyermek elsődleges érdekeinek fokozottabban teret adó nézet meghonosítása iránti szándék, habár ez idő szerint olybá tűnik, hogy leginkább a Gyermekelviteli Egyezmény, illetve a Brüsszel IIa rendelet alapján fennálló nemzetközi kötelezettségvállalások 'áhitatos' tiszteletben tartására hajlik, ezek emberi jogi normákkal való összhangjával érvelve. Mindemellett az időleges ingatagsággal tarkított megoldási kísérletek remélhetőleg fokozatosan elvezetnek az e tekintetben helytállóbbnak mondható, kiforrott és kiegyensúlyozott szemlélethez, ami a nemzeti, illetve az európai joggyakorlatra is jótékonyan hat majd.

⁸⁷⁸ Lara WALKER - Paul BEAUMONT: Shifting the Balance Achieved by the Abduction Convention: The Contrasting Approaches of the European Court of Human Rights and the European Court of Justice, Geneva, *Journal of Private International Law*, 2011, 7/2. 2.

⁸⁷⁹ Neulinger and Shuruk v. Switzerland ügy; Raban v. Romania ügy

6. Az új Brüsszel IIa rendelet folytán várható főbb változások

A gyermekek jogellenes külföldre vitele kontextusában az utóbbi évtizedekben megfigyelhető változás az, hogy a közös szülői felügyelet térnyerésével párhuzamosan visszaszorult a gyermek szülői felügyeleti joggal nem rendelkező szülő általi elvitele, és az esetek nagy részében⁸⁸⁰ a szülői felügyeletet birtokló szülő, így különösen az anya általi,⁸⁸¹ többnyire az anya származási államába való elvitel vált jellemzővé. Ez a jelenség önmagában is indokolja a gyermekek jogellenes elvitelével összefüggő jogi szabályozás újbóli szemügyre vételét a tekintetben, hogy az eredeti jogalkotói cél – amely a gyermek mielőbbi visszavitelében ragadható meg - mennyiben felel meg a mai mobilis életviszonyoknak,⁸⁸² továbbá az uniós jogban gyökerező szabad mozgás elvének, és ezek tükrében vajon a *quasi* automatikus visszviteli konstrukció nem túl 'vaskalapos' szemléletet testesít-e meg. Az e körüli bizonytalanságokat jelzi az EJEB és az EUB egyes – a fentiekben említett –⁸⁸³ egymással szemben állónak mondható döntése is. E döntések kapcsán tanúi lehetünk a feszültségnek, amit az EJEB az EJEE mércéje által diktált emberi jogi védelem folytán, másrészt az EUB Brüsszel IIa rendeleten, illetve a Gyermekelviteli Egyezményen nyugvó, a *status quo ante* helyreállítására és a gyors rendezésre irányuló pragmatikus megközelítése generál.

Fentiek mellett, minthogy mára az összes uniós tagállam részesévé vált a Gyermekvédelmi Egyezménynek, ez szintén felveti az uniós jog ehhez való szerves hozzáillesztésének szükségességét, annál is inkább, mert ez az egyezmény alkalmas lehet a Brüsszel IIa rendelet 'megtámogatására', hézagainak kitöltésére.

A gyermek jogellenes külföldre vitelével összefüggésben *számos rendellenességre* derült fény. Ezek közül az egyik jellemző probléma a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti tagállamba való visszavitelére irányuló eljárás elhúzódása, ami a gyermek új környezetbe való beilleszkedését és a hátrahagyott szülőtől való elidegenedést vonja maga után. A hatályos rendelet alapján a visszavitel iránti eljárást hat hét alatt kell lefolytatni, az azonban korántsem egyértelmű, hogy ezt a határidőt hogyan kell értelmezni, beleszámít-e ebbe a jogorvoslati eljárás, netán a végrehajtási eljárás is. A jellemzően többlépcsős jogorvoslat rendkívül hosszadalmassá teszi a folyamatot, ami arra vezethet, hogy a gyermek időközben beilleszkedik az új környezetébe és elidegenedik a másik tagállamban hátrahagyott szülőtől, ezáltal megnehezítve az eredeti, jogszerűnek tekintett állapot helyreállítását. Egyes tagállamokban a

⁸⁸⁰ Hans van LOON: The Brussels IIa Regulation: towards a review?, European Parliament Directorate General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Bruxelles, European Parliament, 2015. 187.; LOWE - STEPHEN (2017) i. m. 11.

⁸⁸¹ A Hágai Konferencia által gyűjtött statisztikai szerint 2015-ben az ügyek 73%-ában az anyák vitték el a gyermekeket, ami 2008-hoz képest 69% -os növekedést mutat. Child Abduction — Global report 10 p.: 73% of taking persons were mothers, a higher proportion than the 69% recorded in 2008, 68% in 2003 and 69% in 1999. In 2015, 24% of the taking persons were fathers and the remaining 3% comprised grandparents, institutions or other relatives.

⁸⁸² SCHUZ (2013) i. m. 474.

⁸⁸³ E körben az EJEB által a Neulinger and Shuruk v. Switzerland ügy, valamint a Raban v. Romania ügy, a Sneerson and Campanella v. Italy ügy, a B. v. Belgium ügy (no. 4320/11, 2012. 11. 19.), valamint részben az X. v. Latvia ügy említendő; ezek kapcsán az EJEB abba az irányba tereli a jogellenes elvitellel összefüggő ügyeket, hogy a gyermek mindenképp felett való érdekét – a családi élethez való jog szerves részeként - alapos vizsgálatnak vessék alá; ez egy szélesebb körű, időigényes bizonyítást feltételezne. Ezzel szemben áll az EUB-nak például a Zarraga ügyben hozott döntése, amelyből a rendelet normaszövegének a strikt alkalmazása rajzolódik ki, és a gyermek alapelvek szintjén nyugvó érdeke mintha háttérbe szorulna. Lásd erről WALKER - BEAUMONT i. m. 231-249.

bíróságok nem specializálódtak a jogellenes külföldre viteli ügyekre, így a helyi bíróságok járnak el, amelyek eseti jelleggel találkoznak ezekkel a sajátos és bonyolult ügyekkel, nem tudnak rutint szerezni, ez pedig kevésbé szakszerű és lassúbb döntéshozatalt eredményezhet.

Az említett tényezők együttesen igényt formáltak a gyermekekkel kapcsolatos uniós szabályozás teljesebbé és harmonikusabbá tételére, valamint a nemzetközi kooperáció megerősítésére. Az új Brüsszel IIa rendelet több, kifejezetten a gyermekek jogellenes külföldre vitelével kapcsolatos eljárásokra vonatkozó módosítást eszközöl, ⁸⁸⁴ ezek *hatékonyabbá, gyorsabbá és egyszerűbbé tételét* irányozva elő.

Az új rendelet a hatálya alá eső összes szülői felelősséggel kapcsolatos határozat tekintetében teljesen eltörli az *exequatur* eljárást, összhangban az erről szóló politikai akaratnyilvánítással. ⁸⁸⁵ Emellett az új jogszabály több elemében tetten érhető a visszavitel iránti eljárások felgyorsítására való törekvés. A visszavitelre irányuló eljárások első 'kapuja' az ún. központi hatóság, amely az igényérvényesítés segítésére hivatott. A visszavitel iránti kérelem rendszerint a célállam központi hatóságához érkezik, ez a vonatkozó rendelkezések szerint megteszi a szükséges előkészítő intézkedéseket, ideértve a gyermek felkutatását, a békés rendezés megkísérlését, az iratok bírósághoz való benyújtását, közvetlenül vagy jogi képviselő útján stb. E komplex feladatkör ellátása időigényes, ami hozzájárulhat az eljárás elhúzódásához. A hatályos rendelet a központi hatóságok eljárására nézve külön határidőt nem ír elő. Az Európai Bizottság javasolta egy erre vonatkozó hat hetes időtartam bevezetését, de a tagállamok ellenállása folytán végül csak a gyors eljárás követelménye került bele az új jogszabályba. Az ezt követő bírósági fázisra a javaslat további hat-hat hetes határidőt ad külön-külön az elsőfokú, illetve a fellebbviteli bíróság számára; ehhez még hozzáadódik további hat hét végrehajtási határidő. ⁸⁸⁶ Az eljárások *határidők* útján való mederben tartásával egyidejűleg a javaslat a jogellenes elvitellel összefüggő eljárások lerövidítése végett a jelenleg egyes tagállamokban létező többszintű jogorvoslat megszüntetését irányozza elő, így ezt egységesen *egyetlen jogorvoslati szint* vált fel. Ezenkívül a gyermek visszavitele iránti eljárásokban *kizárólagos illetékességet* állapít meg, ami a szakszerűbb döntést hivatott elősegíteni.

Szintén a gyors végrehajtást kívánja szolgálni a visszavitelről szóló határozat *előzetes végrehajthatósága* elrendelésének lehetősége; ennek kapcsán kiemelendő, hogy erről a gyermek legfőbb érdekei tükrében kell dönten. ⁸⁸⁷ E rendelkezés vitatható, mivel a gyermeknek a nem-jogerős elsőfokú határozat alapján való visszavitele egyrészt kiüresíti és okafogyottá teszi a jogorvoslatot, másrészt – arra az esetre, ha a jogorvoslat folytán a visszavitt gyermek mégis maradhatna a célállamban - a gyermeket egy újabb környezetváltásnak kellene kitenni. Mindemellett e rendelkezés tekintetében az eljáró fórum mérelegelheti az előzetes végrehajtás elrendelését, mégpedig a gyermek legfőbb érdeke, mint kritérium alapulvételével.

A gyermek visszavitelére irányuló eljárás keretében ugyan jelenleg is mód van *ideiglenes intézkedés* meghozatalára (pl. az eljárás időtartamára a visszavitelt kérelmező szülővel való kapcsolattartásról hozható ideiglenes intézkedés), ez azonban a hatályos rendelet szerint csupán a határozatot hozó állam területéhez kötött hatállyal rendelkezik; a másik érintett tagállamban,

⁸⁸⁴ Új Brüsszel IIa rendelet 22-29. cikkek

⁸⁸⁵ The Stockholm Programme – An Open and Secure Europe Serving and Protecting Citizen, 2009, 24. p. 3.1.2., 30. 3.3.2, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/the_stockholm_programme_-_an_open_and_secure_europe_en_1.pdf

⁸⁸⁶ Új Brüsszel IIa rendelet 24. cikk (2) és (3) bek., 28. cikk (2) bek.

⁸⁸⁷ Uo. 27. cikk (6) bek., 47. pbek.

ahová adott esetben a gyermeket visszaviszik, már nem válthat ki joghatásokat, ezért szerepe korlátozott körben érvényesülhet. Az új Brüsszel IIa rendelet kifejezetten kimondja a visszavitel iránti eljárás keretében hozandó ideiglenes intézkedés lehetőségét. Ezeket az intézkedéseket a gyermek immár 'magával viheti' a másik tagállamba, és azok addig maradnak érvényben, amíg ott ezek kiváltására alkalmas más intézkedés nem születik.⁸⁸⁸ Ennek megfelelően az új rendelkezések a gyermek visszavitele tárgyában eljáró tagállami bíróságot aktívabb szerepvállalásra készítik. Utóbbi bíróság e körben nemcsak a gyermekkel való kapcsolattartásról rendelkezhet,⁸⁸⁹ hanem a gyermek visszavitelének elrendelését ideiglenes, illetve védelmi intézkedésekkel kombinálhatja a gyermek esetleges veszélyektől való megóvása érdekében,⁸⁹⁰ amely intézkedéseket - kivételesen – az egyébiránt joghatósággal rendelkező tagállam is elismer.⁸⁹¹ E módosítások előmozdítják a gyermek védelmének folyamatosságát, válaszul a hatályos rendelet alapján felmerülő, már érintett gondokra. A visszavitel elrendelésének megkönnyítése céljából értelemszerűen a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti fórum is hozhat védelmi intézkedést, amit a visszavitel ügyében eljáró bíróság figyelembe vesz.⁸⁹² Ilyen intézkedés lehet például a visszavitelt kérelmező fél elleni távoltartás elrendelése, a gyermek ideiglenes jelleggel az őt elvivő szülőnél való elhelyezése a szülői felelősség érdekében való döntés meghozataláig, valamint a gyermek orvosi ellátásának biztosítása.⁸⁹³

A „*megfelelő védelmi intézkedések*” fogalma jelenleg értelmezési nehézségeket okoz; a hatályos rendelet szerint a célállamban a gyermek visszavitele nem tagadható meg akkor, ha a származási államban megfelelő védelmi intézkedések történtek a gyermek megóvása érdekében.⁸⁹⁴ Nem világos azonban, hogy ezek az intézkedések miben állnak, elegendő-e ezek potenciális rendelkezésre állása, az intézkedéseknek a megtörténte hogyan igazolható, és aggályos az is, hogy a visszavitelt követő utólagos ellenőrzésre nincsenek eszközök.

A már említettek szerint, a jelenlegi *ún. felülvizsgálati mechanizmus* hatékonysága, működőképessége szintén kétségeket támaszt. A jogellenesen külföldre vitt gyermek ügyében rendszerint több, párhuzamos eljárás zajlik, egyrészt a visszavitel tárgyában indult eljárásban a célállam bírósága dönt arról, hogy vissza kell-e vinni a gyermeket a szokásos tartózkodási helye szerinti származási tagállamba, másrészt a szokásos tartózkodási hely szerinti tagállam bírósága jár el a szülői felelősség (a gyermek elhelyezése, kapcsolattartás stb.) ügyében, lévén, hogy a szülői felelősség tárgyában a rendelet alapján csak ez utóbbi tagállam fórumának van joghatósága. A szülői felelősségre vonatkozó 'végső', érdemi döntés meghozatalának a származási államba való telepítése mögött a jogalkotó a jogellenes magatartások visszaszorítására irányuló törekvése húzódik meg, a gyakorlatban azonban ez azzal jár, hogy a származási államban gyakran a gyermek távollétében folyik az eljárás, a gyermeket jogellenesen másik tagállamba vivő szülő nem hajlandó együttműködni, és ez akadályozza a gyermek érdekeit szolgáló, körültekintő döntéshozatalt. Mindemellett e szabályozás teoretikusan abba az irányba igyekszik terelni a szülőt, hogy megfutamodás helyett a család életvitelének helyszínén keresse a megoldást a jogvita rendezésére. Ennek megelőző ereje

⁸⁸⁸ Uo. 27. cikk (2) és (5) bek.

⁸⁸⁹ Uo. 27. cikk (2) bek.

⁸⁹⁰ Uo. 27. cikk (5) bek.

⁸⁹¹ Uo. 30. és 46. pbek.

⁸⁹² Uo. 27. cikk (3) bek.

⁸⁹³ Uo. 45. pbek.

⁸⁹⁴ Brüsszel IIa rendelet 11. cikk (4) bek.

ugyanakkor kérdéses lehet, hiszen a szokásos tartózkodási hely szerinti tagállam elhagyása sokszor egy kétségbeesett lépés egy kilátástalannak tűnő helyzetből való szabadulásra, amely nélkülözi az informált döntéshozatalra jellemző alapos és észszerű megfontolást. Bár voltak kísérletek a privilegizált szisztéma felszámolására, konszenzus hiányában az új jogszabály megőrzi a meglévő kedvezőbb elbírálású határozat-kategóriákat, ugyanakkor bizonyos korlátozások bevezetésre kerülnek. Így a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti tagállamban hozott 'felülvizsgáló' határozatok csak akkor élvezik az automatikus végrehajtás előnyeit, ha a szülői felügyelet érdeméről szólnak; a 'sima' visszavitelről szóló döntések – lásd *Povse ügy* – immár nem elegendők. Továbbá a privilegizált címkét csak a Gyermekelviteli Egyezmény 13. cikkének 1/b. pontjára, valamint (2) bekezdésére alapozott visszavitelről szóló határozatok kapják meg.⁸⁹⁵ A privilegizált körből tehát kiesik az eset, amikor a szülői jogok jogosultja nem gyakorolta e jogait vagy hozzájárult az elvitelhez. Ez ugyanakkor azt is jelenti, hogy ha a visszavitel megtagadására a gyermek ellenkezése miatt került sor, akkor ez az új jogszabály alapján is felülírható, ami a gyermek véleményének, illetve a gyermeki jogoknak a szempontjából megkérdőjelezhető lehet,⁸⁹⁶ mindamelllett, hogy a gyermeki vélemény döntést befolyásoló ereje eleve a bírói mérlegelés függvénye, azaz nem kötelezően veendő figyelembe. A statisztikák szerint egyébiránt a gyermek ellenkezése kevés számú ügyben képezi a visszavitel megtagadásának alapját.⁸⁹⁷

A jogviták *békés rendezése* az egyik leginkább megfelelő módja a gyermeki érdekek érvényesülésének. A hatályos rendelet alapján problémát jelent az, hogy a merev joghatósági szabályozás lényegében útját állja a békés rendezésnek, mivel a jogellenesen elvitt gyermek ügyében a visszavitel iránti eljárás tárgyában eljáró fórum joghatóság hiányában nem hagyhatja jóvá a felek átfogó – több egymással összefüggő, illetve járulékos kérdésre kiterjedő – egyezségét, márpedig az egyes részkérdésekben való izolált megállapodás kevésbé jó taktika, és ilyenként csekély eséllyel kecsegtet. A visszavitel iránti eljárás tárgyában eljáró tagállami fórum legfeljebb ideiglenes intézkedésbe foglalhatja például a felek gyermekkel való kapcsolattartásra vonatkozó megállapodását, ennek a másik tagállamban való végrehajthatósága azonban a hatályos rendelet alapján nem szavatolt. Ez komoly akadályt képezi a gyermek érdekeit vélhetően legjobban szolgáló, és a felek számára is elfogadható konszenzusos rendezésnek. Ennek tükrében, az új rendelet bátorítja a mediációt, illetve az egyéb alternatív vitarendezést, aminek az igénybevételére a feleket mind a központi hatóság, mind a bíróság az eljárás során a legkorábbi fázisától kezdődően felhívja, feltéve, ha az a gyermek legfőbb érdekeivel nem ellentétes, és azzal a megszorítással, hogy az nem járhat az eljárás indokolatlan elhúzódásával.⁸⁹⁸ Lényeges előrelépés, hogy az új jogszabály elhárítja annak akadályát, hogy a felek ezirányú megállapodása alapján a célállami fórum szentesítse az egyezséget a rendelet hatálya alá tartozó minden tárgykörben,⁸⁹⁹ miáltal lehetővé válik az ún. csomag-jellegű megállapodások megkötése, ami az ilyen ügyekben felmerülő különböző vitás kérdések kölcsönös engedmények árán való egyidejű rendezésére ad módot, megkönnyítve az

⁸⁹⁵ Új Brüsszel IIa rendelet 29. cikk, 42. cikk 1/b. pont

⁸⁹⁶ Thalia KRUGER: Brussels IIa Recast moving forward, The Hague, Néderlands Internationaal Privaatrecht, 2017. 471.

⁸⁹⁷ Ennek értelmében 2015-ben csak a vizsgált ügyek 15%-ában szerepelt megtagadási okként a gyermek ellenkezése. LOWE - STEPHENS (2018) i. m. 12-13.

⁸⁹⁸ Új Brüsszel IIa rendelet 25. cikk, 22. pbek.

⁸⁹⁹ Uo. 43. pbek.

egyezség létrejöttét. Az Unió viszonylatában a *közvetítésről szóló 2008/52/EK irányelv*⁹⁰⁰ veti meg a mediáció alapjait, határon átnyúló jogvitákban kötelezővé téve a mediációhoz való hozzáférés biztosítását. Ennek tárgyi hatálya a nemzetközi családjogi ügyekre is kiterjed, beleértve a gyermekelviteli ügyeket is. Minthogy a mediáció kontextusában létrejött 'privát' megállapodások egyes államokban nem végrehajthatók, a kényes családjogi ügyekben a jogi garanciákkal felvértezett mediáció fő színterének elsősorban a bírósági eljárást célszerű tekinteni, amely során e megállapodások bírósági jóváhagyás mellett jogi kötőerőt nyernek. Elgondolkodtató, hogy a gyermek visszavitele iránti hazai bírósági eljárásokban a közvetítő igénybevétele elenyészően kis számban fordul elő, ami részben a bíróság eljárás lefolytatására előírt rövid határidőre, másrészt a szakképzett közvetítők hiányára is visszavezethető, továbbá ebben a szülők közötti elmérgesedett viszony,⁹⁰¹ valamint a közvetítés egyelőre alacsonynak mondható társadalmi elfogadottsága is szerepet játszik. Ezzel szemben például Hollandiában a szülők ilyen ügyekben gyakran élnek a közvetítés lehetőségével.⁹⁰²

A garanciák megerősítése jegyében a *végrehajtás felfüggesztésére, illetve megtagadására* az elismerést kizáró okok fennállása mellett azon az alapon is sor kerülhet, hogy a végrehajtás a gyermekre nézve ártalmas lenne, vagy a határozat meghozatalát követően olyan mérvadó körülményváltozás következett be, amely miatt az a gyermek legfőbb érdekével ellentétes lenne.⁹⁰³ A gyermek legfőbb érdeke értelemszerűen a végrehajtás fázisában sem hagyható figyelmen kívül. Amint ez az Európai Családjogi Bizottság Elvei is tartalmazzák, végrehajtásnak nincs helye, ha az a gyermek legfőbb érdekeivel nyilvánvalóan ellentétes.⁹⁰⁴

Jelenleg előfordul, hogy az egyik tagállamban elrendelt visszavitelről szóló határozat alapján kötelezett személy másik tagállamba menekül a gyermekkel, ezzel kijátszva és megghiúsítva a gyermek visszaadását. Az ilyen visszaélésszerű magatartásoknak az új jogszabály *a visszaadásról szóló határozatok Unión belüli szabad áramlásával* kívánja elejét venni, miáltal e határozatok minden tagállamban elismerhetők lesznek; nem kell újabb eljárást indítani a többi tagállamban, ahová a kérelmezett fél esetlegesen tovább viszi a gyermeket.⁹⁰⁵

Megállapítható, hogy az új Brüsszel IIa rendelet összességében és a gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatban is számos eszköz útján igyekszik orvosolni a gyakorlatban jelentkező problémákat, továbbá a gyermeki jogokat jobban megjeleníteni, és ezáltal azok fokozottabb tiszteletben tartására ösztönözni. A továbbiakban a gyakorlati alkalmazáson fog múlni, hogy e rendelkezések mennyiben töltik majd be a hozzájuk fűzött reményeket. Ebben a jogalkalmazókat - képzések, gyakorlati útmutatók, a jó gyakorlatok megosztása, tapasztalatcsere útján – segíteni szükséges.

⁹⁰⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve (2008. május 21.) a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól, Hivatalos Lap L 136., 2008.5.24., 3—8.

⁹⁰¹ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-1299/2018. sz. ügyben 11., 21., 30.

⁹⁰² Uo. 26.

⁹⁰³ Új Brüsszel IIa rendelet 56. cikk (4) és (6) bek.

⁹⁰⁴ SZEIBERT (2017a) i. m. 7.

⁹⁰⁵ Új Brüsszel IIa rendelet 16. pbek.

VII. Összegzés

1. *Általánosságban* elmondható, hogy a gyermeki jogok nemzetközi és uniós szintű normatív alapjai adottak; ezek magas szintű követelményeket állítanak fel. A Gyermekjogi Egyezmény által lefektetett kritériumrendszer és az ebből fakadó megközelítés fokozatosan áthatja a gyermeket érintő szabályozást és jogalkalmazást. A gyermek immár jogok önálló alanyaként, nemcsak a védelem tárgyaként tűnik fel, a vele kapcsolatos döntések meghozatala kapcsán legfőbb érdeke meghatározó jelentőségűvé, és ennek tisztázására szolgáló véleménye – életkora és érettsége függvényében - döntési tényezővé válik. A Gyermekjogi Egyezmény nyomán a szülői felelősség tárgykörével kapcsolatos nemzetközi magánjogi szabályozás szellemisége átalakult, előtérbe helyezve a gyermeki jogokat. A nemzetközi, uniós és nemzeti szabályozás együttese megteremti a kereteket a gyermeki jogok erőteljesebb érvényesülésének, a gyermekközpontúbb igazságszolgáltatásnak. Ezzel összefüggésben különösen fontos, hogy a létező komplex, heterogén szabályozás egymást kiegészítse és megszilárdítsa.

A jövőre nézve a gyermeki jogok nemzetközi és uniós szintéren való egyre határozottabb elismerése, illetve védelmének megerősödése prognosztizálható. Ez az immár jellemző tendenciának tekinthető folyamat érdekes kihívásokat és természetesen velejáró kétségeket is tartogat, sok nyitott kérdést felvetve, különös tekintettel a részletszabályozásra, a jogértelmezésre és mindennapi jogalkalmazásra. Nem kendőzhető el az e jogok érvényesülése kapcsán jelenleg érzékelhető bizonyos fokú inkonzisztencia. A meglévő jogi alapok dacára gyakran deficitként róható fel a gyermeki jogok gyakorlatban való nem kellően hatékony érvényesíthetősége,⁹⁰⁶ amit a feldolgozott jogesetek világosan alátámasztanak.⁹⁰⁷

2. A gyermekjogok terén az ENSZ a Gyermekjogi Egyezmény, illetve az ET az EJEE megalkotójaként és 'gondozójaként' kulcsszerepet tölt be. Harmadik szereplőként az EU is igyekszik egyre aktívabb fellépésre, óvatos, de gyorsuló lépésekkel.⁹⁰⁸ Az EU Lisszaboni Szerződés által e téren kiterjesztett hatásköre és az Alapjogi Chartában lefektetett gyermeki jogok az alapjogi konstrukciót további támasztékkal látják el, bár tartalmilag nem bővítik. Tekintve, hogy a Lisszaboni Szerződés a gyermekjogokat illetően általános jogalkotási hatáskört nem ruházott az Unióra, utóbbi csak a meglévő saját hatáskörei által behatároltan tud intézkedéseket hozni. Az Alapjogi Charta az EJEE-hez, illetve a Gyermekjogi Egyezményhez képest újítást, lényegi szemléletváltást nem eredményezett; jelentősége inkább abban ragadható meg, hogy megteremtette a gyermeki jogok uniós dimenzióját, és azok uniós jogban való számonkérhetőségének lehetőségét. Az Alapjogi Charta ugyanakkor megerősíti a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból és nemzetközi kötelezettségeiből eredő jogokat, és szimbolikus jellegű az EJEE által garantált emberi jogokra és alapvető szabadságokra való hivatkozás is.⁹⁰⁹ Az EJEB és az EUB szignifikáns jogalakító tevékenységet fejt ki. Emellett a *Hágai Konferencia* is aktívan hozzájárul a nemzetközi családjogi szabályozás és ezen belül a gyermekjogok fejlődéséhez.

3. *A szülői felelősség kérdésköréről szóló nemzetközi magánjogi szabályok* – így különösen a Gyermekvédelmi Egyezmény, a Brüsszel IIa rendelet és a Gyermekelviteli Egyezmény,

⁹⁰⁶ GAUTHIER i. m. 34.

⁹⁰⁷ Lásd például Rinau ügy, Povse ügy, Zarraga ügy, Detiček ügy

⁹⁰⁸ LUX Ágnes i. m. 34.

⁹⁰⁹ Alapjogi Charta (5) pbek.

valamint hazai viszonylatban a NMJ Kódex - *koherens rendszert* alkotnak. A nemzetközi és uniós szintű specifikus nemzetközi magánjogi szabályok tényleges haszna megkérdőjelezhetetlen, hiszen ezek nélkül az eltérő nemzeti szabályozások, illetve sporadikusan létező egyéb nemzetközi megállapodások alapján összehasonlíthatatlanul nagyobb nehézségek és költségek árán lehetne rendezni az érintett gyermekek ügyét több államot érintő jogvitákban. A nemzeti szabályozásnak organikusan kell kapcsolódnia a nemzetközi szabályozáshoz, ehhez társítva az esetleges további sajátos szakpolitikai célokat. A többsíkú normarendszer komplexitásából és a vonatkozó jogszabályok együttes alkalmazásából adódóan a jogalkalmazónak *e normák komplementer jellegét*, illetve egymással *harmonikus alkalmazását* is szem előtt kell tartania.

A nemzetközi magánjogi szabályozás *több elemében tetten érhető a gyermeki jogok védelmének*, illetve a legfőbb gyermeki érdek előmozdításának szándéka. A szabályozás egyre cizelláltabbá válásával a gyermeki jogok védelme számos kellekkel bővült: ide sorolható többek között a legszorosabb kapcsolaton alapuló szokásos tartózkodási hely, mint kapcsolóelv térnyerése,⁹¹⁰ a részvételi jog megerősödése,⁹¹¹ és az érintett államok közötti intézményesített együttműködés útján való konkrét segítségnyújtás⁹¹² is. E jogszabályok másik fő jellemzője *a hatékonyságra* és *a gyakorlati alkalmazás megkönnyítésére* való törekvés. Ugyanakkor a gyermeki jogok egyedi ügyben való tiszteletben tartása, és az eljárás gyors, hatékony lebonyolítása nem mindig könnyen összeegyeztethető.

A gyermeki jogok specifikus védelmét expliciten kifejezésre juttató nemzetközi magánjogi rendelkezések (a gyermek legfőbb érdeke, a gyermek meghallgatásának követelménye) mellett a *közrend* – ugyancsak összekapcsolva a legfőbb gyermeki érdekekkel és egyidejűleg erre ráfókuszálva - a jogvédelem hagyományos eszközeként továbbra is alkalmas lehet a súlyos jogsértések elhárítására, amivel a külföldi határozat joghatásainak belföldön való bekövetkezése,⁹¹³ illetve esetlegesen a külföldi jog alkalmazása⁹¹⁴ meggátolható. Mindazonáltal a közrend szerepe jellemzően visszaszorulóban van, különösen az uniós tagállamok egymás közötti viszonyában. Erre is figyelemmel lényeges, hogy az új Brüsszel IIa rendeletben a közrenden alapuló megtagadási ok megőrzésre került,⁹¹⁵ így az uniós tagállamokban a közrend nyilvánvaló sérelme esetén a szülői felelősségről szóló másik tagállamból származó határozat elismerése és végrehajtása iránti kérelem elutasítható.

Az egyes nemzetközi magánjogi szempontokat illetően: *a joghatóságnak* - főszabály szerint - a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti fórumhoz telepítése mögött a gyermek szempontjainak a középpontba helyezése áll, hiszen amellet, hogy a gyermekhez legközelebbi fórum a tényállást, illetve a bizonyítékokat jobban és gyorsabban fel tudja térképezni, a gyermek eljárásban való részvételére és az érdekeinek megfelelő döntésre is nagyobb esély van. Az egységes joghatósági szabályokkal elérhető, hogy a jogvitával valódi kapcsolódást mutató fórum hozzon döntést, biztosítva a tisztességes és hatékony eljárást. A joghatósági okok ésszerű korlátozása csökkenti a versengő joghatóság esélyét, továbbá hozzájárul a *forum shopping*

⁹¹⁰ Gyermekvédelmi Egyezmény 5. cikk, Brüsszel IIa rendelet 8. cikk, NMJ Kódex 118. § (1) bek.

⁹¹¹ Gyermekvédelmi Egyezmény 23. cikk b) pont; Brüsszel IIa rendelet 11. cikk (2) bek. és (5) bek., 23. cikk b) pont, 41. cikk b) és c) pont, 42. cikk a) pont

⁹¹² Gyermekvédelmi Egyezmény 29-39. cikk, Brüsszel IIa rendelet 53-58. cikk, Gyermekelviteli Egyezmény 6-7. cikk

⁹¹³ Gyermekvédelmi Egyezmény 23. cikk d) pont, Brüsszel IIa rendelet 23. cikk a) pont

⁹¹⁴ Gyermekvédelmi Egyezmény 22. cikk, NMJ Kódex 12. §

⁹¹⁵ Új Brüsszel IIa rendelet 39. cikk 1/a. bek. és 41. cikk

jelenség, illetve az egymással ellentétes döntések visszaszorításához. Az *alkalmazandó jog* kijelölésének szabályai a jogalkalmazás egyszerűsítését és gyorsítását célozzák, amelyek eredményeképpen a gyermek tág értelemben vett védelme alapvetően a szokásos tartózkodási helye szerinti állam jogának uralma alá kerül, ahol érdekei jellemzően koncentrálnak és a bizonyítás is könnyűszerrel lefolytatható. A *határozatok nemzetközi forgalmának rendszeréről* elmondható, hogy az főként a *jogfolytonosság elősegítését* célozza, amit csupán kevés, az emberi jogok és a jobbiztonság védelmét célzó kivétel tör át.

Mindemellett a nemzetközi magánjogi szabályozásba bizonyos fokú *rugalmasság* is be van kódolva, valamelyest teret hagyva a tényállás sajátosságainak a kezelésére; ezáltal a gyermekjogi megfontolások is *egyediesített* módon megjeleníthetők és a jogalkalmazás jobban a gyermeki érdekhez igazítható. Így például a joghatóságot illetően a szokásos tartózkodási hely szerinti fórum helyett kivételesen más állam hatósága is eljárhat, ha ez a gyermek érdekében áll (az ügy áttétele alkalmasabb fórumhoz),⁹¹⁶ az alkalmazandó jog körében a *lex fori* helyett külföldi jog alkalmazására is lehetőség nyílik,⁹¹⁷ feltéve, ha az ügygel szoros kapcsolatot mutató más külföldi jog közrehatása révén a gyermeki érdek jobban előmozdítható, továbbá a külföldi határozatok érvényre juttatása alapvető garanciális eljárási hiányosságok esetén – ideértve az emberi jogi aggályokat is - megakadályozható lehet.⁹¹⁸ Mindezekben szépen tükröződik a gyermeki jogok nemzetközi magánjogra gyakorolt hatása.

4. A *Gyermekvédelmi Egyezmény* előremutató folyamatokat indít el a gyermekjogok vonatkozásában, amit az ennek alapjaiból kinőtt Brüsszel IIa rendelet uniós viszonylatban továbbvisz. A *Brüsszel IIa rendelet* a határozatok Unión belüli forgalmát igyekszik minél gördülékenyebbé tenni, abból a megfontolásból, hogy ez segíti legjobban elő az alapszabadságok kibontakozását, különös tekintettel a személyek szabad áramlására. Ennek szellemében egységesíti a joghatósági okokat, és tovább egyszerűsíti a más tagállamból származó határozatok elismerésének és végrehajtásának szabályait, így ezek tekintetében csak néhány alapvető garancia kérhető számon (megtagadási okok).⁹¹⁹ A rendelet alapján a más tagállamból származó határozat végrehajtása iránt megkeresett tagállami fórum az alapeljárás fölött korlátozott terjedelmű utólagos kontrollt gyakorolhat azzal, hogy az érdemi felülvizsgálat kizárt.⁹²⁰ Ez alól a különleges elbírálásban részesített, ún. privilegizált határozatok (kapcsolattartásról és a jogellenesen külföldre elvitt gyermek visszavitelről szóló határozatok) kivételt képeznek;⁹²¹ ezek tekintetében a rendelet – a későbbi végrehajtható határozattal való összeférhetetlenséget leszámítva - quasi automatikus végrehajtást rendel el. A Brüsszel IIa rendelet a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti fórum tekintetében nagyfokú autonómiát enged. Ezek mögött a *kölcsönös bizalom*, az ezen alapuló *kölcsönös elismerés elve*, valamint a tagállamok közötti *szorosabb együttműködés* húzódik meg.

A Brüsszel IIa rendelet számos esetet megnevez, amikor a legfőbb gyermeki érdek vizsgálatára és annak figyelembevételére a rendelet kontextusában felmerülő eljárásjogi kérdésekkel

⁹¹⁶ Gyermekvédelmi Egyezmény 8-9. cikk, Brüsszel IIa rendelet 15. cikk

⁹¹⁷ Gyermekvédelmi Egyezmény 15. cikk (2) bek., NMJ Kódex 34. cikk (2) bek.

⁹¹⁸ Gyermekvédelmi Egyezmény 23. cikk (2) bek., Brüsszel IIa rendelet 23. cikk és 31. cikk (2) bek., NMJ Kódex 109. § és 121. §

⁹¹⁹ Brüsszel IIa rendelet 23. cikk, 28. cikk és 31. cikk (2) bek.

⁹²⁰ Uo. 31. cikk (2) bek.

⁹²¹ Uo. 40-42. cikkek

összefüggésben sor kerülhet.⁹²² Mindemellett az egyszerűsítésében megnyilvánuló uniós trend az alapjogok védelme szemszögéből aggályokat ébreszt.⁹²³ A *Gyermekelviteli Egyezményt* magába integráló és azt több vonatkozásban megszigorító Brüsszel IIa rendelet gyors és hatékony eljárást szorgalmazó, 'teljesítményorientált' szabályai kiváltképpen magukban hordozzák a gyermekjogokkal való potenciális összeütközés lehetőségét.

5. Az EUB tevékenységét érdeklődő várakozás övezi, hiszen az Alapjogi Chartában lefektetett gyermeki jogok gyakorlatban való működéséhez azok EUB általi kibontása szükséges. Az EUB kifejezetten kiáll a Gyermekjogi Egyezménynek és az Alapjogi Chartának az uniós jog alkalmazása, illetve értelmezése kapcsán való figyelembevétel mellett,⁹²⁴ és azt is kinyilvánította, hogy az uniós tagságból eredő kötelezettségek nem kerülhetnek ellentmondásba a tagállamok nemzeti jogon, illetve nemzetközi jogon alapuló kötelezettségeivel.⁹²⁵ Az EUB az EJEE-t szintén az uniós jog alapelvi forrásaként⁹²⁶ kezeli. A tagállamok csatlakoztak a vonatkozó legrelevánsabb nemzetközi jogszabályokhoz, ami stabil nemzeti szintű védelem és garancia meglétét feltételezi, maga az Unió azonban nem részese a vonatkozó emberi jogi tárgyú nemzetközi jogi normáknak, így sem a Gyermekjogi Egyezménynek, sem az EJEE-nek.

Ugyanakkor az EUB több ízben kifejtette, hogy a Brüsszel IIa rendelet, illetve a nemzeti jog ezzel összefüggésben való értelmezése során az *uniós jog hathatós megvalósulását* tartja szem előtt.⁹²⁷ Az uniós jog – mint *lex specialis* – kölcsönös bizalomra alapozott hatékony végrehajtásának nyilvánvaló előtérbe helyezése azonban esetenként mintha az Alapjogi Charta gyermeki jogokról szóló generálklauzuláját előbbinek alávetett szerepbe szorítaná vissza, és e megközelítésnek a gyermeki jogok sajnálatos módon áldozatul eshetnek.

A jogesetek alapján arra lehet következtetni, hogy noha az EUB joggyakorlatában a gyermeki jogok egyre hangsúlyosabban jelennek meg, de nem elsődleges prioritási tényezőként. Az EUB leginkább az uniós jogszabály szolgai módon⁹²⁸ való védelmezése mellett tette le a voksát, és döntéseiben a kölcsönös elismerés maradéktalan támogatása mellett a gyermeki jogok Alapjogi Charta által is garantált védelme viszonylagos és kevésbé meghatározó. Mindemellett biztató jelnek tekinthető, hogy az utóbbi időben született döntésekben a legfőbb gyermeki érdek – legalábbis hivatkozás szintjén – gyakrabban látótérbe kerül.⁹²⁹

6. A gyermeki jogok védelme terén az *EJEB szerepe* a legmértvadóbb, figyelemmel arra, hogy a Gyermekjogi Egyezménynek nincs saját ítélkező fóruma, egységes joggyakorlata és

⁹²² Uo. 12. pbek., 11. cikk (2) és (4) bek., 12. cikk, 15. cikk, 23. cikk a) és b) pont, 41. cikk 2/c. pont, 42. cikk 2/a. pont

⁹²³ Paul BEAUMONT - Emma JOHNSTON: Can Exequatur be Abolished in Brussels I whilst retaining Public Policy Defence, Geneva, Journal of Private International Law, 2010. 249-279; Gilles CUNIBERTI - Isabelle RUEADA: Abolition of Exequatur. Addressing the Commission's Concerns, Heidelberg, RabelsZ, 2011. 286-316.; Peter SCHLOSSER: The Abolition of Exequatur Proceedings – Including Public Policy Review?, Köln, IPRax, 2010. 101-104.

⁹²⁴ Detiček ügy 53-59. p.; J. McB v. L. E. ügy 60. p.; Zarraga ügy 60. p.; European Parliament v. Council ügy 37. p.

⁹²⁵ Például C-4/73. sz. Nold, Kohlen und Baustoffgroßhandlung v. Commission of the European Communities ügy, ECLI: EU: C: 1974: 51, 13. p.

⁹²⁶ Például C-274/99. sz. Conolly v. Commission ügy, ECLI:EU:C:2001:127, 37. p.; C-94/00. sz. Roquette Frères ügy, ECLI:EU:C:2002:603, 25. p.; C-64/00. sz. Booker Aquacultur ügy, ECLI:EU:C:2003:397, 65. p.; BLUTMAN i. m. 519.

⁹²⁷ Rinau ügy 82. p., Purrucker ügy 99. p., Zarraga ügy 55. p., Detiček ügy 34. p.

⁹²⁸ FAWCETT – SHÜILLEABHAIN - SHAH i. m 749.

⁹²⁹ Lásd például P. v. Q. ügy 39. p., 53. p.; Gogova ügy 66. p.; Saponaro ügy 39-40. p.; O. L. ügy 50. p., 66-68. p.

szankciórendszere. Az EJEB széleskörű ezzel összefüggő joggyakorlattal rendelkezik, különösen a családi élethez való jog kontextusában. A Gyermekjogi Egyezmény egyértelmű befolyást gyakorolt az EJEB joggyakorlatára. Az EJEB emberi jogokra összpontosított megközelítése értelemszerűen eleve kedvezőbb terepet képez az adott tényállásra vetített, személyesebb értékelésre.

Azzal együtt, hogy arányaiban viszonylag eleve kevés kifejezetten nemzetközi magánjogi vonatkozású ügy jut el az EJEB-hoz, olybá tűnik, hogy az EJEB attitűdje e terület tekintetében mintha tartózkodó lenne, ami egyfajta bizonytalansággént is értelmezhető;⁹³⁰ ez csökkenti az emberi jogi befolyás esélyeit. Az EJEB asztalára került jogesetek többsége a határozatok elismerését és végrehajtását érinti. Az EJEB joggyakorlatából levezethetően az EJEE-ből a részes államokra háruló kötelezettségek alól a nemzetközi magánjogi vonatkozások, így a külföldi határozat érvényre juttatása sem képezhet kivételt,⁹³¹ ami azt jelenti, hogy a jogsértő határozat végrehajtása miatti felelősség elviekben megállapítható lehet. A jogesetek alapján látható, hogy az EJEE-ből eredő kötelezettségekből egyrészt a külföldi határozatok joghatásainak elfogadása,⁹³² másrészt azok megtagadása is következhet.⁹³³ Az uniós vonatkozású ügyeket illetően az EJEB joggyakorlatának végső kicsengése – egyes alkalmi elhajlásoktól eltekintve –⁹³⁴ az, hogy általánosságban tiszteletben tartja a vonatkozó uniós szabályozást.⁹³⁵

Az EJEB kétségtelenül hozzájárult a gyermekjogoknak, mint védendő értéknek a megszilárdulásához és továbbfejlesztéséhez. Az EJEB a Gyermekjogi Egyezményt az EJEE értelmezési forrásaként használja,⁹³⁶ és ezáltal rendelkezéseit a saját norma-, illetve joggyakorlata részévé tette. Az EJEB joggyakorlatában a Gyermekjogi Egyezmény gyakran hivatkozott forrás, és az EJEB dinamikus jogértelmezése is közrejátszott abban, hogy az EJEE a gyermekjogok létező leghatékonyabb eszközének tekinthető.⁹³⁷ Mindemellett a gyermeki jogok következetes és koherens EJEB általi védelme tekintetében kétségek is megfogalmazódnak.⁹³⁸ Ezzel összefüggésben olyan vélemény is napvilágot lát, miszerint a gyermeki jogok EJEB általi védelme szignifikáns és átfogó eredményekben nem konkretizálódik.⁹³⁹

7. Az EJEE-ben, illetve az Alapjog Chartában foglalt jogok közül témánk szempontjából a *családi élethez való jognak* van kiemelt jelentősége. Az Alapjogi Charta családi élethez való jogról szóló 7. cikke azonos jelentéstartalommal és hatállyal bír, mint az EJEE vonatkozó 8. cikke, ezért azzal megegyező értelmezési tartományba vonható.⁹⁴⁰ A két jogforrás

⁹³⁰ FAWCETT – SHÚILLEABHÁIN - SHAH i. m. 880.

⁹³¹ KIESTRA i. m. 298.

⁹³² Wagner and J. W. M. L. v. Luxemburg ügy; Négrepontis-Giannisis v. Greece ügy, no. 76240/08, 2011. 05. 03.

⁹³³ Például Pellegrini v. Italy ügy, no. 30882/96, 2001. 10. 20.; Eskinazi and Chelouche v. Turkey ügy, no. 146000/05, 2005. 12. 06.

⁹³⁴ Lásd Neulinger ügy

⁹³⁵ Maria Caterina BARUFFI: A child-friendly area of freedom, security and justice: work in progress in international child abduction cases, Geneva, Journal of Private International Law, 2018, vol. 14/3., 407.

⁹³⁶ Wagner and J. M. W. L. v. Luxemburg ügy 120. p.

⁹³⁷ GOUTTENOIRE (2012) i. m. 9.

⁹³⁸ Kézikönyv a gyermekjogokra vonatkozó európai jogról 31.

⁹³⁹ Catherine GAUTHIER: Les mineurs dans le droit du Conseil de l'Europe, Catherine GAUTHIER - Marie GAUTHIER - Adeline GOTTENOIRE (szerk): Mineurs et droit européens, Collection Droits Européens, Paris, Éd. Pédone, 2012. 28.

⁹⁴⁰ J. McB v. L. E. ügy 53. p.

kiegyensúlyozott kezelését segíti az is, hogy az EJEB joggyakorlatában kifejlesztett elvek hivatkozási alapként szolgálnak az Alapjogi Charta tekintetében is.⁹⁴¹ A családi élethez való jogot illetően tekintettel kell lenni arra, hogy ez nem abszolút jog, így a jogszabályi keretek között korlátozásnak lehet helye.⁹⁴² Sok ügyben nehézséget okoz az egymással versengő különböző emberi jogok egyidejű érvényre juttatása, ami szükségszerű korlátozással járhat. Az érintettek – szülő, gyermek, társadalom – közötti esetleges érdekösszeütközés esetén a döntéshozónak a megfelelő egyensúly megtalálására kell törekednie.⁹⁴³

A gyermekek jogellenes külföldre vitelével kapcsolatos ügyek a mintapéldái a gyermeki jogok és szülői felelősség nemzetközi magánjogi vonatkozásairól szóló normák kölcsönhatásának. Minthogy a gyermekek jogellenes külföldre vitelével kapcsolatos ügyekben felmerült viszonylag gyakori emberi jogi panaszok a vizsgálódás széles tárházát nyújtják, az EJEB elsősorban ezekkel összefüggésben fejtette ki álláspontját; ennél fogva az emberi jogi hatások e területen jobban átláthatók. Ezekben az ügyekben az EJEB 'megengedőbb' tendenciájú értelmezésének lehetünk tanúi. E körben a nehézség forrása az, hogy a Gyermekelviteli Egyezmény, illetve ennek nyomán a Brüsszel IIa rendelet a jogellenesen külföldre elvitt gyermek érdekét elsődlegesen a szokásos tartózkodási helye szerinti államba való mielőbbi visszavitele útján szándékozik megvalósítani, míg az EJEE - a Gyermekjogi Egyezményre alapozva - a gyermeki érdek átfogóbb és erre összpontosított megközelítését feltételezné.

Az EJEB jogellenes elvittet érintő döntéseiből kiolvashatóan az EJEB értelmezési forrásként használja a Gyermekelviteli Egyezményt,⁹⁴⁴ és a Brüsszel IIa rendeletet egyaránt,⁹⁴⁵ így az EJEE-nek a családi élethez való jogról szóló 8. cikkéből fakadó pozitív (tevéleges) kötelezettségeket ezek szellemében értelmezi. Itt egyértelműen kimutatható a nemzetközi magánjogi szabályozás befolyása az EJEB emberi jogi értelmezésére. Az EJEB a családi élethez való jog fókuszába az állam oldalán jelentkező pozitív kötelezettségként a szülővel való együttlét helyreállítását helyezi, ami a gyermek jogellenes külföldre vitele esetében a gyermek visszavitelére irányuló intézkedések megtételét kívánja meg. Ennek megfelelően, az EJEB – közvetetten - magából az EJEE-ből vezeti le a gyermek visszavitelét elrendelő határozatok gyors és hatékony végrehajtásának kötelezettségét. Az EJEB azt is kifejezetten kimondja, hogy mindaddig, amíg a visszavitelről szóló döntés érvényben van, az alapján fennáll a vélelem, hogy a visszavitel a gyermek érdekeit szolgálja.⁹⁴⁶ E logika mentén, ha a visszavitelről szóló döntést a későbbiekben újabb döntés nem változtatja meg, akkor a visszavitel akár több év után is a gyermek érdekében állna; ez abszurd helyzetekhez vezethet, hiszen ilyen esetekben a gyermeket gyakran úgy kellene kiadni a másik államban élő szülőnek, hogy évek óta nem találkozott vele, sőt esetleg nem is ismeri.⁹⁴⁷ Ugyanakkor - ellentmondásos módon - az EJEB egyes döntéseiben – így például a *K. J. v. Poland ügyben* - olyan értelmezés is fellelhető, miszerint a gyermek elvitelét követően eltelt hosszabb idő – az adott ügyben három és fél év - esetében az EJEB elmarasztaló döntéséből nem következik a visszavitel kötelezettsége,⁹⁴⁸

⁹⁴¹ FAWCETT – SHÚILLEABHÁIN - SHAH i. m. 747.

⁹⁴² EJEE 8. cikk (2) bek.

⁹⁴³ Iglesias Gil and A. U. I. v. Spain ügy 48. p.; Ignaccolo-Zenide v. Romania ügy 94. p.; Maumousseau and Washington v. France ügy 62. p., 74. p.; Neulinger ügy 134. p.

⁹⁴⁴ Például Ignaccolo-Zenide v. Romania ügy 95. p.; Sylvester v. Austria ügy 72. p.

⁹⁴⁵ Shaw v. Hungary ügy 68. p.

⁹⁴⁶ Tonello v. Hungary ügy 76 p.; ehhez hasonlóan lásd M.A. v. Austria ügy 136. p.; Severe v. Austria ügy 110. p.

⁹⁴⁷ Lásd például Tonello v. Hungary ügy

⁹⁴⁸ K. J. v. Poland ügy, no. 30813/14., 2016. 03. 01., 76. p.; az EJEB hasonló eredményre jut a Neulinger ügyben is, ld. 145. p.

annak ellenére, hogy a késelem az eljárás elhúzóására vezethető vissza. Utóbbi megközelítés jobban megfelel a gyermek érdekei elsődlegességét szem előtt tartó koncepciónak.

Az EJEB joggyakorlatának domináns üzenete tehát – a *Neulinger ügy* által megjelenített kivételtől eltekintve - a Gyermekelviteli Egyezmény szemléletének követése. Az EJEB által a *Neulinger ügyben* megfogalmazott, a családi élet alapos feltárására vonatkozó elvárása a Gyermekelviteli Egyezmény szerinti summás eljárással valóban aligha egyeztethető össze. Ennek tulajdonítható, hogy a *Neulinger ügy* kapcsán furcsa módon inkább az emberi jogok túlzott befolyásától való „féltség”⁹⁴⁹ vetődött fel. Az *X. v. Latvia ügyből* az EJEB részéről - egyfajta korrekcióként – a Gyermekelviteli Egyezmény szelleméhez jobban illeszkedő, a hagyományoshoz közelebb álló attitűd olvasható ki, amely egyúttal – az adott keretek között - a gyermeki jogok érvényre juttatására is alkalmas lehet, hiszen összebékítheti a létező nemzetközi magánjogi szabályozás sajátosságait az emberi jogi követelményekkel. Utóbbi ügyben az EJEB kiemelten foglalkozik a gyermeki érdekek értékelésével, amire a bíróság megítélése szerint az egyezményben meghatározott, a visszavitel megtagadását megalapozó kivételek körében kerülhet sor. Remélhetőleg ez nagyobb erőfeszítésekre ösztönzi majd az eljáró fórumokat a gyermeki érdekek felderítése terén ezekben a szenzitív ügyekben. Ezzel egyidejűleg azonban azt is látni kell, hogy e döntés nyomán a gyermek visszavitele tárgyában eljáró bíróságok mérlegelési jogköre deklaráltan leszűkül. Az EJEB az *X. v. Latvia ügyben* kikristályosított irányvonalat több más ügyben is tovább vitte (*Efthymiou v. Portugal ügy*, *Penchevi ügy*, *Rouiller ügy*, *Gajtani ügy*).

Az EJEB számos ügyben állapította meg az EJEE családi élethez való jogról szóló 8. cikke szerinti sérelmet azon az alapon, hogy az érintett állam nem tett adekvát és hatékony lépéseket a jogellenesen elvitt gyermek visszavitele érdekében.⁹⁵⁰ Az EJEB úgy foglalt állást, hogy az EJEE-ből az államra háruló pozitív kötelezettségek a Gyermekelviteli Egyezmény szerinti visszavitel iránti eljárás gyors lefolytatását követelik meg, ennek megalapozott indok nélküli elhúzóása a 8. cikk sérelmét eredményezi.⁹⁵¹ A gyors fellépés szükségessége gyakran az eljárások hatékonyságának egyik mércéjeként jelenik meg, hiszen az időmúlásnak ezekben az ügyekben visszafordíthatatlan következményei lehetnek a szülő-gyermek kapcsolatra nézve.⁹⁵² Több ügy tanúsága szerint a késelem önmagában is alapot képez az állam EJEE-ből fakadó pozitív kötelezettségei nemteljesítésének megállapítására.⁹⁵³ A külföldi határozat végrehajtása kapcsán az EJEB szintén elvárásként fogalmazta meg a megfelelő és hatékony végrehajtási intézkedések meglétét, figyelemmel az ügy sürgősségére,⁹⁵⁴ így – többek között - a végrehajtást akadályozó, adott esetben a gyermeket bújtató kötelezett együttműködése hiányának

⁹⁴⁹ FAWCETT – SHÚILLEABHÁIN - SHAH i. m 859.

⁹⁵⁰ Például *Ignaccolo-Zenide v. Romania ügy* 101-113. p.; *Cavani v. Hungary ügy* 55-62. p.; *Iglesias Gil and A. U. I. v. Spain ügy* 52-62. p.; *Maire v. Portugal ügy* 69-78. p.; *Bianchi v. Switzerland ügy* 92-99. p.; *Monory v. Romania and Hungary ügy* 72-85. p.; *Ferrari v. Romania ügy* 44-56. p.; *Shaw v. Hungary ügy* 70-77. p.; *Raw and Others v. France ügy* 84-95. p.; *M. A. v. Austria ügy* 109. p., 126-131. p., 135-137. p.; *V. P. v. Russia ügy* 154. p.
⁹⁵¹ *G. S. v. Georgia ügy* 63. p.; *G. N. v. Poland ügy*, no. 2171/14., 2016. 07. 19., 68. p.; *K. J. v. Poland ügy* 72. p.; *Carlson v. Switzerland ügy* 76. p.; *Karrer v. Romania ügy* 54. p.; *R. S. v. Poland ügy* 70. p.; *Blaga v. Romania ügy* 83. p.

⁹⁵² Például *R. S. v. Poland ügy* 70. p.; *K. J. v. Poland ügy* 72. p.; *Iosuf Caras v. Romania ügy* 38. p.; *Penchevi v. Bulgaria ügy* 58. p.

⁹⁵³ *Shaw v. Hungary ügy* 72. p.; *G. S. v. Georgia ügy* 63. p.; *G. N. v. Poland* 68. p.; *Carlson v. Switzerland ügy* 76. p.; *Karrer v. Romania ügy* 54. p.; *R. S. v. Poland ügy* 70. p.; *Blaga v. Romania ügy* 83. p.; *Monory v. Romania and Hungary ügy* 82. p.

⁹⁵⁴ *V. P. v. Russia ügy* 154. p.

szankcionálását.⁹⁵⁵ A végrehajtásnak a gyermek rejtegetése miatt való elmaradása esetén a végrehajtás szerinti állam felelőssége csak akkor nem állapítható meg, ha rendszeres és tényleges erőfeszítéseket tett a felkutatás érdekében.⁹⁵⁶ Az EJEB mindemellett arra az álláspontra helyezkedett, hogy gyermekeket érintő ügyekben kényszerintézkedések korlátozottan alkalmazandók, figyelemmel az érintettek jogaira és jogos érdekeire, különös tekintettel a gyermek legfőbb érdekeire. A gyermekek elleni kényszerintézkedéseket lehetőség szerint el kell kerülni, de a szülők nyilvánvalóan jogellenes magatartása esetén nem zárhatók ki.⁹⁵⁷ Ennek megfelelően az EJEB a családi élethez való jogról szóló 8. cikkel nem tartotta összeegyeztethetetlennek a gyermek karhatalom útján való átadására irányuló intézkedést.⁹⁵⁸ Kardinális a döntések megfelelő indokolása, hiszen ez elengedhetetlen annak megállapításához, hogy történt-e az EJEE-re alapozott jogsérelem.⁹⁵⁹

A gyermekek jogellenes külföldre való elvitelével összefüggésben az EJEB által követett határozott irányzat tehát a *visszatartó hatásra való törekvés*.⁹⁶⁰ Ugyanakkor a gyermekekre vonatkozó ügyekben a gyermek legfőbb érdekei elsődlegességet kell(ene) élvezzenek, amihez az egyedi elbírálás nélkülözhetetlen. Mindazonáltal az ezzel kapcsolatban kialakított szabályozás alapján, annak eleve korlátozott keretei között a gyermeki jogok szűk keresztmetszetben tudnak érvényre jutni. A *status quo ante* helyreállítására fókuszáló és a gyors eljárás követelményét támasztó és számonkérő rendszer e tekintetben nagymértékben behatárolja a gyermek visszavitele tárgyában eljáró fórum lehetőségeit.

Általános jelleggel megállapítható, hogy az EJEB keresi a módját a Gyermekelviteli Egyezményvel összhangban álló jogértelmezésre, ekként az emberi jogi kérdéseket a nemzetközi magánjogi norma – néhol esetlegesen egyenetlen szövésű - szűrőjén keresztül veszi szemügyre. Hasonlóképpen, az uniós jog kontextusában – a Brüsszel IIa rendelet alapján – akceptálja azt, hogy a gyermek visszaviteléről szóló, másik tagállamból származó határozat végrehajtása az uniós jogból fakadó kötelezettség, és a végrehajtás fázisában a határozathozatal tagállamában történt esetleges jogsértéseket 'elnézi'. A Brüsszel IIa rendelet az ún. felülvizsgálati mechanizmus keretében *quasi automatikus kötelezettséget* keletkeztet a gyermek kiadását elrendelő, tanúsítvánnyal ellátott másik tagállambeli határozat végrehajtására, a mögöttes alapeljárás feletti ellenőrzés nélkül.⁹⁶¹ Ez - az EJEE tükrében - gyakran ellentmondásos helyzeteket eredményez. Az EJEB úgy foglalt állást, hogy a visszavitelről szóló, felülvizsgálati mechanizmus folytán született határozat uniós rendelet szerinti mechanikus végrehajtása nem sérti az EJEE 8. cikkét, tekintve, hogy a családi élethez való jog korlátozása a Brüsszel IIa rendelet szerinti jogilag legitim indokon alapul.⁹⁶² A végrehajtás iránt megkeresett tagállam az uniós jog által előírt kötelezettségét teljesíti a külföldi határozat végrehajtása során, és ezzel összefüggésben mérlegelési lehetősége nincs; a vélt emberi jogi sérelem a határozathozatal szerinti tagállamban orvosolható. Az EJEB e stratégiájának hátterében az ún. *Bosphorus doktrína*⁹⁶³ áll, miszerint vélelmezhető, hogy az uniós jog az EJEE-

⁹⁵⁵ Maire v. Portugal ügy 74-78. p.; Maumousseau and Washington v. France ügy 83. p.

⁹⁵⁶ Ignaccolo-Zenide v. Romania ügy 109. p.; H.N. v. Poland ügy 80-82. p.; Cavani v. Hungary ügy 60. p.

⁹⁵⁷ Például Cavani v. Hungary ügy 59. p., Shaw v. Hungary ügy 67. p.

⁹⁵⁸ Maumousseau and Washington v. France ügy 85. p.

⁹⁵⁹ Ferrari v. Romania ügy 48. p.; G.S. v. Georgia ügy 47. p.

⁹⁶⁰ Povse ügy 43. p., 63. p.; Rinau ügy 52. p.; Detiček ügy 49. p.

⁹⁶¹ Brüsszel IIa rendelet 47. cikk (2) bek.

⁹⁶² Például Povse v. Austria ügy 73. p.

⁹⁶³ Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland ügy

ben garantálttal azonos szintű emberi jogi védelmet nyújt.⁹⁶⁴ Ennek okán az EJEB olvasatában a tagállami fórum az EJEE mércéje szerint eleve emberi jogokkal konformnak tekintett uniós jognak eleget téve – konkrétan a más tagállamból származó, emberi jogilag akár aggályosnak tekinthető határozat végrehajtásával - jogszerűen jár el, azaz az uniós jogból eredő kötelezettségek teljesítése nyomán bekövetkezett esetleges jogsértésekért nem tehető felelőssé.

Következésképpen, a gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatos ügyekben a gyermek visszavitele nem rendelhető el automatikusan, ugyanakkor az egyedileg érintett gyermek érdekeinek prioritizálására legfeljebb a visszavitel elrendelésének megtagadásáról szóló – a Gyermekelviteli Egyezményben taxatíván megnevezett – kivételes indokok körében, azok bizonyítása esetén van mód.⁹⁶⁵ Az EJEE, illetve az Alapjogi Charta és a Gyermekelviteli Egyezmény, illetve a Brüsszel IIa rendelet egymással szinkronizált alkalmazása lényegében ily módon valósulhat meg. A visszavitel megtagadásának alapjául szolgáló kivételeket azonban megszorítóan kell értelmezni. A gyermeki érdek a kivételek gondos érdemi vizsgálatát és értékelését teszi szükségessé. E körben megemlítendő, hogy az EJEB érvelése szerint az a tény, hogy a visszavitel révén a gyermeket el kellene választani az őt akár hosszabb ideje nevelő szülőtől (legtöbb esetben az anyától), aki őt jogellenesen elvitte - pszichológiai károsodás veszélyére hivatkozással – önmagában nem minősíthető olyan súlyos indoknak, ami megalapozná a visszavitel megtagadását.⁹⁶⁶ A gyermek visszavitelével kapcsolatban felmerülő kockázatok például ideiglenes intézkedések útján valamelyest csökkenthetők (pl. családon belüli erőszak esetén); e tekintetben a Brüsszel IIa rendelet felülvizsgálata előrelépést hoz.

8. *Az alapjogok uniós jogi pillérének hatása leglátványosabban szintén a gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatos ügyekben* mutatkozik meg, bár eredménye e téren limitált. Az EUB az uniós jogalkotó jó és kiszámítható szövetségesének bizonyult, ugyanis több döntésében a gyermek visszavitelének elősegítése, s így a jogellenes magatartásokkal szembeni elrettentés irányába terelte a joggyakorlatot.⁹⁶⁷ Az EUB a gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatos ügyek speciális jellegét és a kölcsönös bizalmon alapuló szabályok hatékonyságát hangsúlyozza a gyermek gyors visszavitelének az elérése érdekében.⁹⁶⁸ A bizalom zálogaként a másik tagállam visszavitt elrendelő határozatát automatikusan végre kell hajtani, azon alapfeltevés szerint, hogy az ottani eljárás megfelelt a Brüsszel IIa rendelet előírásainak. A Brüsszel IIa rendelet szerinti ún. felülvizsgálati mechanizmus alapján a gyermek korábbi szokásos tartózkodási helye szerinti tagállam megváltoztathatja annak a tagállami fórumnak a visszavitt megtagadó döntését, ahová a gyermeket elvitték (ahol visszatartották).⁹⁶⁹ Az EUB úgy látja, a Brüsszel IIa rendelet keretében az alapvető jogok védelméről a felülvizsgálati mechanizmus keretében döntést hozó tagállami fórumnak kell gondoskodnia; a gyermek eredeti szokásos tartózkodási helye szerinti tagállami fórum kötelessége – és felelőssége - az Alapjogi Chartában is garantált gyermeki jogok érvényre juttatása. Minden jogorvoslatot, így az alapjogi jogsértésekkel szembeni kifogásokat is a határozathozatal szerinti tagállamban kell eszközölni. Az EUB konzekvens a tekintetben, hogy - az uniós jogszabálynak eleget téve – a másik tagállamból származó, tanúsítvánnyal kísért visszavitelről szóló határozat végrehajtása

⁹⁶⁴ Povse v. Austria ügy 103. p.

⁹⁶⁵ Gyermekelviteli Egyezmény 12. és 13. cikk

⁹⁶⁶ K. J. v. Poland ügy 67. p.; G. S. v. Georgia ügy 56. p.

⁹⁶⁷ Lásd Rinau ügy, Povse ügy, Detiček ügy

⁹⁶⁸ Rinau ügy 17. p., 50. p., 52. p., 63. p.; Purrucker ügy 72-73. p.; Detiček ügy 45. p., 47. p.; Povse ügy 10. p., 46. p., 70. p., 77-82. p.; Zarraga ügy 21. p.; Health Service Executive és S. C., A. C. ügy 102-103. p.

⁹⁶⁹ Brüsszel IIa rendelet 42. cikk

nem tagadható meg akkor sem, ha alapjogi jogsértések gyanúja merül fel.⁹⁷⁰ Ennek folyamánként az alapjogi visszasságok kivédésére a végrehajtás szerinti fórumnak végeredményben nincsenek eszközei. A gyermek érdekeinek ily módon az uniós jog hatékony végrehajtása mögé való kerülése aggályokat vet fel, hiszen a közvetlenül érintett gyermek individualizált kezelését visszafogja.

Összességében az EUB joggyakorlatában az Alapjogi Chartában rögzített gyermeki jogok vonzatai alapos elemzésének hiánya terén ugyancsak egyfajta vonakodás érzékelhető. Az EUB joggyakorlatában a gyermek legfőbb érdekének primátusa, mint a Brüsszel IIa rendelet jogpolitikai szempontja és az Alapjogi Charta által garantált alapjogvédelem kevésbé konkretizálódik. A gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatos ügyekben az EUB-ról sem mondható el, hogy Alapjogi Charta alapján körültekintő alapjogi tesztet hajtana végre. A végrehajtás iránt megkeresett tagállami fórumnak meg kell bíznia abban, hogy a határozathozatal során az Alapjogi Chartában foglalt jogok ekvivalens és effektív védelmét biztosították.⁹⁷¹ A kölcsönös bizalom alapfeltételének tekinthető azonos szintű, illetve egyenértékű jogvédelem hiányában azonban a gyermeki jogok és a kölcsönös bizalom egyaránt csorbát szenvedhet.⁹⁷² E probléma ellensúlyozására esetleges további egységes, konkrét eljárási garanciák alkalmasak lehetnének. Az EUB joggyakorlatát illetően tehát summázható, hogy a kölcsönös elismerés elve maradéktalan támogatást kap, a gyermeki jogok Alapjogi Charta által is garantált védelme ehhez képest viszonylag szerényebb szerephez jut. Úgy tűnik mintha a kölcsönös bizalom az alapjogi megfontolásoknak határt szabna. Ennek fényében eltörlül annak a jelentősége, hogy mi lesz a konkrét ügy tényleges kimenetele az abban érintett gyermek tekintetében.⁹⁷³

9. Az *EUB és EJEB tevékenységét együtt szemlélve* felfedezhető egyfajta együttműködés, illetve erre való törekvés, ami egymás ítéleteire figyelésben és azok meghivatkozásában⁹⁷⁴ nyilvánul meg, bár EUB tekintetében ez inkább deklaratívnek tűnik. A dialógus célja a két bíróság emberi jogi ténykedésének a közelítése, a divergáló jogértelmezés elkerülése lenne.⁹⁷⁵ A „jogi diplomácia” ellenére az EUB-t azzal a kritikával illetik, miszerint igyekszik távolságot tartani a strassbourgi joggyakorlattal szemben,⁹⁷⁶ ugyanakkor az uniós tagállamokat kötik az EJEB által kidolgozott jogi sztenderdek.

Ami az EJEB-t illeti, az uniós viszonylatú ügyekben az EJEE, illetve az uniós jog szerinti emberi jogi védelem egyenértékűségének vélelmét alkalmazza, és rendszerint⁹⁷⁷ eltekint az emberi jogi vizsgálat esetenkénti tényleges lefolytatásától, holott az egyenértékűség vélelme adott ügyben akár meg is dönthető, ha a védelem „nyilvánvalóan elégtelen”-nek bizonyul.⁹⁷⁸ Az EJEB tehát az egyenértékű jogvédelem doktrínája révén igyekezett elkerülni az uniós jog

⁹⁷⁰ Rinau ügy 89. p., 109. p.; Zarraga ügy 75. p.; Povse ügy 82. p., 85-86. p.

⁹⁷¹ Zarraga ügy 70. p.

⁹⁷² RAFFAI (2014) 430-431.

⁹⁷³ Zarraga ügy, Detiček ügy

⁹⁷⁴ SZABÓ Sarolta: Alapvető jogok védelme és az Európai Unió nemzetközi magánjoga, Budapest, Iustum Aequum Salutare, 2014/2. 51.

⁹⁷⁵ European Parliament: Fundamental Rights in the European Union: The role of the Charter after Lisbon Treaty, European Union, European Parliamentary Research Service, 2015. 13.

⁹⁷⁶ Gráinne de BÚRCA: After the EU Charter of fundamental rights: the Court of Justice as a human rights adjudicator?, Maastricht, Maastricht Journal of European and Comparative Law, Vol. 20, 2013. 172.

⁹⁷⁷ Például Hromadka and Hromadkova v. Russia ügy 161. p.; Kivételként nevezhető meg a Sneerson and Kampanella v. Italy ügy, amelyben az EJEB megállapította az EJEE 8. cikkének a sérelmét.

⁹⁷⁸ Lásd Ress bíró Bosphorus döntéshez fűzött különvéleménye 3. p., Povse v. Austria 103. p.

és a nemzetközi jog kollízióját. Az uniós nemzetközi magánjogi normákat nem megkérdőjelezhető 'adottság'-ként kezeli, az uniós norma betűje szerinti eljárást legitimnek vélelmezve azzal, hogy ezek 'emberi jogi működését' ténylegesen nem elemzi. A nemzetközi magánjogi normák emberi jogi nézőpontból való átvilágításának hiányára is visszavezethető okból e két viszonylat egymással való összefüggései kevésbé átláthatók.⁹⁷⁹ Ennélfogva a gyermekjogi megfontolások döntéshozatalba való beépítésének felelőssége végső soron az egyedi ügyekben eljáró nemzeti bíróságokra marad. Éppen ezért nagyon fontos, hogy a jogalkalmazók felismerjék a nemzetközi magánjogi normák komplex gyermekjogi implikációit.

A vizsgált jogesetek mindenesetre arra engednek következtetni, hogy mind az EUB, mind az EJEB növekvő figyelmet szentel a gyermeki jogoknak, azonban az Alapjogi Charta gyermeki jogokat védő – általánosan alkalmazandó – rendelkezései az EUB joggyakorlatában ez idő szerint még inadekvát módon jutnak kifejezésre, és a gyermekjogok melletti határozott és konzekvens attitűdről az EJEB vonatkozásában sem feltétlenül beszélhetünk.⁹⁸⁰

10. *A gyermek legfőbb érdeke* számos aspektusban felmerül. Ennek érdemben, a legtágabb értelemben való értékelésére és megállapítására kétségtelenül a szülői felelősség odaítélése, illetve gyakorlása tárgyában indult eljárásban van mód. Ez a gyermek helyzetének alapos felmérését feltételezi, ami alapján lehetőség nyílhat a szóba jöhető alternatívák feltérképezésére és az ezek közötti választásra attól függően, hogy melyik szolgálja leginkább a gyermek jólétét. Általában véve a nemzetközi magánjog a maga eszközeivel lényegében a több államot érintő ügyekkel szükségképpen együtt járó kollíziók feloldása, illetve a nemzetközi jellegből fakadó többletnehézségek áthidalása által segíti a gyermeki érdek védelmét. Nemzetközi magánjogi vonatkozású ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, valamint a külföldi határozat joghatásainak elismeréséről és végrehajtásáról kell dönten; ezek kontextusában nem közvetlenül a gyermek sorsára vonatkozó érdemi döntéshozatal történik, emiatt a legfőbb gyermeki érdek szerepe relativizálódhat. A külföldi határozat elismerése és végrehajtása körében például nem kerül sor a gyermeki érdek átfogó vizsgálatára, ez legfeljebb a megtagadás körében merülhet fel például a közrend felhívása útján, ha a külföldi határozat joghatásai a gyermek legfőbb érdekeivel nyilvánvalóan ellentétes eredményre vezetnének.⁹⁸¹ Erre azonban csak rendkívül ritkán és súlyos indokok felszínre kerülésekor van mód.

Amint az a vizsgált jogesetekből kitűnik, az *EUB* a gyermek legfőbb érdekeinek kérdéskörével, ennek lényegi tartalmával jellemzően expliciten nem foglalkozik. Ennek szerepe leginkább a joghatóság kapcsán jelenik meg, kiemelve a gyermekhez legközelebbi fórum általi döntéshozatal jelentőségét,⁹⁸² továbbá hivatkozási alapként bukkan fel a gyermek meghallgatásával,⁹⁸³ valamint a határozatok elismerésével és végrehajtásával⁹⁸⁴ összefüggésben. Az *J. McB v. L.E. ügyben*⁹⁸⁵ ugyanakkor az EUB megnevezi a legfőbb gyermeki érdek meghatározásának egyes kritériumait, így a szülők közötti kapcsolat minősége, a gyermek szülőkkel való kapcsolata és a szülők gyermekkel szembeni felelősségvállalása.

⁹⁷⁹FAWCETT – SHÚILLEABHÁIN - SHAH i. m 881.

⁹⁸⁰ GAUTHIER (2012b) i. m. 28.

⁹⁸¹ Lásd Brüsszel IIa rendelet 23. cikk a) pont; Gyermekvédelmi Egyezmény 23. cikk d) pont

⁹⁸² Például *Detiček* ügy 38. p.; *Purrucker* ügy 84.; *C. v. M.* ügy 50. p.; *Gogova* ügy 66. p.; *Saponaro* ügy 39-40.

p.

⁹⁸³ *Zarraga* ügy 63-64. p., 66-68. p.

⁹⁸⁴ *Povse* ügy 80-83. p.; *P. v. Q.* ügy 39. p., 53. p.

⁹⁸⁵ *J. McB v. L. E.* ügy 62. p.

Egyébiránt úgy tűnik, hogy az EUB a gyermek legfőbb érdekét és annak a konkrét ügyben való érvényesülését sokszor szem elől téveszti.⁹⁸⁶ Az általános és absztrakt védelmet előírányzó szabálykövetés az egyedi ügyekben e tekintetben gyakran elégtelennek bizonyul.

Bár az *EJEE*-ben kifejezetten nem jelenik meg, az *EJEB* számos alkalommal alkalmazta a gyermek legfőbb érdekének koncepcióját,⁹⁸⁷ és ennek az *EJEE* értelmezésébe való beillesztése által segítette a globális meghonosodását. Az *EJEB* a gyermek legfőbb érdekét az *EJEE* családi élethez való jogról szóló 8. cikke kontextusában garanciális elemként, értelmezési, illetve értékelési kritériumként használja. A gyermek legfőbb érdeke elsődleges megfontolás tárgyát kell képezze,⁹⁸⁸ amire nézve az *EJEB* széleskörű konszenzus fennállását nyugtázza.⁹⁸⁹ Az *EJEB* a Gyermekelviteli Egyezményt, illetve a Brüsszel IIa rendeletet egyaránt olyan jogszabályként látta, amelyek a gyermek legfőbb érdekét hivatottak előmozdítani, és helyes alkalmazásuk esetén ennek érvényesülését biztosítják. A gyermek legfőbb érdekeinek meghatározása az egyedi körülményektől függ; e tekintetben az *EJEB* kardinálisnak tartja a családi kapcsolatok fenntartását – kivéve a család erre való alkalmatlanságát -, valamint a biztonságos környezetben való nevelkedést.⁹⁹⁰ A gyermek legfőbb érdekeinek beazonosítása és az adott intézkedés szükségessége, illetve arányossága több kritérium együttes vizsgálatát igényli, ezek a tényállás függvényében változó; mérvadó tényezők többek között a gyermek kora, érettsége, véleménye, valamint a családi kapcsolatai.⁹⁹¹ Összességében azonban úgy tűnik, hogy az *EJEB* a gyermek legfőbb érdekéről való megbizonyosodás iránt nem mutatott szilárd és következetes elköteleződést.⁹⁹² A legfőbb gyermeki érdek az *EJEB* joggyakorlatában csak az utóbbi bő egy évtizedben vált jelentőségteljesebbé.⁹⁹³

11. A gyermeki jogok messzemenő védelme a legbeszédesebb módon *a gyermekeknek az őket érintő döntésekkel összefüggésben való meghallgatása* és véleményük – életkoruktól és érettségüktől függően - figyelembevételére, a döntésekbe való beépítésére irányuló törekvésben nyilvánul meg. A gyermek meghallgatása – az eljárási jogok részeként – kifejezett követelményként jelenik meg a szülői felelősségről szóló nemzetközi magánjogi szabályozásban. Mind a Gyermekvédelmi Egyezmény, mind a Brüsszel IIa rendelet a külföldi határozatok elismerésének és végrehajtásának indirekt feltételül támasztja a gyermek meghallgatását, megtagadási okként nevesítve azt.⁹⁹⁴ A Gyermekjogi Egyezmény, illetve ennek nyomán az Alapjogi Charta *lex generalis*ként csupán a keretet adja meg a gyermek meghallgatása tekintetében.⁹⁹⁵ Ennek megfelelően főszabály szerint a véleménynyilvánításra képes gyermek meghallgatásának lehetőségét az őt érintő minden ügyben biztosítani kell. Tekintve, hogy a gyermek meghallgatása is a legfőbb gyermeki érdeknek van alávetve, utóbbi adott esetben igazolhatja a meghallgatás mellőzésének indokoltságát is; ennek tükrében a meghallgatásról egyedileg kell döntenie. Öröndetes, hogy a gyermekek meghallgatása európai

⁹⁸⁶ Például Povse ügy, Zarraga ügy, Rinau ügy

⁹⁸⁷ Például Jeunesse v. The Netherlands ügy 118. p.

⁹⁸⁸ Gnahore v. France ügy 59.p.; X. v. Latvia ügy 95. p.

⁹⁸⁹ Neulinger ügy 135. p.; X. v. Latvia ügy 96. p.

⁹⁹⁰ Például Gnahoré v. France ügy 59. p.

⁹⁹¹ Y. C. v. United Kingdom ügy 134-135. p.

⁹⁹² FAWCETT – SHÚILLEABHÁIN - SHAH i. m 719.

⁹⁹³ Anette FAYE JACOBSEN: Children's Rights in the European Court of Human Rights – An Emerging Power Structure, Leiden, International Journal of Children's Rights, 2016. 548- 549., 556.

⁹⁹⁴ Brüsszel IIa rendelet 23. cikk a) pont; Gyermekvédelmi Egyezmény 23. cikk d) pont

⁹⁹⁵ Gyermekjogi Egyezmény 12. cikke, Alapjogi Charta 24. cikk (1) bek.

viszonylatban egyre inkább általánosan elfogadottá, természetessé válik, és a polemizálás inkább a meghallgatás módjáról, illetve garanciális körülményeiről folyik.

Mindazonáltal a gyermek meghallgatásának számos meghatározó eleme tisztázatlan marad. Így különösen eltérő az egyes államok szabályozása a tekintetben, hogy a gyermeket mikortól tekintik kellően érettnak ahhoz, hogy meghallgassák, illetve milyen egyéb feltételek mellett teszik lehetővé a meghallgatást. További kérdés az, hogy a gyermek meghallgatása hogyan, milyen feltételek és eljárási garanciák mellett valósulhat meg; erről a hatályos nemzetközi magánjogi szabályozás hallgat, teljesen az eljáró fórum jogára hagyva ezt az aspektust. További értelmezési viták forrása, hogy a meghallgatás lehetősége mikor tekinthető ténylegesen adottnak. Az már a nemzetközi magánjog szféráján túlmutató kérdés, hogy a döntéshozó a gyermek véleményének milyen jelentőséget tulajdonít, illetve az mennyiben van súlyozva.

A gyermeki jogok két eleme, a védelem és a részvétel között kellő egyensúlyt kell létrehozni. A paternalisztikus nézetektől való fokozatos eltávolodás egyre nagyobb teret enged maguknak a gyermekeknek az életükről szóló döntések meghozatalában való részvételre, ugyanakkor a részvétel gyakorlásához – tágabb értelemben az igazságszolgáltatáshoz való hozzáféréshez - az érintett gyermekek szakszerű tájékoztatása és támogatása szükséges, jogi és egyéb segítségnyújtás útján (saját jogi képviselő, ügygondnok, gyermekjogi képviselő, más segítők). Emellett az egész döntési folyamatot hozzá kell igazítani a gyermekek igényeihez, illetve a gyermekbarát igazságszolgáltatás kritériumaihoz.

Az *EUB* érvelésében a gyermek meghallgatáshoz való jogának viszonylag szerény szerep jutott, ez részben annak tulajdonítható, hogy a meghallgatásra alapvetően a nemzeti eljárásjog irányadó, és e tekintetben a tagállami fórum nagyfokú mérlegelést gyakorol.⁹⁹⁶ Az *EUB* – a Brüsszel IIa rendelet adta alapokon – a gyermek meghallgatáshoz való jogának garantálásához főként a meghallgatással szembeni „tényleges és hatékony lehetőség” követelménykénti előírásával járult hozzá,⁹⁹⁷ ennek kibontására, megmérettetésére azonban nem került sor. Az *EUB* azt is rögzítette, hogy a gyermek meghallgatáshoz való joga nem abszolút; a meghallgatásról az ügyben eljáró fórum dönt a gyermek érdekei függvényében.⁹⁹⁸

Ami az *EJEB*-t illeti, több ítéletében kiemelte a gyermek véleményének fontosságát.⁹⁹⁹ Mindemellett az *EJEB* által elbírált vonatkozó ügyek kapcsán a gyermek meghallgatáshoz való jogának biztosítása voltaképpen szintén kevésbé markáns tényezőként jelenik meg.¹⁰⁰⁰ A gyermek jogellenes elvitelével kapcsolatos ügyekben az *EJEB* joggyakorlatában a jogellenes elvitel kontextusában a gyermek meghallgatáshoz való joga kevésbé látszik hangsúlyosnak. Ezzel összefüggésben az *EJEB* arra az álláspontra helyezkedett, hogy önmagában a gyermek visszavittel szembeni ellenkezése nem feltétlenül alapozza meg a visszavitel megtagadását, még akkor sem, ha a gyermek kellően értettnek tekinthető.¹⁰⁰¹ Ez az álláspont tinédzser korú gyermek a tekintetében vitatható, figyelemmel arra is, hogy a Gyermekelviteli Egyezmény eleve csak a gyermek tizenhat éves koráig alkalmazható.¹⁰⁰² Noha az *EJEB* a gyermekeket

⁹⁹⁶ Ruth LAMONT: Children's Rights in the European Union: Evaluating the Role of the European Court of Justice, Bristol, Jordan Publishing, International Family Law, Policy and Practice, 2013/1. 70.

⁹⁹⁷ Zarraga ügy 68. p.

⁹⁹⁸ Uo. 64. p.

⁹⁹⁹ Például *M. K. v. Greece* ügy 74. p., 85-87. p., 91-92. p.; *Rouiller v. Switzerland* ügy 66. p.

¹⁰⁰⁰ Például *Sneerson and Kampanella v. Italy* ügy 21. p., 42. p.; *Levadna* ügy 2. p.; *Blaga v. Romania* ügy 80.

p.

¹⁰⁰¹ Például *Raw and Others v. France* ügy 94. p.; *Blaga v. Romania* ügy 78-80. p.

¹⁰⁰² A *Raw and Other v. France* ügyben az érintett gyermek tizenöt éves volt.

érintő ügyekben döntéseiben a gyermeki részvétel támogatása világosan érzékelhető, az ebben rejlő potenciál még kiaknázatlan.¹⁰⁰³

12. Az új Brüsszel IIa rendelet több vonatkozásban progresszióként értékelhető és előreláthatólag a gyermeki érdekek erőteljesebb védelmét segíti majd. A szülői felelősséggel kapcsolatos eljárásokkal összefüggésben általános kötelezettségként rögzíti a gyermek meghallgatását.¹⁰⁰⁴ A gyermek meghallgatáshoz való jogának tagállamonkénti eltérő értelmezését, illetve az e körüli - *Zarraga ügy* által is jelzett - problémák áthidalását szintén a kölcsönös elismerés révén szándékozik megoldani, miután egységes eljárási minimumszabályokban a tagállamok nem tudtak megegyezni. Ennek megfelelően, az új rendelet alapján a tagállamoknak el kell ismerniük a másik tagállam joga szerinti meghallgatást¹⁰⁰⁵ (pl. ki és hogyan hallgatja meg a gyermeket). Ugyanakkor az új rendelet rögzíti, hogy az eljáró fórumnak a meghallgatásra „tényleges és hatékony” lehetőséget kell biztosítania, figyelemmel a gyermek legfőbb érdekeire és az ügy körülményeire. Arra az esetre, ha a gyermek személyes meghallgatása akadályba ütközik, a rendelet bátorítja más alternatív eszközök - videókonferencia, illetve más modern kommunikációs technológiák – alkalmazását.¹⁰⁰⁶ Emellett a gyermek meghallgatásának elmaradása a határozat elismerésének és végrehajtásának önálló megtagadási okaként van nevesítve,¹⁰⁰⁷ amely ugyan csupán lehetőség, viszont ezáltal a végrehajtás iránt megkeresett fórumnak módja van egyfajta ellenőrzést gyakorolni az alapeljárás fölött, az adott tényállás alapján mérlegelve, hogy a jogszabályban meghatározott kivételek fennállónak tekinthetők-e, és a meghallgatás alapeljárásban való mellőzése jogszerű volt-e.

Az *exequatur* eljárás (végrehajthatóvá nyilvánítás) megszüntetésével¹⁰⁰⁸ az eljárások az új Brüsszel IIa rendelet alapján várhatóan gyorsabban és egyszerűbben lefolytathatók, ami a gyermek érdekét szolgáló mielőbbi rendezés támogatásaként is felfogható, ez azonban főként a nem vitatott ügyekre helytálló. Ezzel egyidejűleg a biztosítékok megmaradnak, de ezek a végrehajtás fázisában lesznek érvényesíthetők. A tagállamok közötti kölcsönös bizalom elvének megerősítésével párhuzamosan az új Brüsszel IIa rendelet a határozatok forgalmának még szabadabbá tételére törekszik, a megtagadási okok lehető legszükségesebb esetkörökre való leredukálásával.¹⁰⁰⁹ Az alapvető eljárási garanciák biztosításának hiánya a határozat másik tagállamban való elismerését és végrehajtását megakadályozhatja,¹⁰¹⁰ ez alól azonban a különleges elbánásban részesített ún. privilegizált határozatok továbbra is kivételt képeznek.¹⁰¹¹

A gyermek másik tagállamban való elhelyezése esetére az új Brüsszel IIa rendelet - a szülőknél, illetve kivételesen rokonoknál való elhelyezést kivéve - kötelezővé teszi a fogadó állam hozzájárulását, és a fogadó állam hatóságainak – sürgős esetektől eltekintve – az erről szóló döntést három hónapon belül meg kell hozniuk; e szabályok biztonságosabb jogi környezetet teremtenek.¹⁰¹² Magyar kezdeményezésre - a Gyermekjogi Egyezményben foglalt, a gyermek

¹⁰⁰³ KILKELLY (2004) i. m. 207.

¹⁰⁰⁴ Új Brüsszel IIa rendelet 21. cikk, 39. pbek.

¹⁰⁰⁵ Uo. 57. pbek.

¹⁰⁰⁶ Uo. 40 pbek. és 53. pbek.

¹⁰⁰⁷ Uo. 39. cikk (2) bek. és 57. pbek.

¹⁰⁰⁸ Uo. 34. cikk

¹⁰⁰⁹ Uo. 39. cikk, 41. cikk

¹⁰¹⁰ Uo. 39. cikk és 41. cikk

¹⁰¹¹ Uo. 42. cikk, 45. cikk és 50. cikk

¹⁰¹² Uo. 82. cikk (1)-(2) bek. és (6) bek.

identitásának a figyelembevételére vonatkozó kötelezettség¹⁰¹³ konkretizálásaként - belekerült az új rendeletbe egy információcserére vonatkozó szabály,¹⁰¹⁴ amely alapján az egyik tagállamban szülői felügyelet nélkül maradt gyermek tekintetében az elhelyezésével összefüggésben tájékoztatás szerezhető be a másik tagállamban élő rokonairól (pl. nagymama) vagy hozzá közelálló más személyekről, akik alkalmasak lennének a gyermek nevelésére. Ezáltal mód nyílhat arra, hogy a gyermek visszajusson a saját hazájába, elkerülve az aktuális tartózkodási helye szerinti tagállamban, idegen személyek általi örökbefogadását, ami korábban több magyar vonatkozású ügyben is előfordult.

Az új rendelet harmonizálja a *határozat végrehajtása felfüggesztésének és megtagadásának a szabályait* is, így – egységes feltételként - a végrehajtás minden tagállamban felfüggeszthető, ha a határozathozatalt követően bekövetkezett ideiglenes akadályok miatt a végrehajtás a gyermeket súlyos fizikai vagy lelki károsodásnak tenné ki (pl. a gyermek súlyos betegsége),¹⁰¹⁵ és a végrehajtás meg is tagadható akkor, ha a fent- említett súlyos kockázat tartós jelleggel fennáll.¹⁰¹⁶ Ennek folytán a tagállamokban az ilyen szituációk hasonló elbírálásban részesülnek.

A *közokiratok és egyezségek* kapcsán az új Brüsszel IIa rendelet szigorúbb rendelkezései alapján¹⁰¹⁷ csak a joghatósággal rendelkező tagállami hatóság által regisztrált, kötelező joghatást kiváltó okiratok fogadhatók el más tagállamban, és a gyermek szempontjából nem túl radikális, de pozitív fejlemény annak a garanciális elemeknek a beépítése, miszerint az okirat végrehajtásának igazolására szolgáló tanúsítvány csak akkor állítható ki, ha nincs arra utaló jel, hogy a szülők közötti egyezség a gyermek legfőbb érdekével ellentétes.

A *gyermek jogellenes külföldre vitelével kapcsolatos eljárások* tekintetében az új rendelet szintén számos,¹⁰¹⁸ a gyermek erőteljesebb védelmét előmozdító rendelkezést fogalmaz meg (pl. a visszavitel tárgyában eljáró fórum számára lehetővé teszi olyan ideiglenes intézkedések megtételét,¹⁰¹⁹ amivel a gyermek visszavitt követő védelme elősegíthető, emellett explicit utalás van arra, hogy az eljárás idejére rendelkezhet a hátrahagyott szülővel való kapcsolattartásról is).¹⁰²⁰ Ugyanakkor a fő szabályozási szempont továbbra is a hatékonyság, amely a kölcsönös bizalom elvében gyökerezik; ez utóbbi olyan vívmánynak bizonyult, amelyből visszalépni nem lehet, illetve erre irányuló szándék nincs. Ez kihat az alapjogi védelemre is.

A revízió során a gyermekek jogellenes elvitele iránti ügyek kapcsán megőrzött *ún. felülvizsgálati mechanizmus*¹⁰²¹ a gyermekek prizmából nézve kétes, és előreláthatólag továbbra is az egyik legnagyobb próbatétel marad. A szokásos tartózkodási hely fórumának elsődleges és 'végső' döntéshozó szerepkörbe emelése a jogszerűnek tekintett, eredeti helyzet előnyben részesítését célozza, ami elvi síkon, általánosságban valóban igazságosnak mondható. A gyermekhez legközelebbi fórum jellemzően valóban a leginkább alkalmas lehet a gyermeket érintő hosszabb távú döntésre; a szülői felügyeletről szóló, alapos és részletes vizsgálatot

¹⁰¹³ Gyermekjogi Egyezmény 8. cikk (1) bek.

¹⁰¹⁴ Új Brüsszel IIa rendelet 82. cikk (3) bek. és (84) pbek.

¹⁰¹⁵ Uo. 56. cikk (4) bek.

¹⁰¹⁶ Uo. 56. cikk (6) bek.

¹⁰¹⁷ Uo. 65. cikk (2) bek. és 66. cikk (2) bek.

¹⁰¹⁸ Uo. 22-29. cikkek

¹⁰¹⁹ Uo. 27. cikk (2). és (5). bek.

¹⁰²⁰ Uo. 22. cikk (2). bek.

¹⁰²¹ Uo. 29. cikk; lásd Rinau ügy, Zarraga ügy, Povse ügy

feltételező érdemi döntéshozatal általában véve megfelelő keretet nyújt a gyermekjogok töretlen szavatolására is. A jogellenesen más tagállamba elvitt gyermek tekintetében azonban a korábbi szokásos tartózkodási hely már nem a legközelebbi fórum, és ilyen esetekben a gyermek eljárásban való részvétele problematikus. Továbbá kérdéses, hogy a kétszeres döntés jobb döntés-e? Ha például a gyermek visszavitelének megtagadására a célállamban a testi vagy lelki károsodás veszélye alapján került sor, vagy pedig a kellően érett gyermek ellenkezése folytán született visszavitt elutasító határozat, akkor e döntés utólagos figyelmen kívül hagyása, és a szokásos tartózkodási hely szerinti fórumon kikényszerített újabb, a korábbival ellentétes tartalmú - visszavitt elrendelő - döntés létjogosultsága vitatható. Ily módon az egyik tagállamban (célországban) lefolytatott visszavitt iránti eljárás egyfajta előzetes – ideiglenes - jelleget ölt,¹⁰²² ami a szokásos tartózkodási hely fóruma – a jogvitát lezáró - döntésének van alárendelve, és ilyenként megkérdőjelezhetővé teszi a célországban lefolytatott visszavitt eljárás értelmét. Ez vélhetően inkább a tagállamok közötti bizalom ellenében hat, hiszen a szokásos tartózkodási hely szerinti tagállamot kedvezőbb pozícióba hozza, és ennek folytán előbbi ignorálhatja a jogellenes elvitt helye szerinti tagállam döntését, egyfajta 'revansot' véve. A 'felülíró mechanizmus' által előidézett 'frusztráló' szituációban ezért a célország hatóságai nem ritkán különféle indokokkal igyekeznek obstruálni a gyermek átadásáról szóló határozat végrehajtását. Az egymást követő eljárások pergazdaságossági szempontból is kifogásolhatók, felörlik a szülők szellemi és anyagi erőforrásait, tovább rontva a közöttük lévő kapcsolatot, ami a közös gyermekre is súlyos negatív hatással van. Az egyik tagállami döntés másik tagállami döntéssel való – jellemzően rövid időtávon belüli - módosítását legfeljebb lényeges körülményváltozás, illetve ezzel összefüggésben a gyermek legfőbb érdekei tehetik indokolttá. A felülvizsgálati mechanizmus alapjogi szempontból is ellentmondásos helyzetekhez vezet, mivel a másik tagállamból származó határozat végrehajtása iránt eljáró tagállami fórumnak az alapeljárással összefüggő esetleges alapjogi jogsértések kivédésére nincs módja. Az EUB vonatkozó döntései nem nyújtanak megnyugtató választ arra az esetre, ha a 'felülíró döntés' alapjogi védelem szempontjából hiányos. Mindazonáltal e tekintetben előrelépés, hogy az új Brüsszel IIa rendelet e 'felülíró' eljárást visszafogottan megreformálja, erre nézve konkrét orientáló rendelkezéseket előírva. Ennek megfelelően a felülvizsgálati eljárás során az ügy összes körülményét meg kell vizsgálni, és kizárólag a szülők - akár jogszerűtlennek ítélt - magatartására nem alapozható a döntés - azaz nem ölthet szankcionális jelleget -, és a gyermek legfőbb érdeke e körben is explicit döntéshozatali kritériumként jelenik meg a normaszövegben.¹⁰²³

Szintén a gyermek jogellenes elvitteléhez kapcsolódóan: a végrehajtás gyorsítása céljából bevezetett, a célállamban hozott *visszavittől szóló határozat előzetes végrehajthatósága* elrendelésének lehetősége¹⁰²⁴ ugyancsak szkepticizmussal tölt el. A gyermeknek a visszavittől szóló nem-jogerős elsőfokú határozat alapján való visszavittele okafogyottá teszi a jogorvoslatot, és ha a jogorvoslat folytán született határozat alapján a már visszavitt gyermek mégis maradhatna a célállamban, akkor egy ismételt visszavittre kell sort keríteni, ami a gyermeket újabb teherterhelésnek teszi ki. Mindemellett e rendelkezés kapcsán lényeges, hogy a visszavittől szóló elsőfokú határozat előzetes végrehajtásáról eleve a gyermek legfőbb

¹⁰²² DUTTA - SCHULZ i. m. 22.

¹⁰²³ Új Brüsszel IIa rendelet (48). pbek.

¹⁰²⁴ Uo. 27. cikk (6) bek., 47. pbek.

érdekei tükrében kell dönteni, és az eljáró fórum mérlegelheti az előzetes végrehajtás elrendelését.

Lényeges további fejlemény, hogy az új rendelet bátorítja a vitás felek közötti *békés rendezést*,¹⁰²⁵ megnyitva és láthatóbbá téve a mediáció perspektíváját. Az új jogszabály a jogellenes elvitellel összefüggésben elhárítja annak – a Brüsszel IIa rendelet szerinti kötött joghatósággal összefüggő - akadályát, hogy a felek ezirányú megállapodása alapján a célállam bírósága (ahová a gyermeket elvitték) szentesítse a felek egyezségét a rendelet hatálya alá tartozó minden tárgykörben.¹⁰²⁶ Ezáltal lehetővé válik az ún. csomag-jellegű megállapodások megkötése (pl. a szülők egyezsége alapján a gyermek maradhat a célállamban, de a másik tagállamban hátrahagyott szülővel az egyezségben megjelölt módon rendszeres kapcsolatot tart fenn, ott tölti a vakációkat stb.). Az ilyen neuralgikus ügyekben felvetődő különböző vitás kérdések kölcsönös engedmények árán való – egyidejű - rendezése nagyobb eséllyel kecsegtet, megkönnyítve a konszenzust.

A szülői felelősség tárgyában folyó eljárások *nemzetközi szabályozással való egységben* kezelését és a bizonytalanságok elosztatását segíti annak egyértelművé tétele, hogy a rendelet viszonylatában az alkalmazandó jogot a Gyermekvédelmi Egyezmény – univerzális hatályú - kollíziós szabályai alapján kell megállapítani, továbbá pótolja a Gyermekvédelmi Egyezmény joghatósági szabályaival¹⁰²⁷ való - jelenleg hiányzó – kapcsolatot.¹⁰²⁸

Összességében az új Brüsszel IIa rendelet kétségtelenül további előnyös fordulatok hordozója. A tagállamok divergáló álláspontja megakadályozta a radikálisabb reformokat és a további mélyrehatóbb harmonizációt, figyelemmel az egyhangú döntéshozatal szükségességére. Például a gyermek meghallgatására vonatkozó minimumszabályok által a gyermek megfelelő védelmét minden tagállamban egységesebb módon lehetett volna garantálni,¹⁰²⁹ az ehhez szükséges konszenzus azonban nem állt fenn.

13. Ami az *új hazai nemzetközi magánjogi szabályozást* illeti, ennek átláthatóbbá és egyszerűbbé tétele, továbbá a nemzetközi normarendszerbe való szervezettebb illeszkedése a gyermeki érdekek, illetve közvetve a gyermeki jogok szempontjából kétségtelenül pozitív irányú változást eredményez.

Az *NMJ Kódex* a szülői felügyelet és gyámság kérdéskörét egységes szabályoknak veti alá, ami a jogalkalmazást megkönnyíti, megelőzve az elhatárolási problémákat. A felügyeleti viszonyok összességére kiterjedő – a Brüsszel IIa rendeletet kiegészítő, maradvány jellegű - *joghatósági szabályok* a magyar állampolgárságú, Unión kívüli államban élő gyermek védelmét a magyar igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés lehetősége útján biztosítják,¹⁰³⁰ mégpedig azáltal, hogy lehetővé teszik a magyar állampolgárságú gyermek ügyének magyar fórum általi elbírálását akkor is, ha a gyermek szokásos tartózkodási helye valamely harmadik államban van. Ezáltal az ideiglenesen, munkavállalás vagy tanulás céljából huzamosabb jelleggel külföldön

¹⁰²⁵ Uo. 25. cikk, 22. pbe.

¹⁰²⁶ Uo. 43. pbe.

¹⁰²⁷ Gyermekvédelmi Egyezmény 15. cikk (1) bek.

¹⁰²⁸ Új Brüsszel IIa rendelet (92). pbe.

¹⁰²⁹ Benetta UBERTAZZI: The Child's Rights to be Heard in Brussels System, European Papers (Online journal), Vol. 2, 2017/1. 70.

¹⁰³⁰ NMJ Kódex 106. §

tartózkodó, de Magyarországgal szoros kapcsolatot ápoló magyar állampolgárok számára biztosítja a hazai perindítás lehetőségét.

Kiemelendők az *alkalmazandó jogról szóló új rendelkezések*, amelyek megteremtik az összhangot a Gyermekvédelmi Egyezmény vonatkozó – univerzális hatályú - szabályaival. Ennek megfelelően - a Gyermekvédelmi Egyezmény rendkívül széleskörű tárgyi-személyi hatálya által le nem fedett, és ilyenként a NMJ Kódex hatálya alá vont kevés reziduális esetkörben, főként esetleges joghézag kitöltő szereppel – az NMJ Kódex alapján az eljáró magyar bíróság (hatóság) a fórum joga alapján bírálhatja el a szülői felügyelettel összefüggő jogkérdést, a Gyermekvédelmi Egyezményvel egybehangzóan. E tekintetben a gyorsabb jogtalálás konkrétan és gyakorlati szinten megkönnyíti a mielőbbi döntéshozatalt. Egyúttal a kollíziós szabályok bizonyos fokú rugalmasságot is biztosítanak, amely alapján a jogalkalmazó az ügygel szoros kapcsolatban lévő külföldi jogot is alkalmazhat, illetve vehet figyelembe.¹⁰³¹ Így a döntéshozatal az egyedi ügyben érintett gyermek sajátos körülményeihez jobban hozzáigazítható. A módosítás megszünteti a Gyermekvédelmi Egyezményhez képest eltérő koncepciójú párhuzamos szabályozást, ami korábban a gyakorlatban félreértésekhez vezetett.

A határozatok elismerése és végrehajtása kontextusában szintén több, a gyermek érdekeinek védelmét szolgáló innovatív szabály nevezhető meg. Így a NMJ Kódex amellet, hogy a külföldi joghatóságot a hazaival azonos feltételekkel fogadja el,¹⁰³² a külföldön való igényérvényesítés lehetőségét azokra az életszerű más esetekre is elismeri, amikor az érintettnek az adott állammal közeli kapcsolódása áll fenn (a gyermek ottani szokásos tartózkodási helye, a szülői felügyeletről szóló kérdések házassági ügygel összefüggő elbírálása),¹⁰³³ és többes állampolgárságú gyermek tekintetében a másik állampolgárság szerinti fórum joghatóságát úgyszintén akceptálja.¹⁰³⁴ Ide sorolható továbbá a NMJ Kódex más nemzetközi megállapodásokhoz képest kedvezőbb elismerési szabályainak – az ún. *favor recognitionis* elven alapuló – alkalmazhatósága,¹⁰³⁵ továbbá a külföldi határozatok elismeréséhez korábban megkövetelt *viszonosság eltörlése* is,¹⁰³⁶ amely ugyancsak a külföldi határozat joghatásai hazai elfogadásának megkönnyítését célozza. Ezáltal 'megspórolható' egy új eljárás lefolytatása és megelőzhető, hogy a gyermeknek különböző családjogi helyzete legyen az egyes államokban.

14. Levonható a következtetés, hogy a *vonatkozó jogi eszközök* a jogterület adta keretek között – nemzetközi, uniós és nemzeti szinten egyaránt – a legkülönbözőbb módszerekkel igyekeznek megalapozni a gyermeki jogok megvalósulását, különös tekintettel a gyermek legfőbb érdekeire. A jogszabályok elfogadását megelőző előzetes hatásvizsgálat útján felmérhetők a gyermekekre gyakorolt lehetséges következmények. A kiindulópont kétségtelenül a jó szabályozás, a gyermeki jogok jogszabályokba való inkorporálása, illetve ezeken keresztül való érvényre jutása. Ennek eredményessége azonban a helyes jogalkalmazáson és a jogtudatosításon múlik. Cizellálásnak, finomhangolásnak még minden téren bőven marad tere.

A jogi szabályozást illetően hazai viszonylatban például indokolt és időszerű a Gyermekelviteli Egyezmény végrehajtásáról rendelkező végrehajtási rendelet (Vhr.) felülvizsgálata azzal, hogy az új végrehajtási jogszabályba már beépíthetők az új Brüsszel IIa rendelet által megkívánt

¹⁰³¹ Uo. 34. §

¹⁰³² Uo. 109. § 1/a. bek. és (2). bek.

¹⁰³³ Uo. 118. §

¹⁰³⁴ Uo. 109. § (3) bek.

¹⁰³⁵ Uo. 111. §

¹⁰³⁶ NMJ TVR. 72. § 1/. bek.

változtatások is. A módosítások főbb irányvonalai – amelyek indirekt módon a gyermekjogok érvényesülésére is kihathatnak – a következők lehetnek: 1) egyértelműbb és részletesebb szabályok megállapítása a bíróságok, hatóságok, központi hatóságok tevékenységére nézve, részben a jelenlegi gyakorlat kodifikálása által; 2) az eljárások hatékonyabbá tétele és felgyorsítása (határidők, soron kívüli intézkedések); 3) hiánypótló elemek beiktatása: a gyermek elvitele jogellenességének megállapítása iránti eljárás esetleges szabályozásának megfontolása (Gyermekelevitelti Egyezmény 15. cikke), továbbá a közvetítő, illetve családsegítő bevonására vonatkozó szabályok megfogalmazása, valamint a Gyermekelevitelti Egyezményben nem részes államba elvitt gyermek ügyében való esetleges hatósági intézkedések megjelenítése, az érintett gyermek, illetve a Magyarországon hátrahagyott szülő érdekeinek védelmében külföldi hatóság előtt való fellépés lehetővé tétele céljából; és 4) a gyermek visszavitele iránti bírósági nemperes eljárás törvényi szinten való részletes szabályozása, ideértve például a tartózkodási hely kijelölését az eljárás időtartamára, a gyermek ismeretlen helyen való elrejtésének megakadályozása érdekében.

15. A jogi eszözökön túlmenően az *egyéb tényezők szerepe* sem elhanyagolható. A monitorozási tevékenység, a meglévő nemzetközi magánjogi szabályok gyermekjogi normákkal konform alkalmazásának, végrehajtásának célirányos és konkrét intézkedések útján való ösztönzése szintén jelentős. A jó gyakorlatok megosztása segítheti a követésre érdemes módszerek promotálását és meghonosítását. Módszertani útmutatók, kézikönyvek elkészítése szintén hasznos lehet, amelyek részletes irányutatót adhatnak az eljárások menetére, az azzal kapcsolatos teendőkre és az érintett hatóságok tevékenységének összehangolására nézve. A jogszabályok adta lehetőségek kihasználása tekintetében sok múlik az államok hatóságai egymás közötti – adott esetben közvetlen – a kooperáció minőségén, intenzitására. Az Unión belül az Európai Igazságügyi Hálózat a kapcsolattartókon keresztül közvetlenül közreműködik a konkrét ügyekben felmerült nehézségek megoldásában. A megelőzés érdekében a szülőket, gyermeket nevelő családokat tájékoztatni szükséges a határon átnyúló ügyek jogszerű és szakszerű rendezésének módjáról, valamint a jogi következményekről. Az informált döntést segítő többek között az, ha a szülői felügyeletről szóló bírósági határozatokban, valamint a kapcsolattartásról és a gyermek külföldi tartózkodási helyének a kijelöléséről szóló gyámhatósági határozatokban a szülők jogosultságai, illetve ezek korlátai is expliciten megjelennek, ideértve a gyermek jogellenes elvitelére vonatkozó figyelemfelhívó tájékoztatást is. E tekintetben az e-Igazságügyi Portálon közzétett, nyilvánosan elérhető és folyamatosan továbbfejlesztett információk is orientálhatják az érdekelteket.¹⁰³⁷ A digitalizáció kézenfekvő eszközt kínál a nagyobb gyermekek tájékoztatására, az eljárásokban való részvételük bátorítására, különös tekintettel a nemzetközi ügyekre (pl. mobil applikációk, videokonferencia útján való távmeghallgatás). Az érzékeny családjogi ügyekben fajsúlyos helye lehet a mediációnak is, amely a gyermek értő bevonására, jogai érvényesítésére alkalmas terep, és a nyugodtabb, kötetlenebb közegben való megállapodás nagyobb valószínűséggel vezethet a gyermek legfőbb érdekének megfelelő eredményre. Ezzel összefüggésben megemlítendő, hogy több tagállamban (pl. Németország, Ausztria) indultak olyan ígéretes kísérleti projektek, amelyek a gyermekeket érintő jogvitákban a szülők közötti megállapodás létrehozását, s ezáltal a gyermekek érdekeinek fokozottabb érvényesülését igyekeznek előmozdítani; ez az érintettek közötti konfliktusok feloldását segítő szakértők (így: mediátorok, pszichológus, gyermekvédelmi szakemberek, ügygondnokok, jogászok) közös, csoportos

¹⁰³⁷ Lásd https://e-justice.europa.eu/content_lawful_removal_of_the_child-289-hu-en.do?member=1

munkáját igényli.¹⁰³⁸ Hazai viszonylatban erősíteni szükséges a közvetítói közreműködés jelentőségének tudatosítását, és ezzel párhuzamosan a szakirányú képzést és a specializációt, ugyanis például a gyermekek jogellenes elvitelével kapcsolatos ügyekkel ez idő szerint nagyon kevés közvetítő foglalkozik.

A nemzetközi magánjogi szabályozásnak és jogalkalmazásnak együttesen alkalmasnak kell lennie a gyermeki jogok védelmezésére; nem fedhetik el a magát védett alanyi kört, ennek sajátos igényeit, valódi személyes érdekét. A műfaji határokon túlmutatva elmondható, hogy a gyermeki jogok megvalósulásának a gyermekek közvetlen és aktív részvételén alapuló korszerű szemlélete akkor válhat mindennapi realitássá, ha a gyermeki jogok nemcsak a jogi normákban öltenek testet, hanem azok jelentéstartalma, fontossága beépül a kollektív tudatba, illetve a jogi kultúrába, és a gyakorlati alkalmazás szintjén valódi tartalmukban ténylegesen megnyilvánulnak.¹⁰³⁹ Ehhez a gyermekeknek speciális és személyre szóló támogatást kell nyújtani, pártatlan, megfelelő szakértelemmel rendelkező és kifejezetten az ő érdekeiket képviselő, azokért kiálló segítő(k) útján. A jogi és más segítségnyújtás az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés kulcsfontosságú előfeltétele és a tisztességes, gyermekbarát igazságszolgáltatás esszenciális eleme.¹⁰⁴⁰ Bár a gyermeki jogok leginkább a reálutópiákhoz közelíthetők, a szülőknek és a gyermekekért felelős minden szervnek törekednie kell arra, hogy e nemes célhoz egy lépéssel mindig közelebb kerüljenek.¹⁰⁴¹

16. *Jövőbeli kitekintés gyanánt: az Unió csatlakozása az EJEE-hez* – szimbólikus súlyán túl - a gyermekjogok terén is friss impulzust adhat és újabb perspektívát nyithat, tovább aktivizálva az Unió e téren való szerepvállalását. Egyúttal kiutat mutathat a jelenleg észlelhető anomáliák felszámolásához, hozzásegítve az emberi jogokkal összefüggő ellentmondások feloldásához. Ez megnyitná az egyéni igényérvényesítés lehetőségét az uniós jogi aktusokkal összefüggésben. Az EJEE-hez való csatlakozás egyelőre ugyan nincs (újra) napirendre tűzve, azonban a csatlakozási megállapodás újratárgyalásával kapcsolatban szóba jöhető lehetséges megoldási alternatívák megfontolás alatt állnak. Az Alapjogi Charta tízéves évfordulója margóján elfogadott Tanácsi Következtetések egyrészt emlékeztetnek arra, hogy az Unió az emberi jogok tiszteletben tartására épülő - az EUSZ 2. cikkében rögzített - közös uniós értékeken nyugszik, és egyúttal ismételten deklarálja az Unió elkötelezettségét az EJEE-hez való csatlakozás iránt, amelynek a célja a dokumentum szerint a közös uniós értékek megerősítése, az uniós jog hatékonyabbá és az uniós alapjogvédelem koherensebbé tétele.¹⁰⁴² A problémakör komplexitása miatt azonban e téren vélhetően még göröngyös utat kell megtenni.

¹⁰³⁸ FAZEKAS (2016b) i. m. 4.

¹⁰³⁹ GYURKÓ Szilvia: Támogatjuk, tűrjük vagy tiltjuk? – gyermekjogok Magyarországon, Budapest, Családi Jog, 2013/4. 20.

¹⁰⁴⁰ LIEFAARD i. m. 209.

¹⁰⁴¹ ENGELHARDT i. m. 185.

¹⁰⁴² Council Conclusions on the Charter of Fundamental Rights after 10 Years: State of Play and Future Work, adopted on 7 October 2019, 12357/19 limite, 1. p., 5. p., letölthető: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12357-2019-INIT/en/pdf>

VIII. Felhasznált források

1. Hivatkozott szakirodalom

Könyvek, monográfiák

ANDRIANSIMBAZOVINA, Joel - GAUDIN, Hélène – MARHUÉNAUD, Jean-Pierre - RIAS, Stéphane - SUDRE, Frédéric: Dictionnaire des droits de l’homme, Paris, Quadriga/PUF, 2008.

BARZÓ Tímea - LÁBADY Tamás - NAVRATYIL Zoltán - CSEHI Zoltán - KENDERES Andrea: Családjog a 2013. évi V. törvény alapján. Az új Polgári Törvénykönyv szövegének rövid magyarázata, Budapest, Menedzser Praxis Szakkiadó és Gazdasági Tanácsadó Kft., 2014.

BLUTMAN László: Az Európai Unió joga a gyakorlatban, Budapest, HVG-ORAC, 2013.

BOELE-WOELKI, Katharina - FERRAND, Frédérique - GONZÁLEZ-BEILFUSS, Cristina - JANTERA-JAREBORG, Maarit - LOWE, Nigel - MARTINY, Dieter - PINTENS, Walter: Principles of European Family Law regarding parental responsibilities, Cambridge, European Family Law Series, Intersentia, 2007.

BOGDAN, Michael: General course on private international law, Recueil des Cours, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2011.

BOROS Zsuzsa – KATONÁNÉ PEHR Erika – KŐRÖS András – MAKAI Katalin – SZEIBERT Orsolya: Az új Ptk. magyarázata III/IV. Polgári Jog. Családjog, Budapest, HVG-ORAC, 2013.

BUCHLER, Andreas: La famille an droit international privé, La Haye, Recueil des cours, 2000.

BURIÁN László - RAFFAI Katalin - SZABÓ Sarolta: Nemzetközi magánjog, Budapest, Pázmány Press, 2018.

BÜCHLER, Andrea - KELLER, Helen (szerk): Family Forms and Parenthood. Theory and Practice of Article 8 ECHR in Europe, Cambridge, Intersentia Ltd, 2016.

DIJK van, Pieter - VAN HOOFF, Fried - VAN RIJN, Arjen - ZWAAK, Leo: Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, Cambridge – Antwerp – Portland, Intersentia, 2006.

FAWCETT, James J. - SHÚILLEABHÁIN, Máire Ní - SHAH, Sangeeta: Human Rights and Private International Law, Oxford, Oxford University Press, 2016.

FILÓ Erika – KATONÁNÉ PEHR Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem, Budapest, HVG-ORAC, 2015.

GAUDEMET-TALLON, Hélène: Le pluralisme en droit international privé: richesses et faiblesses, La Haye, Recueil des cours, 2005. vol. 312.

GOUTTENOIRE, Adeline: Enfant, Dictionnaire des droits de l’homme, Paris, PUF coll. Quadroge, 2008. 367-371.

GUGGENHEIM, Martin: What's Wrong with Children's Rights, Harvard, Harvard University Press, 2005.

KENDE Tamás - NAGY Boldizsár - SONNEVEND Pál - VALKI László (szerk): Nemzetközi jog, Budapest, Complex Wolters Kluwer, 2014.

KIESTRA, Louwrens R.: The Impact of the European Convention on Human Rights on Private International Law, New York, Springer, 2014.

KILKELLY, Ursula: The Child and the European Convention on Human Rights, Aldershot, Ashgate/Dartmouth, 1999.

MAGNUS, Ulrich - MANKOWSKI, Peter: Brussels IIbis Regulation - European Commentaries on Private International Law, München, Sellier European Law Publishers, 2007.

MONÉGER, Françoise: Droit de l'enfant, Répertoire de droit international, Paris, Dalloz, 2017.

NEIRINCK, Claire – BRUGGEMAN, Marine: La Convention Internationale des Droit de L'enfant, une convention particulière, Paris, Dalloz, 2014. 25-35.

O'HALLORAN, Kerry: The Welfare of the Child: The Principle and the Law, Aldershot, Ashgate/Arena, 1999.

OSZTOVICS András (szerk.): Az Európai Unióról és az Európai Unió Működéséről szóló Szerződések magyarázata 1, Budapest, Complex, 2013.

SAVIGNY, Friedrich Carl: A treatise on the conflict of laws, and the limits of their operation in respect of place and time (trans: Guthrie W), Edinburgh, T. & T.Clark Edinb, 1880.

SCHERPE, Jens: The Present and Future of European Family Law, vol. IV., Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2016.

SCHUZ, Rhona: The Hague Child Abduction Convention: A Critical Analysis, Oxford, Hart Publishing, 2013.

SCHWENZER, Ingeborg: Model Family Code From a Global Perspective. Antwerpen – Oxford, Intersentia, 2006.

SETRIGHT OC, Henry - WILLIAMS QC, David - CURRY-SUMMER, Ian - GRATION, Michael - WRIGHT, Maria: International Issues in Family Law: The 1996 Hague Convention on the Protection of Children and Brussels IIa, Family Law, Bristol, Jordan Publishing, 2015.

SUDRE, Frédéric: Droit européen et international des droits de l'homme, Paris, Puf, 2012.

SÜHLE, Robin: Der Einwand des Kindeswohls bei der Durchsetzung ausländischer Entscheidungen in grenzüberschreitenden Sorgerechtskonflikten, Göttingen, Universitätsverlag Göttingen, 2015.

SZEIBERT Orsolya: A családjogi harmonizáció kérdései és lehetőségei Európában, Budapest, HVG-ORAC, 2014.

SZEIBERT Orsolya: Család és családtagok, Jogági tükröződések, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018.

VELU, Jacques - ERGEC, Rusen: Convention européenne des droits de l'homme, Répertoire Pratique du Droit Belge, Bruxelles, 2014.

VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz, Budapest, Wolters Kluwer, 2014.

WOPERA Zsuzsa: Az európai családjog kézikönyve, Budapest, HVG-ORAC, 2012.

YOUF, Dominique: Penser des droits de l'enfant, Paris, PUF, 2002.

Tanulmányok

ANCEL, Bertrand - WATT, Horatia Muir: L'intérêt supérieur de l'enfant dans le concert des juridictions: le règlement Bruxelles II bis, Paris, Revue critique de droit international privé, 2005. 569-605.

BARUFFI, Maria Caterina: A child-friendly area of freedom, security and justice: work in progress in international child abduction cases, Geneva, Journal of Private International Law, 2018, vol. 14/3. 385-420.

BEAUMONT, Paul - JOHNSTON, Emma: Can Exequatur be Abolished in Brussels I whilst retaining Public Policy Defence, Geneva, Journal of Private International Law, 2010. 249-279.

BEAUMONT, Paul - TRIMMINGS, Katarina - WALKER, Lara - HOLLIDAY, Jayne: Child Abduction: Recent Jurisprudence of the European Court of Human Rights, Cambridge, International and Comparative Law Quarterly, 2015. 63/1. 39-63.

BERECZKI Ildikó – CSÖNDES Mónika: Néhány megállapítás a Brüsszel IIa. rendelet, az 1996. évi hágai gyermekvédelmi és a Kódex viszonyát, hatályát és alkalmazási körét illetően. In: BERKE Barna – NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.): Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai, Budapest, HVG-ORAC, 2016. 163-178.

BUCSI Ágnes: A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban – egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban I. rész, Budapest, Családi Jog, 2011/2. 17-26.

BUCSI Ágnes: A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban – egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban II. rész, Budapest, Családi Jog, 2011/3. 10-16.

BÚRCA, de Gráinne: After the EU Charter of fundamental rights: the Court of Justice as a human rights adjudicator?, Maastricht, Maastricht Journal of European and Comparative Law, Vol. 20, 2013. 168-184.

BRUGGEMAN, Maryline: Le droit d' être entendu, Claire NEIRINCK - Marine BRUGGEMAN (szerk.): La Convention Internationale des Droit de L'enfant, une convention particulière, Paris, Dalloz, 2014. 107-120.

BOICHÉ, Alexandre: Divorce: aspect de droit international privé et européen, La France, nouveau Las Vegas du divorce ?, AJ Famille, Paris, Dalloz, 2017. 57-60.

BOICHÉ, Alexandre: La Cour strasbourgeoise a-t-elle décidé d'annihiler la convention de la Haye, Paris, Actualité Juridique Famille, 2012. 97-100.

BOKORNÉ SZEGŐ Hanna: A gyermekek védelme a nemzetközi jogban, Budapest, Acta Humana, 1992/ 9. 3-15.

CALDWELL, John: Child Welfare Defences in Child Abduction Cases - Some recent developments, Bristol, Child and Family Law Quarterly, 2001/2. 121-136.

CARPENTO, Laura: The EU regime on child abduction: is some „comprehension” of fundamental rights acceptable?, International Family Law, Vol. 2. 1., New York, Spring, 2014. 46-52.

CHAUVEAU, Véronique: Hearing the Children’s Objections – Some perspectives from a French lawyer, The Hague, The Judges’ Newsletter on International Child Protection, vol. XXII., 2018. 62-63.

CUNIBERTI, Gilles - RUEADA, Isabelle: Abolition of Exequatur. Addressing the Commission’s Concerns, Heidelberg, RabelsZ, 2011. 286-316.

DALY, Aoife: Children, Autonomy and the Courts: Beyond the Right to be Heard, Leiden, Brill/Nijhoff, 2018. 1-39.

DALY, Aoife: No Weigh for „Due Weight”? A Children’s Autonomy Principle in Best Interest Proceedings, Leiden, International Journal of Children’s Rights, 2018. 61-92.

DARNÓT Sarolta: A gyermek meghallgatása a családi perekben – interjúk alapján, különös tekintettel a jogalkalmazási eltérésekre, Budapest, Családi Jog, 2017/4. 20-24.

DEKEUWER-DÉFOSSEZ, Françoise: L’effectivité de la CIDE: rapport de synthèse, Paris, LPA oct. 2010. 35-39.

DOMINELLI, Stefano: Cross border placement of children within the European Judicial Space: First Thoughts on the Recast Brussels IIa Regulation in Light of the German Experience, The European Legal Forum, 2016-5/6., 113-123.

DUTTA, Anatol - SCHULZ, Andrea: First cornerstones of the EU rules on cross-border child cases: the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union on the Brussels IIA Regulation from C to Health Service Executive, Geneva, Journal of Private International Law, Inderscience Publishers, 2014. vol. 10 No 1., 1-40.

EKELAAR, John: The Role of the Best Interest Principle in Decisions Affecting Children and Decisions about Children, Leiden, International Journal of Children’s Rights, 2015. 3-26.

ENGELHARDT, Iris: Kinderrechte und elterliche Verantwortung, Claudia MAIER-HÖFER (hgb): Kinderrechte und Kinderpolitik, London, Springer VS, 2017. 167-187.

FAZEKAS Ágota: A gyermeki jogok érvényesülése az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvében, Debrecen, Pro Futuro, 2016/2. 39-59.

FAZEKAS Ágota: A gyermeki jogok érvényesülésének új tendenciái a családjogban, Budapest, Családi Jog, 2016/2. 1-6.

FARGE, Michel: La lutte contre les enlèvements internationaux d’enfants, Claire NEIRINCK - Marine BRUGGEMAN: La Convention Internationale des Droit de L’enfant, une convention particulière, Paris, Dalloz, 2014. 151-165.

FAYE JACOBSEN, Anette: Children’s Rights in the European Court of Human Rights – An Emerging Power Structure, Leiden, International Journal of Children’s Rights, 2016. 548-574.

FEDERLE, Hunt: Rights Flow Downhill, Leiden, *The International Journal of Children's Rights*, 1994/2. 343-368.

FEHÉRNÉ GAÁL Tünde: Gondolatok a kiskorú gyermek véleménynyilvánításának és meghallgatásának elkerülhetetlenségéről a szülői felelősséget érintő perekben – a Budapest Környéki Törvényszék és a területéhez tartozó járásbíróságok gyakorlata alapján, Budapest, *Családi Jog*, 2016/2. 7-15.

FINCK, Michèle: The Court of Justice of the European Union Strikes Down EU Accession to the European Convention on Human Rights: What Does the Decision Mean?, *Int'l J. Const. L. Blog*, Dec. 28, 2014, letölthető: <http://www.iconnectblog.com/2014/12/the-court-of-justice-of-the-european-union-strikes-down-eu-accession-to-the-european-convention-on-human-rights-what-does-the-decision-mean/>

FOTTREL, Deirdre: One step forwards or two steps sideways? Assessing the first decade of the UN Convention on the Rights of the Child, FOTTREL, Deirdre (szerk.) *Revisiting Children's Rights: 10 years of the UN Convention on the Rights of the Child*, The Hague, Kluwer Law International, 2000. 1-14.

FREEMAN, Michael: In the Best Interest of Internationally Abducted Children? Plural, Singular, Neither or Both?, London, *International Family Law Journal*, 2002. 77-85.

GALLANT, Estelle: Responsabilité parentale et protection des enfants en droit international privé, Collection de Thèses, Defrénois, Lextenso, Issy-les-Moulineaux, 2004/9. 1-319.

GAUTHIER, Catherine: Les mineurs dans le droit du Conseil de l'Europe, GAUTHIER, Catherine - GAUTIER, Marie – GOTTENOIRE, Adeline (szerk.): *Mineurs et droit européens*, Paris, Éd. Pédone, Collection Droits Européens, 2012. 27-37.

GAUTIER, Marie: Les mineurs dans le droit primaire de l'Union européenne, GAUTHIER, Catherine - GAUTIER, Marie – GOTTENOIRE, Adeline (szerk.): *Mineurs et droit européens*, Paris, Éd. Pédone, Collection Droits Européens, 2012. 15-26.

GOUTTENOIRE, Adeline: La Convention Internationale des Droit de l'Enfant dans la jurisprudence de la Cour Européenne des Droits de l'Homme, *Le monde du droit – Écrits rédigés en l'honneur de Jacques Foyer*, Paris, Economica, 2008. 495-506.

GOUTTENOIRE, Adeline: Les mineurs et la Convention Europeenne des droit de l'homme, GAUTHIER, Catherine - GAUTIER, Marie – GOTTENOIRE, Adeline (szerk.): *Mineurs et droit européens*, Paris, Éd. Pédone, Collection Droits Européens, 2012. 9-15.

GUINCHARD, Emmanuel: Le droit international privé européen de l'exécution en matière extrapatrimoniaire (règlement Bruxelles II bis), *Actualité Juridique Famille*, Paris, Dalloz, 2006/3. 99-102.

GYURKÓ Szilvia: Támogatjuk, tűrjük vagy tiltjuk? – gyermekjogok Magyarországon, Budapest, *Családi Jog*, 2013/4. 18-22.

HALBERSTAM, Daniel: It's the Autonomy, Stupid! A Modest Defense of Opinion 2/13 on EU Accession to the ECHR, and the Way Forward, Cambridge, *German Law Journal*, 2016/1. 1-43.

HAMMJE, Petra: Droits fondamentaux et ordre public, Paris, Revue critique de droit international privé, 1997. 1-31.

HAZELHORST, Monique: The ECtHR's decision in Povse: guidance for the future of the abolition of exequatur for civil judgements in the European Union, The Hague, Nederlands Internationaal Privaatrecht, 2014/1. 27-33.

HEIDERHOFF, Bettina: Kindesrückgabe bei entgegenstehendem Kindeswillen, Köln, IPRax, 2014 vol. 34. 525-528.

KILKELLY, Ursula: The CRC and the ECHR: The contribution of the European Court of Human Rights to the implementation of Article 12 of the CRC, LIEFAARD, Ton - DOEK, Jaap (szerk.): Litigating the Rights of the Child, London, Springer, 2014. 193–209.

KINSCH, Patrick: Droits de l'homme, droits fondamentaux et droit international privé, Recueil des Cours 318: 9-332, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, 2007. 171-192.

KOKOTT, Juliane: Grund- und Menschenrechte als Inhalt eines internationalen ordre public, COESTER-WALTJEN D (szerk.): Die Wirkungskraft der Grundrechte bei Fällen mit Auslandsbezug, Heiderberg, C. F. Müller, 1998. 71-114.

KOZÁK Henriett: A gyermek szokásos tartózkodási helyének értelmezése a joggyakorlatban, Budapest, Családi Jog, 2013/2. 8-15.

KOZÁK Henriett: Mumus vagy csodaszer? – A gyermek közvetlen meghallgatásának tendenciái egy német felmérés tükrében, Budapest, Családi Jog, 2015/4. 9-17.

KÓFALUSI Eszter: A gyermekek jogainak érvényesülése – 25 éves a New York-i Gyermekjogi Egyezmény. Konferencia az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, Budapest, Jogtudományi Közlöny, 2015/2., 121-124.

KŐRÖS András: Alapelvek, KŐRÖS András (szerk.): Polgári Jog – Családjog – Az új Ptk. magyarázata III/VI., Budapest, HVG-ORAC, 2013. 21-32.

LAMONT, Ruth: Children's Rights in the European Union: Evaluating the Role of the European Court of Justice, Bristol, Jordan Publishing, International Family Law, Policy and Practice, 2013/1. 65-70.

LAMY, Bertrand: À propos de la nature des droits qu'elle proclame, NEIRINCK, Claire – BRUGGEMAN, Marine: La Convention Internationale des Droit de L'enfant, une convention particulière, Paris, Dalloz, 2014. 15-23.

ŁAZOWSKI, Adam - WESSEL, Ramses A.: When Caveats Turn into Locks: Opinion 2/13 on Accession of the European Union to the ECHR, Cambridge, German Law Journal, 2016/1. 179-212.

LEMBRECHTS, Sara: Hearing abducted children in Court – A comparative point of view from three countries (Belgium, France & the Netherlands), The Hague, The Judges' Newsletter on International Child Protection, 2018. Vol. XXII., 28-31.

LIEFAARD, Ton: Access to Justice for Children: Towards a Specific Research and Implementation Agenda, Leiden, International Journal of Children's Rights, 2019/27. 195-227.

LOON van, Hans: The Brussels IIa Regulation: towards a review?, European Parliament Directorate General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Bruxelles, European Parliament, 2015. 178-229.

LOWE, Nigel - STEPHEN, Victoria: A statistical analysis of applications made in 2015 under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction — Global report, 2017. 1-56.

LOWE, Nigel - STEPHENS, Victoria: A statistical analysis of the child objections exception, The Hague, The Judges' Newsletter on International Child Protection, vol. XXII., 2018. 12-14.

LUX Ágnes: A gyermeki jogok nemzetközi keretrendszere az ombudsman szemszögéből, Budapest, Családi Jog, 2011/4. 24-34.

MACDONALD, Gillian: Hearing Children's Voices? Including Children's Perspectives on their Experiences of Domestic Violence in Welfare Reports Prepared for English Courts in Private Family Law Proceedings, Child Abuse and Neglect, Bath, 2017. vol. 65. 1-13.

MAKAI Katalin: A szülői felügyelet, KÖRÖS András: Polgári Jog. Családjog. Az új Ptk. magyarázata III/VI., Budapest, HVG-ORAC, 2013. 233-300.

MAHONEY, Paul: Speculating on the future of the reformed European Court of Human Rights, Arlington, Human Rights Law Journal, 1999/20. 1-4.

McELEVY, Peter: The New Child Abduction Regime in the European Union: Symbiotic Relationship or Forced Relationship?, Geneva, Journal of Private International Law, 2005/1. 5-34.

McELEVY, Peter - FIORINI, Aude: INCADAT Case law analysis, letölthető: <https://www.incadat.com/en/convention/case-law-analysis>

McGILLIVRAY, Anne: The Long Awaited: Past Future of Children's Rights, Leiden, International Journal of Children's Rights, 2013/21. 209-232.

MEGYERI Nóra: Gyermeki jogok és védelmük Európában, Budapest, Családi Jog, 2016/1. 42-49.

MOL, Charlotte - KRUGER, Thalia: International child abduction and the best interest of the child: an analysis of judicial reasoning in two jurisdictions, Geneva, Journal of Private International Law, 2018/3. 421-454.

NACHRICHTEN zum Familienrecht, Kantonsgericht St. Gallen II . Zivilkammer Nr. 1/09: Das neue Haager Kinderschutzübereinkommen (HKsÜ), letölthető: http://www.gerichte.sg.ch/home/dienstleistungen/nuetzliche_informationen/mitteilungen_zum_familienrecht/dokumente/_jcr_content/Par/downloadlist/DownloadListPar/download.ocFile/Kurzinformation%20zum%20HKs%C3%9C.pdf

NERGELIUS, Joakim: The accession of the EU to the European Convention on Human Rights: A critical analysis of the Opinion of the European Court of Justice, Stockholm, Swedish Institute for Policy Studies, 2015. 3-50.

KIMMEL-ALCOVER, Anne: Le droit à la vie familiale à l'épreuve de la séparation, NEIRINCK, Claire – BRUGGEMAN, Marine: La Convention Internationale des Droit de L'enfant, une convention particulière, Paris, Dalloz, 2014. 43-54.

KRUGER, Thalia: Brussels IIa Recast moving forward, The Hague, Néderlands Internationaal Privaatrecht, 2017. 462-476.

PEERS, Steve: The EU's Accession to the ECHR: The Dream Becomes a Nightmare, Cambridge, German Law Journal, 2016/1. 213-222.

PELEG, Noam: Illusion of inclusion: Challenging Universalist Conceptions in International Children's Law, Pre-peer review version The final version will be published in the Australian Journal of Human Rights, 2018, 1-27. letölthető: https://www.academia.edu/37585015/Illusion_of_Inclusion_Challenging_Universalist_Conceptions_in_International_Childrens_Rights_Law?auto=download

PESCATORE, Pierre: La protection des droits ordinaires du „citoyen européen”, de GUILLENCHMIDT, Jacqueline – LÉGER, Philippe (szerk.): Le droit à la mesure de l'homme de Ph. Léger, Paris, Pedone, 2006. 455-471.

PRABHAT, Devyani - HAMBY, Jessica: Bettering the Best Interest of the Child. Determination: of Checklists and Balancing Exercises, Leiden, International Journal of Children's Rights, 2017/2. 754-778.

SCHLOSSER, Peter: The Abolition of Exequatur Proceedings – Including Public Policy Review?, Köln, IPRax, 2010. 101-104.

SCHUZ, Rhona: The Hague Child Abduction Convention and Children's Rights, 12 Transnatl. L. & Contemp. Problems, New York, 2002. 393-452.

SILBERMAN, Linda: The Hague Convention on Child Abduction and Unilateral Relocation by Custodial Parents: Has the European Court of Human Rights Overstepped Its bounds?, Family Law and Practice, London, Pearson, 2013. 26-30.

SMITH, Rhona: The Third Optional Protocol to the UN Convention on the Rights of the Child? – Challenges Arising Transforming the Rhetoric into Reality, Leiden, International Journal of Children's Rights, 2013/21. 305-322.

STALFORD, Helen - DRYWOOD, Eleanor: Coming of age?: Children's Rights in the European Union, Common Market Law Review, Alphen aan den Rijn, 2009/46. 143-172.

STALFORD, Helen - HOLLINGSWORTH, Kathryn: Towards a Children's Rights-Based Approach to Judging Child's Objection Cases, The Hague, The Judges' Newsletter on International Child Protection, vol. XXII, 2018. 50-54.

SZEIBERT Orsolya: A családjog jövője Európában, Az európai és a magyar családjog lehetőségei, Budapest, Családi Jog, 2011/4. 1-14.

SZEIBERT Orsolya: A gyermek érdeke, mint meghatározó szempont a szülői felügyelettel és örökbefogadással kapcsolatos rendelkezések újabb módosításaiban, Budapest, Családi Jog, 2018/2. 48-52.

SZEIBERT Orsolya: A gyermek legfőbb érdeke és az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntése a Neulinger-ügyben, In: RAFFAI Katalin (szerk.): Határon átnyúló családi ügyek, Budapest, Pázmány Press, 2018/43. 153-168.

SZEIBERT Orsolya: A gyermekek és szülők, szülői feladatokat ellátó személyek a posztmodern társadalmakban, Budapest, Családi Jog, 2017/3. 42-48.

SZEIBERT Orsolya: A gyermeket érintő kérdések a Brüsszel IIa. rendelet szülői felügyelettel kapcsolatos rendelkezéseiben és azok alkalmazásában, tekintettel a nemzeti bírósági gyakorlatokra, Budapest, Családi Jog, 2018/4. 47-52.

SZEIBERT Orsolya: A gyermeki jogok és érdekek érvényesülése a német családjogban – A gyermek meghallgatása és a váltott gondoskodás, Budapest, Külföldi Szemle, 2017/2. 54-59.

SZEIBERT Orsolya: A gyermek meghallgatása az európai országok gyakorlatában – Németország, Svájc, Belgium, Franciaország, Budapest, Családi Jog, 2014/3. 31-36.

SZEIBERT Orsolya: Az Európai Családjogi Bizottság Elvei a házasság felbontása, a volt házastárs tartása, a szülői felelősség és a házastársak közötti vagyoni viszonyok terén, Budapest, Magyar Jog, 2017/1. 1-12.

SZEIBERT Orsolya: Családformák az Emberi Jogok Európai Egyezménye tükrében, Budapest, Családi Jog, 2016/3. 41-46.

SZEIBERT Orsolya: Family Forms and Parenthood in Hungary, BÜCHLER, Andrea – KELLER, Helen (szerk.): Family Forms and Parenthood. Theory and Practice of Article 8 ECHR in Europe, Cambridge, Intersentia Ltd, 2016. 261-280.

SZEIBERT Orsolya: Szülői felügyelet és szülői felelősség – Terminológiai és tartalmi kérdések a hazai családjogi szabályozás-történet, a Ptk.-kodifikáció, az európai jogegységesítési törekvések és a Brüsszel IIa rendelet tükrében. Raffai Katalin – Szabó Sarolta: Honeste Benefacere Pro Scientia, Ünnepi kötet Burián László 65. születésnapja alkalmából, Budapest, Xenia, Pázmány Press, 2019, 141-154.

OLLAND, Annette: The voice of the child in 1980 Hague return Procedures in the Netherlands, The Hague, The Judges' Newsletter on International Child Protection, 2018. vol. XXII, 14-16.

OSZTOVITS András: A szülői felelősséggel kapcsolatban hozott külföldi határozat végrehajtásának megtagadása, Budapest, Családi Jog, 2012/3. 23-27.

OSZTOVITS András: Szülői felelősséggel kapcsolatos joghatóság jogellenes elvitel esetén, Budapest, Családi Jog, 2018/3. 41-44.

QUENNERSTEDT, Ann: Children's Rights Research Moving into Future – Challenges on the Way Forward, Leiden, International Journal of Children's Rights, 2013/21. 233-247.

RAFFAI Katalin: Az állampolgárság kapcsolóelve az Európai Unió nemzetközi magánjogában – változások, kihívások. In: SZABÓ Sarolta (szerk.): Bonas Iuris Margaritas Quaerens, Budapest, Pázmány Press, 2015. 299-316.

RAFFAI Katalin: Néhány gondolat a gyermek meghallgatási jogának érvényesüléséről az Európai Bíróság Zarraga-ügyben született döntése okán, FEKETE Balázs - HORVÁTH Balázs

- KREISZ Brigitta(szerk.): A világ mi magyunk vagyunk...Liber Amicorum Imre Vörös, Budapest, HVG-ORAC, 2014. 418-431.

RAFFAI Katalin: Az emberi jogok szerepe a közrend konkretizálásában, Budapest, Magyar Jog, 2007/3. 142-151.

ROTH, Marianne: National Report on Parental Responsibilities, CEFL questionnaire, Salzburg, letölthető: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Austria-Parental-Responsibilities.pdf>.

SILBERMAN, Linda: The Hague Convention on Child Abduction and Unilateral Relocations by Custodial Parents: A Perspective from the United States and Europe – Abbott, Neulinger, Zarraga, Oklahoma Law Review, 2011. 733-749.

SKJORTEN, Kristin: Children's Voices in Norwegian Custody Cases, Oxford, International Journal of Law, Policy and Family, 2013/27. 289-309.

SZABÓ Sarolta: Alapvető jogok védelme és az Európai Unió nemzetközi magánjoga, Budapest, Iustum Aequum Salutare, 2014/2. 49-60.

SZŐCS Tibor: Joghatósági szabályaink személyállapoti, családjogi és öröklési ügyekben az új nemzetközi magánjogi kódexben, Budapest, Közjegyzők Közlönye, 2018/3. 44-61.

TRINDER, Liz: Climate Change: The Multiple Trajectories of Shared Care Law, Policy and Social Practices, Bristol, Child and Law Quarterly, 2014/26. 30-50.

UBERTAZZI, Benetta: The Child's Rights to be Heard in Brussels System, European Papers, Vol. 2, 2017/1. 43-74.

VISONTAI-SZABÓ Katalin: Hogy mondjam el, hogy te is megértsd? A bírói kommunikáció és a gyermek tájékoztatáshoz való joga egy angol példa tükrében, Budapest, Családi Jog, 2018/1. 1-8.

WALKER, Lara - BEAUMONT, Paul: Shifting the Balance Achieved by the Abduction Convention: The Contrasting Approaches of the European Court of Human Rights and the European Court of Justice, Geneva, Journal of Private International Law, 2011. 231-249.

WALKER, Lara: The Impact of the Hague Abduction Convention on the Rights of the Family in the Case-law of the European Court of Human Rights and the UN Human Rights Committee: The Danger of Neulinger, Geneva, Journal of Private International Law, 2010. 649-682.

WOPERA Zsuzsa: Az európai uniós családjog érvényesülésének kritikus pontjai, Budapest, Családi Jog, 2013/3. 37-44.

Kommentárok, kézikönyvek, intézményi dokumentumok, egyéb kiadványok

A Kúria 2013.El.II.G.1/14. számú, a jogellenesen Magyarországra hozott gyermekek visszavételével kapcsolatos eljárások vizsgálatára létrehozott joggyakorlat elemző csoport összefoglaló véleménye, https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_2013_el_ii_g_1_14.pdf

Alapjogi Ügynökség: Kézikönyv a gyermekjogokra vonatkozó európai jogról, Luxembourg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2016.

Agence des droits fondamentaux de l'Union européenne et Conseil de l'Europe (FRA): Manuel de droit européen en matière de droits de l'enfant, Luxembourg, Office des publications de l'Union européenne, 2015.

Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-2768/2015. számú ügyben

Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-1299/2018. sz. ügyben

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése az AJB-906/2011. és 3702/2011. ügyekben

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 2012

Compilation of Member States replies, 7979/1/17 REV1 LIMITE JUSTCIV76, Interinstitutional file: 2016/0190 (CNS), 2017. 04. 05.

Conclusions and Recommendations of the Sixth Special Commission, 10 June 2011, The Hague, letölthető: <https://www.hcch.net/en/news-archive/details/?varevent=223>

Conclusions and Recommendations adopted by the Special Commission, 10-17 October 2017, letölthető: <https://assets.hcch.net/docs/edce6628-3a76-4be8-a092-437837a49bef.pdf>

Council Conclusions on the Charter of Fundamental Rights after 10 Years: State of Play and Future Work, adopted on 7 October 2019, 12357/19 limite, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12357-2019-INIT/en/pdf>

European Commission Communication: An EU Agenda for the Rights of the Child, COM (2011) 60 final

European Commission Communication: Strategy for the effective implementation of the Charter of Fundamental Rights, COM (2010) 573 final

European Commission: Study on the assessment of Regulation (EC) No 2201/2003 and the policy options for its amendment, Final Report Evaluation, 2013

European Commission Communication on the protection of children in migration COM (2017) 211 final

European Commission Communication: Towards an EU Strategy on the Rights of the Child, COM (2006) 367 final

European Parliament, Directorate General for Internal Policies: EU Framework of Law for Children's Rights, Bruxelles, European Parliament, 2012.

European Parliament, Directorate General for Internal Policies: Children on the move: A private international law perspective, Bruxelles, European Parliament, 2017.

European Parliament: Fundamental Rights in the European Union: The role of the Charter after Lisbon Treaty, European Union, European Parliamentary Research Service, 2015.

European Parliament Resolution of 16 January 2008: Towards an EU Strategy on the Rights of the Child (2007/2093 INI)

Explanations relating to the Charter of Fundamental Rights, 2007/C 303/02, OJ 2007 C 303, 14. December 2007.

Fundamental Rights Report 2019, European Union Agency for Fundamental Rights, <https://fra.europa.eu/en/publication/2019/fundamental-rights-2019>

Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice, adopted by the Committee of Ministers on 17 November 2010 at the 1098th meeting of the Ministers' Deputies

Impact Assessment for The Proposal for a Council Regulation amending Regulation (EC) No. 2201/2003 as regards jurisdiction and introducing rules concerning applicable law in matrimonial matters (COM (2006) 399 final), letölthető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52006SC0950>

KILKELLY, Ursula: Listening to Children about Justice: Summary Report on the consultation of Children and Young People Concerning the Draft Council of Europe Guidelines on Child-Friendly Justice, Strasbourg, Council of Europe, 2010.

LAGARDE, Paul: Rapport explicatif sur la Convention-Protection des enfants de 1996, The Hague, 1996.

PARRA-ARANGUREN, Gonzalo: Rapport explicatif sur la Convention sur la protection des enfants et la coopération en matière d'adoption internationale, The Hague, 1993.

PÉREZ-VERA, Elisa: Rapport explicatif sur la Convention de La Haye de 1980 sur l'enlèvement international d'enfants, The Hague, 1980

Practical Handbook on the operation of the Hague Convention of 19 October 1996 on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Co-operation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children, Published by The Hague Conference on Private International Law Permanent Bureau, The Hague, The Netherlands, 2014.

Proposal for a Council Regulation on jurisdiction, the recognition and enforcement of decisions in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, and on international child abduction (recast) COM(2016) 411 final

Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on the application of Council Regulation (EC) No 2201/2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgements in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000 COM(2014) 225 final

2017 Report on the application of the EU Charter of Fundamental Rights, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017_annual_charter_report_en.pdf

Special Commission on the practical operation of the 1980 and 1996 Hague Convention, Conclusions and Recommendations, 1-10. June 2011., letölthető: <https://assets.hcch.net/upload/wop/concl28sc6-e.pdf>.

STEIGNER, W.: Rapport explicatif sur la Convention-Protection des mineurs de 1961, The Hague, 1961.

The Stockholm Programme – An Open and Secure Europe Serving and Protecting Citizen, 2009

UN Committee on the Rights of the Child (CRC): General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard, 20 July 2009

UN Committee on the Rights of the Children: General comment No. 14. (2013) on the rights of the child to have his or her best interest taken as primary consideration, adopted by the Committee at its sixty-second session, 1 February 2013

Útmutató a Brüsszel IIa rendelet alkalmazásához, Luxemburg, Európai Unió Kiadóhivatala, 2014

TRIMMINGS, Katarina: Child Abduction within the European Union, Oxford, Hart Publishing, 2013.

2. Egyéb felhasznált szakirodalom

Könyvek, monográfiák

BASEDOW, Jürgen - RÜHL, Giesel-, FERRARI, Franco - ASENSIO, Pedro de Miguel: Encyclopedia of Private International Law, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2017.

BATIFFOL, Henri - LAGARDE, Paul: Droit international privé 7e éd., Paris, Société de législation comparée, 1984.

BATIFFOL, Henri - LAGARDE, Paul: Droit international privé, 8e édition, Paris, Société de législation comparée, 1993.

BEAUMONT, Paul - MCELEAVY, Peter: Anton's Private International Law, Edinburgh, W Green & Son, Scottish Universities Law Institute, 2011.

BRÁVÁ CZ Ottóné – SZŐCS Tibor: Jogviták határok nélkül. Budapest, HVG–ORAC, 2003.

BURIÁN László – RAFFAI Katalin – SZABÓ Sarolta: Nemzetközi magánjog. Budapest, Pázmány Press, 2018.

FUGLINSZKY Ádám - KLÁRA Annamária (szerk.): Európai jogi kultúra: Megújulás és hagyomány a magyar civilisztikában : a Magánjogot Oktatók Egyesülete és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara által 2011. június 17-18. napjára szervezett tudományos konferencián elhangzott előadások szerkesztett változata, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2012.

GUY-ECABERT, Christine - VOLCKRICK, Elisabeth: Enlèvement parental international d'enfants: Saisir le juge ou s'engager dans médiation?, Bâle, Helbing Lichtenhahn, 2015.

HARSÁGI, Viktória - HORVÁTH E. Írisz - RAFFAI Katalin (szerk.): Nemzetközi magánjog és polgári eljárásjog a megváltozott gazdasági környezetben, Budapest, Pázmány Press, 2013.

HESS, Burkhart - BERGSTRÖM, Maria - STORSKRUBB, Eva: EU Civil Justice: Current Issues and Future Outlook by Swedish Studies in European Law, Volume 7., Bloomsbury, 2015.

KŐRÖS András (szerk.): A családjog kézikönyve 2007. II. kötet, Budapest, HVG-Orac, 2007.

KRUGER, Thalia: *International Child Abduction - The Inadequacies of the Law*, Oregon, Hart Publishing, 2011.

MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*, Kilencedik, átdolgozott kiadás, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018.

MONÉGER, Françoise : *Droit international privé*, Paris, LexisNexis, 8ième édition, 2018.

NAGY Csongor István: *Nemzetközi magánjog. A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény alapján*, Harmadik, átdolgozott, bővített kiadás, Budapest, HVG-ORAC, 2017.

PANTANI, Alessandra: *Die Frage des Kindeswohls im HKÜ-Verfahren*, Frankfurt am Main, Metzner Verlag, 2012.

PARLIAMENT, European, Policy Department: *Citizens' Rights and Constitutional Affairs: Cross-border parental child abduction in the European Union*, Study for the LIBE Committee, Bruxelles, European Parliament, 2015.

STONE, Peter: *EU Private International Law*, second edition, Elgar European Law series, 2012.

STONE, Peter - FARAH, Youseph: *Research Handbook on EU Private International Law*, Cheltenham, Edward Elgar Publishing, 2015.

VAN CALSTER, Geert: *European Private International Law*, Oxford, Hart publishing, 2013

Tanulmányok, egyéb források

BEAUMONT, Paul - TRIMMINGS, Katarina - WALKER, Lara - HOLLIDAY, Jayne: *Child abduction: recent jurisprudence of the European Court of Human Rights*, Cambridge, *International and Comparative Law Quarterly*, 64 (1), 2015, 39-63.

BEAUMONT, Paul - WALKER, Lara - HOLLIDAY, Jayne: *Conflicts of EU Courts on Child Abduction: Country Reports*, accepted version, 2016, <http://sro.sussex.ac.uk/id/eprint/61456/1/Conflicts%20of%20EU.pdf>

BEAUMONT, Paul - WALKER, Lara - HOLLIDAY, Jayne (2016) *Conflicts of EU courts on child abduction: the reality of Article 11(6)-(8) Brussels IIa proceedings across the EU*, Geneva, *Journal of Private International Law*, 2016. 211-260.

BEAUMONT, Paul - WALKER, Lara - HOLLIDAY, Jayne: *Not heard and not returned: the reality of Article 11(8) proceedings*, Bristol, Jordan Publishing, *International Family Law* (2), 2015. 124-133.

BEAUMONT, Paul - WALKER, Lara - HOLLIDAY, Jayne: *Parental responsibility and international child abduction in the proposed recast of Brussels IIa Regulation and the effect of Brexit on future child abduction proceedings*, *International Family Law Journal* (4), 2016, accepted version, [http://sro.sussex.ac.uk/id/eprint/62447/3/___smbhome.uscs.susx.ac.uk_lw264_Desktop_Parental%20Responsibility%20and%20International%20Child%20Abduction%20final%20\(002\).pdf](http://sro.sussex.ac.uk/id/eprint/62447/3/___smbhome.uscs.susx.ac.uk_lw264_Desktop_Parental%20Responsibility%20and%20International%20Child%20Abduction%20final%20(002).pdf)

BEAUMONT, Paul - HOLLIDAY, Jane: *Recent developments on the meaning of „habitual place of residence” in alleged child abduction cases*, accepted version,

https://www.abdn.ac.uk/law/documents/Recent_Developments_on_the_Meaning_of_Habitual_Residence_in_Alleged_Child_Abduction_Cases_.pdf

BEAUMONT, Paul - WALKER, Lara: Recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters in the Brussels I recast, and some lessons from it and the recent Hague Conventions for the Hague Judgments Project, Geneva, Journal of Private International Law, 11, 2015. 31-63.

BENICKE, Christoph: Haager Kinderschutzübereinkommen, Köln, IPRax, Vol. 33, issue 1, 2013. 44-54.

BERECZKI Ildikó: Gondnokság és más támogatási formák, Budapest, Magyar Jog, 2016. 708-715.

BERECZKI Ildikó: A szülői felelősséggel kapcsolatos uniós eljárásjogi szabályok újragondolása: a Brüsszel IIa. rendelet revíziója. In: RIMASZÉCSI János (szerk.): Jogalkotás és jogalkalmazás a XXI. század Európájában, Budapest, IV. DOSZ konferenciakötet, 2018. 145-176.

BERECZKI Ildikó: A gyermek jogállása a nemzetközi magánjogról szóló kódex revíziója kontextusában. In: RAFFAI Katalin (szerk.) Határon átnyúló családi ügyek – Nemzetközi személyes- és családjogi kérdések a XXI. században, Budapest, Pázmány Press, 2018. 25-45.

BERECZKI Ildikó - RAFFAI Katalin: Az új nemzetközi magánjogi kódex családjogi fejezetének reformja, Budapest, Iustum Aequum Salutare, XIX. 2018/3. 87-106.

BERECZKI Ildikó: Szülő és gyermek közötti jogviszony, gyámság. VÉKÁS Lajos (szerk.): A nemzetközi magánjogi törvény magyarázata, Budapest, HVG-ORAC – közlésre elfogadva (várható megjelenés 2020)

BERECZKI Ildikó: Családi jogállás. VÉKÁS Lajos (szerk.): A nemzetközi magánjogi törvény magyarázata, Budapest, HVG-ORAC – közlésre elfogadva (várható megjelenés 2020)

BERECZKI Ildikó: Szülői felelősség – szülői felügyelet – családi jogállás. CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): A nemzetközi magánjog magyarázata. Kézikönyv a gyakorlat számára, Budapest, Wolters Kluwer – közlésre elfogadva (várható megjelenés 2020)

BERECZKI Ildikó: Gyámság, CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): A nemzetközi magánjog magyarázata. Kézikönyv a gyakorlat számára, Budapest, Wolters Kluwer, – közlésre elfogadva (várható megjelenés 2020)

BERECZKI Ildikó: A gyermek jogellenes külföldre vitele. CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): A nemzetközi magánjog magyarázata. Kézikönyv a gyakorlat számára, Budapest, Wolters Kluwer – közlésre elfogadva (várható megjelenés 2020)

BERECZKI Ildikó: A gyermek családi jogállása: CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): A nemzetközi magánjog magyarázata. Kézikönyv a gyakorlat számára, Budapest, Wolters Kluwer – közlésre elfogadva (várható megjelenés 2020)

BERECZKI Ildikó: Tartási kötelezettségek. CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): A nemzetközi magánjog magyarázata. Kézikönyv a gyakorlat számára, Budapest, Wolters Kluwer – közlésre elfogadva (várható megjelenés 2020)

BERECZKI Ildikó: Házasság a nemzetközi magánjogban. CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): A nemzetközi magánjog magyarázata. Kézikönyv a gyakorlat számára, Budapest, Wolters Kluwer – közlésre elfogadva (várható megjelenés 2020)

BERECZKI Ildikó: A kapcsolattartási jog szélesen megrajzolt eljárásjogi határai. VÉKÁS Lajos – NEMESSÁNYI Zoltán - OSZTOVICS András: Polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés – az Európai Unió Bíróságának joggyakorlata, Budapest, HVG-ORAC – közlésre elfogadva (várható megjelenés: 2020)

BOROS Zsuzsanna: A XXI. század családjogi kihívásai figyelemmel a nemzetközi trendekre. In: RAFFAI Katalin (szerk.) Határon átnyúló családi ügyek – Nemzetközi személyes- és családjogi kérdések a XXI. században, Budapest, Pázmány Press, 2018. 45-59.

BÓKA János: Családjog és öröklési jog az új nemzetközi magánjogi törvényben, Budapest, Jogtudományi Közlöny, 2019/3. 93-103.

BÓKA János: A Kúria és az ítélőtáblák joggyakorlata a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelettel (Nmjtv.) kapcsolatban II. rész. Az alkalmazandó joggal kapcsolatos kérdések, Budapest, Kúriai Döntések, 2015/8. 882-888.

BÓKA János: Tartási kötelezettségek az új nemzetközi magánjogi kódexben. In: BERKE Barna – NEMESSÁNYI Zoltán: Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Kodifikációs előtanulmányok. I. kötet. Budapest, HVG-ORAC, 2016. 260-278.

BRÁVÁCS Ottóné – SZŐCS Tibor: Szülői felügyeleti jogviszonyok – határok nélkül. KŐRÖS András (szerk.): A családjog kézikönyve 2007. II. kötet, Budapest, HVG-ORAC, 2007. 1132-1210.

BUCHER, Andreas: La Convention de la Haye sur la protection international des adultes, Zürich, Revue suisse de droit international et de droit européen 10, 2000. 37-74.

BUCHER, Andreas: La protection internationale des adultes, La protection de la personne par le droit, Journée de droit civil 2006 en l'honneur de Martin Stettler, Genève, 2007. 63-92.

BURIÁN László: Interperszonális kollíziók, kulturális identitás és vallási választottbíráskodás a 21. században. In: SZABÓ Sarolta (szerk.): Bonas iuris margaritas quaerens: emlékkötet a 85 éve született Bánrévy Gábor tiszteletére. Budapest, Pázmány Press, 2015. 29-46.

FARKAS Diána: Gyermekjogok közelről – a kiszolgáltatottság dimenziói és a kivezető utak, Budapest, Családi Jog, 2017/15. 54-58.

GALLANT, Estelle: La coordination des sources de droit international privé de l'enfance, Paris, Dalloz, Vers un statut Européen de la famille, 2014. 39-53.

GANNAGÉ, Léna: Les méthodes du droit international privé à l'épreuve des conflits de cultures, Recueil des Cours de l'Académie de droit international, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, Vol. 357, 2011. 223-490.

GOMBOS Katalin: A jogharmonizáció lehetőségei a családjog területén. In: RAFFAI Katalin (szerk.) Határon átnyúló családi ügyek – Nemzetközi személyes- és családjogi kérdések a XXI. században, Budapest, Pázmány Press, 2018. 61-73.

GOTHÁRDI Enikő: A gyermekek jogainak és érdekeinek megjelenése az Európai Unió Bíróságának gyakorlatában – I. rész, Budapest, Családi Jog, 2015/13. 23-26.

GOUTTENOIRE, Adeline: La famille dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme, Paris, Droit de la Famille – Revue Mensuelle LexisNexis Jurisclasseur, 2015. 7-12.

GYENGÉNÉ Nagy Márta: A mediáció lehetőségei és perspektívái a jogellenes gyermekelviteli ügyekben 2013. Készült a Kúria 2013.El.II.G.1/14. számú, a jogellenesen Magyarországra hozott gyermekek visszavitelével kapcsolatos eljárások vizsgálatára létrehozott joggyakorlat elemző csoport munkájának keretében (kézirat)

KEREKI Judit: A gyermekjogok érvényesülése különös tekintettel a kisgyermekkorra, Budapest, Családi Jog, 2016/3. 1-10.

HELMS, MARBURG, Tobias: Reform des internationalen Betreuungsrechts durch das Haager Erwachsenenschutzabkommen, Regensburg, Zeitschrift für das gesamte Familienrecht, 2008, Heft 21. 1-85.

MEGYERI Nóra: Mérlegen a Brüsszel IIa. rendelet, Családi jog, 2015/4. 45-53.

MEULDERS-KLEIN, Marie-Thérèse: Les modes alternatifs de règlement des conflits en matière familiale. Analyse comparative, Paris, Revue internationale de droit comparé. Vol. 49 N°2, 1997. 383-407

MURÁNYI Fanni: Határtalan ombudsmani gyermekjogvédelem. In: RAFFAI Katalin (szerk.) Határon átnyúló családi ügyek – Nemzetközi személyes- és családjogi kérdések a XXI. században. Pázmány Press, Budapest, 2018. 119-124.

KERHUEL, Anne-Julie: La place du droit international privé dans la construction européenne [What Place For Conflict-Of-Law Rules In The Construction of European Community Law?] Georgetown Public Law and Legal Theory Research Paper, 2010. No. 10-74; http://scholarship.law.georgetown.edu/fwps_papers/137

KRUGER, Thalia - SAMYN, Liselot: Brussels II bis: successes and suggested improvements Geneva, Journal of Private International Law, Volume 12, 2016. 132-168.

KŐRÖS András: A jogellenesen Magyarországra hozott gyermekek visszavételére irányuló eljárás főbb kérdései. In: RAFFAI Katalin (szerk.) Határon átnyúló családi ügyek – Nemzetközi személyes- és családjogi kérdések a XXI. században. Pázmány Press, Budapest, 2018. 97-118.

LOON van, Hans: Articulation et interaction des normes, The Hague, Vers un statut européen de la famille (H. Fulchiron et C. Bidaud-Garon, dir.), 2014, 79-86.

LOON van, Hans: La notion de confiance mutuelle, Vers un statut européen de la famille (H. Fulchiron et C. Bidaud-Garon, dir.), 2014. 227-229.

LOON van, Hans: The Hague Conference on Private International Law and its Relevance to the UN Convention on the Rights of the Child, Ghent, Ghent University, Understanding Children's Rights, E. Verhellen, ed., 2004. 243-352.

LOWE, Nigel Vaughan: A supra-national approach to interpreting the 1980 Hague Child Abduction Convention – a tale of two European courts: Part 1: setting the scene, Bristol, Jordan Publishing, International Family Law 2012. 48-52.

LOWE, Nigel Vaughan: A supra-national approach to interpreting the 1980 Hague Child Abduction Convention – a tale of two European courts - Part 2: the substantive impact of the two European Courts' rulings upon the application of the 1980 Convention, Bristol, Jordan Publishing, International Family Law 2012 (June), 170-179.

LOWE, Nigel Vaughan – STEPHENS, Victoria Helen: Children's welfare and human rights under the 1980 Hague Abduction Convention - the ruling in Re E. Journal of Social Welfare & Family Law 34 (1), Taylor & Francis Online, 2012. 125-135.

McELEVAY, Peter: The 1996 Hague Convention and the European Union: Connection and Disconnection, A Commitment to Private International Law. Essays in honour of Hans van Loon, Cambridge, Intersentia, 2013, 371-380.

NASH, Emma: Recognition under the 1996 Hague Convention, Cheltenham, International Family Law Journal, Issue. 3, 2015. 264-269.

OSZTOVITS András: Ideiglenes intézkedések a határon átnyúló szülői felelősséggel kapcsolatos perekben – az Európai Unió Bíróságának legújabb joggyakorlata tükrében, Budapest, Családi jog 2010/4. 18-24.

RAITERI, Marco: Citizenship as a connecting factor in private international law for family matters, Geneva, Journal of Private International Law, vol. 10. no. 2, 2014. 309-334.

RAFFAI Katalin: Az új nemzetközi magánjogi törvény megújult családjogi szabályai. In: MENYHÁRT Attila - VARGA István (szerk.): 350 éves az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2018. 742-750.

RAFFAI Katalin: Többes állampolgárság és határon átnyúló családi ügyek. In: RAFFAI Katalin (szerk.): Határokon átnyúló családi ügyek – Nemzetközi személyes- és családjogi kérdések a XXI. században. Budapest, Pázmány Press, 2018. 125-142.

RAFFAI Katalin: A közrend rétegei – különös tekintettel a közösségi és a magyar jogra (Doktori értekezés). ELTE ÁJK, 2008. (kézirat). 1-238.

SALADINO, Rosa: Protecting Children from unintended effects of return orders under the Hague Convention, Bristol, Jordan Publishing, International Family Law, Policy and Practice, Volume 6, Number 1, 2018, 26-29.

SZEIBERT Orsolya: A gyermek érdeke mint meghatározó szempont a szülői felügyelettel és örökbefogadással kapcsolatos rendelkezések újabb módosításaiban, Budapest, Családi Jog, 2018/2., 48-52.

WALKER, Lara - BEAUMONT, Paul: Post Neulinger case law of the European Court of Human Rights on the Hague Child Abduction Convention. The Permanent Bureau of the Hague Conference on Private Internat, (ed.) A commitment to private international law: essays in honour of Hans van Loon, Cambridge, Intersentia, 2013. 17-30.

WALKER, Lara: The Relationship between BIIR and the Hague Convention: *Detiček v Sgueglia*, Bristol, Jordan Publishing, International Family Law, 2010. 203-206.

WOPERA Zsuzsa: Alapjogi hatások az Európai Unió családjogi jogalkotására és a tagállami szabályozásokra, Budapest, Magyar Jog, 2014 /7-8, 385-395.

WOPERA Zsuzsa: A gyermek szokásos tartózkodási helye és a jogellenes elvitel, visszatartás összefüggései a legújabb európai bírósági joggyakorlatban In: ANGYAL, Zoltán (szerk.): *Decem anni in Euroaea Unione II.: Európai és nemzetközi jogi tanulmányok*, Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2015. 7-20.

WOPERA Zsuzsa: A szokásos tartózkodási hely meghatározásának kritériumai a határon átnyúló házassági- és szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben, Budapest, Európai Jog, 2013/2. 1-10.

WOPERA Zsuzsa: Az uniós jog hatása a határon átnyúló családjogi ügyekre – fogalmi zavarok, Budapest, Iustum, Aequum, Salutare, 2014/2. 61-70.

WOPERA, Zsuzsa: Brief evaluation of development of European Family Law: Successes and failures, Kaunas, European Integration Studies, Volume 10, Number 1, 2013. 5–16.

3. Jogszabályok

Uniós jogszabályok

Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (EUMSZ), Hivatalos Lap C 326, 2012.10.26, 1-390.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, C 326, 2012. 10. 26., 391–407.

A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 338/1, 2003. 12. 23., 243-271.

A Tanács 2003/86/EK irányelve (2003. szeptember 22.) a családegyesítési jogról, Hivatalos Lap L 251, 2003. 10. 03., 12-18.

Az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról, Az Európai Unió Hivatalos Lapja L 143, 2004. 04. 30., 15–39.

Az Európai Parlament és a Tanács 1896/2006/EK rendelete az európai fizetési meghagyásos eljárás létrehozásáról, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 399/1 2006. 12. 30., 1-32.

Az Európai Parlament és a Tanács 861/2007/EK rendelete a kis értékű követelések európai eljárásának bevezetéséről, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 199/1 2007. 07. 31., 1-22.

Az Európai Parlament és a Tanács 2008/52/EK irányelve (2008. május 21.) a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól, Hivatalos Lap L 136., 2008.5.24., 3–8.

A Tanács 4/2009/EK rendelete a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről, Az Európai Unió Hivatalos Lapja L 7/1 2009. 01. 10., 1-79.

Az Európai Parlament és a Tanács 2009/48/EK irányelve (2009. június 18.) a játékok biztonságáról, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 170/1, 2009. 06. 30., 1-37.

Az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, Az Európai Unió Hivatalos Lapja L 351/1 2012. 12. 20., 1-32.

A Tanács (EU) 2019/1111 rendelete (2019. június 25.) a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L 178/1, 2019. 07. 02., 1-115.

Nemzetközi egyezmények

Convention of 12th June 1902 relating to the settlement of guardianship of minors

Geneva Declaration of the Rights of the Child Adopted 26 September, 1924, League of Nations

Universal Declaration of Human Rights proclaimed by the United Nations General Assembly resolution 217 A, done in Paris on 10 December 1948

Az emberi jogokról és alapvető szabadságjogokról szóló, 1950. november 4-én Rómában kelt európai egyezmény (kihirdette:1993. évi XXXI. törvény)

A Magyar Népköztársaság és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között a polgári, családjogi és bűnügyi jogsegély tárgyában Moszkvában, 1958. évi július hó 15. napján aláírt szerződés (kihirdette az 1958. évi 38. tvr.), valamint az ezt kiegészítő és módosító, Budapesten 1971. évi október hó 19. napján aláírt jegyzőkönyv (kihirdette az 1972. évi 18. tvr.)

United Nations Declaration of the Rights of the Child Proclaimed by General Assembly resolution 1386 (XIV) of 20 November 1959

A Magyar Népköztársaság és az Albán Népköztársaság között a polgári, családjogi és bűnügyi jogsegély tárgyában Tiranában 1960. évi január hó 12. napján aláírt szerződés (kihirdette: 1960. évi 25. tvr.)

Convention concerning the powers of authorities and the law applicable in respect of the protection of infants concuded 5 October 1961

Az ENSZ közgyűlése által 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (kihirdette: 1976. évi 9. törvényerejű rendelet)

Az ENSZ Közgyűlése által 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (kihirdette: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet)

A gyermekek feletti szülői felügyeleti jogot érintő határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 1980. május 20-án Luxemburgban kelt európai egyezmény (kihirdette: 2004. évi LXVIII. törvény)

A Gyermek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt egyezmény (kihirdette: 1986. évi 14. tvr.)

United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules"), 29 November 1985

Declaration on Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children, with special reference to Foster Placement and Adoption Nationally and Internationally Adopted by General Assembly resolution 41/85 of 3 December 1986

Magyar Népköztársaság és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság között a kölcsönös jogsegélyről szóló, Belgrádban, az 1968. évi március hó 7. napján aláírt szerződés. (kihirdette az 1969. évi 1. tvr.), valamint az ezt módosító és kiegészítő, Budapesten 1986. évi április hó 25. napján aláírt szerződés (kihirdette az 1988. évi 1. tvr.)

A gyermekek jogairól szóló, 1989. november 20-án New Yorkban kelt egyezmény (kihirdette: 1991. évi LXIV. törvény)

European Convention on the Exercise of Children's Rights concluded in Strasbourg on 25th January 1996

A szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, 1996. október 19-én Hágában kelt egyezmény (kihirdette: 2005. évi CXL. törvény)

A házassági ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 1998. május 28-án aláírt ún. Brüsszel II. Egyezmény (nem ratifikált)

Convention on the international protection of adults concluded 13 January 2000

Convention on Contact concerning Children concluded in Strasbourg on 15th May 2003

Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, amending the control system of the Convention, Strasbourg, 13 May 2004

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a Communications Procedure adopted on 19 December 2011

Magyar jogszabályok

1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról

1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról

1979. évi 13. tvr. a nemzetközi magánjogról

7/1988. (VIII. 1.) IM rendelet a Gyermek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában, az 1980. évi október 25. napján kelt, az 1986. évi 14. törvényerejű rendelettel kihirdetett szerződés végrehajtásáról (Magyarországon kihirdette: 1986. évi 14. törvényerejű rendelet a Gyermek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt szerződés kihirdetéséről)

1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény

A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény

A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény

Külföldi jogszabályok

Észtország: Code of Civil Procedure

Franciaország: Code de procédure civile

Franciaország: Code Civil

Ausztria: ABGB

Németország: Grundgesetz

Olaszország: Codice Civile

4. Bírósági döntések

EUB döntések

C-4/73. sz. Nold, Kohlen und Baustoffgroßhandlung v. Commission of the European Communities ügy, ECLI:EU:C:1974:51

C-102/91. sz. Knoch ügy, ECLI:EU:C:1992:303

C-452/93. sz. Fernandez ügy, ECLI:EU:T:1993:78

C-90/97. sz. Swaddling ügy, EU:C:1999:96

7/98. sz. Krombach ügy, ECLI:EU:C:2000:164

C-274/99. sz. Conolly v. Commission ügy, ECLI:EU:C:2001:127

C-413/99 sz. Echternach v. Moritz ügy, Marckx ECLI:EU:C:2002:493

C-413/99. sz. Baumbast v. Secretary of State for the Home Department ügy, ECLI:EU:C:2002:493

C-94/00. sz. Roquette Frères ügy, ECLI:EU:C:2002:603

C-64/00. sz. Booker Aquacultur ügy, ECLI:EU:C:2003:397

C-148/02. sz. Carlos Garcia Avello v. Belgian State ügy, ECLI:EU:C:2003:539

C-2000/02. sz. Kunquian Catherine Zhu and Man Lavette Chen v. Secretary of State for the Home Department ügy, ECLI:EU:C:2004:639, 45-46. p.

C-540/03. sz. European Parliament v. Council ügy, ECLI:EU:C:2006:429

C-435/06. sz. C. ügy, ECLI:EU:C:2007:714

Kokott főtanácsnok véleménye, C- 435/06. sz. C. ügy, ECLI:EU:C:2007:714

Kokott főtanácsnok véleménye a C- 435/06. sz. C. ügyben és az A. ügyben, ECLI:EU:C:2009:39

C-523/07. sz. A. ügy, ECLI:EU:C:2009:225

C-394/07. sz. Gambazzi ügy, ECLI:EU:C:2009:219

C-195/08 PPU. sz. Rinau ügy, ECLI:EU:C:2008:406

C-310/08. sz. London Borough of Harrow v. Ninco Hassa Ibrahim and Secretary of State for the Home Department ügy, ECLI:EU:C:2010:80

C-480/08. sz. Maria Teixeira v. London Borough of Lambeth and Secretary of State for the Home Department ügy, ECLI:EU:C:2010:83

C-211/403/09. PPU. sz. Jasna Detiček v. Maurizio Sgueglia ügy, ECLI:EU:C:2009:810

C-256/09. sz. Bianka Purrucker and Guillermo Valles Pérez ügy, ECLI:EU:C:2010:437

C-400/10 (2010) PPU. sz. J. McB v. L. E. ügy, ECLI:EU:C:2010:582

C-491/10 PPU. sz. Joseba Andoni Aguirre Zarraga v. Simone Pelz ügy, ECLI:EU:C:2010:828

C-497/10. PPU. sz. Barbara Mercredi v. Richard Chaffe ügy, ECLI:EU:C:2010:829

C-211/10. PPU. sz. Doris Povse v. Mauro Alpago ügy, ECLI:EU:C:2010:400

C- 92/12. PPU sz. Health Service Executive and S. C., A. C. ügy, ECLI:EU:C:2012:255

C– 436/13. sz. E és B ügy, ECLI:EU:C:2014:2246

C – 404/14. sz. Marie Matoušková ügy, ECLI:EU:C:2015:653.

C-376/14 PPU. sz. C. v. M. ügy, ECLI:EU:C:2014:2268

C-498/14 PPU. sz. Bradbrooke v. Aleksandrowicz ügy, ECLI:EU:C:2015:3

EUB 1/13. sz. vélemény, 2014. 10. 14., EU: C: 2014: 2303

EUB 2/13. sz. vélemény, 2014. 12. 18., ECLI:EU:C:2014:2454

C-215/15. sz. Gogova ügy, ECLI:EU:C:2015:725

C- 428/15. sz. Child and Family Agency és J. D. ügy, ECLI:EU:C:2015:725

C/499/15. sz. W, V és X ügy, ECLI:EU:C:2017:118

C- 455/15. sz. P. v. Q. ügy, ECLI:EU:C:2015:763

C-565/16. sz. Saponaro ügy, ECLI:EU:C:2018:265

C-18/16. sz. K ügy, EU:C:2017:680

C-111/17. sz. O. L. v. P. Q. ügy, ECLI:EU:C:2017:436

C-180/17. sz. Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie ügy, EU:C:2018:775

C-335/17. sz. Valcheva ügy, ECLI:EU:C:2018:359

C-386/17.sz. Liberato ügy, 2019. 01. 16., ECLI: EU:C:2019:24

A-85/18. PPU. sz. CV v. DU ügy, ECLI:EU:C:2018:220

EJEB döntések

Netherlands v. Sweden ügy, ICJ 1958. 11. 28.

X. v. Belgium v. The Netherlands ügy, no. 6482/74, 1975. 07. 10.

Handyside v. UK ügy, no. 5493/72, 1976. 12. 12.

Marckx v. Belgique ügy, no. 6833/74, 1979. 06. 13.

Airey v. Ireland ügy, no. 6289/73., 1979. 10. 09.

Silve and Others v. United Kingdom ügy, no. 20605/92, 1983. 03. 25.

Johnson and others v. Ireland ügy, no. 9697/82., 1986. 12. 18.

W. v. United Kingdom ügy, no. 9749/82, 1987. 07. 08.

W. v. United Kingdom ügy, no. 111095/84, 1987. 07. 08.

Olsson v. Sweden ügy, no. 10465/83., 1988. 03. 24.

H, O, B, R et W v. United Kingdom ügy, no. 9580/81, 1988. 06. 09.

Berrehab v. The Netherlands ügy, no. 10730/84., 1988. 06. 21.

Eriksson v. Sweden ügy, no. 11373/85., 1989. 06. 22.

Groppera Radio AG and Others v. Switzerland ügy, no. 10890/84., 1990. 03. 28.

Cossey v. United Kingdom ügy, no. 10843/84., 1990. 09. 27.

Rieme v. Sweden ügy, no. 12366/86., 1993. 04. 22.

Boyle v. United Kingdom ügy, no. 55434/00., 1994. 02. 28.

Kroon and others v. The Netherlands ügy, no. 18535/91., 1994. 10. 27.

Johansen v. Norway ügy, no. 17383/90., 1996. 08. 07.

X. Y. and Z. v. United Kingdom ügy, no. 21830/93., 1997. 04. 22.

Bronda v. Italie ügy, no. 22430/93., 1998. 06. 09.

Söderback v. Sweeden ügy, no. 113/1997/897/1109, 1998. 10. 28

Nylund v. Finnland ügy, no. 27110/95., 1999. 06. 29.

- Ignaccolo-Zenide v. Romania ügy, no. 31679/96, 2000. 01. 25.
- Nuutinen v. Finland ügy, no. 32842/96., 2000. 06. 27.
- Cernecki v. Ausztria ügy, no. 31061/96., 2000. 07. 11.
- Elsholz v. Germany ügy, no. 25735/94, 2000. 07. 13.
- Scozzari and Giunta v. Italy ügy, no. 39221/98, 41963/98, 2000. 07. 13.
- Gnahoré v. France ügy, no. 40031/98, 2001. 01. 17.
- Hoffmann v. Germany ügy, no. 34045/96., 2001. 10. 11.
- Pellegrini v. Italy ügy, no. 30882/96, 2001. 10. 20.
- Sen v. The Netherlands ügy, no. 31465/96., 2001. 12. 21.
- Hoppe v. Germany ügy, no. 28422/95, 2002. 12. 05.
- Sylvester v. Ausztria ügy, no. 40104/98., 2003. 04. 24.
- Iglesias Gil and A. U. I. v. Spain ügy, no. 56673/00., 2003. 04. 29.
- Paradis v. Germany ügy, no. 4783/03., 2003. 05. 15.
- Maire v. Portugal ügy, no. 48206/99, 2003. 06. 26.
- Sahin v. Germany ügy, no. 30943/96, 2003. 07. 08.
- Sommerfeld v. Germany ügy, no. 31871/96, 2003. 07. 08.
- Hansen v. Turkey ügy, no. 36141/97, 2003. 12. 23.
- Karalyos és Huber v. Hungary and Greece ügy, no. 75116/01, 2004. 04. 06.
- Hussin v. Belgium ügy, no. 70807/01, 2004. 05. 06.
- Vo. v. France ügy, no. 53824/2000. 2004. 07. 08.
- L. v. The Netherlands ügy, no. 45582/99., 2004. 09. 01.
- Monory v. Romania and Hungary ügy, no. 71099/01., 2005. 05. 04.
- Zawadka v. Poland ügy, no. 48542/99., 2005. 06. 23.
- Bosphorus Hava Yollari Turizm VE Ticaret Anonim Sirketi v. Ireland ügy, no. 45036/98, 2005. 06. 30.
- H. N. v. Poland ügy, no. 77710/01, 2005. 09. 13.
- Eskinazi and Chelouche v. Turkey ügy, no. 146000/05, 2005. 12. 06.
- Karadzic v. Croatia ügy, no. 35030/04, 2005. 12. 15.
- Bianchi v. Switzerland ügy, no. 7548/04., 2006. 06. 22.
- Josuf Caras v. Romania ügy, no. 7198/04, 2006. 07. 27.
- Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium ügy, no. 13178/03, 2006. 10. 12.

Wagner and J. M. W. L. v. Luxemburg ügy, no. 76240/01., 2007. 06. 28.
Maumousseau and Washington v. France ügy, no. 39388/05., 2007. 12. 06.
Schmidt v. France ügy, no. 35109/02., 2008. 03. 31.
Carlson v. Switzerland ügy, no. 49492/06., 2008. 11. 08.
Neulinger and Shuruk v. Switzerland ügy, no. 41615/07., 2009. 01. 08.
Todorova v. Italy ügy, no. 33932/06., 2009. 01. 13.
Zaunegger v. Germany ügy, no. 22028/04., 2009. 12. 03.
Ammjadi v. Germany ügy, no. 51625/08, 2010. 03. 09.
Levadna v. Ukraine ügy, no. 7354/10, 2010. 04. 27.
Schwizgebel v. Switzerland ügy, no. 25762/07, 2010. 06.10.
Raban v. Romania ügy, no. 25434/08., 2010. 10. 26.
Moretti and Benedetti v. Italy ügy, no. 16318/07., 2010. 11. 22.
Anayo v. Germany ügy, no. 20578/07., 2010. 12. 21.
Sporer v. Ausztria ügy, no. 35637/03., 2011. 02. 03.
Gluhakovic v. Croatia ügy, no. 21188/09., 2011. 04. 12.
Négrepontis-Giannisis v. Greece ügy, no. 76240/08, 2011. 05. 03.
Shaw v. Hungary ügy, no. 6457/09, 2011. 07. 26.
Schneider v. Germany ügy, no. 17080/07., 2011. 09. 15.
Karrer v. Romania ügy, no. 16965/10., 2012. 02. 21.
Y.C. v. United Kingdom ügy, no. 4547/10., 2012. 03. 13.
Kopf and Liberda v. Austria ügy, no. 1598/06., 2012. 04. 17.
Sneerson and Kampanella v. Italy ügy, no. 14737/09., 2012. 07. 12.
Nada v. SWitzerland ügy, no. 10593/08, 2012. 09. 12.
Levin v. Sweden ügy, no. 35141/06., 2012. 09. 24.
Harroudj v. France ügy, no. 43631/19, 2012. 10. 04.
Michaud v. France ügy, no. 12323/11., 2013. 03. 06.
Raw and Others v. France ügy, no. 10131/11., 2013. 03. 07.
Vojnity v. Hungary ügy, no. 29617/2007., 2013. 05. 12.
Povse v. Austria ügy, no. 3890/11., 2013. 06. 18.
R. M. S. v. Spain ügy, no. 28775/12., 2013. 06. 18.

- X. v. Latvia ügy, no. 27853/09., 2013. 11. 26.
- Negrepointis-Giannisis v. Greece ügy, no. 56759/08., 2014. 04. 14.
- Z. J. v. Lituania ügy, no. 60092/12, 2014. 04. 29.
- Blaga v. Romania ügy, no. 54443/10., 2014. 07. 07.
- D. and others v. Belgium ügy, no. 29176/13., 2014. 07. 08.
- Rouiller v. Switzerland ügy, no. 3592/08., 2014. 07. 22.
- Gajtani v. Switzerland ügy, no. 43730/07, 2014. 09. 09.
- Mennesson and others v. France ügy, no. 65192/11., 2014. 09. 26.
- Labassee v. France ügy, no. 65941/11., 2014. 09. 26.
- Jeunesse v. The Netherlands ügy, no. 12738/10, 2014. 10. 03.
- V. P. v. Russia ügy, no. 61362/12., 2014. 10. 23.
- Cavani v. Hungary ügy, no. 5493/13, 2014. 10. 28.
- Hromadka and Hromadkova v. Russia ügy, no. 22909/10., 2014. 12. 11.
- M. A. v. Austria ügy, no. 4097/13., 2015. 01. 15.
- Phostira Efthymiou and Ribeiro Fernandes v. Portugal ügy, no. 66775/11, 2015. 02. 05.
- Ferrari v. Romania ügy, no. 1714/10, 2015. 04. 28.
- R. S. v. Poland ügy, no. 63777/09., 2015. 07. 21.
- G. S. v. Georgia ügy, no. 2361/13., 2015. 07. 21.
- M. v. M. Croatia ügy, no. 10161/13., 2015. 09. 03.
- Penchevi v. Bulgaria ügy, no. 77818/12., 2015. 10. 02.
- N.Ts.v. Georgia ügy, no. 71776/12., 2016. 02. 02.
- K. J. v. Poland ügy, no. 30813/14., 2016. 03. 01.
- G. N. v. Poland ügy, no. 2171/14., 2016. 07. 19.
- Foulon v. France ügy, no. 9063/14, 2016. 07. 21.
- Bouvet v. France ügy, no. 10410/14., 2016. 07. 21.
- Foulon és Bouvet v. France ügy, no. 9063/14. és 10410/14., 2016. 10. 21.
- Laborie and Others v. France ügy, no. 44024/13., 2017. 01. 19.
- Paradiso and Campanelli v. Italy ügy, no. 25358/12., 2017. 01. 24.
- Ónodi v. Hungary ügy, no. 38647/09., 2017. 08. 30.
- Severe v. Austria ügy, no. 53661/15, 2017. 09. 21.

M.L.v. Norway ügy, no. 43701/14., 2017. 12. 07.
Tóth Edina v. Hungary ügy, no. 51323/14., 2018. 01. 30.
M. K. v. Greece ügy, no. 51312/16., 2018. 02. 01.
Royer v. Hungary ügy, no. 9114/16., 2018. 03. 06.
Lazoriva v. Ukraine ügy, no. 6878/14., 2018. 04. 17.
Tonello v. Hungary ügy, no. 46524/14., 2018. 04. 24.
Mohamed Hasan v. Norway ügy, no. 27496/15., 2018. 04. 26.
Fröhlich v. Germany ügy, no. 16112/15., 2018. 10. 26.
Petrov v. Russia ügy, no. 23608/16., 2019. 02. 04.

Alkotmánybírósági döntések

995/B/1990. AB határozat

ABH 1993. 515.

7/2005 AB határozat (2005. 03. 31.)

Alkotmánybíróság IV/237/2018. számú 2018. november 27-én kelt határozata

Magyar bírósági döntések

BH 1998.86.

LB Pfv.II.22.216/1999.

BH 2001.325.

Legf. Bír. 950. sz. Elvi Határozat (Pfv. II. 21933/2003.)

BH 2004/239.

Legf. Bír. Pfv. II. 22107/2007.

EBH2007.1610.

EBH 2010. 2141.

EBH 2011. 2411.

Pfv.II.20.018/2012.

2.P.20.016/2012/2.

Pk.500.106/2012/17.

50.Pkfv.638.581/2012/5.

Pfv.II.22.065/2012/13.

7.Pkf.20.538/2013/3.

1.Vh.82/2013/5.

Pfv.II.20.769/2013/5.

1.Pkf.20.231/2013/10.

BH 2013. 68.

BH 2013. 344.

BH2014. 248.

Külföldi bírósági döntések

RE S (Brussels II: Recognition: Best interest of Child) No 1, 2003, EWHC (2115 (Fam), (2004) 1 FLR 571

W v W (Residence: Enforcement of Order) (2005) EWHC 1811 (Fam), (2005) All ER (D) 41 (Aug)

LAB v KB (Abduction: Brussels II Revised (2009) EWHC 2243 (Fam), (2010) 2 FLR 1664.

IX. A kutatási témával összefüggő publikációk listája

BERECZKI Ildikó – CSÖNDES Mónika: Néhány megállapítás a Brüsszel IIa. rendelet, az 1996. évi hágai gyermekvédelmi és a Kódex viszonyát, hatályát és alkalmazási körét illetően. In: BERKE Barna – NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.): Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai, Budapest, HVG-ORAC, 2016. 163-178.

BERECZKI Ildikó: Gondnokság és más támogatási formák, Budapest, Magyar Jog, 2016. 708-715.

BERECZKI Ildikó: A szülői felelősséggel kapcsolatos uniós eljárásjogi szabályok újragondolása: a Brüsszel IIa. rendelet revíziója. In: RIMASZÉCSI János (szerk.): Jogalkotás és jogalkalmazás a XXI. század Európájában, Budapest, IV. DOSZ konferenciakötet, 2018. 145-176.

BERECZKI Ildikó: A gyermek jogállása a nemzetközi magánjogról szóló kódex revíziója kontextusában. In: RAFFAI Katalin (szerk.) Határon átnyúló családi ügyek – Nemzetközi személyes- és családjogi kérdések a XXI. században, Budapest, Pázmány Press, 2018. 25-45.

BERECZKI Ildikó - RAFFAI Katalin: Az új nemzetközi magánjogi kódex családjogi fejezetének reformja, Budapest, Iustum Aequum Salutare, XIX. 2018/3. 87-106.

BERECZKI Ildikó: Szülő és gyermek közötti jogviszony, gyámság. VÉKÁS Lajos (szerk.): A nemzetközi magánjogi törvény magyarázata, Budapest, HVG-ORAC, 2020. 221-233.

BERECZKI Ildikó: Családi jogállás. VÉKÁS Lajos (szerk.): A nemzetközi magánjogi törvény magyarázata, Budapest, HVG-ORAC, 2020. 206-215.

BERECZKI Ildikó: Szülői felelősség – szülői felügyelet – családi jogállás. CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): A nemzetközi magánjog magyarázata. Kézikönyv a gyakorlat számára, Budapest, Wolters Kluwer – közlésre elfogadva (várható megjelenés 2020)

BERECZKI Ildikó: Gyámság, CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): A nemzetközi magánjog magyarázata. Kézikönyv a gyakorlat számára, Budapest, Wolters Kluwer, – közlésre elfogadva (várható megjelenés 2020)

BERECZKI Ildikó: A gyermek jogellenes külföldre vitele. CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): A nemzetközi magánjog magyarázata. Kézikönyv a gyakorlat számára, Budapest, Wolters Kluwer – közlésre elfogadva (várható megjelenés 2020)

BERECZKI Ildikó: A gyermek családi jogállása: CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): A nemzetközi magánjog magyarázata. Kézikönyv a gyakorlat számára, Budapest, Wolters Kluwer – közlésre elfogadva (várható megjelenés 2020)

BERECZKI Ildikó: Tartási kötelezettségek. CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): A nemzetközi magánjog magyarázata. Kézikönyv a gyakorlat számára, Budapest, Wolters Kluwer – közlésre elfogadva (várható megjelenés 2020)

BERECZKI Ildikó: Házasság a nemzetközi magánjogban. CSEHI Zoltán – RAFFAI Katalin (szerk.): A nemzetközi magánjog magyarázata. Kézikönyv a gyakorlat számára, Budapest, Wolters Kluwer – közlésre elfogadva (várható megjelenés 2020)

BERECZKI Ildikó: A kapcsolattartási jog szélesen megrajzolt eljárásjogi határai. VÉKÁS Lajos – NEMESSÁNYI Zoltán - OSZTOVITS András: Polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés – az Európai Unió Bíróságának joggyakorlata, Budapest, HVG-ORAC – közlésre elfogadva (várható megjelenés: 2020)